ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

ขุทฺทกนิกาเย

เปตวตฺถุ-อฏฺฐกถา

คนฺถารมฺภกถา

มหาการุณิกํ **นาถํ,** เญยฺยสาครปารคุํ;
วนฺเท นิปุณคมฺภีร-วิจิตฺรนยเทสนํฯ

วิชฺชาจรณสมฺปนฺนา, เยน นิยฺยนฺติ โลกโต;
วนฺเท ตมุตฺตมํ **ธมฺมํ,** สมฺมาสมฺพุทฺธปูชิตํฯ

สีลาทิคุณสมฺปนฺโน, ฐิโต มคฺคผเลสุ โย;
วนฺเท **อริยสงฺฆํ** ตํ, ปุญฺญกฺเขตฺตํ อนุตฺตรํฯ

วนฺทนาชนิตํ ปุญฺญํ, อิติ ยํ รตนตฺตเย;
หตนฺตราโย สพฺพตฺถ, หุตฺวาหํ ตสฺส เตชสาฯ

เปเตหิ จ กตํ กมฺมํ, ยํ ยํ ปุริมชาติสุ;
เปตภาววาวหํ ตํ ตํ, เตสญฺหิ ผลเภทโตฯ

ปกาสยนฺตี พุทฺธานํ, เทสนา ยา วิเสสโต;
สํเวคชนนี กมฺม-ผลปจฺจกฺขการินีฯ

เปตวตฺถูติ นาเมน, สุปริญฺญาตวตฺถุกา;
ยํ ขุทฺทกนิกายสฺมิํ, สงฺคายิํสุ มเหสโยฯ

ตสฺส สมฺมาวลมฺพิตฺวา, โปราณฏฺฐกถานยํ;
ตตฺถ ตตฺถ นิทานานิ, วิภาเวนฺโต วิเสสโตฯ

สุวิสุทฺธํ อสํกิณฺณํ, นิปุณตฺถวินิจฺฉยํ;
มหาวิหารวาสีนํ, สมยํ อวิโลมยํฯ

ยถาพลํ กริสฺสามิ, อตฺถสํวณฺณนํ สุภํ;
สกฺกจฺจํ ภาสโต ตํ เม, นิสามยถ สาธโวติฯ

ตตฺถ **เปตวตฺถู**ติ เสฏฺฐิปุตฺตาทิกสฺส ตสฺส ตสฺส สตฺตสฺส เปตภาวเหตุภูตํ กมฺมํ, ตสฺส ปน ปกาสนวเสน ปวตฺโต ‘‘เขตฺตูปมา อรหนฺโต’’ติอาทิกา ปริยตฺติธมฺโม อิธ ‘‘เปตวตฺถู’’ติ อธิปฺเปโตฯ

ตยิทํ เปตวตฺถุ เกน ภาสิตํ, กตฺถ ภาสิตํ, กทา ภาสิตํ, กสฺมา จ ภาสิตนฺติ? วุจฺจเต – อิทญฺหิ เปตวตฺถุ ทุวิเธน ปวตฺตํ อฏฺฐุปฺปตฺติวเสน, ปุจฺฉาวิสฺสชฺชนวเสน จฯ ตตฺถ ยํ อฏฺฐุปฺปตฺติวเสน ปวตฺตํ, ตํ ภควตา ภาสิตํ, อิตรํ นารทตฺเถราทีหิ ปุจฺฉิตํ เตหิ เตหิ เปเตหิ ภาสิตํฯ สตฺถา ปน ยสฺมา นารทตฺเถราทีหิ ตสฺมิํ ตสฺมิํ ปุจฺฉาวิสฺสชฺชเน อาโรจิเต ตํ ตํ อฏฺฐุปฺปตฺติํ กตฺวา สมฺปตฺตปริสาย ธมฺมํ เทเสสิ, ตสฺมา สพฺพเมฺปตํ เปตวตฺถุ สตฺถารา ภาสิตเมว นาม ชาตํฯ ปวตฺติตวรธมฺมจกฺเก หิ สตฺถริ ตตฺถ ตตฺถ ราชคหาทีสุ วิหรนฺเต เยภุยฺเยน ตาย ตาย อฏฺฐุปฺปตฺติยา ปุจฺฉาวิสฺสชฺชนวเสน สตฺตานํ กมฺมผลปจฺจกฺขกรณาย ตํ ตํ เปตวตฺถุ เทสนา รุฬฺหนฺติ อยํ ตาเวตฺถ ‘‘เกน ภาสิต’’นฺติอาทีนํ ปทานํ สาธารณโต วิสฺสชฺชนาฯ อสาธารณโต ปน ตสฺส ตสฺส วตฺถุสฺส อตฺถวณฺณนายเมว อาคมิสฺสติฯ

ตํ ปเนตํ เปตวตฺถุ วินยปิฏกํ สุตฺตนฺตปิฏกํ อภิธมฺมปิฏกนฺติ ตีสุ ปิฏเกสุ สุตฺตนฺตปิฏกปริยาปนฺนํ, ทีฆนิกาโย มชฺฌิมนิกาโย สํยุตฺตนิกาโย องฺคุตฺตรนิกาโย ขุทฺทกนิกาโยติ ปญฺจสุ นิกาเยสุ ขุทฺทกนิกายปริยาปนฺนํ, สุตฺตํ เคยฺยํ เวยฺยากรณํ คาถา อุทานํ อิติวุตฺตกํ ชาตกํ อพฺภุตธมฺมํ เวทลฺลนฺติ นวสุ สาสนงฺเคสุ คาถาสงฺคหํฯ

> ‘‘ทฺวาสีติ พุทฺธโต คณฺหิํ, เทฺว สหสฺสานิ ภิกฺขุโต;
> จตุราสีติ สหสฺสานิ, เย เม ธมฺมา ปวตฺติโน’’ติฯ (เถรคา. ๑๐๒๗) –

เอวํ ธมฺมภณฺฑาคาริเกน ปฏิญฺญาเตสุ จตุราสีติยา ธมฺมกฺขนฺธสหเสฺสสุ กติปยธมฺมกฺขนฺธสงฺคหํ, ภาณวารโต จตุภาณวารมตฺตํ, วคฺคโต – อุรควโคฺค อุพฺพริวโคฺค จูฬวโคฺค มหาวโคฺคติ จตุวคฺคสงฺคหํฯ เตสุ ปฐมวเคฺค ทฺวาทส วตฺถูนิ, ทุติยวเคฺค เตรส วตฺถูนิ, ตติยวเคฺค ทส วตฺถูนิ, จตุตฺถวเคฺค โสฬส วตฺถูนีติ วตฺถุโต เอกปญฺญาสวตฺถุปฏิมณฺฑิตํฯ ตสฺส วเคฺคสุ อุรควโคฺค อาทิ, วตฺถูสุ เขตฺตูปมเปตวตฺถุ อาทิ, ตสฺสาปิ ‘‘เขตฺตูปมา อรหนฺโต’’ติ อยํ คาถา อาทิฯ

๑. อุรควโคฺค

๑. เขตฺตูปมเปตวตฺถุวณฺณนา

ตํ ปเนตํ วตฺถุํ ภควา ราชคเห วิหรโนฺต เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป อญฺญตรํ เสฏฺฐิปุตฺตเปตํ อารพฺภ กเถสิฯ ราชคเห กิร อญฺญตโร อโฑฺฒ มหทฺธโน มหาโภโค ปหูตวิตฺตูปกรโณ อเนกโกฏิธนสนฺนิจโย เสฏฺฐิ อโหสิฯ ตสฺส มหาธนสมฺปนฺนตาย ‘‘มหาธนเสฏฺฐิ’’เตฺวว สมญฺญา อโหสิฯ เอโกว ปุโตฺต อโหสิ, ปิโย มนาโปฯ ตสฺมิํ วิญฺญุตํ ปเตฺต มาตาปิตโร เอวํ จิเนฺตสุํ – ‘‘อมฺหากํ ปุตฺตสฺส ทิวเส ทิวเส สหสฺสํ สหสฺสํ ปริพฺพยํ กโรนฺตสฺส วสฺสสเตนาปิ อยํ ธนสนฺนิจโย ปริกฺขยํ น คมิสฺสติ, กิํ อิมสฺส สิปฺปุคฺคหณปริสฺสเมน, อกิลนฺตกายจิโตฺต ยถาสุขํ โภเค ปริภุญฺชตู’’ติ สิปฺปํ น สิกฺขาเปสุํฯ วยปฺปเตฺต ปน กุลรูปโยพฺพนวิลาสสมฺปนฺนํ กามาภิมุขํ ธมฺมสญฺญาวิมุขํ กญฺญํ อาเนสุํฯ โส ตาย สทฺธิํ อภิรมโนฺต ธเมฺม จิตฺตมตฺตมฺปิ อนุปฺปาเทตฺวา, สมณพฺราหฺมณคุรุชเนสุ อนาทโร หุตฺวา, ธุตฺตชนปริวุโต รชฺชมาโน ปญฺจกามคุเณ รโต คิโทฺธ โมเหน อโนฺธ หุตฺวา กาลํ วีตินาเมตฺวา, มาตาปิตูสุ กาลกเตสุ นฏนาฏกคายกาทีนํ ยถิจฺฉิตํ เทโนฺต ธนํ วินาเสตฺวา นจิรเสฺสว ปาริชุญฺญปฺปโตฺต หุตฺวา, อิณํ คเหตฺวา ชีวิกํ กเปฺปโนฺต ปุน อิณมฺปิ อลภิตฺวา อิณายิเกหิ โจทิยมาโน เตสํ อตฺตโน เขตฺตวตฺถุฆราทีนิ ทตฺวา, กปาลหโตฺถ ภิกฺขํ จริตฺวา ภุญฺชโนฺต ตสฺมิํเยว นคเร อนาถสาลายํ วสติฯ

อถ นํ เอกทิวสํ โจรา สมาคตา เอวมาหํสุ – ‘‘อโมฺภ ปุริส, กิํ ตุยฺหํ อิมินา ทุชฺชีวิเตน, ตรุโณ ตฺวมสิ ถามชวพลสมฺปโนฺน, กสฺมา หตฺถปาทวิกโล วิย อจฺฉสิ? เอหิ อเมฺหหิ สห โจริกาย ปเรสํ สนฺตกํ คเหตฺวา สุเขน ชีวิกํ กเปฺปหี’’ติฯ โส ‘‘นาหํ โจริกํ กาตุํ ชานามี’’ติ อาหฯ โจรา ‘‘มยํ ตํ สิกฺขาเปม, เกวลํ ตฺวํ อมฺหากํ วจนํ กโรหี’’ติ อาหํสุฯ โส ‘‘สาธู’’ติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา เตหิ สทฺธิํ อคมาสิฯ อถ เต โจรา ตสฺส หเตฺถ มหนฺตํ มุคฺครํ ทตฺวา สนฺธิํ ฉินฺทิตฺวา ฆรํ ปวิสโนฺต ตํ สนฺธิมุเข ฐเปตฺวา อาหํสุ – ‘‘สเจ อิธ อโญฺญ โกจิ อาคจฺฉติ, ตํ อิมินา มุคฺคเรน ปหริตฺวา เอกปฺปหาเรเนว มาเรหี’’ติฯ โส อนฺธพาโล หิตาหิตํ อชานโนฺต ปเรสํ อาคมนเมว โอโลเกโนฺต ตตฺถ อฏฺฐาสิ ฯ โจรา ปน ฆรํ ปวิสิตฺวา คยฺหูปคํ ภณฺฑํ คเหตฺวา ฆรมนุเสฺสหิ ญาตมตฺตาว อิโต จิโต จ ปลายิํสุฯ ฆรมนุสฺสา อุฏฺฐหิตฺวา สีฆํ สีฆํ ธาวนฺตา อิโต จิโต จ โอโลเกนฺตา ตํ ปุริสํ สนฺธิทฺวาเร ฐิตํ ทิสฺวา ‘‘หเร ทุฏฺฐโจรา’’ติ คเหตฺวา หตฺถปาเท มุคฺคราทีหิ โปเถตฺวา รโญฺญ ทเสฺสสุํ – ‘‘อยํ, เทว, โจโร สนฺธิสฺเข คหิโต’’ติฯ ราชา ‘‘อิมสฺส สีสํ ฉินฺทาเปหี’’ติ นครคุตฺติกํ อาณาเปสิฯ ‘‘สาธุ, เทวา’’ติ นครคุตฺติโก ตํ คาหาเปตฺวา ปจฺฉาพาหํ คาฬฺหพนฺธนํ พนฺธาเปตฺวา รตฺตวณฺณวิรฬมาลาพนฺธกณฺฐํ อิฏฺฐกจุณฺณมกฺขิตสีสํ วชฺฌปหฏเภริเทสิตมคฺคํ รถิกาย รถิกํ สิงฺฆาฏเกน สิงฺฆาฏกํ วิจราเปตฺวา กสาหิ ตาเฬโนฺต อาฆาตนาภิมุขํ เนติฯ ‘‘อยํ อิมสฺมิํ นคเร วิลุมฺปมานกโจโร คหิโต’’ติ โกลาหลํ อโหสิฯ

เตน จ สมเยน ตสฺมิํ นคเร สุลสา นาม นครโสภินี ปาสาเท ฐิตา วาตปานนฺตเรน โอโลเกนฺตี ตํ ตถา นียมานํ ทิสฺวา ปุเพฺพ เตน กตปริจยา ‘‘อยํ ปุริโส อิมสฺมิํเยว นคเร มหติํ สมฺปตฺติํ อนุภวิตฺวา อิทานิ เอวรูปํ อนตฺถํ อนยพฺยสนํ ปโตฺต’’ติ ตสฺส การุญฺญํ อุปฺปาเทตฺวา จตฺตาโร โมทเก ปานียญฺจ เปเสสิฯ นครคุตฺติกสฺส จ อาโรจาเปสิ – ‘‘ตาว อโยฺย อาคเมตุ, ยาวายํ ปุริโส อิเม โมทเก ขาทิตฺวา ปานียํ ปิวิสฺสตี’’ติฯ

อเถตสฺมิํ อนฺตเร อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ทิเพฺพน จกฺขุนา โอโลเกโนฺต ตสฺส พฺยสนปฺปตฺติํ ทิสฺวา กรุณาย สโญฺจทิตมานโส – ‘‘อยํ ปุริโส อกตปุโญฺญ กตปาโป, เตนายํ นิ

รเย นิพฺพตฺติสฺสติ, มยิ ปน คเต โมทเก จ ปานียญฺจ ทตฺวา ภุมฺมเทเวสุ อุปฺปชฺชิสฺสติ, ยํนูน าหํ อิมสฺส อวสฺสโย ภเวยฺย''นฺติ จินฺเตตฺวา ปานียโมทเกสุ อุปนียมาเนสุ ตสฺส ปุริสสฺส ปุรโต ปาตุรโหสิฯ โส เถรํ ทิสฺวา ปสนฺนมานโส ''กึ เม อิทาเนว อิเมหิ มาริยมานสฺส โมทเกหิ ขาทิเตหิ, อิทํ ปน ปรโลกํ คจฺฉนฺตสฺส ปาเถยฺยํ ภวิสฺสตี''ติ จินฺเตตฺวา โมทเก จ ปานียญฺจ เถรสฺส ทาเปสิฯ เถโร ตสฺส ปสาทสํวฑฺฒนตฺถํ ตสฺส ปสฺสนฺตเสฺสว ตถารูเป ฐาเน นิสีทิตฺวา โมทเก ปริภุญฺชิตฺวา ปานียญฺจ ปิวิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ โส ปน ปุริโส โจรฆาตเกหิ อาฆาตนํ เนตฺวา สีสเจฺฉทํ ปาปิโต อนุตฺตเร ปุญฺญกฺเขตฺเต มหาโมคฺคลฺลานตฺเถเร กเตน ปุญฺญูน อุฬาเร เทวโลเก นิพฺพตฺตนารโหปิ ยสฺมา ''สุลสํ อาคมฺม มยา อยํ เทยฺยธมฺโม ลทฺโธ''ติ สุลสาย คเตน สิเนเหน มรณกาเล จิตฺตํ อุปกฺกิลิฏฺฐํ อโหสิฯ ตสฺมา หีนกายํ อุปปชฺชนฺโต ปพฺพตคหนสมฺภูเต สนฺทจฺฉาเย มหานิโคฺรธรุกฺเข รุกฺขเทวตา หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ

โส กิร สเจ ปฐมวเย กุลวํสฏฺฐปเน อุสฺสุกฺกํ อกริสฺส, ตสฺมึเยว นคเร เสฏฺฐีนํ อโคฺค อภวิสฺส, มชฺฌิมวเย มชฺฌิโม, ปจฺฉิมวเย ปจฺฉิโมฯ สเจ ปน ปฐมวเย ปพฺพชิโต อภวิสฺส, อรหา อภวิสฺส, มชฺฌิมวเย สกทาคามี อนาคามี วา อภวิสฺส, ปจฺฉิมวเย โสตาปนฺโน อภวิสฺสฯ ปาปมิตฺตสํสเคฺคน ปน อิตฺถิธุตฺโต สุราธุตฺโต ทุจฺจริตนิรโต อนาทริโก หุตฺวา อนุกฺกเมน สพฺพสมฺปตฺติโต ปริหายิตฺวา มหาพฺยสนํ ปโตฺตติ วทนฺติฯ

อถ โส อปเรน สมเยน สุลสํ อุยฺยานคตํ ทิสฺวา สญฺชาตกามราโค อนฺธการํ มาเปตฺวา ตํ อตฺตโน ภวนํ เนตฺวา สตฺตาหํ ตาย สทฺธึ สํวาสํ กเปฺปสิ, อตฺตานญฺจสฺสา อาโรเจสิฯ ตสฺสา มาตา ตํ อปสฺสนฺตี โรทมานา อิโต จิโต จ ปริพฺภมติฯ ตํ ทิสฺวา มหาชโน ''อโยฺย มหาโมคฺคลฺลาโน มหิทฺธิโก มหานุภาโว ตสฺสา คตึ ชาเนยฺย, ตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุเจฺฉยฺยาสี''ติ อาหฯ สา ''สาธุ อโยฺย''ติ เถรํ อุปสงฺกมิตฺวา ตมตฺถํ ปุจฺฉิฯ เถโร ''อิโต สตฺตเม ทิวเส เวฬุวนมหาวิหาเร ภควติ ธมฺมํ เทเสเนฺต ปริสปริยเนฺต ปสฺสิสฺสสี''ติ อาหฯ อถ สุลสา ตํ เทวปุตฺตํ อโวจ – ''อยุตฺตํ มยฺหํ ตว ภวเน วสนฺติยา, อชฺช สตฺตโม ทิวโส, มม มาตา มํ อปสฺสนฺตี ปริเทวโสกสมาปนฺนา ภวิสฺสติ, สาธุ มํ, เทว, ตเตฺถว เนหี''ติฯ โส ตํ เนตฺวา เวฬุวเน ภควติ ธมฺมํ เทเสเนฺต ปริสปริยเนฺต ฐเปนฺตฺวา อทิสฺสมานรูโป อฏฺฐาสิฯ

ตโต มหาชโน สุลสํ ทิสฺวา เอวมาห – ''อมฺม สุลเส, ตฺวํ เอตฺตกํ ทิวสํ กุหึ คตา? ตว มาตา ตฺวํ อปสฺสนฺตี ปริเทวโสกสมาปนฺนา อุมฺมาทปฺปตฺตา วิย ชาตา''ติฯ สา ตํ ปวตฺตึ มหาชนสฺส อาจิกฺขิฯ มหาชเนน จ ''กถํ โส ปุริโส ตถาปาปปสุโต อกตกุสโล เทวูปปตฺตึ ปฏิลภตี''ติ วุเตฺต สุลสา ''มยา ทาปิเต โมทเก ปานียญฺจ อยฺยสฺส มหาโมคฺคลฺลานตฺเถรสฺส ทตฺวา เตน ปุญฺญูน เทวูปปตฺตึ ปฏิลภตี''ติ อาหฯ ตํ สุตฺวา มหาชโน อจฺฉริยพฺภุตจิตฺตชาโต อโหสิ – ''อรหโนฺต นาม อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺส, เยสุ อปฺปโกปิ กโต กาโร สตฺตานํ เทวูปปตฺตึ อาวหตี''ติ อุฬารํ ปีติโสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทสิฯ ภิกฺขู ตมตฺถํ ภควโต อาโรเจสุํฯ ตโต ภควา อิมิสฺสา อฏฺฐุปฺปตฺติยา –

๑. ''เขตฺตูปมา อรหโนฺต, ทายกา กสฺสกูปมา;
พีชูปมํ เทยฺยธมฺมํ, เอโตฺต นิพฺพตฺตเต ผลํฯ

๒. ''เอตํ พีชํ กสี เขตฺตํ, เปตานํ ทายกสฺส จ;
ตํ เปตา ปริภุญฺชนฺติ, ทาตา ปุเญฺญน วฑฺฒติฯ

๓. ''อิเธว กุสลํ กตฺวา, เปเต จ ปฏิปูชิย;

สคฺคญฺจ กมติฏฺฐานํ, กมฺมํ กตฺวาน ภทฺทก’’นฺติฯ – อิมา คาถา อภาสิ;

๑. ตตฺถ **เขตฺตูปมา**ติ ขิตฺตํ วุตฺตํ พีชํ ตายติ มหปฺผลภาวกรเณน รกฺขตีติ เขตฺตํ, สาลิพีชาทีนํ วิรุหนฏฺฐานํฯ ตํ อุปมา เอเตสนฺติ เขตฺตูปมา, เกทารสทิสาติ อโตฺถฯ **อรหโนฺต**ติ ขีณาสวาฯ เต หิ กิเลสารีนํ สํสารจกฺกสฺส อรานญฺจ หตตฺตา, ตโต เอว อารกตฺตา, ปจฺจยาทีนํ อรหตฺตา, ปาปกรเณ รหาภาวา จ ‘‘อรหโนฺต’’ติ วุจฺจนฺติฯ ตตฺถ ยถา เขตฺตญฺหิ ติณาทิโทสรหิตํ สุวาภิสงฺขตพีชมฺหิ วุเตฺต อุตุสลิลาทิปจฺจยนฺตรูเปตํ กสฺสกสฺส มหปฺผลํ โหติ, เอวํ ขีณาสวสนฺตาโน โลภาทิโทสรหิโต สุวาภิสงฺขเต เทยฺยธมฺมพีเช วุเตฺต กาลาทิปจฺจยนฺตรสหิโต ทายกสฺส มหปฺผโล โหติฯ เตนาห ภควา ‘‘เขตฺตูปมา อรหโนฺต’’ติฯ อุกฺกฏฺฐนิเทฺทโสอยํ ตสฺส เสขาทีนมฺปิ เขตฺตภาวาปฏิเกฺขปโตฯ

ทายกาติ จีวราทีนํ ปจฺจยานํ ทาตาโร ปริจฺจชนกา, เตสํ ปริจฺจาเคน อตฺตโน สนฺตาเน โลภาทีนํ ปริจฺจชนกา เฉทนกา, ตโต วา อตฺตโน สนฺตานสฺส โสธกา, รกฺขกา จาติ อโตฺถฯ **กสฺสกูปมา**ติ กสฺสกสทิสาฯ ยถา กสฺสโก สาลิเขตฺตาทีนิ กสิตฺวา ยถากาลญฺจ วุตฺตุทกทานนีหรณนิธานรกฺขณาทีหิ อปฺปมชฺชโนฺต อุฬารํ วิปุลญฺจ สสฺสผลํ ปฏิลภติ, เอวํ ทายโกปิ อรหเนฺตสุ เทยฺยธมฺมปริจฺจาเคน ปาริจริยาย จ อปฺปมชฺชโนฺต อุฬารํ วิปุลญฺจ ทานผลํ ปฏิลภติฯ เตน วุตฺตํ ‘‘ทายกา กสฺสกูปมา’’ติฯ

พีชูปมํ เทยฺยธมฺมนฺติ ลิงฺควิปลฺลาเสน วุตฺตํ, พีชสทิโส เทยฺยธโมฺมติ อโตฺถฯ อนฺนปานาทิกสฺส หิ ทสวิธสฺส ทาตพฺพวตฺถุโน เอตํ นามํฯ **เอโตฺต นิพฺพตฺตเต ผล**นฺติ เอตสฺมา ทายกปฏิคฺคาหกเทยฺยธมฺมปริจฺจาคโต ทานผลํ นิพฺพตฺตติ เจว อุปฺปชฺชติ จ, จิรตรปพนฺธวเสน ปวตฺตติ จาติ อโตฺถฯ เอตฺถ จ ยสฺมา ปริจฺจาคเจตนาภิสงฺขตสฺส อนฺนปานาทิวตฺถุโน ภาโว, น อิตรสฺส, ตสฺมา ‘‘พีชูปมํ เทยฺยธมฺม’’นฺติ เทยฺยธมฺมคฺคหณํ กตํฯ เตน เทยฺยธมฺมาปเทเสน เทยฺยธมฺมวตฺถุวิสยาย ปริจฺจาคเจตนายเยว พีชภาโว ทฏฺฐโพฺพฯ สา หิ ปฏิสนฺธิอาทิปฺปเภทสฺส ตสฺส นิสฺสยารมฺมณปฺปเภทสฺส จ ผลสฺส นิปฺผาทิกา, น เทยฺยธโมฺมติฯ

๒. **เอตํ พีชํ กสี เขตฺต**นฺติ ยถาวุตฺตํ พีชํ, ยถาวุตฺตญฺจ เขตฺตํ, ตสฺส พีชสฺส ตสฺมึ เขเตฺตวปนปโยคสงฺขาตา กสิ จาติ อโตฺถฯ เอตํ ตยํ เกสํ อิจฺฉิตพฺพนฺติ อาห ‘‘เปตานํ ทายกสฺส จา’’ติฯ ยทิ ทายโก เปเต อุทฺทิสฺส ทานํ เทติ, เปตานญฺจ ทายกสฺส จ, ยทิ น เปเต อุทฺทิสฺส ทานํ เทติ, ทายกเสฺสว เอตํ พีชํ เอสา กสิ เอตํ เขตฺตํ อุปการาย โหตีติ อธิปฺปาโยฯ อิทานิ ตํ อุปการํ ทเสฺสตุํ **‘‘ตํ เปตา ปริภุญฺชนฺติ, ทาตา ปุเญฺญน วฑฺฒตี’’**ติ วุตฺตํฯ ตตฺถ **ตํ เปตา ปริภุญฺชนฺตี**ติ ทายเกน เปเต อุทฺทิสฺส ทาเน ทินฺเน ยถาวุตฺตเขตฺตกสิพีชสมฺปตฺติยา อนุโมทนาย จ ยํ เปตานํ อุปกปฺปติ, ตํ ทานผลํ เปตา ปริภุญฺชนฺติฯ **ทาตา ปุเญฺญน วฑฺฒตี**ติ ทาตา ปน อตฺตโน ทานมยปุญฺญนิมิตฺตํ เทวมนุเสฺสสุ โภคสมฺปตฺติอาทินา ปุญฺญผเลน อภิวฑฺฒติฯ ปุญฺญผลมฺปิ หิ ‘‘กุสลานํ, ภิกฺขเว, ธมฺมานํ สมาทานเหตุ เอวมิทํ ปุญฺญํ ปวฑฺฒตี’’ติอาทีสุ (ที. นิ. ๓.๘๐) ปุญฺญนฺติ วุจฺจติฯ

๓. **อิเธว กุสลํ กตฺวา**ติ อนวชฺชสุขวิปากเฏฺฐน กุสลํ เปตานํ อุทฺทิสนวเสน ทานมยํ ปุญฺญํ อุปจินิตฺวา อิเธว อิมสฺมึเยว อตฺตภาเวฯ **เปเต จ ปฏิปูชิยา**ติ เปเต อุทฺทิสฺส ทาเนน สมฺมาเนตฺวา อนุภุยฺยมานทุกฺขโต เต โมเจตฺวาฯ เปเต หิ อุทฺทิสฺส ทิยฺยมานํ ทานํ เตสํ ปูชา นาม โหติฯ เตนาห – ‘‘อมฺหากญฺจ กตา ปูชา’’ติ (เป. ว. ๑๘), ‘‘เปตานํ ปูชา จ กตา อุฬารา’’ติ (เป. ว. ๒๕) จฯ ‘‘เปเต จา’’ติ จ-สเทฺทน ‘‘ปิโย จ โหติ มนาโป, อภิคมนีโย จ โหติ วิสฺสาสนีโย, ภาวนีโย จ โหติ ครุกาตโพฺพ, ปาสํโส จ โหติ กิตฺตนีโย วิญฺญูน’’นฺติ เอวมาทิเก

ทิฏฺฐธมฺมิเก ทานานิสํเส สงฺคณฺหาติฯ **สคฺคญฺจ กมติ ฐานํ, กมฺมํ กตฺวาน ภทฺทก**นฺติ กลฺยาณํ กุสลกมฺมํ กตฺวา ทิเพฺพหิ อายุอาทีหิ ทสหิ ฐาเนหิ สุฏฺฐุ อคฺคตฺตา ‘‘สคฺค’’นฺติ ลทฺธนามํ กตปุญฺญานํ นิพฺพตฺตนฏฺฐานํ เทวโลกํ กมติ อุปปชฺชนวเสน อุปคจฺฉติฯ

เอตฺถ จ ‘‘กุสลํ กตฺวา’’ติ วตฺวา ปุน ‘‘กมฺมํ กตฺวาน ภทฺทก’’นฺติ วจนํ ‘‘เทยฺยธมฺมปริจฺจาโค วิย ปตฺติทานวเสน ทานธมฺมปริจฺจาโคปิ ทานมยกุสลกมฺมเมวา’’ติ ทสฺสนตฺถนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ เกจิ ปเนตฺถ ‘‘เปตาติ อรหโนฺต อธิเปฺปตา’’ติ วทนฺติ, ตํ เตสํ มติมตฺตํ ‘‘เปตา’’ติ ขีณาสวานํ อาคตฏฺฐานเสฺสว อภาวโต, พีชาทิภาวสฺส จ ทายกสฺส วิย เตสํ อยุชฺชมานตฺตา, เปตโยนิกานํ ยุชฺชมานตฺตา จฯ เทสนาปริโยสาเน เทวปุตฺตํ สุลสญฺจ อาทิํ กตฺวา จตุราสีติยา ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย อโหสีติฯ

เขตฺตูปมเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. สูกรมุขเปตวตฺถุวณฺณนา

กาโย เต สพฺพโสวโณฺณติ อิทํ สตฺถริ ราชคหํ อุปนิสฺสาย เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป วิหรเนฺต อญฺญฺญาตรํ สูกรมุขเปตํ อารพฺภ วุตฺตํฯ อตีเต กิร กสฺสปสฺส ภควโต สาสเน เอโก ภิกฺขุ กาเยน สญฺญโต อโหสิ, วาจาย อสญฺญโต, ภิกฺขู อโกฺกสติ ปริภาสติฯ โส กาลํ กตฺวา นิรเย นิพฺพโตฺต, เอกํ พุทฺธนฺตรํ ตตฺถ ปจฺจิตฺวา ตโต จวิตฺวา อิมสฺมิํ พุทฺธุปฺปาเท ราชคหสมีเป คิชฺฌกูฏปพฺพตปาเท ตเสฺสว กมฺมสฺส วิปากาวเสเสน ขุปฺปิปาสาภิภูโต เปโต หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ ตสฺส กาโย สุวณฺณวโณฺณ อโหสิ, มุขํ สูกรมุขสทิสํฯ อถายสฺมา นารโท คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเต วสโนฺต ปาโตว สรีรปฏิชคฺคนํ กตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ราชคหํ ปิณฺฑาย คจฺฉโนฺต อนฺตรามเคฺค ตํ เปตํ ทิสฺวา เตน กตกมฺมํ ปุจฺฉโนฺต –

๔. ‘‘กาโย เต สพฺพโสวโณฺณ, สพฺพา โอภาสเต ทิสา;
มุขํ เต สูกรเสฺสว, กิํ กมฺมมกรี ปุเร’’ติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **กาโย เต สพฺพโสวโณฺณ**ติ ตว กาโย เทโห สโพฺพ สุวณฺณวโณฺณ อุตฺตตฺตกนกสนฺนิโภฯ **สพฺพา โอภาสเต ทิสา**ติ ตสฺส ปภาย สพฺพาปิ ทิสา สมนฺตโนฺต โอภาสติ วิโชฺชตติฯ **โอภาสเต**ติ วา อโนฺตคธเหตฺวตฺถมิทํ ปทนฺติ ‘‘เต กาโย สพฺพโสวโณฺณ สพฺพา ทิสา โอภาเสติ วิโชฺชเตตี’’ติ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ **มุขํ เต สูกรเสฺสวา**ติ มุขํ ปน เต สูกรสฺส วิย, สูกรมุขสทิสํ ตว มุขนฺติ อโตฺถฯ **กิํ กมฺมมกรี ปุเร**ติ ‘‘ตฺวํ ปุเพฺพ อตีตชาติยํ กีทิสํ กมฺมํ อกาสี’’ติ ปุจฺฉติฯ

เอวํ เถเรน โส เปโต กตกมฺมํ ปุโฏฺฐ คาถาย วิสฺสเชฺชโนฺต –

๕. ‘‘กาเยน สญฺญโต อาสิํ, วาจายาสิมสญฺญโต;
เตน เมตาทิโส วโณฺณ, ยถา ปสฺสสิ นารทา’’ติฯ –

อาห ฯ ตตฺถ **กาเยน สญฺญโต อาสิ**นฺติ กายิเกน สํยเมน สํยโต กายทฺวาริเกน สํวเรน สํวุโต อโหสิํฯ **วาจายาสิมสญฺญโต**ติ วาจาย อสญฺญโต วาจสิเกน อสํวเรน สมนฺนาคโต อโหสิํฯ **เตนา**ติ เตน อุภเยน สํยเมน อสํยเมน จฯ **เม**ติ มยฺหํฯ **เอตาทิโส วโณฺณ**ติ เอทิโสฯ ยถา ตฺวํ, นารท, ปจฺจกฺขโต ปสฺสสิ, เอวรูโป, กาเยน มนุสฺสสณฺฐาโน สุวณฺณวโณฺณ, มุเขน สูกรสทิโส อาสินฺติ โยชนาฯ **วณฺณ**สโทฺท หิ อิธ ฉวิยํ สณฺฐาเน จ ทฏฺฐโพฺพฯ

เอวํ เปโต เถเรน ปุจฺฉิโต ตมตฺถํ วิสฺสชฺเชตฺวา ตเมว การณํ กตฺวา เถรสฺส โอวาทํ เท โนฺต –

๖. ‘‘ตํ ตฺยาหํ นารท พฺรูมิ, สามํ ทิฏฺฐมิทํ ตยา;
มากาสิ มุขสา ปาปํ, มา โข สูกรมุโข อหู’’ติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **ตนฺ**ติ ตสฺมาฯ **ตฺยาหนฺ**ติ เต อหํฯ **นารทา**ติ เถรํ อาลปติฯ **พฺรูมี**ติ กเถมิฯ **สามนฺ**ติ สยเมวฯ **อิทนฺ**ติ อตฺตโน สรีรํ สนฺธาย วทติฯ อยเญฺหตฺถ อโตฺถ – ยสฺมา, ภเนฺต นารท, อิทํ มม สรีรํ คลโต ปฏฺฐาย เหฏฺฐา มนุสฺสสณฺฐานํ, อุปริ สูกรสณฺฐานํ, ตยา ปจฺจกฺข โตว ทิฏฺฐํ, ตสฺมา เต อหํ โอวาทวเสน วทามีติฯ กินฺติ เจติ อาห **‘‘มากาสิ มุขสา ปาปํ, มา โข สูกรมุโข อหู**’’ติฯ ตตฺถ **มา**ติ ปฏิเสเธ นิปาโตฯ **มุขสา**ติ มุเขนฯ **โข**ติ อวธารเณ, วาจาย ปาปกมฺมํ มากาสิ มา กโรหิฯ **มา โข สูกรมุโข อหู**ติ อหํ วิย สูกรมุโข มา อโหสิเยวฯ สเจ ปน ตุวํ มุขโร หุตฺวา วาจาย ปาปํ กเรยฺยาสิ, เอกํเสน สูกรมุโข ภเวยฺยาสิ, ตสฺมา มากาสิ มุข สา ปาปนฺติ ผลปฏิเสธนมุเขนปิ เหตุเมว ปฏิเสเธติฯ

อถายสฺมา นารโท ราชคเห ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกโนฺต จตุปริสมเชฺฌ นิสินฺนสฺส สตฺถุโน ตมตฺถํ อาโรเจสิฯ สตฺถา, ‘‘นารท, ปุเพฺพว มยา โส สโตฺถ ทิโฎฺฐ’’ติ วตฺวา อเนกาการโวการํ วจีทุจฺจริตสนฺนิสฺสิตํ อาทีนวํ, วจีสุจริตปฏิสํยุตฺตญฺจ อานิสํสํ ปกาเสโนฺต ธมฺมํ เทเสสิฯ สา เทสนา สมฺปตฺตปริสาย สาตฺถิกา อโหสีติฯ

สูกรมุขเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. ปูติมุขเปตวตฺถุวณฺณนา

ทิพฺพํ สุภํ ธาเรสิ วณฺณธาตุนฺติ อิทํ สตฺถริ เวฬุวเน วิหรเนฺต กลนฺทกนิวาเป อญฺญตรํ ปูติมุขเปตํ อารพฺภ วุตฺตํฯ อตีเต กิร กสฺสปสฺส ภควโต กาเล เทฺว กุลปุตฺตา ตสฺส สาสเน ปพฺพชิตฺวา สีลาจารสมฺปนฺนา สเลฺลขวุตฺติโน อญฺญตรสฺมิํ คามกาวาเส สมคฺควาสํ วสิํสุฯ อถ อญฺญตโร ปาปชฺฌาสโย เปสุญฺญาภิรโต ภิกฺขุ เตสํ วสนฏฺฐานํ อุปคญฺฉิฯ เถรา เตน สทฺธิํ ปฏิสนฺถารํ กตฺวา วสนฏฺฐานํ ทตฺวา ทุติยทิวเส ตํ คเหตฺวา คามํ ปิณฺฑาย ปวิสิํสุฯ มนุสฺสา เต ทิสฺวา เตสุ เถเรสุ อติวิย ปรมนิปจฺจการํ กตฺวา ยาคุภตฺตาทีหิ ปฏิมาเนสุํฯ โส วิหารํ ปวิสิตฺวา จิเนฺตสิ – ‘‘สุนฺทโร วตายํ โคจรคาโม, มนุสฺสา จ สทฺธา ปสนฺนา, ปณีตปณีตํ ปิณฺฑปาตํ เทนฺติ, อยญฺจ วิหาโร ฉายูทกสมฺปโนฺน, สกฺกา เม อิธ สุเขน วสิตุํฯ อิเมสุ ปน ภิกฺขูสุ อิธ วสเนฺตสุ มยฺหํ ผาสุวิหาโร น ภวิสฺสติ, อเนฺตวาสิกวาโส วิย ภวิสฺสติฯ หนฺทาหํ อิเม อญฺญมญฺญํ ภินฺทิตฺวา ยถา น ปุน อิธ วสิสฺสนฺติ, ตถา กริสฺสามี’’ติฯ

อเถกทิวสํ มหาเถเร ทฺวินฺนมฺปิ โอวาทํ ทตฺวา อตฺตโน วสนฏฺฐานํ ปวิเฎฺฐ เปสุณิโก ภิกฺขุ โถกํ กาลํ วีตินาเมตฺวา มหาเถรํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เถเรน ‘‘กิํ, อาวุโส, วิกาเล อาคโตสี’’ติ จ วุเตฺต, ‘‘อาม, ภเนฺต กิญฺจิ วตฺตพฺพํ อตฺถี’’ติ วตฺวา ‘‘กเถหิ, อาวุโส’’ติ เถเรน อนุญฺญาโต อาห – ‘‘เอโส, ภเนฺต, ตุมฺหากํ สหายกเตฺถโร สมฺมุขา มิโตฺต วิย อตฺตานํ ทเสฺสตฺวา ปรมฺมุขา สปโตฺต วิย อุปวทตี’’ติฯ ‘‘กิํ กเถตี’’ติ ปุจฺฉิโต ‘‘สุณาถ, ภเนฺต, ‘เอโส มหาเถโร สโฐ มายาวี กุหโก มิจฺฉาชีเวน ชีวิกํ กเปฺปตี’ติ ตุมฺหากํ อคุณํ กเถตี’’ติ อาหฯ ‘‘มา, อาวุโส, เอวํ ภณิ, น โส ภิกฺขุ เอวํ มํ อุปวทิสฺสติ, คิหิกาลโต ปฏฺฐาย มม สภาวํ ชานาติ ‘เปสโล กลฺยาณสีโล’’’ติฯ ‘‘สเจ, ภเนฺต, ตุเมฺห อตฺตโน วิสุทฺธจิตฺตตาย เอวํ จิเนฺตถ, ตํ ตุมฺ

หากํเยว อนุจฺฉวิกํ, มยฺหํ ปน เตน สทฺธึ เวรํ นตฺถิ, กสฺมา อหํ เตน อวุตฺตํ ‘วุตฺต’นฺติ วทามิฯ โหตุ, กาลนฺตเรน สยเมว ชานิสฺสถา’’ติ อาหฯ เถโรปิ ปุถุชฺชนภาวโทเสน เทฺวฬฺหกจิตฺโต ‘‘เอวมฺปิ สิยา’’ติ สาสงฺกหทโย หุตฺวา โถกํ สิถิลวิสฺสาโส อโหสิฯ โส พาโล ปฐมํ มหาเถรํ ปริภินฺทิตฺวา อิตรมฺปิ เถนํ วุตฺตนเยเนว ปริภินฺทิฯ อถ เต อุโภปิ เถรา ทุติยทิวเส อญฺญมญฺญํ อนาลปิตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย คาเม ปิณฺฑาย จริตฺวา ปิณฺฑปาตมาทาย อตฺตโน ว สนฏฺฐาเนเยว ปริภุญฺชิตฺวา สามีจิมตฺตมฺปิ อกตฺวา ตํ ทิวสํ ตเตฺถว วสิตฺวา วิภาตาย จ รตฺติยา อญฺญมญฺญํ อนาโรเจตฺวาว ยถาผาสุกฏฺฐานํ อคมํสุฯ

เปสุณิกํ ปน ภิกฺขุํ ปริปุณฺณมโนรถํ คามํ ปิณฺฑาย ปวิฏฺฐํ มนุสฺสา ทิสฺวา อาหํสุ – ‘‘ภเนฺต, เถรา กุหึ คตา’’ติ? โส อาห – ‘‘สพฺพรตฺตึ อญฺญมญฺญํ กลหํ กตฺวา มยา ‘มา กลหํ กโรถ, สมคฺคา โหถ, กลโห นาม อนตฺถาวโห อายติทุกฺขุปฺปาทโก อกุสลสํวตฺตนิโก, ปุริมกาปิ กลเหน มหตา หิตา ปริภฏฺฐา’ติอาทีนิ วุจฺจมานาปิ มม วจนํ อนาทิยิตฺวา ปกฺกนฺตา’’ติฯ ตโต มนุสฺสา ‘‘เถรา ตาว คจฺฉนฺตุ, ตุเมฺห ปน อมฺหากํ อนุกมฺปาย อิเธว อนุกฺกณฺฐิตฺวา วสถา’’ติ ยาจึสุฯ โส ‘‘สาธู’’ติ ปฏิสฺสุณิตฺวา ตเตฺถว วสโนฺต กติปาเหน จิเนฺตสิ – ‘‘มยา สีลวโนฺต กลฺยาณธมฺมา ภิกฺขู อาวาสโลเภน ปริภินฺนา, พหุํ วต มยา ปาปกมฺมํ ปสุต’’นฺติ พลววิปฺปฏิสาราภิภูโต โสกเวเคน คิลาโน หุตฺวา นจิเรเนว กาลํ กตฺวา อวีจิมฺหิ นิพฺพตฺติฯ

อิตเร เทฺว สหายกเตฺถรา ชนปทจาริกํ จรนฺตา อญฺญตรสฺมึ อาวาเส สมาคนฺตฺวา อญฺญมญฺญํ สโมฺมทิตฺวา เตน ภิกฺขุนา วุตฺตํ เภทวจนํ อญฺญมญฺญสฺส อาโรเจตฺวา ตสฺส อภูตภาวํ ญตฺวา สมคฺคา หุตฺวา อนุกฺกเมน ตเมว อาวาสํ ปจฺจาคมึสุฯ มนุสฺสา เทฺว เถเร ทิสฺวา หฏฺฐตุฏฺฐา สญฺชาตโสมนสฺสา หุตฺวา จตูหิ ปจฺจเยหิ อุปฏฺฐหึสุฯ เถรา จ ตเตฺถว วสนฺตา สปฺปายอาหารลาเภน สมาหิตจิตฺตา วิปสฺสนํ วเฑฺฒตฺวา นจิเรเนว อรหตฺตํ ปาปุณึสุฯ

เปสุณิโก ภิกฺขุ เอกํ พุทฺธนฺตรํ นิรเย ปจฺจิตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท ราชคหสฺส อวิทูเร ปูติมุขเปโต หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ ตสฺส กาโย สุวณฺณวโณฺณ อโหสิ, มุขโต ปน ปุฬวกา นิกฺขมิตฺวา อิโต จิโต จ มุขํ ขาทนฺติ, ตสฺส ทูรมฺปิ โอกาสํ ผริตฺวา ทุคฺคนฺธํ วายติฯ อถายสฺมา นารโท คิชฺฌกูฏปพฺพตา โอโรหโนฺต ตํ ทิสฺวา –

๗. ‘‘ทิพฺพํ สุภํ ธาเรสิ วณฺณธาตุํ, เวหายสํ ติฏฺฐสิ อนฺตลิเกฺข;
มุขญฺจ เต กิมโย ปูติคนฺธํ, ขาทนฺติ กึ กมฺมมกาสิ ปุเพฺพ’’ติฯ –

อิมาย คาถาย กตกมฺมํ ปุจฺฉิฯ ตตฺถ **ทิพฺพ**นฺติ ทิวิ ภวํ เทวตฺตภาวปริยาปนฺนํฯ อิธ ปน ทิพฺพํ วิยาติ ทิพฺพํฯ **สุภ**นฺติ โสภนํ, สุนฺทรภาวํ วาฯ **วณฺณธาตุ**นฺติ ฉวิวณฺณํฯ **ธาเรสี**ติ วหสิ ฯ **เวหายสํ ติฏฺฐสิ อนฺตลิเกฺข**ติ เวหายสสญฺญิเต อนฺตลิเกฺข ติฏฺฐสิฯ เกจิ ปน ‘‘วิหายสํ ติฏฺฐสิ อนฺตลิเกฺข’’ติ ปาฐํ วตฺวา วิหายสํ โอภาเสโนฺต อนฺตลิเกฺข ติฏฺฐสีติ วจนเสเสน อตฺถํ วทนฺติฯ **ปูติคนฺธ**นฺติ กุณปคนฺธํ, ทุคฺคนฺธนฺติ อโตฺถฯ **กึ กมฺมมกาสิ ปุเพฺพ**ติ ปรมทุคฺคนฺธํ เต มุขํ กิมโย ขาทนฺติ, กาโย จ สุวณฺณวโณฺณ, กีทิสํ นาม กมฺมํ เอวรูปสฺส อตฺตภาวสฺส การณภูตํ ปุเพฺพ ตฺวํ อกาสีติ ปุจฺฉิฯ

เอวํ เถเรน โส เปโต อตฺตนา กตกมฺมํ ปุโฏฺฐ ตมตฺถํ วิสฺสเชฺชโนฺต –

๘. ‘‘สมโณ อหํ ปาโปติทุฏฺฐวาโจ, ตปสฺสิรูโป มุขสา อสญฺญโต;
ลทฺธา จ เม ตมสา วณฺณธาตุ, มุขญฺจ เม เปสุณิเยน ปูตี’’ติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **สมโณ อหํ ปาโป**ติ อหํ ลามโก สมโณ ปาปภิกฺขุ อโหสึฯ **อติทุฏฺฐวาโจ**ติ อติทุฏฺฐวจโน, ปเร อติกฺกมิตฺวา ลงฺฆิตฺวา วตฺตา, ปเรสํ คุณปริธํสกวจโนติ อโตฺถฯ ‘‘อติทุกฺขวาโจ’’ติ วา ปาโฐ, อติวิย ผรุสวจโน มุสาวาทเปสุญฺญาทิวจีทุจฺจริตนิรโตฯ **ตปสฺสิรูโป**ติ สมณปติรูปโกฯ **มุขสา**ติ มุเขนฯ **ลทฺธา**ติ ปฏิลทฺธาฯ จ-กาโร สมฺปิณฺฑนโตฺถฯ **เม**ติ มยาฯ **ตปสา**ติ พฺรหฺมจริเยนฯ **เปสุณิเยนา**ติ ปิสุณวาจายฯ **ปูตี**ติ ปูติคนฺธํฯ

เอวํ โส เปโต อตฺตนา กตกมฺมํ อาจิกฺขิตฺวา อิทานิ เถรสฺส โอวาทํ เทโนฺต –

๙. ‘‘ตยิทํ ตยา นารท สามํ ทิฏฺฐํ,
อนุกมฺปกา เย กุสลา วเทยฺยุํ;
มา เปสุณํ มา จ มุสา อภาณิ,
ยโกฺข ตุวํ โหหิสิ กามกามี’’ติฯ –

โอสานคาถมาหฯ ตตฺถ **ตยิทนฺ**ติ ตํ อิทํ มม รูปํฯ **อนุกมฺปกา เย กุสลา วเทยฺยุนฺ**ติ เย อนุกมฺปนสีลา การุณิกา ปรหิตปฏิปตฺติยํ กุสลา นิปุณา พุทฺธาทโย ยํ วเทยฺยุํ, ตเทว วทามีติ อธิปฺปาโยฯ อิทานิ ตํ โอวาทํ ทเสฺสโนฺต **‘‘มา เปสุณํ มา จ มุสา อภาณิ, ยโกฺข ตุวํ โหหิสิ กามกามี’’**ติ อาหฯ ตสฺสโตฺถ – **เปสุณํ** ปิสุณวจนํ มุสา จ **มา อภาณิ** มา กเถหิฯ ยทิ หิ ตุวํ มุสาวาทํ ปิสุณวาจญฺจ ปหาย วาจาย สญฺญโต ภเวยฺยาสิ, ยโกฺข วา เทโว วา เทวญฺญตโร วา ตุวํ ภวิสฺสสิ, กามํ กามิตพฺพํ อุฬารํ ทิพฺพสมฺปตฺตึ ปฏิลภิตฺวา ตตฺถ กามนสีโล ยถาสุขํ อินฺทฺริยานํ ปริจรเณน อภิรมณสีโลติฯ

ตํ สุตฺวา เถโร ตโต ราชคหํ คนฺตฺวา ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกโนฺต สตฺถุ ตมตฺถํ อาโรเจสิฯ สตฺถา ตํ อฏฺฐุปฺปตฺตึ กตฺวา ธมฺมํ เทเสสิฯ สา เทสนา สมฺปตฺตปริสาย สาตฺถิกา อโหสีติฯ

ปูติมุขเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. ปิฏฺฐธีตลิกเปตวตฺถุวณฺณนา

ยํ กิญฺจารมฺมณํ กตฺวาติ อิทํ สตฺถา สาวตฺถิยํ เชตวเน วิหรโนฺต อนาถปิณฺฑิกสฺส คหปติโน ทานํ อารพฺภ กเถสิฯ อนาถปิณฺฑิกสฺส กิร คหปติโน ธีตุ ธีตาย ทาริกาย ธาติ ปิฏฺฐธีตลิกํ อทาสิ ‘‘อยํ เต ธีตา, อิมํ คเหตฺวา กีฬสฺสู’’ติฯ สา ตตฺถ ธีตุสญฺญํ อุปฺปาเทสิฯ อถสฺสา เอกทิวสํ ตํ คเหตฺวา กีฬนฺติยา ปมาเทน ปติตฺวา ภิชฺชิฯ ตโต ทาริกา ‘‘มม ธีตา มตา’’ติ ปโรทิฯ ตํ โรทนฺตึ โกจิปิ เคหชโน สญฺญาเปตุํ นาสกฺขิฯ ตสฺมิญฺจ สมเย สตฺถา อนาถปิณฺฑิกสฺส คหปติโน เคเห ปญฺญเตฺต อาสเน นิสิโนฺน โหติ, มหาเสฏฺฐิ จ ภควโต สมีเป นิสิโนฺน อโหสิฯ ธาติ ตํ ทาริกํ คเหตฺวา เสฏฺฐิสฺส สนฺติกํ อคมาสิฯ เสฏฺฐิ ตํ ทิสฺวา ‘‘กิสฺสายํ ทาริกา โรทตี’’ติ อาหฯ ธาติ ตํ ปวตฺตึ เสฏฺฐิสฺส อาโรเจสิฯ เสฏฺฐิ ตํ ทาริกํ อเงฺก นิสีทาเปตฺวา ‘‘ตว ธีตุทานํ ทสฺสามี’’ติ สญฺญาเปตฺวา สตฺถุ อาโรเจสิ – ‘‘ภเนฺต, มม นตฺตุธีตรํ ปิฏฺฐธีตลิกํ อุทฺทิสฺส ทานํ ทาตุกาโม, ตํ เม ปญฺจหิ ภิกฺขุสเตหิ สทฺธึ สฺวาตนาย อธิวาเสถา’’ติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ

อถ ภควา ทุติยทิวเส ปญฺจหิ ภิกฺขุสเตหิ สทฺธึ เสฏฺฐิสฺส ฆรํ คนฺตฺวา ภตฺตกิจฺจํ กตฺวา อนุโมทนํ กโรโนฺต –

๑๐. ‘‘ยํ กิญฺจารมฺมณํ กตฺวา, ทชฺชา ทานํ อมจฺฉรี;
ปุพฺพเปเต จ อารพฺภ, อถ วา วตฺถุเทวตาฯ

๑๑. ‘‘จตฺตาโร จ มหาราเช, โลกปาเล ยสสฺสิเน;
กุเวรํ ธตรฏฺฐญฺจ, วิรูปกฺขํ วิรูฬฺหกํ;
เต เจว ปูชิตา โหนฺติ, ทายกา จ อนิปฺผลาฯ

๑๒. ‘‘น หิ รุณฺณํ วา โสโก วา, ยา จญฺญา ปริเทวนา;
น ตํ เปตสฺส อตฺถาย, เอวํ ติฏฺฐนฺติ ญาตโยฯ

๑๓. ‘‘อยญฺจ โข ทกฺขิณา ทินฺนา, สงฺฆมฺหิ สุปฺปติฏฺฐิตา;
ทีฆรตฺตํ หิตายสฺส, ฐานโส อุปกปฺปตี’’ติฯ – อิมา คาถา อภาสิ;

๑๐. ตตฺถ **ยํ กิญฺจารมฺมณํ กตฺวา**ติ มงฺคลาทีสุ อญฺญตรํ ยํ กิญฺจิ อารพฺภ อุทฺทิสฺสฯ **ทชฺชา**ติ ทเทยฺยฯ **อมจฺฉรี**ติ อตฺตโน สมฺปตฺติยา ปเรหิ สาธารณภาวาสหนลกฺขณสฺส มเจฺฉรสฺส อภาวโต อมจฺฉรี, ปริจฺจาคสีโล มจฺฉริยโลภาทิจิตฺตมลํ ทูรโต กตฺวา ทานํ ทเทยฺยาติ อธิปฺปาโยฯ **ปุพฺพเปเต จ อารพฺภา**ติ ปุพฺพเกปิ เปเต อุทฺทิสฺสฯ **วตฺถุเทวตา**ติ ฆรวตฺถุอาทีสุ อธิวตฺถา เทวตา อารพฺภาติ โยชนาฯ **อถ วา**ติ อิมินา อเญฺญปิ เทวมนุสฺสาทิเก เย เกจิ อารพฺภ ทานํ ทเทยฺยาติ ทเสฺสติฯ

๑๑. ตตฺถ เทเวสุ ตาว เอกเจฺจ ปากเฏ เทเว ทเสฺสโนฺต **‘‘จตฺตาโร จ มหาราเช’’**ติ วตฺวา ปุน เต นามโต คณฺหโนฺต ‘‘กุเวร’’นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ **กุเวร**นฺติ เวสฺสวณํฯ **ธตรฏฺฐ**นฺติอาทีนิ เสสานํ ติณฺณํ โลกปาลานํ นามานิฯ **เต เจว ปูชิตา โหนฺตี**ติ เต จ มหาราชาโน ปุพฺพเปตวตฺถุเทวตาโย จ อุทฺทิสนกิริยาย ปฏิมานิกา โหนฺติฯ **ทายกา จ อนิปฺผลา**ติ เย ทานํ เทนฺติ, เต ทายกา จ ปเรสํ อุทฺทิสนมเตฺตน น นิปฺผลา, อตฺตโน ทานผลสฺส ภาคิโน เอว โหนฺติฯ

๑๒. อิทานิ ‘‘เย อตฺตโน ญาตีนํ มรเณน โรทนฺติ ปริเทวนฺติ โสจนฺติ, เตสํ ตํ นิรตฺถกํ, อตฺตปริตาปนมตฺตเมวา’’ติ ทเสฺสตุํ **‘‘น หิ รุณฺณํ วา’’**ติ คาถมาหฯ ตตฺถ **รุณฺณ**นฺติ รุทิตํ อสฺสุโมจนํ น หิ กาตพฺพนฺติ วจนเสโสฯ **โสโก**ติ โสจนํ จิตฺตสนฺตาโป, อโนฺตนิชฺฌานนฺติ อโตฺถฯ **ยา จญฺญา ปริเทวนา**ติ ยา จ รุณฺณโสกโต อญฺญา ปริเทวนา, ‘‘กหํ เอกปุตฺตกา’’ติ อาทิวาจาวิปฺปลาโป, โสปิ น กาตโพฺพติ อโตฺถฯ สพฺพตฺถ วา-สโทฺท วิกปฺปนโตฺถ ฯ **น ตํ เปตสฺส อตฺถายา**ติ ยสฺมา รุณฺณํ วา โสโก วา ปริเทวนา วาติ สพฺพมฺปิ ตํ เปตสฺส กาลกตสฺส อตฺถาย อุปการาย น โหติ, ตสฺมา น หิ ตํ กาตพฺพํ, ตถาปิ เอวํ ติฏฺฐนฺติ ญาตโย อวิทฺทสุโนติ อธิปฺปาโยฯ

๑๓. เอวํ รุณฺณาทีนํ นิรตฺถกภาวํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ยา ปุพฺพเปตาทิเก อารพฺภ ทายเกน สงฺฆสฺส ทกฺขิณา ทินฺนา, ตสฺสา สาตฺถกภาวํ ทเสฺสโนฺต **‘‘อยญฺจ โข ทกฺขิณา’’**ติ คาถมาหฯ ตตฺถ **อย**นฺติ ทายเกน ตํ ทินฺนํ ทานํ ปจฺจกฺขโต ทเสฺสโนฺต วทติฯ จ-สโทฺท พฺยติเรกโตฺถ, เตน ยถา รุณฺณาทิ เปตสฺส น กสฺสจิ อตฺถาย โหติ, น เอวมยํ, อยํ ปน ทกฺขิณา ทีฆรตฺตํ หิตายสฺส โหตีติ วกฺขมานเมว วิเสสํ โชเตติฯ **โข**ติ อวธารเณฯ **ทกฺขิณา**ติ ทานํฯ **สงฺฆมฺหิ สุปฺปติฏฺฐิตา**ติ อนุตฺตเร ปุญฺญกฺเขเตฺต สเงฺฆ สุฏฺฐุ ปติฏฺฐิตาฯ **ทีฆรตฺตํ หิตายสฺสา**ติ อสฺส เปตสฺส จิรกาลํ หิตาย อตฺถายฯ **ฐานโส อุปกปฺปตี**ติ ตงฺขณเญฺญว นิปฺผชฺชติ, น กาลนฺตเรติ

อโตฺถฯ อยญฺหิ ตตฺถ ธมฺมตา – ยํ เปเต อุทฺทิสฺส ทาเน ทินฺเน เปตา เจ อนุโมทนฺติ, ตาวเทว ตสฺส ผเลน เปตา ปริมุจฺจนฺตีติฯ

เอวํ ภควา ธมฺมํ เทเสตฺวา มหาชนํ เปเต อุทฺทิสฺส ทานาภิรตมานสํ กตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ ปุนทิวเส เสฏฺฐิภริยา อวเสสา จ ญาตกา เสฏฺฐิํ อนุวตฺตนฺตา เอวํ เตมาสมตฺตํ มหาทานํ ปวเตฺตสุํฯ อถ ราชา ปเสนทิ โกสโล ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา ‘‘กสฺมา, ภเนฺต, ภิกฺขู มาสมตฺตํ มม ฆรํ นาคมิํสู’’ติ ปุจฺฉิฯ สตฺถารา ตสฺมิํ การเณ กถิเต ราชาปิ เสฏฺฐิํ อนุวตฺตโนฺต พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส มหาทานํ ปวเตฺตสิ, ตํ ทิสฺวา นาครา ราชานํ อนุวตฺตนฺตา มาสมตฺตํ มหาทานํ ปวเตฺตสุํฯ เอวํ มาสทฺวยํ ปิฏฺฐธีตลิกมูลกํ มหาทานํ ปวเตฺตสุนฺติฯ

ปิฏฺฐธีตลิกเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. ติโรกุฏฺฏเปตวตฺถุวณฺณนา

ติโรกุเฏฺฏสุ ติฏฺฐนฺตีติ อิทํ สตฺถา ราชคเห วิหรโนฺต สมฺพหุเล เปเต อารพฺภ กเถสิฯ

ตตฺรายํ วิตฺถารกถา – อิโต ทฺวานวุติกเปฺป กาสิ นาม นครํ อโหสิฯ ตตฺถ ชยเสโน นาม ราชา รชฺชํ กาเรสิฯ ตสฺส สิริมา นาม เทวีฯ ตสฺสา กุจฺฉิยํ ผุโสฺส นาม โพธิสโตฺต นิพฺพตฺติตฺวา อนุปุเพฺพน สมฺมาสโมฺพธิํ อภิสมฺพุชฺฌิฯ ชยเสโน ราชา ‘‘มม ปุโตฺต มหาภินิกฺขมนํ นิกฺขมิตฺวา พุโทฺธ ชาโต, มยฺหเมว พุโทฺธ, มยฺหํ ธโมฺม, มยฺหํ สโงฺฆ’’ติ มมตฺตํ อุปฺปาเทตฺวา สพฺพกาลํ สยเมว อุปฏฺฐหติ, น อเญฺญสํ โอกาสํ เทติฯ

ภควโต กนิฏฺฐภาตโร เวมาติกา ตโย ภาตโร จิเนฺตสุํ – ‘‘พุทฺธา นาม สพฺพโลก หิตตฺถาย อุปฺปชฺชนฺติ, น เอกเสฺสว อตฺถายฯ อมฺหากญฺจ ปิตา อเญฺญสํ โอกาสํ น เทติฯ กถํ นุ โข มยํ ลเภยฺยาม ภควนฺตํ อุปฏฺฐาตุํ ภิกฺขุสงฺฆญฺจา’’ติ? เตสํ เอตทโหสิ – ‘‘หนฺท มยํ กิญฺจิ อุปายํ กโรมา’’ติฯ เต ปจฺจนฺตํ กุปิตํ วิย การาเปสุํฯ ตโต ราชา ‘‘ปจฺจโนฺต กุปิโต’’ติ สุตฺวา ตโยปิ ปุเตฺต ปจฺจนฺตํ วูปสเมตุํ เปเสสิฯ เต คนฺตฺวา วูปสเมตฺวา อาคตาฯ ราชา ตุโฎฺฐ วรํ อทาสิ ‘‘ยํ อิจฺฉถ, ตํ คณฺหถา’’ติฯ เต ‘‘มยํ ภควนฺตํ อุปฏฺฐาตุํ อิจฺฉามา’’ติ อาหํสุฯ ราชา ‘‘เอตํ ฐเปตฺวา อญฺญํ คณฺหถา’’ติ อาหฯ เต ‘‘มยํ อเญฺญน อนตฺถิกา’’ติ อาหํสุฯ เตน หิ ปริเจฺฉทํ กตฺวา คณฺหถาติฯ เต สตฺต วสฺสานิ ยาจิํสุฯ ราชา น อทาสิฯ เอวํ ‘‘ฉ, ปญฺจ, จตฺตาริ, ตีณิ, เทฺว, เอกํ, สตฺต มาเส, ฉ, ปญฺจ, จตฺตาโร’’ติ วตฺวา ยาว เตมาสํ ยาจิํสุฯ ตทา ราชา ‘‘คณฺหถา’’ติ อทาสิฯ

เต ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา อาหํสุ – ‘‘อิจฺฉาม มยํ, ภเนฺต, ภควนฺตํ เตมาสํ อุปฏฺฐาตุํ, อธิวาเสตุ โน, ภเนฺต, ภควา อิมํ เตมาสํ วสฺสาวาส’’นฺติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ เต ตโย อตฺตโน ชนปเท นิยุตฺตกปุริสสฺส เลขํ เปเสสุํ ‘‘อิมํ เตมาสํ อเมฺหหิ ภควา อุปฏฺฐาตโพฺพ, วิหารํ อาทิํ กตฺวา สพฺพํ ภควโต อุปฏฺฐานสมฺภารํ สมฺปาเทหี’’ติฯ โส สพฺพํ สมฺปาเทตฺวา ปฏิเปเสสิฯ เต กาสายวตฺถนิวตฺถา หุตฺวา ปุริสสหเสฺสหิ เวยฺยาวจฺจกเรหิ ภควนฺตํ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ สกฺกจฺจํ อุปฏฺฐหมานา ชนปทํ เนตฺวา วิหารํ นิยฺยาเตตฺวา วสฺสํ วสาเปสุํฯ

เตสํ ภณฺฑาคาริโก เอโก คหปติปุโตฺต สปชาปติโก สโทฺธ อโหสิ ปสโนฺนฯ โส พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานวตฺตํ สกฺกจฺจํ อทาสิฯ ชนปเท นิยุตฺตกปุริโส ตํ คเหตฺวา ชานปเทหิ เอกาทสมเตฺตหิ ปุริสสหเสฺสหิ สทฺธิํ สกฺกจฺจเมว ทานํ ปวตฺตาเปสิฯ ตตฺถ เกจิ ชานป

ทา ปฏิหตจิตฺตา อเหสุํฯ เต ทานสฺส อนฺตรายํ กตฺวา เทยฺยธมฺมํ อตฺตนา ขาทึสุ, ภตฺต สาลญฺจ อคฺคินา ทหึสุฯ ปวาริตา ราชปุตฺตา ภควโต สกฺการํ กตฺวา ภควนฺตํ ปุรกฺขตฺวา ปิตุ สนฺติกเมว ปจฺจาคมึสุฯ ตตฺถ คนฺตฺวา ภควา ปรินิพฺพายิฯ ราชปุตฺตา จ ชนปเท นิยุตฺตกปุริโส จ ภณฺฑาคาริโก จ อนุปุพฺเพน กาลํ กตฺวา สทฺธึ ปริสาย สเคฺค อุปฺปชฺชึสุ, ปฏิหตจิตฺตา ชนา นิรเย อุปฺปชฺชึสุฯ เอวํ เตสํ อุภเยสํ ชนานํ สคฺคโต สคฺคํ นิรยโต นิรยํ อุปปชฺชนฺตานํ ทฺวานวุติกปฺปา วีติวตฺตาฯ

อถ อิมสฺมึ ภทฺทกปฺเป กสฺสปสฺส ภควโต กาเล เต ปฏิหตจิตฺตา ชนา เปเตสุ อุปฺปนฺนาฯ ตทา มนุสฺสา อตฺตโน อตฺตโน ญาตกานํ เปตานํ อตฺถาย ทานํ ทตฺวา อุทฺทิสนฺติ ''อิทํ โน ญาตีนํ โหตู''ติ, เต สมฺปตฺตึ ลภนฺติฯ อถ อิเมปิ เปตา ตํ ทิสฺวา กสฺสปํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉึสุ – ''กึ นุ โข, ภนฺเต, มยมฺปิ เอวรูปํ สมฺปตฺตึ ลเภยฺยามา''ติ? ภควา อาห – ''อิทานิ น ลภถ, อนาคเต ปน โคตโม นาม สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภวิสฺสติ, ตสฺส ภควโต กาเล พิมฺพิสาโร นาม ราชา ภวิสฺสติ, โส ตุมฺหากํ อิโต ทฺวานวุติกปฺเป ญาติ อโหสิ, โส พุทฺธสฺส ทานํ ทตฺวา ตุมฺหากํ อุทฺทิสิสฺสติ, ตทา ลภิสฺสถา''ติฯ เอวํ วุตฺเต กิร เตสํ เปตานํ ตํ วจนํ ''เสฺว ลภิสฺสถา''ติ วุตฺตํ วิย อโหสิฯ

ตโต เอกสฺมึ พุทฺธนฺตเร วีติวตฺเต อมฺหากํ ภควา อุปฺปชฺชิฯ เตปิ ตโย ราชปุตฺตา ปุริสสหสฺเสน สทฺธึ เทวโลกโต จวิตฺวา มคธรฏฺเฐ พฺราหฺมณกุเล อุปฺปชฺชิตฺวา อนุปุพฺเพน ตาปสปพฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา คยาสีเส ตโย ชฏิลา อเหสุํ, ชนปเท นิยุตฺตกปุริโส ราชา พิมฺพิสาโร อโหสิ, ภณฺฑาคาริโก คหปติปุตฺโต วิสาโข นาม เสฏฺฐิ อโหสิ, ตสฺส ปชาปติ ธมฺมทินฺนา นาม เสฏฺฐิธีตา อโหสิ, อวเสสา ปน ปริสา รญฺโญ เอว ปริวารา หุตฺวา นิพฺพตฺตึสุฯ

อมฺหากมฺปิ ภควา โลเก อุปฺปชฺชิตฺวา สตฺตสตฺตาหํ อติกฺกมิตฺวา อนุปุพฺเพน พาราณสึ อาคมฺม ธมฺมจกฺกํ ปวตฺเตตฺวา ปญฺจวคฺคิเย อาทึ กตฺวา ยาว สหสฺสปริวาเร ตโย ชฏิเล วิเนตฺวา ราชคหํ อคมาสิฯ ตตฺถ จ ตทหุปสงฺกมนฺตํเยว ราชานํ พิมฺพิสารํ โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐาเปสิ สทฺธึ เอกาทสนหุเตหิ องฺคมคธวาสีหิ พฺราหฺมณคหปติเกหิฯ อถ รญฺญา สฺวาตนาย ภตฺเตน นิมนฺติโต อธิวาเสตฺวา ทุติยทิวเส มาณวกวณฺเณน สกฺเกน เทวานมินฺเทน ปุรโต คจฺฉนฺเตน –

> ''ทนฺโต ทนฺเตหิ สห ปุราณชฏิเลหิ, วิปฺปมุตฺโต วิปฺปมุตฺเตหิ;
> สิงฺคีนิกฺขสวณฺโณ, ราชคหํ ปาวิสิ ภควา''ติฯ (มหาว. ๕๘) –

เอวมาทีหิ คาถาหิ อภิตฺถวิยมาโน ราชคหํ ปวิสิตฺวา รญฺโญ นิเวสเน มหาทานํ สมฺปฏิจฺฉิฯ เต ปน เปตา ''อิทานิ ราชา ทานํ อมฺหากํ อุทฺทิสิสฺสติ, อิทานิ อุทฺทิสิสฺสตี''ติ อาสาย สมฺปริวาเรตฺวา อฏฺฐํสุฯ

ราชา ทานํ ทตฺวา ''กตฺถ นุ โข ภควา วิหเรยฺยา''ติ ภควโต วิหารฏฺฐานเมว จินฺเตสิ, น ตํ ทานํ กสฺสจิ อุทฺทิสิฯ ตถา ตํ ทานํ อลภนฺตา เปตา ฉินฺนาสา หุตฺวา รตฺติยํ รญฺโญ นิเวสเน อติวิย ภึสนกํ วิสฺสรมกํสุฯ ราชา ภยสนฺตาสสํเวคํ อาปชฺชิตฺวา วิภาตาย รตฺติยา ภควโต อาโรเจสิ – ''เอวรูปํ สทฺทํ อโสฺสสึ, กึ นุ โข เม, ภนฺเต, ภวิสฺสตี''ติ? ภควา ''มา ภายิ, มหาราช, น เต กิญฺจิ ปาปกํ ภวิสฺสติ, อปิจ โข สนฺติ เต ปุราณญาตกา เปเตสุ อุปฺปนฺนาฯ เต เอกํ พุทฺธนฺตรํ ตเมว ปจฺจาสีสนฺตา 'พุทฺธสฺส ทานํ ทตฺวา อมฺหากํ อุทฺทิสิสฺสตี'ติ วิจรนฺตา ตยา หิโยฺย ทานํ ทตฺวา น อุทฺทิสิตตฺตา ฉินฺนาสา หุตฺวา ตถารูปํ วิสฺสรมกํสู''ติ อาหฯ ''กึ อิทานิปิ,

ภเนฺต, ทิเนฺน เต ลเภยฺยุ’’นฺติ? ‘‘อาม, มหาราชา’’ติฯ ‘‘เตน หิ, ภเนฺต, อธิวาเสตุ เม ภควา อชฺชตนาย ทานํ, เตสํ อุทฺทิสิสฺสามี’’ติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ

ราชา นิเวสนํ คนฺตฺวา มหาทานํ ปฏิยาทาเปตฺวา ภควโต กาลํ อาโรจาเปสิ ฯ ภควา ราชเนฺตปุรํ คนฺตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิ สทฺธิํ ภิกฺขุสเงฺฆนฯ เต เปตา ‘‘อปิ นาม อชฺช ลเภยฺยามา’’ติ คนฺตฺวา ติโรกุฎฺฏาทีสุ อฏฺฐํสุฯ ภควา ตถา อกาสิ, ยถา เต สเพฺพว รโญฺญ อาปาถํ คตา อเหสุํฯ ราชา ทกฺขิโณทกํ เทโนฺต ‘‘อิทํ เม ญาตีนํ โหตู’’ติ อุทฺทิสิฯ ตาวเทว เปตานํ กมลกุวลยสญฺฉนฺนา โปกฺขรณิโย นิพฺพตฺติํสุฯ เต ตตฺถ นฺหตฺวา จ ปิวิตฺวา จ ปฏิปฺปสฺสทฺธทรถกิลมถปิปาสา สุวณฺณวณฺณา อเหสุํฯ ราชา ยาคุขชฺชโภชฺชานิ ทตฺวา อุทฺทิสิฯ เตสํ ตงฺขเณเญฺญว ทิพฺพยาคุขชฺชโภชฺชานิ นิพฺพตฺติํสุฯ เต ตานิ ปริภุญฺชิตฺวา ปีณินฺทฺริยา อเหสุํฯ อถ วตฺถเสนาสนานิ ทตฺวา อุทฺทิสิฯ เตสํ ทิพฺพวตฺถปาสาทปจฺจตฺถรณเสยฺยาทิอลงฺการวิธโย นิพฺพตฺติํสุฯ สา จ เตสํ สมฺปตฺติ สพฺพาปิ ยถา รโญฺญ ปากฏา โหติ, ตถา ภควา อธิฏฺฐาสิฯ ราชา ตํ ทิสฺวา อติวิย อตฺตมโน อโหสิฯ ตโต ภควา ภุตฺตาวี ปวาริโต รโญฺญ พิมฺพิสารสฺส อนุโมทนตฺถํ ติโรกุฎฺฏเปตวตฺถุํ อภาสิ –

๑๔. ‘‘ติโรกุเฎฺฏสุ ติฎฺฐนฺติ, สนฺธิสิงฺฆาฎเกสุ จ;
ทฺวารพาหาสุ ติฎฺฐนฺติ, อาคนฺตฺวาน สกํ ฆรํฯ

๑๕. ‘‘ปหูเต อนฺนปานมฺหิ, ขชฺชโภเชฺช อุปฏฺฐิเต;
น เตสํ โกจิ สรติ, สตฺตานํ กมฺมปจฺจยาฯ

๑๖. ‘‘เอวํ ททนฺติ ญาตีนํ, เย โหนฺติ อนุกมฺปกา;
สุจิํ ปณีตํ กาเลน, กปฺปิยํ ปานโภชนํฯ

๑๗. ‘‘อิทํ โว ญาตีนํ โหตุ, สุขิตา โหนฺตุ ญาตโย;
เต จ ตตฺถ สมาคนฺตฺวา, ญาติเปตา สมาคตา;
ปหูเต อนฺนปานมฺหิ, สกฺกจฺจํ อนุโมทเรฯ

๑๘. ‘‘จิรํ ชีวนฺตุ โน ญาตี, เยสํ เหตุ ลภามเส;
อมฺหากญฺจ กตา ปูชา, ทายกา จ อนิปฺผลาฯ

๑๙. ‘‘น หิ ตตฺถ กสิ อตฺถิ, โครเกฺขตฺถ น วิชฺชติ;
วณิชฺชา ตาทิสี นตฺถิ, หิรเญฺญน กยากยํ;
อิโต ทิเนฺนน ยาเปนฺติ, เปตา กาลคตา ตหิํฯ

๒๐. ‘‘อุนฺนเม อุทกํ วุฎฺฐํ, ยถา นินฺนํ ปวตฺตติ;
เอวเมว อิโต ทินฺนํ, เปตานํ อุปกปฺปติฯ

๒๑. ‘‘ยถา วาริวหา ปูรา, ปริปูเรนฺติ สาครํ;
เอวเมว อิโต ทินฺนํ, เปตานํ อุปกปฺปติฯ

๒๒. ‘‘อทาสิ เม อกาสิ เม, ญาติมิตฺตา สขา จ เม;
เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา, ปุเพฺพ กตมนุสฺสรํฯ

๒๓. ‘‘น หิ รุณฺณํ วา โสโก วา, ยา จญฺญา ปริเทวนา;

น ตํ เปตานมตฺถาย, เอวํ ติฏฺฐนฺติ ญาตโยฯ

๒๔. ‘‘อยญฺจ โข ทกฺขิณา ทินฺนา, สงฺฆมฺหิ สุปฺปติฏฺฐิตา;
ทีฆรตฺตํ หิตายสฺส, ฐานโส อุปกปฺปติฯ

๒๕. ‘‘โส ญาติธมฺโม จ อยํ นิทสฺสิโต, เปตาน ปูชา จ กตา อุฬารา;
พลญฺจ ภิกฺขูนมนุปฺปทินฺนํ, ตุเมฺหหิ ปุญฺญํ ปสุตํ อนปฺปก’’นฺติฯ

๑๔. ตตฺถ **ติโรกุฑฺฑสู**ติ กุฑฺฑานํ ปรภาเคสุฯ **ติฏฺฐนฺตี**ติ นิสชฺชาทิปฏิเกฺขปโต ฐานกปฺปนวจนเมตํ, เคหปาการกุฑฺฑานํ ทฺวารโต พหิ เอว ติฏฺฐนฺตีติ อโตฺถฯ **สนฺธิสิงฺฆาฏเกสุ จา**ติ สนฺธีสุ จ สิงฺฆาฏเกสุ จฯ **สนฺธี**ติ จตุโกฺกณรจฺฉา, ฆรสนฺธิภิตฺติสนฺธิอาโลกสนฺธิโยปิ วุจฺจนฺติฯ **สิงฺฆาฏกา**ติ ติโกณรจฺฉาฯ **ทฺวารพาหาสุ ติฏฺฐนฺตี**ติ นครทฺวารฆรทฺวารานํ พาหา นิสฺสาย ติฏฺฐนฺติฯ **อาคนฺตฺวาน สกํ ฆร**นฺติ สกฆรํ นาม ปุพฺพญาติฆรมฺปิ อตฺตนา สามิภาเวน อชฺฌาวุตฺถฆรมฺปิ, ตทุภยมฺปิ เต ยสฺมา สกฆรสญฺญาย อาคจฺฉนฺติ, ตสฺมา ‘‘อาคนฺตฺวาน สกํ ฆร’’นฺติ อาหฯ

๑๕. เอวํ ภควา ปุเพฺพ อนชฺฌาวุตฺถปุพฺพมฺปิ ปุพฺพญาติฆรตฺตา พิมฺพิสารนิเวสนํ สกฆรสญฺญาย อาคนฺตฺวา ติโรกุฑฺฑาทีสุ ฐิเต อิสฺสามจฺฉริยผลํ อนุภวเนฺต อติวิย ทุทฺทสิกวิรูปภยานกทสฺสเน พหู เปเต รโญฺญ ทเสฺสเนฺต ‘‘ติโรกุเฑฺฑสุ ติฏฺฐนฺตี’’ติ คาถํ วตฺวา ปุน เตหิ กตสฺส กมฺมสฺส ทารุณภาวํ ทเสฺสเนฺต **‘‘ปหูเต อนฺนปานมฺหี’’**ติ ทุติยคาถมาหฯ

ตตฺถ **ปหูเต**ติ อนปฺปเก พหุมฺหิ, ยาวทเตฺถติ อโตฺถ ฯ พ-การสฺส หิ ป-กาโร ลพฺภติ ‘‘ปหุสเนฺต น ภรตี’’ติอาทีสุ (สุ. นิ. ๙๘) วิยฯ เกจิ ปน ‘‘พหุเก’’ติ ปฐนฺติ, โส ปน ปมาทปาโฐฯ **อนฺนปานมฺหี**ติ อเนฺน จ ปาเน จฯ **ขชฺชโภเชฺช**ติ ขเชฺช จ โภเชฺช จฯ เอเตน อสิตปีตขายิตสายิตวเสน จตุพฺพิธมฺปิ อาหารํ ทเสฺสติฯ **อุปฏฺฐิเต**ติ อุปคมฺม ฐิเต สชฺชิเต, ปฏิยเตฺตติ อโตฺถฯ **น เตสํ โกจิ สรติ สตฺตาน**นฺติ เตสํ เปตฺติวิสเย อุปฺปนฺนานํ สตฺตานํ โกจิ มาตา วา ปิตา วา ปุโตฺต วา นตฺตา วา น สรติฯ กิํ การณา? **กมฺมปจฺจยา**ติ, อตฺตนา กตสฺส อทานทานปฏิเสธนาทิเภทสฺส กทริยกมฺมสฺส การณภาวโตฯ ตญฺหิ กมฺมํ เตสํ ญาตีนํ สริตุํ น เทติฯ

๑๖. เอวํ ภควา อนปฺปเกปิ อนฺนปานาทิมฺหิ วิชฺชมาเน ญาตีนํ ปจฺจาสีสนฺตานํ เปตานํ กมฺมผเลน ญาตกานํ อนุสฺสรณมตฺตสฺสาปิ อภาวํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ เปตฺติวิสยุปฺปเนฺน ญาตเก อุทฺทิสฺส รญฺญา ทินฺนทานํ ปสํสเนฺต **‘‘เอวํ ททนฺติ ญาตีน’’**นฺติ ตติยคาถมาหฯ

ตตฺถ **เอว**นฺติ อุปมาวจนํฯ ตสฺส ทฺวิธา สมฺพเนฺธ – เตสํ สตฺตานํ กมฺมปจฺจยา อสรเนฺตสุปิ เกสุจิ เกจิ ททนฺติ ญาตีนํ, เย เอวํ อนุกมฺปกา โหนฺตีติ จ, มหาราช, ยถา ตยา ทินฺนํ, เอวํ สุจิํ ปณีตํ กาเลน กปฺปิยํ ปานโภชนํ ททนฺติ ญาตีนํ, เย โหนฺติ อนุกมฺปกาติ จฯ ตตฺถ **ททนฺตี**ติ เทนฺติ อุทฺทิสนฺติ นิยฺยาเตนฺติฯ **ญาตีน**นฺติ มาติโต จ ปิติโต จ สมฺพนฺธานํฯ **เย**ติ เย เกจิ ปุตฺตาทโยฯ **โหนฺตี**ติ ภวนฺติฯ **อนุกมฺปกา**ติ อตฺถกามา หิเตสิโนฯ **สุจิ**นฺติ สุทฺธํ มโนหรํ ธมฺมิกญฺจฯ **ปณีต**นฺติ อุฬารํฯ **กาเลนา**ติ ทกฺขิเณยฺยานํ ปริโภคโยคฺคกาเลน, ญาติเปตานํ วา ติโรกุฑฺฑาทีสุ อาคนฺตฺวา ฐิตกาเลนฯ **กปฺปิย**นฺติ อนุจฺฉวิกํ ปติรูปํ อริยานํ ปริโภคารหํฯ **ปานโภชน**นฺติ ปานญฺจ โภชนญฺจ, ตทุปเทเสน เจตฺถ สพฺพํ เทยฺยธมฺมํ วทติฯ

๑๗. อิทานิ เยน ปกาเรน เตสํ เปตานํ ทินฺนํ นาม โหติ, ตํ ทเสฺสโนฺต **''อิทํ โว ญาตีนํ โหตุ, สุขิตา โหนฺตุ ญาตโย''**ติ จตุตฺถคาถาย ปุพฺพฑฺฒํ อาหฯ ตํ ตติยคาถาย ปุพฺพเฑฺฒน สมฺพนฺธิตพฺพํ –

> ''เอวํ ททนฺติ ญาตีนํ, เย โหนฺติ อนุกมฺปกา;
> อิทํ โว ญาตีนํ โหตุ, สุขิตา โหนฺตุ ญาตโย''ติฯ

เตน ''อิทํ โว ญาตีนํ โหตูติ เอวํ ปกาเรน ททนฺติ, โน อญฺญถา''ติ อาการเตฺถน เอวํสเทฺทน ทาตพฺพาการนิทสฺสนํ กตํ โหติฯ

ตตฺถ **อิท**นฺติ เทยฺยธมฺมนิทสฺสนํฯ **โว**ติ นิปาตมตฺตํ ''เยหิ โว อริยา''ติอาทีสุ (ม. นิ. ๑.๓๖) วิยฯ **ญาตีนํ โหตู**ติ เปตฺติวิสเย อุปฺปนฺนานํ ญาตกานํ โหตุฯ ''โน ญาตีน''นฺติ จ ปฐนฺติ, อมฺหากํ ญาตีนนฺติ อโตฺถฯ **สุขิตา โหนฺตุ ญาตโย**ติ เต เปตฺติวิสยูปปนฺนา ญาตโย อิทํ ผลํ ปจฺจนุภวนฺตา สุขิตา สุขปฺปตฺตา โหนฺตุฯ

ยสฺมา ''อิทํ โว ญาตีนํ โหตู''ติ วุเตฺตปิ อเญฺญน กตกมฺมํ น อญฺญสฺส ผลทํ โหติ , เกวลํ ปน ตถา อุทฺทิสฺส ทียมานํ ตํ วตฺถุ ญาติเปตานํ กุสลกมฺมสฺส ปจฺจโย โหติ, ตสฺมา ยถา เตสํ ตสฺมิํ วตฺถุสฺมิํ ตสฺมิํเยว ขเณ ผลนิพฺพตฺตกํ กุสลกมฺมํ โหติ, ตํ ทเสฺสโนฺต **''เต จ ตโตฺถ''**ติอาทิมาหฯ

ตตฺถ **เต**ติ ญาติเปตาฯ **ตตฺถา**ติ ยตฺถ ทานํ ทียติ, ตตฺถฯ **สมาคนฺตฺวา**ติ ''อิเม โน ญาตโย อมฺหากํ อตฺถาย ทานํ อุทฺทิสนฺตี''ติ อนุโมทนตฺถํ ตตฺถ สมาคตา หุตฺวาฯ **ปหูเต อนฺนปานมฺหี**ติ อตฺตโน อุทฺทิสฺส ทียมาเน ตสฺมิํ วตฺถุสฺมิํฯ **สกฺกจฺจํ อนุโมทเร**ติ กมฺมผลํ อภิสทฺทหนฺตา จิตฺตีการํ อวิชหนฺตา อวิกฺขิตฺตจิตฺตา หุตฺวา ''อิทํ โน ทานํ หิตาย สุขาย โหตู''ติ โมทนฺติ อนุโมทนฺติ ปีติโสมนสฺสชาตา โหนฺติฯ

๑๘. **จิรํ ชีวนฺตู**ติ จิรํ ชีวิโน ทีฆายุกา โหนฺตุฯ **โน ญาตี**ติ อมฺหากํ ญาตกาฯ **เยสํ เหตู**ติ เยสํ การณา เย นิสฺสายฯ **ลภามเส**ติ อีทิสํ สมฺปตฺติํ ปฏิลภามฯ อิทญฺหิ อุทฺทิสเนน ลทฺธสมฺปตฺติํ อนุภวนฺตานํ เปตานํ อตฺตโน ญาตีนํ โถมนาการทสฺสนํฯ เปตานญฺหิ อตฺตโน อนุโมทเนน, ทายกานํ อุทฺทิสเนน, อุกฺขิเณยฺยสมฺปตฺติยา จาติ ตีหิ อเงฺคหิ ทกฺขิณา ตงฺขณเญฺญว ผลนิพฺพตฺติกา โหติฯ ตตฺถ ทายกา วิเสสเหตุฯ เตนาห ''เยสํ เหตุ ลภามเส''ติฯ **อมฺหากญฺจ กตา ปูชา**ติ ''อิทํ โว ญาตีนํ โหตู''ติ เอวํ อุทฺทิสเนฺตหิ ทายเกหิ อมฺหากญฺจ ปูชา กตา, เต **ทายกา จ อนิปฺผลา** ยสฺมิํ สนฺตาเน ปริจฺจาคมยํ กมฺมํ นิพฺพตฺตํ ตสฺส ตเตฺถว ผลทานโตฯ

เอตฺถาห – ''กิํ ปน เปตฺติวิสยูปปนฺนา เอว ญาตี เหตุสมฺปตฺติโย ลภนฺติ, อุทาหุ อเญฺญปี''ติ? น เจตฺถ อเมฺหหิ วตฺตพฺพํ, อตฺถิ ภควตา เอวํ พฺยากตตฺตาฯ วุตฺตเญฺหตํ –-

> ''มยมสฺสุ, โภ โคตม, พฺราหฺมณา นาม ทานานิ เทม, ปุญฺญานิ กโรม 'อิทํ ทานํ เปตานํ ญาติสาโลหิตานํ อุปกปฺปตุ, อิทํ ทานํ เปตา ญาติสาโลหิตา ปริภุญฺชนฺตู'ติฯ กจฺจิ ตํ, โภ โคตม, ทานํ เปตานํ ญาติสาโลหิตานํ อุปกปฺปติ , กจฺจิ เต เปตา ญาติสาโลหิตา ตํ ทานํ ปริภุญฺชนฺตีติ? ฐาเน โข, พฺราหฺมณ, อุปกปฺปติ, โน อฎฺฐาเนติฯ

‘‘กตมํ ปน, โภ โคตม, ฐานํ, กตมํ อฏฺฐานนฺติ? อิธ, พฺราหฺมณ, เอกโจฺจ ปาณาติปาตี โหติ…เป…. มิจฺฉาทิฏฺฐิโก โหติ, โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา นิรยํ อุปปชฺชติฯ โย เนรยิกานํ สตฺตานํ อาหาโร, เตน โส ตตฺถ ยาเปติ, เตน โส ตตฺถ ติฏฺฐติฯ อิทํ โข, พฺราหฺมณ, อฏฺฐานํ, ยตฺถ ฐิตสฺส ตํ ทานํ น อุปกปฺปติฯ

‘‘อิธ ปน, พฺราหฺมณ, เอกโจฺจ ปาณาติปาตี โหติ…เป…. มิจฺฉาทิฏฺฐิโก โหติ, โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ติรจฺฉานโยนิํ อุปปชฺชติฯ โย ติรจฺฉานโยนิกานํ สตฺตานํ อาหาโร, เตน โส ตตฺถ ยาเปติ, เตน โส ตตฺถ ติฏฺฐติฯ อิทมฺปิ โข, พฺราหฺมณ, อฏฺฐานํ, ยตฺถ ฐิตสฺส ตํ ทานํ น อุปกปฺปติฯ

‘‘อิธ ปน, พฺราหฺมณ, เอกโจฺจ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ…เป…. สมฺมาทิฏฺฐิโก โหติ, โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา มนุสฺสานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติ…เป…. เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติฯ โย เทวานํ อาหาโร, เตน โส ตตฺถ ยาเปติ, เตน โส ตตฺถ ติฏฺฐติฯ อิทมฺปิ โข, พฺราหฺมณ, อฏฺฐานํ, ยตฺถ ฐิตสฺส ตํ ทานํ น อุปกปฺปติฯ

‘‘อิธ ปน, พฺราหฺมณ, เอกโจฺจ ปาณาติปาตี โหติ…เป…. มิจฺฉาทิฏฺฐิโก โหติ, โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา เปตฺติวิสยํ อุปปชฺชติฯ โย เปตฺติวิสยิกานํ สตฺตานํ อาหาโร, เตน โส ตตฺถ ยาเปติ, เตน โส ตตฺถ ติฏฺฐติฯ ยํ วา ปนสฺส อิโต อนุปเวเจฺฉนฺติ มิตฺตามจฺจา วา ญาติสาโลหิตา วา, เตน โส ตตฺถ ยาเปติ, เตน โส ตตฺถ ติฏฺฐติฯ อิทํ โข, พฺราหฺมณ, ฐานํ, ยตฺถ ฐิตสฺส ตํ ทานํ อุปกปฺปตี’’ติฯ

‘‘สเจ ปน, โภ โคตม, โส เปโต ญาติสาโลหิโต ตํ ฐานํ อนุปปโนฺน โหติ, โก ตํ ทานํ ปริภุญฺชตี’’ติ ? ‘‘อเญฺญปิสฺส, พฺราหฺมณ, เปตา ญาติสาโลหิตา ตํ ฐานํ อุปปนฺนา โหนฺติ, เต ตํ ทานํ ปริภุญฺชนฺตี’’ติฯ

‘‘สเจ ปน, โภ โคตม, โส เจว เปโต ญาติสาโลหิโต ตํ ฐานํ อนุปปโนฺน โหติ, อเญฺญปิสฺส เปตา ญาติสาโลหิตา ตํ ฐานํ อนุปปนฺนา โหนฺติ, โก ตํ ทานํ ปริภุญฺชตี’’ติ? ‘‘อฏฺฐานํ โข เอตํ, พฺราหฺมณ, อนวกาโส, ยํ ตํ ฐานํ วิวิตฺตํ อสฺส อิมินา ทีเฆน อทฺธุนา ยทิทํ เปเตหิ ญาติสาโลหิเตหิ, อปิจ, พฺราหฺมณ, ทายโกปิ อนิปฺผโล’’ติ (อ. นิ. ๑๐.๑๗๗)ฯ

๑๙. อิทานิ เปตฺติวิสยูปปนฺนานํ ตตฺถ อญฺญสฺส กสิโครกฺขาทิโน สมฺปตฺติปฏิลาภการณสฺส อภาวํ อิโต ทิเนฺนน ยาปนญฺจ ทเสฺสตุํ **‘‘น หี’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ

ตตฺถ **น หิ ตตฺถ กสิ อตฺถี**ติ ตสฺมิํ เปตฺติวิสเย กสิ น หิ อตฺถิ, ยํ นิสฺสาย เปตา สุเขน ชีเวยฺยุํฯ **โครเกฺขตฺถ น วิชฺชตี**ติ เอตฺถ เปตฺติวิสเย น เกวลํ กสิเยว นตฺถิ, อถ โข โครกฺขาปิ น วิชฺชติ, ยํ นิสฺสาย เต สุเขน ชีเวยฺยุํฯ **วณิชฺชา ตาทิสี นตฺถี**ติ วณิชฺชาปิ ตาทิสี นตฺถิ, ยา เตสํ สมฺปตฺติปฏิลาภเหตุ ภเวยฺยฯ **หิรเญฺญน กยากยนฺ**ติ หิรเญฺญน กยวิกฺกยมฺปิ ตตฺถ ตาทิสํ นตฺถิ, ยํ เตสํ สมฺปตฺติปฏิลาภเหตุ ภเวยฺยฯ **อิเต ทิเนฺนน ยาเปนฺติ, เปตา กาลคตา ตหินฺ**ติ เกวลํ ปน อิโต ญาตีหิ วา มิตฺตามเจฺจหิ วา ทิเนฺนน ยาเปนฺติ, อตฺตภาวํ ปวเตฺตนฺติฯ **เปตา**ติ เปตฺติวิสยูปปนฺนา สตฺตาฯ **กาลคตา**ติ อตฺตโน มรณกาเลน คตาฯ ‘‘กาลกตา’’ติ วา ปาโฐ, กตกาลา กตมรณา มรณํ สมฺปตฺตาฯ **ตหินฺ**ติ ตสฺมิํ เปตฺติวิสเยฯ

๒๐-๒๑. อิทานิ ยถาวุตฺตมตฺถํ อุปมาหิ ปกาเสตุํ **“อุนฺนเม อุทกํ วุฏฺฐ”**นฺติ คาถาทฺวยมาหฯ ตสฺสโตฺถ – ยถา อุนฺนเม ถเล อุนฺนตปฺปเทเส เมเฆหิ อภิวุฏฺฐํ อุทกํ ยถา นินฺนํ ปวตฺตติ, โย ภูมิภาโค นิโนฺน โอณโต, ตํ อุปคจฺฉติ; เอวเมว อิโต ทินฺนํ ทานํ เปตานํ อุปกปฺปติ , ผลุปฺปตฺติยา วินิยุชฺชติฯ นินฺนมิว หิ อุทกปฺปวตฺติยา ฐานํ เปตโลโก ทานูปกปฺปนายฯ ยถาห – ‘‘อิทํ โข, พฺราหฺมณ, ฐานํ, ยตฺถ ฐิตสฺส ตํ ทานํ อุปกปฺปตี’’ติ (อ. นิ. ๑๐.๑๗๗)ฯ ยถา จ กนฺทรปทรสาขปสาขกุโสพฺภมหาโสเพฺภ หิ โอคลิเตน อุทเกน วาริวหา มหานโชฺช ปูรา หุตฺวา สาครํ ปริปูเรนฺติ, เอวํ อิโต ทินฺนทานํ ปุเพฺพ วุตฺตนเยน เปตานํ อุปกปฺปตีติฯ

๒๒. ยสฺมา เปตา ‘‘อิโต กิญฺจิ ลภามา’’ติ อาสาภิภูตา ญาติฆรํ อาคนฺตฺวาปิ ‘‘อิทํ นาม โน เทถา’’ติ ยาจิตุํ น สโกฺกนฺติ, ตสฺมา เตสํ อิมานิ อนุสฺสรณวตฺถูนิ อนุสฺสรโนฺต กุลปุโตฺต ทกฺขิณํ ทชฺชาติ ทเสฺสโนฺต **“อทาสิ เม”**ติ คาถมาหฯ

ตสฺสโตฺถ – อิทํ นาม เม ธนํ วา ธญฺญํ วา อทาสิ, อิทํ นาม เม กิจฺจํ อตฺตนาเยว โยคํ อาปชฺชโนฺต อกาสิ, ‘‘อสุโก เม มาติโต วา ปิติโต วา สมฺพนฺธตฺตา **ญาติ,** สิเนหวเสน ตาณสมตฺถตาย **มิโตฺต,** อสุโก เม สหปํสุกีฬิกสหาโย **สขา”**ติ จ เอตํ สพฺพมนุสฺสรโนฺต เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ทานํ นิยฺยาเตยฺยฯ ‘‘ทกฺขิณา ทชฺชา’’ติ วา ปาโฐ, เปตานํ ทกฺขิณา ทาตพฺพา, เตน ‘‘อทาสิ เม’’ติอาทินา นเยน ปุเพฺพ กตมนุสฺสรํ อนุสฺสรตาติ วุตฺตํ โหติฯ กรณเตฺถ หิ อิทํ ปจฺจตฺตวจนํฯ

๒๓-๒๔. เย ปน สตฺตา ญาติมรเณน รุณฺณโสกาทิปรา เอว หุตฺวา ติฏฺฐนฺติ, น เตสํ อตฺถาย กิญฺจิ เทนฺติ, เตสํ ตํ รุณฺณโสกาทิ เกวลํ อตฺตปริตาปนมตฺตเมว โหติ, ตํ น เปตานํ กญฺจิ อตฺถํ สาเธตีติ ทเสฺสโนฺต **“น หิ รุณฺณํ วา”**ติ คาถํ วตฺวา ปุน มคธราเชน ทินฺนทกฺขิณาย สาตฺถกภาวํ ทเสฺสตุํ **“อยญฺจ โข”**ติ คาถมาหฯ เตสํ อโตฺถ เหฏฺฐา วุโตฺตเยวฯ

๒๕. อิทานิ ยสฺมา อิมํ ทกฺขิณํ เทเนฺตน รญฺญา ญาตีนํ ญาตีหิ กตฺตพฺพกิจฺจกรเณน ญาติธโมฺม นิทสฺสิโต, พหุชนสฺส ปากโฏ กโต, นิทสฺสนํ ปากฏํ กตํ ‘‘ตุเมฺหหิปิ เอวเมว ญาตีสุ ญาติธโมฺม ปริปูเรตโพฺพ’’ติฯ เต จ เปเต ทิพฺพสมฺปตฺตึ อธิคเมเนฺตน เปตานํ ปูชา กตา อุฬารา , พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ อนฺนปานาทีหิ สนฺตเปฺปเนฺตน ภิกฺขูนํ พลํ อนุปฺปทินฺนํ, อนุกมฺปาทิคุณปริวารญฺจ จาคเจตนํ นิพฺพเตฺตเนฺตน อนปฺปกํ ปุญฺญํ ปสุตํ, ตสฺมา ภควา อิเมหิ ยถาภุจฺจคุเณหิ ราชานํ สมฺปหํเสโนฺต **“โส ญาติธโมฺม”**ติ โอสานคาถมาหฯ

ตตฺถ **ญาติธโมฺม**ติ ญาตีหิ ญาตีนํ กตฺตพฺพกรณํฯ **อุฬารา**ติ ผีตา สมิทฺธาฯ **พล**นฺติ กายพลํฯ **ปสุต**นฺติ อุปจิตํฯ เอตฺถ จ **“โส ญาติธโมฺม จ อยํ นิทสฺสิโต”**ติ เอเตน ภควา ราชานํ ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสสิฯ ญาติธมฺมทสฺสนเญฺหตฺถ สนฺทสฺสนํฯ **“เปตาน ปูชา จ กตา อุฬารา”**ติ อิมินา สมาทเปสิฯ ‘‘อุฬารา’’ติ ปสํสนเญฺหตฺถ ปุนปฺปุนํ ปูชากรเณ สมาทปนํฯ **“พลญฺจ ภิกฺขูนมนุปฺปทินฺน”**นฺติ อิมินา สมุเตฺตเชสิฯ ภิกฺขูนํ พลานุปฺปทานเญฺหตฺถ เอวํวิธานํ พลานุปฺปทาเน อุสฺสาหวฑฺฒเนน สมุเตฺตชนํฯ **“ตุเมฺหหิ ปุญฺญํ ปสุตํ อนปฺปก”**นฺติ อิมินา สมฺปหํเสสิฯ ปุญฺญปสวนกิตฺตนเญฺหตฺถ ตสฺส ยถาภุจฺจคุณสํวณฺณนภาเวน สมฺปหํสนนฺติ เอวเมตฺถ โยชนา เวทิตพฺพาฯ

เทสนาปริโยสาเน จ เปตฺติวิสยูปปตฺติอาทีนวสํวณฺณเนน สํวิคฺคหทยานํ โยนิโส ปทหตํ จตุราสีติยา ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย อโหสิฯ ทุติยทิวเสปิ เทวมนุสฺสานํ อิทเมว ติโรกุฏฺฏเทสนํ เทเสสิฯ เอวํ ยาว สตฺต ทิวสา ตาทิโสว ธมฺมาภิสมโย อโหสีติฯ

ติโรกุฑฺฑเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. ปญฺจปุตฺตขาทกเปติวตฺถุวณฺณนา

นคฺคา ทุพฺพณฺณรูปาสีติ อิทํ สตฺถริ สาวตฺถิยํ วิหรนฺเต ปญฺจปุตฺตขาทกเปตึ อารพฺภ วุตฺตํฯ สาวตฺถิยา กิร อวิทูเร คามเก อญฺญตรสฺส กุฏุมฺพิกสฺส ภริยา วญฺฌา อโหสิฯ ตสฺส ญาตกา เอตทโวจุํ – ‘‘ตว ปชาปติ วญฺฌา, อญฺญํ เต กญฺญํ อาเนมา’’ติฯ โส ตโสฺส ภริยาย สิเนเหน น อิจฺฉิฯ อถสฺส ภริยา ตํ ปวตฺตึ สุตฺวา สามิกํ เอวมาห – ‘‘สามิ, อหํ วญฺฌา, อญฺญา กญฺญา อาเนตพฺพา, มา เต กุลวํโส อุปจฺฉิชฺชี’’ติฯ โส ตาย นิปฺปีฬิยมาโน อญฺญํ กญฺญํ อาเนสิฯ สา อปเรน สมเยน คพฺภินี อโหสิฯ วญฺฌิตฺถี – ‘‘อยํ ปุตฺตํ ลภิตฺวา อิมสฺส เคหสฺส อิสฺสรา ภวิสฺสตี’’ติ อิสฺสาปกตา ตสฺสา คพฺภปาตนูปายํ ปริเยสนฺตี อญฺญตรํ ปริพฺพาชิกํ อนฺนปานาทีหิ สงฺคณฺหิตฺวา ตาย ตสฺสา คพฺภปาตนํ ทาเปสิฯ สา คเพฺภ ปติเต อตฺตโน มาตุยา อาโรเจสิ, มาตา อตฺตโน ญาตเก สโมธาเนตฺวา ตมตฺถํ นิเวเทสิฯ เต วญฺฌิตฺถึ เอตทโวจุํ – ‘‘ตยา อิมิสฺสา คโพฺภ ปาติโต’’ติ? ‘‘นาหํ ปาเตมี’’ติฯ ‘‘สเจ ตยา คโพฺภ น ปาติโต, สปถํ กโรหี’’ติฯ ‘‘สเจ มยา คโพฺภ ปาติโต, ทุคฺคติปรายณา ขุปฺปิปาสาภิภูตา สายํ ปาตํ ปญฺจ ปญฺจ ปุเตฺต วิชายิตฺวา ขาทิตฺวา ติตฺตึ น คเจฺฉยฺยํ, นิจฺจํ ทุคฺคนฺธา มกฺขิกาปริกิณฺณา จ ภเวยฺย’’นฺติ มุสา วตฺวา สปถํ อกาสิฯ สา นจิรเสฺสว กาลํ กตฺวา ตเสฺสว คามสฺส อวิทูเร ทุพฺพณฺณรูปา เปตี หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ

ตทา ชนปเท วุตฺถวสฺสา อฏฺฐ เถรา สตฺถุ ทสฺสนตฺถํ สาวตฺถึ อาคจฺฉนฺตา ตสฺส คามสฺส อวิทูเร ฉายูทกสมฺปเนฺน อรญฺญฏฺฐาเน วาสํ อุปคจฺฉิํสุฯ อถ สา เปตี เถรานํ อตฺตานํ ทเสฺสสิฯ เตสุ สงฺฆเตฺถโร ตํ เปตึ –

๒๖. ‘‘นคฺคา ทุพฺพณฺณรูปาสิ, ทุคฺคนฺธา ปูติ วายสิ;
มกฺขิกาหิ ปริกิณฺณา, กา นุ ตฺวํ อิธ ติฏฺฐสี’’ติฯ –

คาถาย ปฏิปุจฺฉิฯ ตตฺถ **นคฺคา**ติ นิโจฺจฬาฯ **ทุพฺพณฺณรูปาสี**ติ ฌวิรูปา อติวิย พีภจฺฉรูปเปน สมนฺนาคตา อสิฯ **ทุคฺคนฺธา**ติ อนิฏฺฐคนฺธาฯ **ปูติ วายสี**ติ สรีรโต กุณปคนฺธํ วายสิฯ **มกฺขิกาหิ ปริกิณฺณา**ติ นีลมกฺขิกาหิ สมนฺตโต อากิณฺณาฯ **กา นุ ตฺวํ อิธ ติฏฺฐสี**ติ กา นาม เอวรูปา อิมสฺมิํ ฐาเน ติฏฺฐสิ, อิโต จิโต จ วิจรสีติ อโตฺถฯ

อถ สา เปตี มหาเถเรน เอวํ ปุฏฺฐา อตฺตานํ ปกาเสนฺตี สตฺตานํ สํเวคํ ชเนนฺตี –

๒๗. ‘‘อหํ ภทเนฺต เปตีมฺหิ, ทุคฺคตา ยมโลกิกา;
ปาปกมฺมํ กริตฺวาน, เปตโลกํ อิโต คตาฯ

๒๘. ‘‘กาเลน ปญฺจ ปุตฺตานิ, สายํ ปญฺจ ปุนาปเร;
วิชายิตฺวาน ขาทามิ, เตปิ นา โหนฺติ เม อลํฯ

๒๙. ‘‘ปริฑยฺหติ ธูมายติ, ขุทาย หทยํ มม;
ปานียํ น ลเภ ปาตุํ, ปสฺส มํ พฺยสนํ คต’’นฺติฯ –

อิมา ติโสฺส คาถา อภาสิฯ

๒๗. ตตฺถ **ภทนฺเต**ติ เถรํ คารเวน อาลปติฯ **ทุคฺคตา**ติ ทุคฺคตึ คตาฯ **ยมโลกิกา**ติ ‘‘ยมโลโก’’ติ ลทฺธนาเม เปตโลเก ตตฺถ ปริยาปนฺนภาเวน วิทิตาฯ **อิโต คตา**ติ อิโต มนุสฺสโลกโต เปตโลกํ อุปปชฺชนวเสน คตา, อุปปนฺนาติ อโตฺถฯ

๒๘. **กาเลนา**ติ รตฺติยา วิภาตกาเลฯ ภุมฺมเตฺถ หิ เอตํ กรณวจนํฯ **ปญฺจ ปุตฺตานี**ติ ปญฺจ ปุเตฺตฯ ลิงฺควิปลฺลาเสน เหตํ วุตฺตํฯ **สายํ ปญฺจ ปุนาปเร**ติ สายนฺหกาเล ปุน อปเร ปญฺจ ปุเตฺต ขาทามีติ โยชนาฯ **วิชายิตฺวานา**ติ ทิวเส ทิวเส ทส ทส ปุเตฺต วิชายิตฺวาฯ **เตปิ นา โหนฺติ เม อลน**ฺติ เตปิ ทสปุตฺตา เอกทิวสํ มยฺหํ ขุทาย ปฏิฆาตาย อหํ ปริยตฺตา น โหนฺติฯ คาถาสุขตฺถเญฺหตฺถ นา-อิติ ทีฆํ กตฺวา วุตฺตํฯ

๒๙. **ปริฑยฺหติ ธูมายติ ขุทาย หทยํ มมา**ติ ขุทาย ชิฆจฺฉาย พาธิยมานาย มม หทยปเทโส อุทรคฺคินา ปริสมนฺตโต ฌายติ ธูมายติ สนฺตปฺปติฯ **ปานียํ น ลเภ ปาตุ**นฺติ ปิปาสาภิภูตา ตตฺถ ตตฺถ วิจรนฺตี ปานียมฺปิ ปาตุํ น ลภามิฯ **ปสฺส มํ พฺยสนํ คต**นฺติ เปตูปปตฺติยา สาธารณํ อสาธารณญฺจ อิมํ อีทิสํ พฺยสนํ อุปคตํ มํ ปสฺส, ภเนฺตติ อตฺตนา อนุภวิยมานํ ทุกฺขํ เถรสฺส ปเวเทสิฯ

ตํ สุตฺวา เถโร ตาย กตกมฺมํ ปุจฺฉโนฺต –

๓๐. ‘‘กึ นุ กาเยน วาจาย, มนสา ทุกฺกฏํ กตํ;
กิสฺส กมฺมวิปาเกน, ปุตฺตมํสานิ ขาทสี’’ติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **ทุกฺกฏ**นฺติ ทุจฺจริตํฯ **กิสฺส กมฺมวิปาเกนา**ติ กีทิสสฺส กมฺมสฺส วิปาเกน, กึ ปาณาติปาตสฺส, อุทาหุ อทินฺนาทานาทีสุ อญฺญตรสฺสาติ อโตฺถฯ ‘‘เกน กมฺมวิปาเกนา’’ติ เกจิ ปฐนฺติฯ

อถ สา เปตี อตฺตนา กตกมฺมํ เถรสฺส กเถนฺตี –

๓๑. ‘‘สปตี เม คพฺภินี อาสิ, ตสฺสา ปาปํ อเจตยึ;
สาหํ ปทุฎฺฐมนสา, อกรึ คพฺภปาตนํฯ

๓๒. ‘‘ตสฺส เทฺวมาสิโก คโพฺภ, โลหิตเญฺญว ปคฺฆริ;
ตทสฺสา มาตา กุปิตา, มยฺหํ ญาตี สมานยิ;
สปถญฺจ มํ อกาเรสิ, ปริภาสาปยี จ มํฯ

๓๓. ‘‘สาหํ โฆรญฺจ สปถํ, มุสาวาทํ อภาสิสํ;
‘ปุตฺตมํสานิ ขาทามิ, สเจ ตํ ปกตํ มยา’ฯ

๓๔. ‘‘ตสฺส กมฺมสฺส วิปาเกน, มุสาวาทสฺส จูภยํ;
ปุตฺตมํสานิ ขาทามิ, ปุพฺพโลหิตมกฺขิตา’’ติฯ – คาถาโย อภาสิ;

๓๑-๓๒. ตตฺถ **สปตี**ติ สมานปติกา อิตฺถี วุจฺจติฯ **ตสฺสา ปาปํ อเจตยิ**นฺติ ตสฺส สปติยา ปาปํ ลุทฺทกํ กมฺมํ อเจตยึฯ **ปทุฎฺฐมนสา**ติ ปทุฎฺฐจิตฺตา, ปทุเฎฺฐน วา มนสาฯ **เทฺวมาสิโก**ติ เทฺวมาสชาโต ปติฎฺฐิโต หุตฺวา เทฺวมาสิกาฯ **โลหิตเญฺญว ปคฺฆรี**ติ วิปชฺชมาโน รุหิรเญฺญว หุตฺวา วิสฺสนฺทิฯ **ตทสฺสา มาตา กุปิตา, มยฺหํ ญาตี สมานยี**ติ ตทา อสฺสา สปติยา มาตา มยฺหํ กุปิตา อตฺตโน ญาตเก สโมธาเนสิฯ ‘‘ตตสฺสา’’ติ วา ปาโฐ, ตโต อสฺสาติ ปทวิภาโคฯ

๓๓-๓๔. **สปถนฺติ** สปนํฯ **ปริภาสาปยีติ** ภเยน ตชฺชาเปสิฯ **สปถํ มุสาวาทํ อภาสิสนฺติ** ‘‘สเจ ตํ มยา กตํ, อีทิสี ภเวยฺย’’นฺติ กตเมว ปาปํ อกตํ กตฺวา ทเสฺสนฺตี มุสาวาทํ อภูตํ สปถํ อภาสึฯ **มุตฺตมํสานิ ขาทามิ, สเจตํ ปกตํ มยา**ติ อิทํ ตทา สปถสฺส กตาการทสฺสนํฯ ยทิ เอตํ คพฺภปาตนปาปํ มยา กตํ, อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติยํ มยฺหํ ปุตฺตมํสานิเยว ขาเทยฺยนฺติ อโตฺถฯ **ตสฺส กมฺมสฺสา**ติ ตสฺส คพฺภปาตนวเสน ปกตสฺส ปาณาติปาตกมฺมสฺสฯ **มุสาวาทสฺส จา**ติ มุสาวาทกมฺมสฺส จฯ **อุภยน**ฺติ อุภยสฺสปิ กมฺมสฺส อุภเยน วิปาเกนฯ กรณเตฺถ หิ อิทํ ปจฺจตฺตวจนํฯ **ปุพฺพโลหิตมกฺขิตา**ติ ปสวนวเสน ปริภิชฺชนวเสน จ ปุเพฺพน จ โลหิเตน จ มกฺขิตา หุตฺวา ปุตฺตมํสานิ ขาทามีติ โยชนาฯ

เอวํ สา เปตี อตฺตโน กมฺมวิปากํ ปเวเทตฺวา ปุน เถเร เอวมาห – ‘‘อหํ, ภเนฺต, อิมสฺมึเยว คาเม อสุกสฺส กุฎุมฺพิกสฺส ภริยา อิสฺสาปกตา หุตฺวา ปาปกมฺมํ กตฺวา เอวํ เปตโยนิยํ นิพฺพตฺตาฯ สาธุ, ภเนฺต, ตสฺส กุฎุมฺพิกสฺส เคหํ คจฺฉถ, โส ตุมฺหากํ ทานํ ทสฺสติ, ตํ ทกฺขิณํ มยฺหํ อุทฺทิสาเปยฺยาถ, เอวํ เม อิโต เปตโลกโต มุตฺติ ภวิสฺสตี’’ติฯ เถรา ตํ สุตฺวา ตํ อนุกมฺปมานา อุลฺลุมฺปนสภาวสณฺฐิตา ตสฺส กุฎุมฺพิกสฺส เคหํ ปิณฺฑาย ปวิสึสุฯ กุฎุมฺพิโก เถเร ทิสฺวา สญฺชาตปฺปสาโท ปจฺจุคฺคนฺตฺวา ปตฺตานิ คเหตฺวา เถเร อาสเนสุ นิสีทาเปตฺวา ปณีเตน อาหาเรน โภเชตุํ อารภิฯ เถรา ตํ ปวตฺตึ กุฎุมฺพิกสฺส อาโรเจตฺวา ตํ ทานํ ตสฺสา เปติยา อุทฺทิสาเปสุํฯ ตงฺขณเญฺญว จ สา เปตี ตโต ทุกฺขโต อเปตา อุฬารสมฺปตฺตึ ปฎิลภิตฺวา รตฺติยํ กุฎุมฺพิกสฺส อตฺตานํ ทเสฺสสิฯ อถ เถรา อนุกฺกเมน สาวตฺถึ คนฺตฺวา ภควโต ตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ ภควา จ ตมตฺถํ อฎฺฐุปฺปตฺตึ กตฺวา สมฺปตฺตปริสาย ธมฺมํ เทเสสิฯ เทสนาวสาเน มหาชโน ปฎิลทฺธสํเวโค อิสฺสามเจฺฉรโต ปฎิวิรมิฯ เอวํ สา เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา อโหสีติฯ

ปญฺจปุตฺตขาทกเปติวตฺถุวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๗. สตฺตปุตฺตขาทกเปติวตฺถุวณฺณนา

นคฺคา ทุพฺพณฺณรูปาสีติ อิทํ สตฺถริ สาวตฺถิยํ วิหรเนฺต สตฺตปุตฺตขาทกเปตึ อารพฺภ วุตฺตํฯ สาวตฺถิยา กิร อวิทูเร อญฺญตรสฺมึ คามเก อญฺญตรสฺส อุปาสกสฺส เทฺว ปุตฺตา อเหสุํ – ปฐมวเย ฐิตา รูปสมฺปนฺนา สีลาจาเรน สมนฺนาคตาฯ เตสํ มาตา ‘‘ปุตฺตวตี อห’’นฺติ ปุตฺตพเลน ภตฺตารํ อติมญฺญติฯ โส ภริยาย อวมานิโต นิพฺพินฺนมานโส อญฺญํ กญฺญํ อาเนสิฯ สา น จิรเสฺสว คพฺภินี อโหสิฯ อถสฺส เชฎฺฐภริยา อิสฺสาปกตา อญฺญตรํ เวชฺชํ อามิเสน อุปลาเปตฺวา เตน ตสฺสา เตมาสิกํ คพฺภํ ปาเตสิฯ อถ สา ญาตีหิ จ ภตฺตารา จ ‘‘ตยา อิมิสฺสา คโพฺภ ปาติโต’’ติ ปุฏฺฐา ‘‘นาหํ ปาเตมี’’ติ มุสา วตฺวา เตหิ อสทฺทหเนฺตหิ ‘‘สปถํ กโรหี’’ติ วุตฺตา ‘‘สายํ ปาตํ สตฺต สตฺต ปุเตฺต วิชายิตฺวา ปุตฺตมํสานิ ขาทามิ, นิจฺจํ ทุคฺคนฺธา จ มกฺขิกาปริกิณฺณา จ ภเวยฺย’’นฺติ สปถํ อกาสิฯ

สา อปเรน สมเยน กาลํ กตฺวา ตสฺส คพฺภปาตนสฺส มุสาวาทสฺส จ ผเลเนว เปตโยนิยํ นิพฺพตฺติตฺวา ปุตฺตนเยน ปุตฺตมํสานิ ขาทนฺตี ตเสฺสว คามสฺส อวิทูเร วิจรติฯ เตน จ สมเยน สมฺพหุลา เถรา คามกาวาเส วุตฺถวสฺสา ภควนฺตํ ทสฺสนาย สาวตฺถึ อาคจฺฉนฺตา ตสฺส คามสฺส อวิทูเร เอกสฺมึ ปเทเส รตฺติยํ วาสํ กเปฺปสุํฯ อถ สา เปตี เตสํ เถรานํ อตฺตานํ ทเสฺสสิฯ ตํ มหาเถโร คาถาย ปุจฺฉิ –

๓๕. ‘‘นคฺคา ทุพฺพณฺณรูปาสิ, ทุคฺคนฺธา ปูติ วายสิ;
มกฺขิกาหิ ปริกิณฺณา, กา นุ ตฺวํ อิธ ติฎฺฐสี’’ติฯ

สา เถเรน ปุฏฺฐา ตีหิ คาถาหิ ปฏิวจนํ อทาสิ –

๓๖. ‘‘อหํ ภทเนฺต เปตีมฺหิ, ทุคฺคตา ยมโลกิกา;
ปาปกมฺมํ กริตฺวาน, เปตโลกํ อิโต คตาฯ

๓๗. ‘‘กาเลน สตฺต ปุตฺตานิ, สายํ สตฺต ปุนาปเร;
วิชายิตฺวาน ขาทามิ, เตปิ นา โหนฺติ เม อลํฯ

๓๘. ‘‘ปริฑยฺหติ ธูมายติ, ขุทาย หทยํ มม;
นิพฺพุตึ นาธิคจฺฉามิ, อคฺคิทฑฺฒาว อาตเป’’ติฯ

๓๘. ตตฺถ **นิพฺพุติ**นฺติ ขุปฺปิปาสาทุกฺขสฺส วูปสมํฯ **นาธิคจฺฉามี**ติ น ลภามิฯ **อคฺคิทฑฺฒาว อาตเป**ติ อติอุณฺหอาตเป อคฺคินา ฑยฺหมานา วิย นิพฺพุตึ นาธิคจฺฉามีติ โยชนาฯ

ตํ สุตฺวา มหาเถโร ตาย กตกมฺมํ ปุจฺฉนฺโต –

๓๙. ‘‘กึ นุ กาเยน วาจาย, มนสา ทุกฺกฏํ กตํ;
กิสฺสกมฺมวิปาเกน, ปุตฺตมํสานิ ขาทสี’’ติฯ – คาถมาห;

อถ สา เปตี อตฺตโน เปตโลกูปปตฺติญฺจ ปุตฺตมํสขาทนการณญฺจ กเถนฺตี –

๔๐. ‘‘อหู มยฺหํ ทุเว ปุตฺตา, อุโภ สมฺปตฺตโยพฺพนา;
สาหํ ปุตฺตพลูเปตา, สามิกํ อติมญฺญิสํฯ

๔๑. ‘‘ตโต เม สามิโก กุทฺโธ, สปตึ มยฺหมานยิ;
สา จ คพฺภํ อลภิตฺถ, ตสฺสา ปาปํ อเจตยึฯ

๔๒. ‘‘สาหํ ปทุฏฺฐมนสา, อกรึ คพฺภปาตนํ;
ตสฺส เตมาสิโก คพฺโภ, ปูติโลหิตโก ปติฯ

๔๓. ‘‘ตทสฺสา มาตา กุปิตา, มยฺหํ ญาตี สมานยิ;
สปถญฺจ มํ กาเรสิ, ปริภาสาปยี จ มํฯ

๔๔. ‘‘สาหํ โฆรญฺจ สปถํ, มุสาวาทํ อภาสิสํ;
‘ปุตฺตมํสานิ ขาทามิ, สเจ ตํ ปกตํ มยา’ฯ

๔๕. ‘‘ตสฺส กมฺมสฺส วิปาเกน, มุสาวาทสฺส จูภยํ;
ปุตฺตมํสานิ ขาทามิ, ปุพฺพโลหิตมกฺขิตา’’ติฯ – อิมา คาถา อภาสิ;

๔๐-๔๕. ตตฺถ **ปุตฺตพลูเปตา**ติ ปุตฺตพเลน อุเปตา, ปุตฺตานํ วเสน ลทฺธพลาฯ **อติมญฺญิส**นฺติ อติกฺกมิตฺวา มญฺญึ อวมญฺญึฯ **ปูติโลหิตโก ปตี**ติ กุณปโลหิตํ หุตฺวา คพฺโภ ปริปติฯ เสสํ สพฺพํ อนนฺตรสทิสเมวฯ ตตฺถ อฏฺฐ เถรา, อิธ สมฺพหุลาฯ ตตฺถ ปญฺจ ปุตฺตา, อิธ สตฺตาติ อยเมว วิเสโสติฯ

สตฺตปุตฺตขาทกเปติวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. โคณเปตวตฺถุวณฺณนา

กึ นุ อุมฺมตฺตรูโป วาติ อิทํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต อญฺญตรํ มตปิติกํ กุฏุมฺพิกํ อารพฺภ กเถสิฯ สาวตฺถิยํ กิร อญฺญตรสฺส กุฏุมฺพิกสฺส ปิตา กาลมกาสิฯ โส ปิตุ มรเณน โสก สนฺตตฺตหทโย โรทมาโน อุมฺมตฺตโก ปิย วิจรนฺโต ยํ ยํ ปสฺสติ, ตํ ตํ ปุจฺฉติ – ‘‘อปิ เม ปิตรํ ปสฺสิตฺถา’’ติ? น โกจิ ตสฺส โสกํ วิโนเทตุํ อสกฺขิฯ ตสฺส ปน หทเย ฆเฏ ปทีโป วิย โสตาปตฺติ ผลสฺส อุปนิสฺสโย ปชฺชลติฯ

สตฺถา ปจฺจูสสมเย โลกํ โอโลเกนฺโต ตสฺส โสตาปตฺติผลสฺส อุปนิสฺสยํ ทิสฺวา ‘‘อิมสฺส อตีตการณํ อาหริตฺวา โสกํ วูปสเมตฺวา โสตาปตฺติผลํ ทาตุํ วฏฺฏตี’’ติ จินฺเตตฺวา ปุนทิวเส ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต ปจฺฉาสมณํ อนาทาย ตสฺส ฆรทฺวารํ อคมาสิฯ โส ‘‘สตฺถา อาคโต’’ติ สุตฺวา ปจฺจุคฺคนฺตฺวา สตฺถารํ เคหํ ปเวเสตฺวา สตฺถริ ปญฺญตฺเต อาสเน นิสินฺเน สยํ ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสินฺโน ‘‘กึ, ภนฺเต, มยฺหํ ปิตุ คตฏฺฐานํ ชานาถา’’ติ อาหฯ อถ นํ สตฺถา, ‘‘อุปาสก, กึ อิมสฺมึ อตฺตภาเว ปิตรํ ปุจฺฉสิ, อุทาหุ อตีเต’’ติ อาหฯ โส ตํ วจนํ สุตฺวา ‘‘พหู กิร มยฺหํ ปิตโร’’ติ ตนุภูตโสโก โถกํ มชฺฌตฺตตํ ปฏิลภิฯ อถสฺส สตฺถา โสกวิโนทนํ ธมฺมกถํ กตฺวา อปคตโสกํ กลฺลจิตฺตํ วิทิตฺวา สามุกฺกํสิกาย ธมฺมเทสนาย โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐาเปตฺวา วิหารํ อคมาสิฯ

อถ ภิกฺขู ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ – ‘‘ปสฺสถ, อาวุโส, พุทฺธานุภาวํ, ตถา โสกปริเทวสมาปนฺโน อุปาสโก ขเณเนว ภควตา โสตาปตฺติผเล วินีโต’’ติฯ สตฺถา ตตฺถ คนฺตฺวา ปญฺญตฺตวรพุทฺธาสเน นิสินฺโน ‘‘กาย นุตฺถ, ภิกฺขเว, เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา’’ติ ปุจฺฉิฯ ภิกฺขู ตมตฺถํ ภควโต อาโรเจสุํฯ สตฺถา ‘‘น, ภิกฺขเว, อิทาเนว มยา อิมสฺส โสโก อปนีโต, ปุพฺเพปิ อปนีโตเยวา’’ติ วตฺวา เตหิ ยาจิโต อตีตํ อาหริฯ

อตีเต พาราณสิยํ อญฺญตรสฺส คหปติกสฺส ปิตา กาลมกาสิฯ โส ปิตุ มรเณน โสกปริเทวสมาปนฺโน อสฺสุมุโข รตฺตกฺโข กนฺทนฺโต จิตกํ ปทกฺขิณํ กโรติฯ ตสฺส ปุตฺโต สุชาโต นาม กุมาโร ปณฺฑิโต พฺยตฺโต พุทฺธิสมฺปนฺโน ปิตุโสกวินยนูปายํ จินฺเตนฺโต เอกทิวสํ พหินคเร เอกํ มตโคณํ ทิสฺวา ติณญฺจ ปานียญฺจ อาหริตฺวา ตสฺส ปุรโต ฐเปตฺวา ‘‘ขาท, ขาท, ปิว, ปิวา’’ติ วทนฺโต อฏฺฐาสิฯ อาคตาคตา ตํ ทิสฺวา ‘‘สมฺม สุชาต, กึ อุมฺมตฺตโกสิ, โย ตฺวํ มตสฺส โคณสฺส ติโณทกํ อุปเนสี’’ติ วทนฺติ? โส น กิญฺจิ ปฏิวทติฯ มนุสฺสา ตสฺส ปิตุ สนฺติกํ คนฺตฺวา ‘‘ปุตฺโต เต อุมฺมตฺตโก ชาโต, มตโคณสฺส ติโณทกํ เทตี’’ติ อาหํสุฯ ตํ สุตฺวา จ กุฏุมฺพิกสฺส ปิตรํ อารพฺภ ฐิโต โสโก อปคโตฯ โส ‘‘มยฺหํ กิร ปุตฺโต อุมฺมตฺตโก ชาโต’’ติ สํเวคปฺปตฺโต เวเคน คนฺตฺวา ‘‘นนุ ตฺวํ, ตาต สุชาต, ปณฺฑิโต พฺยตฺโต พุทฺธิสมฺปนฺโน, กสฺมา มตโคณสฺส ติโณทกํ เทสี’’ติ โจเทนฺโต –

๔๖. ‘‘กึ นุ อุมฺมตฺตรูโปว, ลายิตฺวา หริตํ ติณํ;
ขาท ขาทาติ ลปสิ, คตสตฺตํ ชรคฺควํฯ

๔๗. ‘‘น หิ อนฺเนน ปาเนน, มโต โคโณ สมุฏฺฐเห;
ตฺวํสิ พาโล จ ทุมฺเมโธ, ยถา ตญฺญฺโว ทุมฺมตี’’ติฯ –

คาถาทฺวยมาหฯ ตตฺถ **กึ นู**ติ ปุจฺฉาวจนํฯ **อุมฺมตฺตรูโปวา**ติ อุมฺมตฺตกสภาโว วิย จิตฺตเกฺขปํ ปตฺโต วิยฯ **ลายิตฺวา**ติ ลวิตฺวาฯ **หริตํ ติณ**นฺติ อลฺลติณํฯ **ลปสิ** วิลปสิฯ **คตสตฺต**นฺติ วิคตชี

วิตํฯ **ชรคฺคว**นฺติ พลิพทฺทํ ชิณฺณโคณํฯ **อเนฺนน ปาเนนา**ติ ตยา ทิเนฺนน หริตติเณน วา ปานีเยน วาฯ **มโต โคโณ สมุฏฺฐเห**ติ กาลกโต โคโณ ลทฺธชีวิโต หุตฺวา น หิ สมุฏฺฐเหยฺยฯ **ตุวํสิ พาโล จ ทุเมฺมโธ**ติ ตุวํ พาลฺยโยคโต พาโล, เมธาสงฺขาตาย ปญฺญาย อภาวโต ทุเมฺมโธ อสิฯ **ยถา ตโญฺญว ทุมฺมตี**ติ ยถา ตํ อโญฺญปิ นิปฺปโญฺญ วิปฺปลเปยฺย, เอวํ ตุวํ นิรตฺถกํ วิปฺปลปสีติ อโตฺถฯ ยถา ตนฺติ นิปาตมตฺตํฯ

ตํ สุตฺวา สุชาโต ปิตรํ สญฺญาเปตุํ อตฺตโน อธิปฺปายํ ปกาเสโนฺต –

๔๘. ‘‘อิเม ปาทา อิทํ สีสํ, อยํ กาโย สวาลธิ;
เนตฺตา ตเถว ติฏฺฐนฺติ, อยํ โคโณ สมุฏฺฐเหฯ

๔๙. ‘‘นายฺยกสฺส หตฺถปาทา, กาโย สีสญฺจ ทิสฺสติ;
รุทํ มตฺติกถูปสฺมิํ, นนุ ตฺวเญฺญว ทุมฺมตี’’ติฯ –

คาถาทฺวยํ อภาสิฯ ตสฺสโตฺถ – อิมสฺส โคณสฺส **อิเม** จตฺตาโร **ปาทา, อิทํ สีสํ,** สห วาลธินา วตฺตตีติ **สวาลธิ อยํ กาโยฯ อิมานิ จ เนตฺตา** นยนานิ ยถา มรณโต ปุเพฺพ, **ตเถว** อภินฺนสณฺฐานานิ **ติฏฺฐนฺติฯ อยํ โคโณ สมุฏฺฐเห**ติ อิมสฺมา การณา อยํ โคโณ สมุฏฺฐเหยฺย สมุตฺติเฏฺฐยฺยาติ มม จิตฺตํ ภเวยฺยฯ ‘‘มเญฺญ โคโณ สมุฏฺฐเห’’ติ เกจิ ปฐนฺติ, เตน การเณน อยํ โคโณ สหสาปิ กายํ สมุฏฺฐเหยฺยาติ อหํ มเญฺญยฺยํ, เอวํ เม มญฺญนา สมฺภเวยฺยาติ อธิปฺปาโยฯ **อยฺยกสฺส** ปน มยฺหํ ปิตามหสฺส **น หตฺถปาทา กาโย สีสํ ทิสฺสติ,** เกวลํ ปน ตสฺส อฏฺฐิกานิ ปกฺขิปิตฺวา กเต มตฺติกามเย ถูเป รุทโนฺต สตคุเณน สหสฺสคุเณน, ตาต, **ตฺวเญฺญว ทุมฺมติ** นิปฺปโญฺญ, ภิชฺชนธมฺมา สงฺขารา ภิชฺชนฺติ, ตตฺถ วิชานตํ กา ปริเทวนาติ ปิตุ ธมฺมํ กเถสิฯ

ตํ สุตฺวา โพธิสตฺตสฺส ปิตา ‘‘มม มุโตฺต ปณฺฑิโต มํ สญฺญาเปตุํ อิมํ กมฺมํ อกาสี’’ติ จิเนฺตตฺวา ‘‘ตาต สุชาต, ‘สเพฺพปิ สตฺตา มรณธมฺมา’ติ อญฺญาตเมตํ, อิโต ปฏฺฐาย น โสจิสฺสามิ, โสกหรณสมเตฺถน นาม เมธาวินา ตาทิเสเนว ภวิตพฺพ’’นฺติ ปุตฺตํ ปสํสโนฺต –

๕๐. ‘‘อาทิตฺตํ วต มํ สนฺตํ, ฆตสิตฺตํว ปาวกํ;
วารินา วิย โอสิญฺจํ, สพฺพํ นิพฺพาปเย ทรํฯ

๕๑. ‘‘อพฺพหี วต เม สลฺลํ, โสกํ หทยนิสฺสิตํ;
โย เม โสกปเรตสฺส, ปิตุโสกํ อปานุทิฯ

๕๒. ‘‘สฺวาหํ อพฺพูฬฺหสโลฺลสฺมิ, สีติภูโตสฺมิ นิพฺพุโต;
น โสจามิ น โรทามิ, ตว สุตฺวาน มาณวฯ

๕๓. ‘‘เอวํ กโรนฺติ สปฺปญฺญา, เย โหนฺติ อนุกมฺปกา;
วินิวตฺตยนฺติ โสกมฺหา, สุชาโต ปิตรํ ยถา’’ติฯ –

จตโสฺส คาถา อภาสิฯ ตตฺถ **อาทิตฺต**นฺติ โสกคฺคินา อาทิตฺตํ ชลิตํฯ **สนฺต**นฺติ สมานํฯ **ปาวก**นฺติ อคฺคิฯ **วารินา วิย โอสิญฺจ**นฺติ อุทเกน อวสิญฺจโนฺต วิยฯ **สพฺพํ นิพฺพาปเย ทร**นฺติ สพฺพํ เม จิตฺตทรถํ นิพฺพาเปสิฯ **อพฺพหี วตา**ติ นีหริ วตฯ **สลฺล**นฺติ โสกสลฺลํฯ **หทยนิสฺสิต**นฺติ จิตฺตสนฺนิสฺสิตสลฺลภูตํฯ **โสกปเรตสฺสา**ติ โสเกน อภิภูตสฺสฯ **ปิตุโสก**นฺติ ปิตรํ อารพฺภ อุปฺปนฺนํ โสกํฯ **อปานุที**ติ อปเนสิฯ **ตว สุตฺวาน มาณวา**ติ, กุมาร, ตว วจนํ สุตฺวา อิทา

นิ ปน น โสจามิ น โรทามิฯ **สุชาโต ปิตรํ ยถา**ติ ยถา อยํ สุชาโต อตฺตโน ปิตรํ โสกโต วินิวเตฺตสิ, เอวํ อเญฺญปิ เย อนุกมฺปกา อนุคฺคณฺหสีลา โหนฺติ, เต สปฺปญฺญา เอวํ กโรนฺติ ปิตูนํ อเญฺญสญฺจ อุปการํ กโรนฺตีติ อโตฺถฯ

มาณวสฺส วจนํ สุตฺวา ปิตา อปคตโสโก หุตฺวา สีสํ นหายิตฺวา ภุญฺชิตฺวา กมฺมเนฺต ปวเตฺตตฺวา กาลํ กตฺวา สคฺคปรายโณ อโหสิฯ สตฺถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อาหริตฺวา เตสํ ภิกฺขูนํ สจฺจานิ ปกาเสสิ, สจฺจปริโยสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีสุ ปติฎฺฐหิํสุฯ ตทา สุชาโต โลกนาโถ อโหสีติฯ

โคณเปตวตฺถุวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๙. มหาเปสการเปติวตฺถุวณฺณนา

คูถญฺจ มุตฺตํ รุหิรญฺจ ปุพฺพนฺติ อิทํ สตฺถริ สาวตฺถิยํ วิหรเนฺต อญฺญตรํ เปสการเปติํ อารพฺภ วุตฺตํฯ ทฺวาทสมตฺตา กิร ภิกฺขู สตฺถุ สนฺติเก กมฺมฎฺฐานํ คเหตฺวา วสนโยคฺคฎฺฐานํ วีมํสนฺตา อุปกฎฺฐาย วสฺสูปนายิกาย อญฺญตรํ ฉายูทกสมฺปนฺนํ รมณียํ อรญฺญายตนํ ตสฺส จ นาติทูเร นาจฺจาสเนฺน โคจรคามํ ทิสฺวา ตตฺถ เอกรตฺติํ วสิตฺวา ทุติยทิวเส คามํ ปิณฺฑาย ปวิสิํสุฯ ตตฺถ เอกาทส เปสการา ปฎิวสนฺติ, เต เต ภิกฺขู ทิสฺวา สญฺชาตโสมนสฺสา หุตฺวา อตฺตโน อตฺตโน เคหํ เนตฺวา ปณีเตน อาหาเรน ปริวิสิตฺวา อาหํสุ ''กุหิํ, ภเนฺต, คจฺฉถา''ติ? ''ยตฺถ อมฺหากํ ผาสุกํ, ตตฺถ คมิสฺสามา''ติฯ ''ยทิ เอวํ, ภเนฺต, อิเธว วสิตพฺพ''นฺติ วสฺสูปคมนํ ยาจิํสุฯ ภิกฺขู สมฺปฎิจฺฉิํสุฯ อุปาสกา เตสํ ตตฺถ อรญฺญกุฎิกาโย กาเรตฺวา อทํสุฯ ภิกฺขู ตตฺถ วสฺสํ อุปคจฺฉิํสุฯ

ตตฺถ เชฎฺฐกเปสกาโร เทฺว ภิกฺขู จตูหิ ปจฺจเยหิ สกฺกจฺจํ อุปฎฺฐหิ, อิตเร เอเกกํ ภิกฺขุํ อุปฎฺฐหิํสุฯ เชฎฺฐกเปสการสฺส ภริยา อสฺสทฺธา อปฺปสนฺนา มิจฺฉาทิฎฺฐิกา มจฺฉรินี ภิกฺขู น สกฺกจฺจํ อุปฎฺฐาติฯ โส ตํ ทิสฺวา ตสฺสาเยว กนิฎฺฐภคินิํ อาเนตฺวา อตฺตโน เคเห อิสฺสริยํ นิยฺยาเทสิฯ สา สทฺธา ปสนฺนา หุตฺวา สกฺกจฺจํ ภิกฺขู ปฎิชคฺคิฯ เต สเพฺพ เปสกาโร วสฺสํ วุตฺถานํ ภิกฺขูนํ เอเกกสฺส เอเกกํ สาฎกมทํสุฯ ตตฺถ มจฺฉรินี เชฎฺฐเปสการสฺส ภริยา ปทุฎฺฐจิตฺตา อตฺตโน สามิกํ ปริภาสิ – ''ยํ ตยา สมณานํ สกฺยปุตฺติยานํ ทานํ ทินฺนํ อนฺนปานํ, ตํ เต ปรโลเก คูถมุตฺตํ ปุพฺพโลหิตญฺจ หุตฺวา นิพฺพตฺตตุ, สาฎกา จ ชลิตา อโยมยปฎฺฎา โหนฺตู''ติฯ

ตตฺถ เชฎฺฐเปสกาโร อปเรน สมเยน กาลํ กตฺวา วิญฺฌาฎวิยํ อานุภาวสมฺปนฺนา รุกฺขเทวตา หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ ตสฺส ปน กทริยา ภริยา กาลํ กตฺวา ตเสฺสว วสนฎฺฐานสฺส อวิทูเร เปตี หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ สา นคฺคา ทุพฺพณฺณรูปา ชิฆจฺฉาปิปาสาภิภูตา ตสฺส ภูมเทวสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา อาห – ''อหํ, สามิ, นิโจฺจฬา อติวิย ชิฆจฺฉาปิปาสาภิภูตา วิจรามิ, เทหิ เม วตฺถํ อนฺนปานญฺจา''ติฯ โส ตสฺสา ทิพฺพํ อุฬารํ อนฺนปานํ อุปเนสิฯ ตํ ตาย คหิตมตฺตเมว คูถมุตฺตํ ปุพฺพโลหิตญฺจ สมฺปชฺชติ, สาฎกญฺจ ทินฺนํ ตาย ปริทหิตํ ปชฺชลิตํ อโยมยปฎฺฎํ โหติฯ สา มหาทุกฺขํ อนุภวนฺตี ตํ ฉเฑฺฑตฺวา กนฺทนฺตี วิจรติฯ

เตน จ สมเยน อญฺญตโร ภิกฺขุ วุตฺถวโสฺส สตฺถารํ วนฺทิตุํ คจฺฉโนฺต มหตา สเตฺถน สทฺธิํ วิญฺฌาฎวิํ ปฎิปชฺชิฯ สตฺถิกา รตฺติํ มคฺคํ คนฺตฺวา ทิวา วเน สนฺทจฺฉายูทกสมฺปนฺนํ ปเทสํ ทิสฺวา ยานานิ มุญฺจิตฺวา มุหุตฺตํ วิสฺสมิํสุฯ ภิกฺขุ ปน วิเวกกามตาย โถกํ อปกฺกมิตฺวา อญฺญตรสฺส สนฺทจฺฉายสฺส วนคหนปฎิจฺฉนฺนสฺส รุกฺขสฺส มูเล สงฺฆาฎิํ ปญฺญเปตฺวา นิปโนฺน รตฺติยํ มคฺค

คมนปริสฺสเมน กิลนฺตกาโย นิทฺทํ อุปคญฺฉิฯ สตฺถิกา วิสฺสมิตฺวา มคฺคํ ปฏิปชฺชึสุ, โส ภิกฺขุ น ปฏิพุชฺฌิฯ อถ สายนฺหสมเย อุฎฺฐหิตฺวา เต อปสฺสโนฺต อญฺญตรํ กุมฺมคฺคํ ปฏิปชฺชิตฺวา อนุกฺกเมน ตสฺสา เทวตาย วสนฏฺฐานํ สมฺปาปุณิฯ อถ นํ โส เทวปุโตฺต ทิสฺวา มนุสฺสรูเปน อุปคนฺตฺวา ปฏิสนฺถารํ กตฺวา อตฺตโน วิมานํ ปเวเสตฺวา ปาทพฺภญฺชนาทีนิ ทตฺวา ปยิรุปาสโนฺต นิสีทิฯ ตสฺมิญฺจ สมเย สา เปตี อาคนฺตฺวา ‘‘เทหิ เม, สามิ, อนฺนปานํ สาฏกญฺจา’’ติ อาหฯ โส ตสฺสา ตานิ อทาสิฯ ตานิ จ ตาย คหิตมตฺตานิ คูถมุตฺตปุพฺพโลหิตปชฺชลิตอโยปฏฺฏาเยว อเหสุํฯ โส ภิกฺขุ ตํ ทิสฺวา สญฺชาตสํเวโค ตํ เทวปุตฺตํ –

๕๔. ‘‘คูถญฺจ มุตฺตํ รุหิรญฺจ ปุพฺพํ, ปริภุญฺชติ กิสฺส อยํ วิปาโก;
อยํ นุ กิํ กมฺมมกาสิ นารี, ยา สพฺพทา โลหิตปุพฺพภกฺขาฯ

๕๕. ‘‘นวานิ วตฺถานิ สุภานิ เจว, มุทูนิ สุทฺธานิ จ โลมสานิ;
ทินฺนานิ มิสฺสา กิตกา ภวนฺติ, อยํ นุ กิํ กมฺมมกาสิ นารี’’ติฯ –

ทฺวีหิ คาถาหิ ปฏิปุจฺฉิฯ ตตฺถ **กิสฺส อยํ วิปาโก**ติ กีทิสสฺส กมฺมสฺส อยํ วิปาโก, ยํ เอสา อิทานิ ปจฺจนุภวตีติฯ **อยํ นุ กิํ กมฺมมกาสิ นารี**ติ อยํ อิตฺถี กิํ นุ โข กมฺมํ ปุเพฺพ อกาสิฯ **ยา สพฺพทา โลหิตปุพฺพภกฺขา**ติ ยา สพฺพกาลํ รุหิรปุพฺพเมว ภกฺขติ ปริภุญฺชติฯ **นวานี**ติ ปจฺจคฺฆานิ ตาวเทว ปาตุภูตานิฯ **สุภานี**ติ สุนฺทรานิ ทสฺสนียานิฯ **มุทูนี**ติ สุขสมฺผสฺสานิฯ **สุทฺธานี**ติ ปริสุทฺธวณฺณานิฯ **โลมสานี**ติ สโลมกานิ สุขสมฺผสฺสานิ , สุนฺทรานีติ อโตฺถฯ **ทินฺนานิ มิสฺสา กิตกา ภวนฺตี**ติ กิตกกณฺฏกสทิสานิ โลหปฏฺฏสทิสานิ ภวนฺติฯ ‘‘กีฏกา ภวนฺตี’’ติ วา ปาโฐ, ขาทกปาณกวณฺณานิ ภวนฺตีติ อโตฺถฯ

เอวํ โส เทวปุโตฺต เตน ภิกฺขุนา ปุโฎฺฐ ตาย ปุริมชาติยา กตกมฺมํ ปกาเสโนฺต –

๕๖. ‘‘ภริยา มเมสา อหุ ภทเนฺต, อทายิกา มจฺฉรินี กทริยา;
สา มํ ททนฺตํ สมณพฺราหฺมณานํ, อโกฺกสติ จ ปริภาสติ จฯ

๕๗. ‘‘คูถญฺจ มุตฺตํ รุหิรญฺจ ปุพฺพํ, ปริภุญฺช ตฺวํ อสุจิํ สพฺพกาลํ;
เอตํ เต ปรโลกสฺมิํ โหตุ, วตฺถา จ เต กิตกสมา ภวนฺตุ;
เอตาทิสํ ทุจฺจริตํ จริตฺวา, อิธาคตา จิรรตฺตาย ขาทตี’’ติฯ –

เทฺว คาถา อภาสิฯ ตตฺถ **อทายิกา**ติ กสฺสจิ กิญฺจิปิ อทานสีลาฯ **มจฺฉรินี กทริยา**ติ ปฐมํ มเจฺฉรมลสฺส สภาเวน มจฺฉรินี, ตาย จ ปุนปฺปุนํ อาเสวนตาย ถทฺธมจฺฉรินี, ตาย กทริยา อหูติ โยชนาฯ อิทานิ ตสฺสา ตเมว กทริยตํ ทเสฺสโนฺต **‘‘สา มํ ททนฺต’’**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ **เอตาทิส**นฺติ เอวรูปํ ยถาวุตฺตวจีทุจฺจริตาทิํ จริตฺวาฯ **อิธาคตา**ติ อิมํ เปตโลกํ อาคตา, เปตตฺตภาวํ อุปคตาฯ **จิรรตฺตาย ขาทตี**ติ จิรกาลํ คูถาทิเมว ขาทติฯ ตสฺสา หิ เยนากาเรน อกฺกุฎฺฐํ, เตเนวากาเรน ปวตฺตมานมฺปิ ผลํฯ ยํ อุทฺทิสฺส อกฺกุฎฺฐํ, ตโต อญฺญตฺถ ปถวิยํ กมนฺตกสงฺขาเต มตฺถเก อสนิปาโต วิย อตฺตโน อุปริ ปตติฯ

เอวํ โส เทวปุโตฺต ตาย ปุเพฺพ กตกมฺมํ กเถตฺวา ปุน ตํ ภิกฺขุํ อาห – ‘‘อตฺถิ ปน, ภเนฺต, โกจิ อุปาโย อิมํ เปตโลกโต โมเจตุ’’นฺติ ? ‘‘อตฺถี’’ติ จ วุเตฺต ‘‘กเถถ, ภเนฺต’’ติฯ ยทิ ภควโต อริยสงฺฆสฺส จ เอกเสฺสว วา ภิกฺขุโน ทานํ ทตฺวา อิมิสฺสา อุทฺทิสิยติ, อยญฺจ ตํ อนุโมทติ, เอวเมติสฺสา อิโต ทุกฺขโต มุตฺติ ภวิสฺสตีติฯ ตํ สุตฺวา เทวปุโตฺต ตสฺส ภิกฺขุโน ปณีตํ อนฺนปานํ ทตฺวา ตํ ทกฺขิณํ ตสฺสา เปติยา อาทิสิฯ ตาวเทว สา เปตี สุหิตา ปีณินฺทฺริยา ทิพฺพาหา

รสฺส ติตฺตา อโหสิฯ ปุน ตเสฺสว ภิกฺขุโน หเตฺถ ทิพฺพสาฏกยุคํ ภควนฺตํ อุทฺทิสฺส ทตฺวา ตญฺจ ทกฺขิณํ เปติยา อาทิสิฯ ตาวเทว จ สา ทิพฺพวตฺถนิวตฺถา ทิพฺพาลงฺการวิภูสิตา สพฺพกามสมิทฺธา เทวจฺฉราปฏิภาคา อโหสิฯ โส จ ภิกฺขุ ตสฺส เทวปุตฺตสฺส อิทฺธิยา ตทเหว สาวตฺถึ ปตฺวา เชตวนํ ปวิสิตฺวา ภควโต สนฺติกํ อุปคนฺตฺวา วนฺทิตฺวา ตํ สาฏกยุคํ ทตฺวา ตํ ปวตฺตึ อาโรเจสิฯ ภควาปิ ตมตฺถํ อฏฺฐุปฺปตฺตึ กตฺวา สมฺปตฺตปริสาย ธมฺมํ เทเสสิฯ สา เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา อโหสีติฯ

มหาเปสการเปติวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. ขลฺลาฏิยเปติวตฺถุวณฺณนา

กา นุ อโนฺตวิมานสฺมินฺติ อิทํ สตฺถริ สาวตฺถิยํ วิหรเนฺต อญฺญตรํ ขลฺลาฏิยเปตึ อารพฺภ วุตฺตํฯ อตีเต กิร พาราณสิยํ อญฺญตรา รูปูปชีวินี อิตฺถี อภิรูปา ทสฺสนียา ปาสาทิกา ปรมายวณฺณโปกฺขรตาย สมนฺนาคตา อติมโนหรเกสกลาปี อโหสิฯ ตสฺสา หิ เกสา นีลา ทีฆา ตนู มุทู สินิทฺธา เวลฺลิตคฺคา ทฺวิหตฺถคยฺหา วิสฏฺฐา ยาว เมขลา กลาปา โอลมฺพนฺติฯ ตํ ตสฺสา เกสโสภํ ทิสฺวา ตรุณชโน เยภุเยฺยน ตสฺสํ ปฏิพทฺธจิโตฺต อโหสิฯ อถสฺสา ตํ เกสโสภํ อสหมานา อิสฺสาปกตา กติปยา อิตฺถิโย มเนฺตตฺวา ตสฺสา เอว ปริจาริกทาสึ อามิเสน อุปลาเปตฺวา ตาย ตสฺสา เกสูปปาตนํ เภสชฺชํ ทาเปสุํฯ สา กิร ทาสี ตํ เภสชฺชํ นฺหานิยจุเณฺณน สทฺธึ ปโยเชตฺวา คงฺคาย นทิยา นฺหานกาเล ตสฺสา อทาสิ ฯ สา เตน เกสมูเลสุ เตเมตฺวา อุทเก นิมุชฺชิ , นิมุชฺชนมเตฺตเยว เกสา สมูลา ปริปตึสุ, สีสํ จสฺสา ติตฺตกลาพุสทิสํ อโหสิฯ อถ สา สพฺพโส วิลูนเกสา ลุญฺจิตมตฺถกา กโปตี วิย วิรูปา หุตฺวา ลชฺชาย อโนฺตนครํ ปวิสิตุํ อสโกฺกนฺตี วเตฺถน สีสํ เวเฐตฺวา พหินคเร อญฺญตรสฺมึ ปเทเส วาสํ กเปฺปนฺตี กติปาหจฺจเยน อปคตลชฺชา ตโต นิวเตฺตตฺวา ติลานิ ปีเฬตฺวา เตลวณิชฺชํ สุราวณิชฺชญฺจ กโรนฺตี ชีวิกํ กเปฺปสิฯ สา เอกทิวสํ ทฺวีสุ ตีสุ มนุเสฺสสุ สุรามเตฺตสุ มหานิทฺทํ โอกฺกมเนฺตสุ สิถิลภูตานิ เตสํ นิวตฺถวตฺถานิ อวหริฯ

อเถกทิวสํ สา เอกํ ขีณาสวเตฺถรํ ปิณฺฑาย จรนฺตํ ทิสฺวา ปสนฺนจิตฺตา อตฺตโน ฆรํ เนตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทาเปตฺวา เตลสํสฏฺฐํ โทณินิมฺมชฺชนึ ปิญฺญากมทาสิฯ โส ตสฺสา อนุกมฺปาย ตํ ปฏิคฺคเหตฺวา ปริภุญฺชิฯ สา ปสนฺนมานสา อุปริ ฉตฺตํ ธารยมานา อฏฺฐาสิฯ โส จ เถโร ตสฺสา จิตฺตํ ปหํเสโนฺต อนุโมทนํ กตฺวา ปกฺกามิฯ สา จ อิตฺถี อนุโมทนกาเลเยว ‘‘มยฺหํ เกสา ทีฆา ตนู สินิทฺธา มุทู เวลฺลิตคฺคา โหนฺตู’’ติ ปตฺถนมกาสิฯ

สา อปเรน สมเยน กาลํ กตฺวา มิสฺสกกมฺมสฺส ผเลน สมุทฺทมเชฺฌ กนกวิมาเน เอกิกา หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ ตสฺสา เกสา ปตฺถิตาการาเยว สมฺปชฺชิํสุฯ มนุสฺสานํ สาฏกาวหรเณน ปน นคฺคา อโหสิฯ สา ตสฺมึ กนกวิมาเน ปุนปฺปุนํ อุปฺปชฺชิตฺวา เอกํ พุทฺธนฺตรํ นคฺคาว หุตฺวา วีตินาเมสิฯ อถ อมฺหากํ ภควติ โลเก อุปฺปชฺชิตฺวา ปวตฺติตวรธมฺมจเกฺก อนุปุเพฺพน สาวตฺถิยํ วิหรเนฺต สาวตฺถิวาสิโน สตฺตสตา วาณิชา สุวณฺณภูมึ อุทฺทิสฺส นาวาย มหาสมุทฺทํ โอตรึสุฯ เตหิ อารุฬฺหา นาวา วิสมวาตเวคุกฺขิตฺตา อิโต จิโต จ ปริพฺภมนฺตี ตํ ปเทสํ อคมาสิฯ อถ สา วิมานเปตี สห วิมาเนน เตสํ อตฺตานํ ทเสฺสสิฯ ตํ ทิสฺวา เชฏฺฐวาณิโช ปุจฺฉโนฺต –

๕๘. ‘‘กา นุ อโนฺตวิมานสฺมึ, ติฏฺฐนฺตี นูปนิกฺขมิ;
อุปนิกฺขมสฺสุ ภเทฺท, ปสฺสาม ตํ พหิฏฺฐิต’’นฺติฯ –

คาถมาห ฯ ตตฺถ **กา นุ อโนฺตวิมานสฺมึ ติฏฺฐนฺตี**ติ วิมานสฺส อโนฺต อพฺภนฺตเร ติฏฺฐนฺตี กา นุ ตฺวํ, กึ มนุสฺสิตฺถี, อุทาหุ อมนุสฺสิตฺถีติ ปุจฺฉติฯ **นูปนิกฺขมี**ติ วิมานโต น นิกฺขมิฯ **อุปนิกฺขมสฺสุ, ภเทฺท, ปสฺสาม ตํ พหิฏฺฐิต**นฺติ, ภเทฺท, ตํ มยํ พหิ ฐิตํ ปสฺสาม ทฏฺฐุกามมฺหา, ตสฺมา วิมานโต นิกฺขมสฺสุฯ ''อุปนิกฺขมสฺสุ ภทฺทเนฺต''ติ วา ปาโฐ, ภทฺทํ เต อตฺถูติ อโตฺถฯ

อถสฺส สา อตฺตโน พหิ นิกฺขมิสฺ อสกฺกุเณยฺยตํ ปกาเสนฺตี –

๕๙. ''อฏฺฏียามิ หรายามิ, นคฺคา นิกฺขมิตุํ พหิ;
เกเสหมฺหิ ปฏิจฺฉนฺนา, ปุญฺญํ เม อปฺปกํ กต''นฺติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **อฏฺฏียามี**ติ นคฺคา หุตฺวา พหิ นิกฺขมิตุํ อฏฺฏิกา ทุกฺขิตา อมฺหิฯ **หรายามี**ติ ลชฺชามิฯ **เกเสหมฺหิ ปฏิจฺฉนฺนา**ติ เกเสหิ อมฺหิ อหํ ปฏิจฺฉาทิตา ปารุตสรีราฯ **ปุญฺญํ เม อปฺปกํ กต**นฺติ อปฺปกํ ปริตฺตํ มยา กุสลกมฺมํ กตํ, ปิญฺญากทานมตฺตนฺติ อธิปฺปาโยฯ

อถสฺสา วาณิโช อตฺตโน อุตฺตริสาฏกํ ทาตุกาโม –-

๖๐. ''หนฺทุตฺตรียํ ททามิ เต, อิทํ ทุสฺสํ นิวาสย;
อิทํ ทุสฺสํ นิวาเสตฺวา, เอหิ นิกฺขม โสภเน;
อุปนิกฺขมสฺสุ ภเทฺท, ปสฺสาม ตํ พหิฏฺฐิต''นฺติฯ –

คาถมาห ฯ ตตฺถ **หนฺทา**ติ คณฺหฯ **อุตฺตรีย**นฺติ อุปสํพฺยานํ อุตฺตริสาฏกนฺติ อโตฺถฯ **ททามิ เต**ติ ตุยฺหํ ททามิฯ **อิทํ ทุสฺสํ นิวาสยา**ติ อิทํ มม อุตฺตริสาฏกํ ตฺวํ นิวาเสหิฯ **โสภเน**ติ สุนฺทรรูเปฯ

เอวญฺจ ปน วตฺวา อตฺตโน อุตฺตริสาฏกํ ตสฺสา อุปเนสิ, สา ตถา ทิยฺยมานสฺส อตฺตโน อนุปกปฺปนียตญฺจ, ยถา ทิยฺยมานํ อุปกปฺปติ, ตญฺจ ทเสฺสนฺตี –

๖๑. ''หเตฺถน หเตฺถ เต ทินฺนํ, น มยฺหํ อุปกปฺปติ;
เอเสตฺถุปาสโก สโทฺธ, สมฺมาสมฺพุทฺธสาวโกฯ

๖๒. ''เอตํ อจฺฉาทยิตฺวาน, มม ทกฺขิณมาทิส;
ตถาหํ สุขิตา เหสฺสํ, สพฺพกามสมิทฺธินี''ติฯ –

คาถาทฺวยมาห ฯ ตตฺถ **หเตฺถน หเตฺถ เต ทินฺนํ, น มยฺหํ อุปกปฺปตี**ติ, มาริส, ตว หเตฺถน มม หเตฺถ ตยา ทินฺนํ น มยฺหํ อุปกปฺปติ น วินิยุชฺชติ, อุปโภคโยคฺคํ น โหตีติ อโตฺถฯ **เอเสตฺถุปาสโก สโทฺธ**ติ เอโส รตนตฺตยํ อุทฺทิสฺส สรณคมเนน อุปาสโก กมฺมผลสทฺธาย จ สมนฺนาคตตฺตา สโทฺธ เอตฺถ เอตสฺมึ ชนสมูเห อตฺถิฯ **เอตํ อจฺฉาทยิตฺวาน, มม ทกฺขิณมาทิสา**ติ เอตํ อุปาสกํ มม ทิยฺยมานํ สาฏกํ ปริทหาเปตฺวา ตํ ทกฺขิณํ มยฺหํ อาทิส ปตฺติทานํ เทหิฯ **ตถาหํ สุขิตา เหสฺส**นฺติ ตถา กเต อหํ สุขิตา ทิพฺพวตฺถนิวตฺถา สุขปฺปตฺตา ภวิสฺสามีติฯ

ตํ สุตฺวา วาณิชา ตํ อุปาสกํ นฺหาเปตฺวา วิลิเมฺปตฺวา วตฺถยุเคน อจฺฉาเทสุํฯ ตมตฺถํ ปกาเสนฺตา สงฺคีติการา –

๖๓. ''ตญฺจ เต นฺหาปยิตฺวาน, วิลิเมฺปตฺวาน วาณิชา;

วเตฺถหจฺฉาทยิตฺวาน, ตสฺสา ทกฺขิณมาทิสุํฯ

๖๔. ‘‘สมนนฺตรานุทฺทิเฏฺฐ , วิปาโก อุทปชฺชถ;
โภชนจฺฉาทนปานียํ, ทกฺขิณาย อิทํ ผลํฯ

๖๕. ‘‘ตโต สุทฺธา สุจิวสนา, กาสิกุตฺตมธารินี;
หสนฺตี วิมานา นิกฺขมิ, ทกฺขิณาย อิทํ ผล’’นฺติฯ –

ติโสฬส คาถาโย อโวจุํฯ

๖๓. ตตฺถ **ตนฺ**ติ ตํ อุปาสกํฯ จ-สโทฺท นิปาตมตฺตํฯ **เต**ติ เต วาณิชาติ โยชนาฯ **วิลิเมฺปตฺวานา**ติ อุตฺตเมน คเนฺธน วิลิเมฺปตฺวาฯ **วเตฺถหจฺฉาทยิตฺวานา**ติ วณฺณคนฺธรสสมฺปนฺนํ สพฺยญฺชนํ โภชนํ โภเชตฺวา นิวาสนํ อุตฺตรียนฺติ ทฺวีหิ วเตฺถหิ อจฺฉาเทสุํ, เทฺว วตฺถานิ อทํสูติ อโตฺถฯ **ตสฺสา ทกฺขิณมาทิสุ**นฺติ ตสฺสา เปติยา ตํ ทกฺขิณํ อาทิสิํสุฯ

๖๔. **สมนนฺตรานุทฺทิเฏฺฐ**ติ **อนุ**-ติ นิปาตมตฺตํ, ตสฺสา ทกฺขิณาย อุทฺทิฏฺฐสมนนฺตรเมวฯ **วิปาโก อุทปชฺชถา**ติ ตสฺสา เปติยา วิปาโก ทกฺขิณาย ผลํ อุปฺปชฺชิฯ กีทิโสติ เปตี อาห **โภชนจฺฉาทนปานีย**นฺติฯ นานปฺปการํ ทิพฺพโภชนสทิสํ โภชนญฺจ นานาวิราควณฺณสมุชฺชลํ ทิพฺพวตฺถสทิสํ วตฺถญฺจ อเนกวิธํ ปานกญฺจ **ทกฺขิณาย อิทํ** อีทิสํ **ผลํ อุทปชฺชถา**ติ โยชนาฯ

๖๕. **ตโต**ติ ยถาวุตฺตโภชนาทิปฏิลาภโต ปจฺฉาฯ **สุทฺธา**ติ นฺหาเนน สุทฺธสรีราฯ **สุจิวสนา**ติ สุวิสุทฺธวตฺถนิวตฺถาฯ **กาสิกุตฺตมธารินี**ติ กาสิกวตฺถโตปิ อุตฺตมวตฺถธารินีฯ **หสนฺตี**ติ ‘‘ปสฺสถ ตาว ตุมฺหากํ ทกฺขิณาย อิทํ ผลวิเสส’’นฺติ ปกาสนวเสน หสมานา วิมานโต นิกฺขมิฯ

อถ เต วาณิชา เอวํ ปจฺจกฺขโต ปุญฺญผลํ ทิสฺวา อจฺฉริยพฺภุตจิตฺตชาตา ตสฺมิํ อุปาสเก สญฺชาตคารวพหุมานา กตญฺชลี ตํ ปยิรุปาสิํสุฯ โสปิ เต ธมฺมกถาย ภิโยฺยโสมตฺตาย ปสาเทตฺวา สรเณสุ จ สีเลสุ จ ปติฏฺฐาเปสิฯ เต ตาย วิมานเปติยา กตกมฺมํ –

๖๖. ‘‘สุจิตฺตรูปํ รุจิรํ, วิมานํ เต ปภาสติ;
เทวเต ปุจฺฉิตาจิกฺข, กิสฺส กมฺมสฺสิทํ ผล’’นฺติฯ –

อิมาย คาถาย ปุจฺฉิํสุฯ ตตฺถ **สุจิตฺตรูป**นฺติ หตฺถิอสฺสอิตฺถิปุริสาทิวเสน เจว มาลากมฺมลตากมฺมาทิวเสน จ สุฏฺฐุ วิหิตจิตฺตรูปํฯ **รุจิร**นฺติ รมณียํ ทสฺสนียํฯ **กิสฺส กมฺมสฺสิทํ ผล**นฺติ กีทิสสฺส กมฺมสฺส, กิํ ทานมยสฺส อุทาหุ สีลมยสฺส อิทํ ผลนฺติ อโตฺถฯ

สา เตหิ เอวํ ปุฏฺฐา ‘‘มยา กตสฺส ปริตฺตกสฺส กุสลกมฺมสฺส ตาว อิทํ ผลํ, อกุสลกมฺมสฺส ปน อายติํ นิรเย เอทิสํ ภวิสฺสตี’’ติ ตทุภยํ อาจิกฺขนฺตี –

๖๗. ‘‘ภิกฺขุโน จรมานสฺส, โทณินิมฺมชฺชนิํ อหํ;
อทาสิํ อุชุภูตสฺส, วิปฺปสเนฺนน เจตสาฯ

๖๘. ‘‘ตสฺส กมฺมสฺส กุสลสฺส, วิปากํ ทีฆมนฺตรํ;
อนุโภมิ วิมานสฺมิํ, ตญฺจ ทานิ ปริตฺตกํฯ

๖๙. ‘‘อุทฺธํ จตูหิ มาเสหิ, กาลํกิริยา ภวิสฺสติ;
เอกนฺตกฏุกํ โฆรํ, นิรยํ ปปติสฺสหํฯ

๗๐. ‘‘จตุกฺกณฺณํ จตุทฺวารํ, วิภตฺตํ ภาคโส มิตํ;
อโยปาการปริยนฺตํ, อยสา ปฏิกุชฺชิตํฯ

๗๑. ‘‘ตสฺส อโยมยา ภูมิ, ชลิตา เตชสา ยุตา;
สมนฺตา โยชนสตํ, ผริตฺวา ติฏฺฐติ สพฺพทาฯ

๗๒. ‘‘ตตฺถาหํ ทีฆมทฺธานํ, ทุกฺขํ เวทิสฺส เวทนํ;
ผลญฺจ ปาปกมฺมสฺส, ตสฺมา โสจามหํ ภุส’’นฺติฯ – คาถาโย อภาสิ;

๖๗. ตตฺถ **ภิกฺขุโน จรมานสฺสา**ติ อญฺญตรสฺส ภินฺนกิเลสสฺส ภิกฺขุโน ภิกฺขาย จรนฺตสฺสฯ **โทณินิมฺมชฺชนิ**นฺติ วิสฺสนฺทมานเตลํ ปิญฺญากํฯ **อุชุภูตสฺสา**ติ จิตฺตชิมฺหวงฺกกุฏิลภาวกรานํ กิเลสานํ อภาเวน อุชุภาวปฺปตฺตสฺสฯ **วิปฺปสนฺเนน เจตสา**ติ กมฺมผลสทฺธาย สุฏฺฐุ ปสนฺเนน จิตฺเตนฯ

๖๘-๖๙. **ทีฆมนฺตร**นฺติ ม-กาโร ปทสนฺธิกโร, ทีฆอนฺตรํ ทีฆกาลนฺติ อตฺโถฯ **ตญฺจ ทานิ ปริตฺตก**นฺติ ตญฺจ ปุญฺญผลํ วิปกฺกวิปากตฺตา กมฺมสฺส อิทานิ ปริตฺตกํ อปฺปาวเสสํ, น จิเรเนว อิโต จวิสฺสามีติ อตฺโถฯ เตนาห **‘‘อุทฺธํ จตูหิ มาเสหิ, กาลํกิริยา ภวิสฺสตี’’**ติ จตูหิ มาเสหิ อุทฺธํ จตุนฺนํ มาสานํ อุปริ ปญฺจเม มาเส มม กาลํกิริยา ภวิสฺสตีติ ทเสฺสติฯ **เอกนฺตกฏุก**นฺติ เอกนฺตเนว อนิฏฺฐฉผสฺสายตนิกภาวโต เอกนฺตทุกฺขนฺติ อตฺโถฯ **โฆร**นฺติ ทารุณํฯ **นิรย**นฺติ นตฺถิ เอตฺถ อโย สุขนฺติ กตฺวา ‘‘นิรย’’นฺติ ลทฺธนามํ นรกํฯ **ปปติสฺสห**นฺติ ปปหิสฺสามิ อหํฯ

๗๐. ‘‘นิรย’’นฺติ เจตฺถ อวีจิมหานิรยสฺส อธิเปฺปตตฺตา ตํ สรูปโต ทเสฺสตุํ **‘‘จตุกฺกณฺณ’’**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ **จตุกฺกณฺณ**นฺติ จตุโกฺกณํฯ **จตุทฺวาร**นฺติ จตูสุ ทิสาสุ จตูหิ ทฺวาเรหิ ยุตฺตํฯ **วิภตฺต**นฺติ สุฏฺฐุ วิภตฺตํฯ

ภาคโสติ ภาคโตฯ **มิต**นฺติ ตุลิตํฯ **อโยปาการปริยนฺต**นฺติ อโยมเยน ปากาเรน ปริกฺขิตฺตํฯ **อยสา ปฏิกุชฺชิต**นฺติ อโยปฏเลเนว อุปริ ปิหิตํฯ

๗๑-๗๒. **เตชสา ยุตา**ติ สมนฺตโต สมุฏฺฐิตชาเลน มหตา อคฺคินา นิรนฺตรํ สมายุตชาลาฯ **สมนฺตา โยชนสต**นฺติ เอวํ ปน สมนฺตา พหิ สพฺพทิสาสุ โยชนสตํ โยชนานํ สตํฯ **สพฺพทา**ติ สพฺพกาลํฯ **ผริตฺวา ติฏฺฐตี**ติ พฺยาเปตฺวา ติฏฺฐติฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ มหานิรเยฯ **เวทิสฺส**นฺติ เวทิสฺสามิ อนุภวิสฺสามิฯ **ผลญฺจ ปาปกมฺมสฺสา**ติ อิทํ อีทิสํ ทุกฺขานุภวนํ มหา เอวํ กตสฺส ปาปสฺส กมฺมสฺส ผลนฺติ อตฺโถฯ

เอวํ ตาย อตฺตนา กตกมฺมผเล อายติํ เนรยิกภเย จ ปกาสิเต โส อุปาสโก กรุณาสโญฺจทิตมานโส ‘‘หนฺทสฺสาหํ ปติฏฺฐา ภเวยฺย’’นฺติ จิเนฺตตฺวา อาห – ‘‘เทวเต, ตฺวํ มยฺหํ เอกสฺส ทานวเสน สพฺพกามสมิทฺธา อุฬารสมฺปตฺติยุตฺตา ชาตา, อิทานิ ปน อิเมสํ อุปาสกานํ ทานํ ทตฺวา สตฺถุ จ คุเณ อนุสฺสริตฺวา นิรยูปปตฺติโต มุจฺจิสฺสสี’’ติฯ สา เปตี หฏฺฐตุฏฺฐา ‘‘สาธู’’ติ วตฺวา เต ทิเพฺพน อนฺนปาเนน สนฺตเปฺปตฺวา ทิพฺพานิ วตฺถานิ นานาวิธานิ รตนานิ จ อทาสิ, ภควนฺตญฺจ อุทฺทิสฺส ทิพฺพํ ทุสฺสยุคํ เตสํ หเตฺถ ทตฺวา ‘‘อญฺญตรา, ภเนฺต, วิมานเปตี ภควโต

ปาเท สิรสา วนฺทตีติ สาวตฺถึ คนฺตฺวา สตฺถารํ มม วจเนน วนฺทถา’’ติ วนฺทนญฺจ เปเสสิ, ตญฺจ นาวํ อตฺตโน อิทฺธานุภาเวน เตหิ อิจฺฉิตปฏฺฏนํ ตํ ทิวสเมว อุปเนสิฯ

อถ เต วาณิชา ตโต ปฏฺฏนโต อนุกฺกเมน สาวตฺถึ ปตฺวา เชตวนํ ปวิสิตฺวา สตฺถุ ตํ ทุสฺสยุคํ ทตฺวา วนฺทนญฺจ นิเวเทตฺวา อาทิโต ปฏฺฐาย ตํ ปวตฺตึ ภควโต อาโรเจสุํฯ สตฺถา ตมตฺถํ อฏฺฐุปฺปตฺตึ กตฺวา สมฺปตฺตปริสาย วิตฺถาเรน ธมฺมํ เทเสสิ, สา เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา ชาตาฯ เต ปน อุปาสกา ทุติยทิวเส พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส มหาทานํ ทตฺวา ตสฺสา ทกฺขิณมาทิสึสุฯ สา จ ตโต เปตโลกโต จวิตฺวา วิวิธรตนวิโชฺชติเต ตาวตึสภวเน กนกวิมาเน อจฺฉราสหสฺสปริวารา นิพฺพตฺตีติฯ

ขลฺลาฏิยเปติวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๑. นาคเปตวตฺถุวณฺณนา

ปุรโตว เสเตน ปเลติ หตฺถินาติ อิทํ สตฺถริ เชตวเน วิหรนฺเต เทฺว พฺราหฺมณเปเต อารพฺภ วุตฺตํฯ อายสฺมา กิร สํกิโจฺจ สตฺตวสฺสิโก ขุรเคฺคเยว อรหตฺตํ ปตฺวา สามเณรภูมิยํ ฐิโต ตึสมเตฺตหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ อรญฺญายตเน วสโนฺต เตสํ ภิกฺขูนํ ปญฺจนฺนํ โจรสตานํ หตฺถโต อาคตํ มรณมฺปิ พาหิตฺวา เต จ โจเร ทเมตฺวา ปพฺพาเชตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ อคมาสิฯ สตฺถา เตสํ ภิกฺขูนํ ธมฺมํ เทเสสิ, เทสนาวสาเน เต ภิกฺขู อรหตฺตํ ปาปุณึสุฯ อถายสฺมา สํกิโจฺจ ปริปุณฺณวโสฺส ลทฺธูปสมฺปโท เตหิ ปญฺจหิ ภิกฺขุสเตหิ สทฺธึ พาราณสึ คนฺตฺวา อิสิปตเน วิหาสิฯ มนุสฺสา เถรสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา ธมฺมํ สุตฺวา ปสนฺนมานสา วีถิปฏิปาฏิยา วคฺควคฺคา หุตฺวา อาคนฺตุกทานํ อทํสุฯ ตตฺถ อญฺญตโร อุปาสโก มนุเสฺส นิจฺจภเตฺต สมาทเปสิ, เต ยถาพลํ นิจฺจภตฺตํ ปฏฺฐเปสุํฯ

เตน จ สมเยน พาราณสิยํ อญฺญตรสฺส มิจฺฉาทิฏฺฐิกสฺส พฺราหฺมณสฺส เทฺว ปุตฺตา เอกา จ ธีตา อเหสุํฯ เตสุ เชฏฺฐปุโตฺต ตสฺส อุปาสกสฺส มิโตฺต อโหสิฯ โส ตํ คเหตฺวา อายสฺมโต สํกิจฺจสฺส สนฺติกํ อคมาสิฯ อายสฺมา สํกิโจฺจ ตสฺส ธมฺมํ เทเสสิฯ โส มุทุจิโตฺต อโหสิฯ อถ นํ โส อุปาสโก อาห – ‘‘ตฺวํ เอกสฺส ภิกฺขุโน นิจฺจภตฺตํ เทหี’’ติ ฯ ‘‘อนาจิณฺณํ อมฺหากํ พฺราหฺมณานํ สมณานํ สกฺยปุตฺติยานํ นิจฺจภตฺตทานํ, ตสฺมา นาหํ ทสฺสามี’’ติฯ ‘‘กึ มยฺหมฺปิ ภตฺตํ น ทสฺสสี’’ติ? ‘‘กถํ น ทสฺสามี’’ติ อาหฯ ‘‘ยทิ เอวํ ยํ มยฺหํ เทสิ, ตํ เอกสฺส ภิกฺขุสฺส เทหี’’ติฯ โส ‘‘สาธู’’ติ ปฏิสฺสุณิตฺวา ทุติยทิวเส ปาโตว วิหารํ คนฺตฺวา เอกํ ภิกฺขุํ อาเนตฺวา โภเชสิฯ

เอวํ คจฺฉเนฺต กาเล ภิกฺขูนํ ปฏิปตฺตึ ทิสฺวา ธมฺมญฺจ สุณิตฺวา ตสฺส กนิฏฺฐภาตา จ ภคินี จ สาสเน อภิปฺปสนฺนา ปุญฺญกมฺมรตา จ อเหสุํฯ เอวํ เต ตโย ชนา ยถาวิภวํ ทานานิ เทนฺตา สมณพฺราหฺมเณ สกฺกริํสุ ครุํ กริํสุ มาเนสุํ ปูเชสุํฯ มาตาปิตโร ปน เนสํ อสฺสทฺธา อปฺปสนฺนา สมณพฺราหฺมเณสุ อคารวา ปุญฺญกิริยาย อนาทรา อจฺฉนฺทิกา อเหสุํฯ เตสํ ธีตรํ ทาริกํ มาตุลปุตฺตสฺสตฺถาย ญาตกา วาเรสุํฯ โส จ อายสฺมโต สํกิจฺจสฺส สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา สํเวคชาโต ปพฺพชิตฺวา นิจฺจํ อตฺตโน มาตุ-เคหํ ภุญฺชิตุํ คจฺฉติฯ ตํ มาตา อตฺตโน ภาตุ-ธีตาย ทาริกาย ปโลเภติฯ เตน โส อุกฺกณฺฐิโต หุตฺวา อุปชฺฌายํ อุปสงฺกมิตฺวา อาห – ‘‘อุปฺปพฺพชิสฺสามหํ, ภเนฺต, อนุชานาถ ม’’นฺติฯ อุปชฺฌาโย ตสฺส อุปนิสฺสยสมฺปตฺตึ ทิสฺวา อาห – ‘‘สามเณร, มาสมตฺตํ อาคเมหี’’ติฯ โส ‘‘สาธู’’ติ ปฏิสฺสุณิตฺวา มาเส อติกฺกเนฺต ตเถว อาโรเจสิฯ อุปชฺฌาโย ปุน ‘‘อฑฺฒมาสํ อาคเมหี’’ติ อาหฯ อฑฺฒมาเส อติกฺกเนฺต ตเถว วุเตฺต ปุน ‘‘สตฺตาหํ อา

คเมหี’’ติ อาหฯ โส ‘‘สาธู’’ติ ปฏิสฺสุณิฯ อถ ตสฺมึ อโนฺตสตฺตาเห สามเณรสฺส มาตุลานิยา เคหํ วินฏฺฐจฺฉทนํ ชิณฺณํ ทุพฺพลกุฏฺฏํ วาตวสฺสาภิหตํ ปริปติฯ ตตฺถ พฺราหฺมโณ พฺราหฺมณี เทฺว ปุตฺตา ฑีตา จ เคเหน อโชฺฌตฺถฏา กาลมกํสุฯ เตสุ พฺราหฺมโณ พฺราหฺมณี จ เปตโยนิยํ นิพฺพตฺตึสุ, เทฺว ปุตฺตา ธีตา จ ภุมฺมเทเวสุฯ เตสุ เชฏฺฐปุตฺตสฺส หตฺถิยานํ นิพฺพตฺติ, กนิฏฺฐสฺส อสฺสตรีรโถ, ธีตาย สุวณฺณสิวิกาฯ พฺราหฺมโณ จ พฺราหฺมณี จ มหเนฺต มหเนฺต อโยมุคฺคเร คเหตฺวา อญฺญมญฺญํ อาโกเฏนฺติ, อภิหตฏฺฐาเนสุ มหนฺตา มหนฺตา ฆฏปฺปมาณา คณฺฑา อุฏฺฐหิตฺวา มุหุเตฺตเนว ปจิตฺวา ปริเภทปฺปตฺตา โหนฺติฯ เต อญฺญมญฺญสฺส คเณฺฑ ผาเลตฺวา โกธาภิภูตา นิกฺกรุณา ผรุสวจเนหิ ตเชฺชนฺตา ปุพฺพโลหิตํ ปิวนฺติ, น จ ติตฺตึ ปฏิลภนฺติฯ

อถ สามเณโร อุกฺกณฺฐาภิภูโต อุปชฺฌายํ อุปสงฺกมิตฺวา อาห – ‘‘ภเนฺต, มยา ปฏิญฺญาตทิวสา วีติวตฺตา, เคหํ คมิสฺสามิ, อนุชานาถ ม’’นฺติฯ อถ นํ อุปชฺฌาโย ‘‘อตฺถงฺคเต สูริเย กาลปกฺขจาตุทฺทสิยา ปวตฺตมานาย เอหี’’ติ วตฺวา อิสิปตนวิหารสฺส ปิฏฺฐิปเสฺสน โถกํ คนฺตฺวา อฏฺฐาสิฯ เตน จ สมเยน เต เทฺว เทวปุตฺตา สทฺธึ ภคินิยา เตเนว มเคฺคน ยกฺขสมาคมํ สมฺภาเวตุํ คจฺฉนฺติ, เตสํ ปน มาตาปิตโร มุคฺครหตฺถา ผรุสวาจา กาฬรูปา อากุลากุลลูขปติตเกสภารา อคฺคิทฑฺฒตาลกฺขนฺธสทิสา วิคลิตปุพฺพโลหิตา วลิตคตฺตา อติวิย เชคุจฺฉพีภจฺฉทสฺสนา เต อนุพนฺธนฺติฯ

อถายสฺมา สํกิโจฺจ ยถา โส สามเณโร เต สเพฺพ คจฺฉเนฺต ปสฺสติ, ตถารูปํ อิทฺธาภิสงฺขารํ อภิสงฺขริตฺวา สามเณรํ อาห – ‘‘ปสฺสสิ ตฺวํ, สามเณร, อิเม คจฺฉเนฺต’’ติ? ‘‘อาม, ภเนฺต, ปสฺสามี’’ติฯ ‘‘เตน หิ อิเมหิ กตกมฺมํ ปฏิปุจฺฉา’’ติฯ โส หตฺถิยานาทีหิ คจฺฉเนฺต อนุกฺกเมน ปฏิปุจฺฉิฯ เต อาหํสุ – ‘‘เย ปจฺฉโต เปตา อาคจฺฉนฺติ, เต ปฏิปุจฺฉา’’ติฯ สามเณโร เต เปเต คาถาหิ อชฺฌภาสิ –

๗๓. ‘‘ปุรโตว เสเตน ปเลติ หตฺถินา, มเชฺฌ ปน อสฺสตรีรเถน;
ปจฺฉา จ กญฺญา สิวิกาย นียติ, โอภาสยนฺตี ทส สพฺพโส ทิสาฯ

๗๔. ‘‘ตุเมฺห ปน มุคฺครหตฺถปาณิโน, รุทํมุขา ฉินฺนปภินฺนคตฺตา;
มนุสฺสภูตา กิมกตฺถ ปาปํ, เยนญฺญมญฺญสฺส ปิวาถ โลหิต’’นฺติฯ

ตตฺถ **ปุรโต**ติ สพฺพปฐมํฯ **เสเตนา**ติ ปณฺฑเรนฯ **ปเลตี**ติ คจฺฉติฯ **มเชฺฌ ปนา**ติ หตฺถึ อารุฬฺหสฺส สิวิกํ อารุฬฺหาย จ อนฺตเรฯ **อสฺสตรีรเถนา**ติ อสฺสตรียุเตฺตน รเถน ปเลตีติ โยชนาฯ **นียตี**ติ วหียติฯ **โอภาสยนฺตี ทส สพฺพโส ทิสา**ติ สพฺพโต สมนฺตโต สพฺพา ทส ทิสา อตฺตโน สรีรปฺปภาหิ วตฺถาภรณาทิปฺปภาหิ จ วิโชฺชตยมานาฯ **มุคฺครหตฺถปาณิโน**ติ มุคฺครา หตฺถสงฺขาเตสุ ปาณีสุ เยสํ เต มุคฺครหตฺถปาณิโน, ภูมิสณฺหกรณียาทีสุ ปาณิโวหารสฺส ลพฺภมานตฺตา หตฺถสเทฺทน ปาณิ เอว วิเสสิโตฯ **ฉินฺนปภินฺนคตฺตา**ติ มุคฺครปฺปหาเรน ตตฺถ ตตฺถ ฉินฺนปภินฺนสรีราฯ **ปิวาถา**ติ ปิวถฯ

เอวํ สามเณเรน ปุฏฺฐา เต เปตา สพฺพํ ตํ

ปวตฺตึ จตูหิ คาถาหิ ปจฺจภาสึสุ –

๗๕. ‘‘ปุรโตว โย คจฺฉติ กุญฺชเรน, เสเตน นาเคน จตุกฺกเมน;
อมฺหาก ปุโตฺต อหุ เชฏฺฐโก โส, ทานานิ ทตฺวาน สุขี ปโมทติฯ

๗๖. ‘‘โย โย มเชฺฌ อสฺสตรีรเถน, จตุพฺภิ ยุเตฺตน สุวคฺคิเตน;
อมฺหาก ปุโตฺต อหุ มชฺฌิโม โส, อมจฺฉรี ทานปตี วิโรจติฯ

๗๗. ‘‘ยา สา จ ปจฺฉา สิวิกาย นียติ, นารี สปญฺญา มิคมนฺทโลจนา;
อมฺหาก ธีตา อหุ สา กนิฎฺฐิกา, ภาคฑฺฒภาเคน สุขี ปโมทติฯ

๗๘. ‘‘เอเต จ ทานานิ อทํสุ ปุเพฺพ, ปสนฺนจิตฺตา สมณพฺราหฺมณานํ;
มยํ ปน มจฺฉรีโน อหุมฺห, ปริภาสกา สมณพฺราหฺมณานํ;
เอเต จ ทตฺวา ปริจารยนฺติ, มยญฺจ สุสฺสาม นโฬว ฉิโนฺน’’ติฯ

๗๕. ตตฺถ **ปุรโตว โย คจฺฉตี**ติ อิเมสํ คจฺฉนฺตานํ โย ปุรโต คจฺฉติฯ ‘‘โยโส ปุรโต คจฺฉตี’’ติ วา ปาโฐ, ตสฺส โย เอโส ปุรโต คจฺฉตีติ อโตฺถฯ **กุญฺชเรนา**ติ กุํ ปถวิํ ชีรยติ, กุเญฺชสุ วา รมติ จรตีติ ‘‘กุญฺชโร’’ติ ลทฺธนาเมน หตฺถินาฯ **นาเคนา**ติ, นาสฺส อคมนียํ อนภิภวนียํ อตฺถีติ นาคา, เตน นาเคนฯ **จตุกฺกเมนา**ติ จตุปฺปเทนฯ **เชฎฺฐโก**ติ ปุพฺพโชฯ

๗๖-๗๗. **จตุพฺภี**ติ จตูหิ อสฺสตรีหิฯ **สุวคฺคิเตนา**ติ สุนฺทรคมเนน จาตุรคมเนนฯ **มิคมนฺทโลจนา**ติ มิคี วิย มนฺทกฺขิกาฯ **ภาคฑฺฒภาเคนา**ติ ภาคสฺส อฑฺฒภาเคน, อตฺตนา ลทฺธโกฎฺฐาสโต อฑฺฒภาคทาเนน เหตุภูเตนฯ **สุขี**ติ สุขินีฯ ลิงฺควิปลฺลาเสน เหตํ วุตฺตํฯ

๗๘. **ปริภาสกา**ติ อโกฺกสกาฯ **ปริจารยนฺตี**ติ ทิเพฺพสุ กามคุเณสุ อตฺตโน อินฺทฺริยานิ อิโต จิโต จ ยถาสุขํ จาเรนฺติ, ปริชเนหิ วา อตฺตโน ปุญฺญานุภาวนิสฺสเนฺทน ปริจริยํ กาเรนฺติฯ **มยญฺจ สุสฺสาม นโฬว ฉิโนฺน**ติ มยํ ปน ฉิโนฺน อาตเป ขิโตฺต นโฬ วิย สุสฺสาม, ขุปฺปิปาสาหิ อญฺญมญฺญํ ทณฺฑาภิฆาเตหิ จ สุกฺขา วิสุกฺขา ภวามาติฯ

เอวํ อตฺตโน ปาปํ สมฺปเวเทตฺวา ‘‘มยํ ตุยฺหํ มาตุลมาตุลานิโย’’ติ อาจิกฺขิํสุฯ ตํ สุตฺวา สามเณโร สญฺชาตสํเวโค ‘‘เอวรูปานํ กิพฺพิสการีนํ กถํ นุ โข โภชนานิ สิชฺฌนฺตี’’ติ ปุจฺฉโนฺต –

๗๙. ‘‘กิํ ตุมฺหากํ โภชนํ กิํ สยานํ, กถญฺจ ยาเปถ สุปาปธมฺมิโน;
ปหูตโภเคสุ อนปฺปเกสุ, สุขํ วิราธาย ทุกฺขชฺช ปตฺตา’’ติฯ –

อิมํ คาถมาหฯ ตตฺถ **กิํ ตุมฺหากํ โภชน**นฺติ กีทิสํ ตุมฺหากํ โภชนํ? **กิํ สยาน**นฺติ กีทิสํ สยนํ? ‘‘กิํ สยานา’’ติ เกจิ ปฐนฺติ, กีทิสา สยนา, กีทิเส สยเน สยถาติ อโตฺถฯ **กถญฺจ ยาเปถา**ติ เกน ปกาเรน ยาเปถ, ‘‘กถํ โว ยาเปถา’’ติปิ ปาโฐ, กถํ ตุเมฺห ยาเปถาติ อโตฺถฯ **สุปาปธมฺมิโน**ติ สุฎฺฐุ อติวิย ปาปธมฺมาฯ **ปหูตโภเคสู**ติ อปริยเนฺตสุ อุฬาเรสุ โภเคสุ สเนฺตสุฯ **อนปฺปเกสู**ติ น อปฺปเกสุ พหูสุฯ **สุขํ วิราธายา**ติ สุขเหตุโน ปุญฺญสฺส อกรเณน สุขํ วิรชฺฌิตฺวา วิราเธตฺวาฯ ‘‘สุขสฺส วิราเธนา’’ติ เกจิ ปฐนฺติฯ **ทุกฺขชฺช ปตฺตา**ติ อชฺช อิทานิ อิทํ เปตโยนิปริยาปนฺนํ ทุกฺขํ อนุปฺปตฺตาติฯ

เอวํ สามเณเรน ปุฎฺฐา เปตา เตน ปุจฺฉิตมตฺถํ วิสฺสเชฺชนฺตา –

๘๐. ‘‘อญฺญมญฺญํ วธิตฺวาน, ปิวาม ปุพฺพโลหิตํ;
พหุํ วิตฺวา น ธาตา โหม, นจฺฉาทิมฺหเส มยํฯ

๘๑. ‘‘อิเจฺจว มจฺจา ปริเทวยนฺติ, อทายกา เปจฺจ ยมสฺส ฐายิโน;

เย เต วิทิจฺจ อธิคมฺม โภเค, น ภุญฺชเร นาปิ กโรนฺติ ปุญฺญํฯ

๘๒. ‘‘เต ขุปฺปิปาสูปคตา ปรตฺถ, ปจฺฉา จิรํ ฌายเร ฑยฺหมานา;
กมฺมานิ กตฺวาน ทุขุทฺรานิ, อนุโภนฺติ ทุกฺขํ กฎุกปฺผลานิฯ

๘๓. ‘‘อิตฺตรณฺหิ ธนํ ธญฺญํ, อิตฺตรํ อิธ ชีวิตํ;
อิตฺตรํ อิตฺตรโต ญตฺวา, ทีปํ กยิราถ ปณฺฑิโตฯ

๘๔. ‘‘เย เต เอวํ ปชานนฺติ, นรา ธมฺมสฺส โกวิทา;
เต ทาเน นปฺปมชฺชนฺติ, สุตฺวา อรหตํ วโจ’’ติฯ –

ปญฺจ คาถา อภาสึสุฯ

๘๐-๘๑. ตตฺถ **น ธาตา โหมา**ติ ธาตา สุหิตา ติตฺตา น โหมฯ **นจฺฉาทิมฺหเส**ติ น รุจฺจาม, น รุจึ อุปฺปาเทม, น ตํ มยํ อตฺตโน รุจิยา ปิวิสฺสามาติ อโตฺถฯ **อิเจฺจวา**ติ เอวเมวฯ **มจฺจา ปริเทวยนฺตี**ติ มยํ วิย อเญฺญปิ มนุสฺสา กตกิพฺพิสา ปริเทวนฺติ กนฺทนฺติฯ **อทายกา**ติ อทานสีลา มจฺฉริโนฯ **ยมสฺส ฐายิโน**ติ ยมโลกสญฺญิเต ยมสฺส ฐาเน เปตฺติวิสเย ฐานสีลา ฯ **เย เต วิทิจฺจ อธิคมฺมโภเค**ติ เย เต สมฺปตฺติ อายตึ จ สุขวิเสสวิธายเก โภเค วินฺทิตฺวา ปฎิลภิตฺวาฯ **น ภุญฺชเร นาปิ กโรนฺติ ปุญฺญ**นฺติ อเมฺห วิย สยมฺปิ น ภุญฺชนฺติ, ปเรสํ เทนฺตา ทานมยํ ปุญฺญมฺปิ น กโรนฺติฯ

๘๒. **เต ขุปฺปิปาสูปคตา ปรตฺถา**ติ เต สตฺตา ปรตฺถ ปรโลเก เปตฺติวิสเย ชิฆจฺฉาปิปาสาภิภูตา หุตฺวาฯ **จิรํ ฌายเร ฑยฺหมานา**ติ ขุทาทิเหตุเกน ทุกฺขคฺคินา ‘‘อกตํ วต อเมฺหหิ กุสลํ, กตํ ปาป’’นฺติอาทินา วตฺตมาเนน วิปฺปฏิสารคฺคินา ปริฑยฺหมานา ฌายนฺติ, อนุตฺถุนนฺตีติ อโตฺถฯ **ทุขุทฺรานี**ติ ทุกฺขวิปากานิฯ **อนุโภนฺติ ทุกฺขํ กฎุกปฺผลานี**ติ อนิฎฺฐผลานิ ปาปกมฺมานิ กตฺวา จิรกาลํ ทุกฺขํ อาปายิกทุกฺขํ อนุภวนฺติฯ

๘๓-๘๔. **อิตฺตร**นฺติ น จิรกาลฎฺฐายี, อนิจฺจํ วิปริณามธมฺมํฯ **อิตฺตรํ อิธ ชีวิต**นฺติ อิธ มนุสฺสโลเก สตฺตานํ ชีวิตมฺปิ อิตฺตรํ ปริตฺตํ อปฺปกํฯ เตนาห ภควา – ‘‘โย จิรํ ชีวติ, โส วสฺสสตํ อปฺปํ วา ภิโยฺย’’ติ (ที. นิ. ๒.๙๑; สํ. นิ. ๑.๑๔๕; อ. นิ. ๗.๗๔)ฯ **อิตฺตรํ อิตฺตรโต ญตฺวา**ติ ธนธญฺญาทิอุปกรณํ มนุสฺสานํ ชีวิตญฺจ อิตฺตรํ ปริตฺตํ ขณิกํ น จิรสฺสนฺติ ปญฺญาย อุปปริกฺขิตฺวาฯ **ทีปํ กยิราถ ปณฺฑิโต**ติ สปฺปโญฺญ ปุริโส ทีปํ อตฺตโน ปติฎฺฐํ ปรโลเก หิตสุขาธิฎฺฐานํ กเรยฺยฯ **เย เต เอวํ ปชานนฺตี**ติ เย เต มนุสฺสา มนุสฺสานํ โภคานํ ชีวิตสฺส จ อิตฺตรภาวํ ยาถาวโต ชานนฺติ, เต ทาเน สพฺพกาลํ นปฺปมชฺชนฺติฯ **สุตฺวา อรหตํ วโจ**ติ อรหตํ พุทฺธาทีนํ อริยานํ วจนํ สุตฺวา, สุตตฺตาติ อโตฺถฯ เสสํ ปากฎเมวฯ

เอวํ เต เปตา สามเณเรน ปุฎฺฐา ตมตฺถํ อาจิกฺขิตฺวา ‘‘มยํ ตุยฺหํ มาตุลมาตุลานิโย’’ติ ปเวเทสุํฯ ตํ สุตฺวา สามเณโร สญฺชาตสํเวโค อุกฺกณฺฐํ ปฎิวิโนเทตฺวา อุปชฺฌายสฺส ปาเทสุ สิรสา นิปติตฺวา เอวมาห – ‘‘ยํ, ภเนฺต, อนุกมฺปเกน กรณียํ อนุกมฺปํ อุปาทาย, ตํ เม ตุเมฺหหิ กตํ, มหตา วตมฺหิ อนตฺถปาตโต รกฺขิโต, น ทานิ เม ฆราวาเสน อโตฺถ, อภิรมิสฺสามิ พฺรหฺมจริยวาเส’’ติฯ อถายสฺมา สํกิโจฺจ ตสฺส อชฺฌาสยานุรูปํ กมฺมฎฺฐานํ อาจิกฺขิฯ โส กมฺมฎฺฐานํ อนุยุญฺชโนฺต นจิรเสฺสว อรหตฺตํ ปาปุณิฯ อายสฺมา ปน สํกิโจฺจ ตํ ปวตฺตึ ภควโต อาโรเจสิฯ สตฺถา ตมตฺถํ อฎฺฐุปฺปตฺตึ กตฺวา สมฺปตฺตปริสาย วิตฺถาเรน ธมฺมํ เทเสสิ, สา เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา อโหสีติฯ

๑๒. อุรคเปตวตฺถุวณฺณนา

อุรโคว ตจํ ชิณฺณนฺติ อิทํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต อญฺญตรํ อุปาสกํ อารพฺภ กเถสิฯ สาวตฺถิยํ กิร อญฺญตรสฺส อุปาสกสฺส ปุตฺโต กาลมกาสิฯ โส ปุตฺตมรณเหตุ ปริเทวโสกสมาปนฺโน พหิ นิกฺขมิตฺวา กิญฺจิ กมฺมํ กาตุํ อสกฺโกนฺโต เคเหเยว อฏฺฐาสิฯ อถ สตฺถา ปจฺจูสเวลายํ มหากรุณาสมาปตฺติโต วุฏฺฐาย พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกนฺโต ตํ อุปาสกํ ทิสฺวา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ตสฺส เคหํ คนฺตฺวา ทฺวาเร อฏฺฐาสิฯ อุปาสโก จ สตฺถุ อาคตภาวํ สุตฺวา สีฆํ อุฏฺฐาย คนฺตฺวา ปจฺจุคฺคมนํ กตฺวา หตฺถโต ปตฺตํ คเหตฺวา เคหํ ปเวเสตฺวา อาสนํ ปญฺญเปตฺวา อทาสิฯ นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺเต อาสเนฯ อุปาสโกปิ ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ ตํ ภควา ‘‘กึ, อุปาสก, โสกปเรโต วิย ทิสฺสสี’’ติ อาหฯ ‘‘อาม, ภควา, ปิโย เม ปุตฺโต กาลกโต, เตนาหํ โสจามี’’ติฯ อถสฺส ภควา โสกวิโนทนํ กโรนฺโต อุรคชาตกํ (ชา. ๑.๕.๑๙ อาทโย) กเถสิฯ

อตีเต กิร กาสิรฏฺเฐ พาราณสิยํ ธมฺมปาลํ นาม พฺราหฺมณกุลํ อโหสิฯ ตตฺถ พฺราหฺมโณ พฺราหฺมณี ปุตฺโต ธีตา สุณิสา ทาสีติ อิเม สเพฺพปิ มรณานุสฺสติภาวนาภิรตา อเหสุํฯ เตสุ โย เคหโต นิกฺขมติ, โส เสสชเน โอวทิตฺวา นิรเปโกฺขว นิกฺขมติฯ อเถกทิวสํ พฺราหฺมโณ ปุเตฺตน สทฺธึ ฆรโต นิกฺขมิตฺวา เขตฺตํ คนฺตฺวา กสติฯ ปุตฺโต สุกฺขติณปณฺณกฏฺฐานิ อาลิเมฺปติฯ ตเตฺถโก กณฺหสโปฺป ฑาหภเยน รุกฺขสุสิรโต นิกฺขมิตฺวา อิมํ พฺราหฺมณสฺส ปุตฺตํ ฑํสิฯ โส วิสเวเคน มุจฺฉิโต ตเตฺถว ปริปติตฺวา กาลกโต, สโกฺก เทวราชา หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ พฺราหฺมโณ ปุตฺตํ มตํ ทิสฺวา กมฺมนฺตสมีเปน คจฺฉนฺตํ เอกํ ปุริสํ เอวมาห – ‘‘สมฺม, มม ฆรํ คนฺตฺวา พฺราหฺมณึ เอวํ วเทหิ ‘นฺหายิตฺวา สุทฺธวตฺถนิวตฺถา เอกสฺส ภตฺตํ มาลาคนฺธาทีนิ จ คเหตฺวา ตุริตํ อาคจฺฉตู’ติ’’ฯ โส ตตฺถ คนฺตฺวา ตถา อาโรเจสิ, เคหชโนปิ ตถา อกาสิฯ พฺราหฺมโณ นฺหตฺวา ภุญฺชิตฺวา วิลิมฺปิตฺวา ปริชนปริวุโต ปุตฺตสฺส สรีรํ จิตกํ อาโรเปตฺวา อคฺคึ ทตฺวา ทารุกฺขนฺธํ ฑหนฺโต วิย นิโสฺสโก นิสฺสนฺตาโป อนิจฺจสญฺญํ มนสิ กโรนฺโต อฏฺฐาสิฯ

อถ พฺราหฺมณสฺส ปุตฺโต สโกฺก หุตฺวา นิพฺพตฺติ, โส จ อมฺหากํ โพธิสตฺโต อโหสิฯ โส อตฺตโน ปุริมชาตึ กตปุญฺญญฺจ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปิตรํ ญาตเก จ อนุกมฺปมาโน พฺราหฺมณเวเสน ตตฺถ อาคนฺตฺวา ญาตเก อโสจเนฺต ทิสฺวา ‘‘อโมฺภ, มิคํ ฌาเปถ, อมฺหากํ มํสํ เทถ, ฉาโตมฺหี’’ติ อาหฯ ‘‘น มิโค, มนุโสฺส พฺราหฺมณา’’ติ อาหฯ ‘‘กึ ตุมฺหากํ ปจฺจตฺถิโก เอโส’’ติ? ‘‘น ปจฺจตฺถิโก, อุเร ชาโต โอรโส มหาคุณวนฺโต ตรุณปุโตฺต’’ติ อาหฯ ‘‘กิมตฺถํ ตุเมฺห ตถารูเป คุณวติ ตรุณปุเตฺต มเต น โสจถา’’ติ? ตํ สุตฺวา พฺราหฺมโณ อโสจนการณํ กเถโนฺต –

๘๕. ‘‘อุรโคว ตจํ ชิณฺณํ, หิตฺวา คจฺฉติ สํ ตนุํ;
เอวํ สรีเร นิโพฺภเค, เปเต กาลกเต สติฯ

๘๖. ‘‘ฑยฺหมาโน น ชานาติ, ญาตีนํ ปริเทวิตํ;
ตสฺมา เอตํ น โรทามิ, คโต โส ตสฺส ยา คตี’’ติฯ –

เทว คาถา อภาสิฯ

๘๕-๘๖. ตตฺถ **อุรโค**ติ อุเรน คจฺฉตีติ อุรโคฯ สปฺปเสฺสตํ อธิวจนํฯ **ตจํ ชิณฺณ**นฺติ ชชฺชรภาเวน ชิณฺณํ ปุราณํ อตฺตโน ตจํ นิโมฺมกํฯ **หิตฺวา คจฺฉติ สํ ตนุ**นฺติ ยถา อุรโค อตฺตโน

ขิณฺณตฺจํ รุกฺขนฺตเร วา กฏฺฐนฺตเร วา มูลนฺตเร วา ปาสาณนฺตเร วา กญฺจุกํ โอมุญฺจโนฺต วิย สรีรโต โอมุญฺจิตฺวา ปหาย ฉเฑฺฑตฺวา ยถากามํ คจฺฉติ, เอวเมว สํสาเร ปริพฺภมโนฺต สโตฺต โปราณสฺส กมฺมสฺส ปริกฺขีณตฺตา ชชฺชรีภูตํ สํ ตนุํ อตฺตโน สรีรํ หิตฺวา คจฺฉติ, ยถากมฺมํ คจฺฉติ, ปุนพฺภววเสน อุปปชฺชตีติ อโตฺถฯ **เอวนฺ**ติ ฑยฺหมานํ ปุตฺตสฺส สรีรํ ทเสฺสโนฺต อาหฯ **สรีเร นิโพฺภเค**ติ อสฺส วิย อเญฺญสมฺปิ กาเย เอวํ โภควิรหิเต นิรตฺถเก ชาเตฯ **เปเต**ติ อายุอุสฺมาวิญฺญาณโต อปคเตฯ **กาลกเต สตี**ติ มเต ชาเตฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา ฑยฺหมาโน กาโย อเปตวิญฺญาณตฺตา ฑาหทุกฺขํ วิย ญาตีนํ รุทิตํ ปริเทวิตมฺปิ น ชานาติ, ตสฺมา เอตํ มม ปุตฺตํ นิมิตฺตํ กตฺวา น โรทามิฯ **คโต โส ตสฺส ยา คตี**ติ ยทิ มตสตฺตา น อุจฺฉิชฺชนฺติ, มตสฺส ปน กโตกาสสฺส กมฺมสฺส วเสน ยา คติ ปาฏิกงฺขา, ตํ จุติอนนฺตรเมว คโต, โส น ปุริมญาตีนํ รุทิตํ ปริเทวิตํ วา ปจฺจาสีสติ, นาปิ เยภุเยฺยน ปุริมญาตีนํ รุทิเตน กาจิ อตฺถสิทฺธีติ อธิปฺปาโยฯ

เอวํ พฺราหฺมเณน อตฺตโน อโสจนการเณ กถิเต ปริยายมนสิการโกสเลฺล ปกาสิเต พฺราหฺมณรูโป สโกฺก พฺราหฺมณึ อาห – ‘‘อมฺม, ตุยฺหํ โส มโต กึ โหตี’’ติ? ‘‘ทส มาเส กุจฺฉินา ปริหริตฺวา ถญฺญํ ปาเยตฺวา หตฺถปาเท สณฺฐเปตฺวา สํวฑฺฒิโต ปุโตฺต เม, สามี’’ติฯ ‘‘ยทิ เอวํ ปิตา ตาว ปุริสภาเวน มา โรทตุ, มาตุ นาม หทยํ มุทุกํ, ตฺวํ กสฺมา น โรทสี’’ติ? ตํ สุตฺวา สา อโรทนการณํ กเถนฺตี –

๘๗. ‘‘อนพฺภิโต ตโต อาคา, นานุญฺญาโต อิโต คโต;
ยถาคโต ตถา คโต, ตตฺถ กา ปริเทวนาฯ

๘๘. ‘‘ฑยฺหมาโน น ชานาติ, ญาตีนํ ปริเทวิตํ;
ตสฺมา เอตํ น โรทามิ, คโต โส ตสฺส ยา คตี’’ติฯ –

คาถาทฺวยมาหฯ ตตฺถ **อนพฺภิโต**ติ อนวฺหาโต, ‘‘เอหิ มยฺหํ ปุตฺตภาวํ อุปคจฺฉา’’ติ เอวํ อปโกฺกสิโตฯ **ตโต**ติ ยตฺถ ปุเพฺพ ฐิโต, ตโต ปรโลกโตฯ **อาคา**ติ อาคญฺฉิฯ **นานุญฺญาโต**ติ อนนุมโต, ‘‘คจฺฉ, ตาต, ปรโลก’’นฺติ เอวํ อเมฺหหิ อวิสฺสโฏฺฐฯ **อิโต**ติ อิธโลกโตฯ **คโต**ติ อปคโตฯ **ยถาคโต**ติ เยนากาเรน อาคโต, อเมฺหหิ อนพฺภิโต เอว อาคโตติ อโตฺถฯ **ตถา คโต**ติ เตเนวากาเรน คโตฯ ยถา สเกเนว กมฺมุนา อาคโต, ตถา สเกเนว กมฺมุนา คโตติฯ เอเตน กมฺมสฺสกตํ ทเสฺสติฯ **ตตฺถ กา ปริเทวนา**ติ เอวํ อวสวตฺติเก สํสารปวเตฺต มรณํ ปฏิจฺจ กา นาม ปริเทวนา, อยุตฺตา สา ปญฺญวตา อกรณียาติ ทเสฺสติฯ

เอวํ พฺราหฺมณิยา วจนํ สุตฺวา ตสฺส ภคินึ ปุจฺฉิ – ‘‘อมฺม, ตุยฺหํ โส กึ โหตี’’ติ? ‘‘ภาตา เม, สามี’’ติฯ ‘‘อมฺม, ภคินิโย นาม ภาตูสุ สิเนหา, ตฺวํ กสฺมา น โรทสี’’ติ? สาปิ อโรทนการณํ กเถนฺตี –

๘๙. ‘‘สเจ โรเท กิสา อสฺสํ, ตตฺถ เม กึ ผลํ สิยา;
ญาติมิตฺตสุหชฺชานํ, ภิโยฺย โน อรตี สิยาฯ

๙๐. ‘‘ฑยฺหมาโน น ชานาติ, ญาตีนํ ปริเทวิตํ;
ตสฺมา เอตํ น โรทามิ, คโต โส ตสฺส ยา คตี’’ติฯ –

คาถาทฺวยมาหฯ ตตฺถ **สเจ โรเท กิสา อสฺส**นฺติ ยทิ อหํ โรเทยฺยํ, กิสา ปริสุกฺขสรีรา ภเวยฺยํฯ **ตตฺถ เม กึ ผลํ สิยา**ติ ตสฺมึ มยฺหํ ภาตุ มรณนิมิเตฺต โรทเน กึ นาม ผลํ, โก อานิสํโส ภเวยฺย? น เตน มยฺหํ ภาติโก อาคเจฺฉยฺย, นาปิ โส เตน สุคตึ คเจฺฉยฺยาติ อธิปฺปาโยฯ

ญาติมิตฺตสุหชฺชานํ, ภิยฺย โน อรตี สิยาติ อมฺหากํ ญาตีนํ มิตฺตานํ สุหทยานญฺจ มม โสจเนน ภาตุมรณทุกฺขโต ภิยฺยปิ อรติ ทุกฺขเมว สิยาติฯ

เอวํ ภคินิยา วจนํ สุตฺวา ตสฺส ภริยํ ปุจฺฉิ – ‘‘ตุยฺหํ โส กึ โหตี’’ติ? ‘‘ภตฺตา เม, สามี’’ติฯ ‘‘ภทฺเท, อิตฺถิโย นาม ภตฺตริ สิเนหา โหนฺติ, ตสฺมิญฺจ มเต วิธวา อนาถา โหนฺติ, กสฺมา ตฺวํ น โรทสี’’ติ? สาปิ อตฺตโน อโรทนการณํ กเถนฺตี –

๙๑. ‘‘ยถาปิ ทารโก จนฺทํ, คจฺฉนฺตมนุโรทติ;
เอวํสมฺปทเมเวตํ, โย เปตมนุโสจติฯ

๙๒. ‘‘ฑยฺหมาโน น ชานาติ, ญาตีนํ ปริเทวิตํ;
ตสฺมา เอตํ น โรทามิ, คโต โส ตสฺส ยา คตี’’ติฯ – คาถาทฺวยมาห;

ตตฺถ **ทารโก**ติ พาลทารโกฯ **จนฺทน**ฺติ จนฺทมณฺฑลํฯ **คจฺฉนฺต**นฺติ นภํ อพฺภุสฺสุกฺกมานํฯ **อนุโรทตี**ติ ‘‘มยฺหํ รถจกฺกํ คเหตฺวา เทหี’’ติ อนุโรทติฯ **เอวํสมฺปทเมเวต**นฺติ โย เปตํ มตํ อนุโสจติ, ตเสฺสตํ อนุโสจนํ เอวํสมฺปทํ เอวรูปํ, อากาเสน คจฺฉนฺตสฺส จนฺทสฺส คเหตุกามตา สทิสํ อลพฺภเนยฺยวตฺถุสฺมึ อิจฺฉาภาวโตติ อธิปฺปาโยฯ

เอวํ ตสฺส ภริยาย วจนํ สุตฺวา ทาสึ ปุจฺฉิ – ‘‘อมฺม, ตุยฺหํ โส กึ โหตี’’ติ? ‘‘อโยฺย เม, สามี’’ติฯ ‘‘ยทิ เอวํ เตน ตฺวํ โปเถตฺวา เวยฺยาวจฺจํ การิตา ภวิสฺสสิ, ตสฺมา มเญฺญ ‘สุมุตฺตาหํ เตนา’ติ น โรทสี’’ติ? ‘‘สามิ, มา มํ เอวํ อวจ, น เจตํ อนุจฺฉวิกํ , อติวิย ขนฺติเมตฺตานุทฺทยาสมฺปโนฺน ยุตฺตวาที มยฺหํ อยฺยปุโตฺต อุเร สํวฑฺฒปุโตฺต วิย อโหสี’’ติฯ อถ ‘‘กสฺมา น โรทสี’’ติ? สาปิ อตฺตโน อโรทนการณํ กเถนฺตี –

๙๓. ‘‘ยถาปิ พฺรเหฺม อุทกุมฺภ, ภิโนฺน อปฺปฏิสนฺธิโย;
เอวํสมฺปทเมเวตํ, โย เปตมนุโสจติฯ

๙๔. ‘‘ฑยฺหมาโน น ชานาติ, ญาตีนํ ปริเทวิตํ;
ตสฺมา เอตํ น โรทามิ, คโต โส ตสฺส ยา คตี’’ติฯ –

คาถาทฺวยมาหฯ ตตฺถ **ยถาปิ พฺรเหฺม อุทกุโพฺภ, ภิโนฺน อปฺปฏิสนฺธิโย**ติ พฺราหฺมณ เสยฺยถาปิ อุทกฆโฏ มุคฺครปฺปหาราทินา ภิโนฺน อปฺปฏิสนฺธิโย ปุน ปากติโก น โหติฯ เสสเมตฺถ วุตฺตนยตฺตา อุตฺตานตฺถเมวฯ

สโกฺก เตสํ กถํ สุตฺวา ปสนฺนมานโส ‘‘สมฺมเทว ตุเมฺหหิ มรณสฺสติ ภาวิตา, อิโต ปฏฺฐาย น ตุเมฺหหิ กสิอาทิกรณกิจฺจํ อตฺถี’’ติ เตสํ เคหํ สตฺตรตนภริตํ กตฺวา ‘‘อปฺปมตฺตา ทานํ เทถ, สีลํ รกฺขถ, อุโปสถกมฺมํ กโรถา’’ติ โอวทิตฺวา อตฺตานญฺจ เตสํ นิเวเทตฺวา สกฏฺฐานเมว คโตฯ เตปิ พฺราหฺมณาทโย ทานาทีนิ ปุญฺญานิ กโรนฺตา ยาวตายุกํ ฐตฺวา เทวโลเก อุปฺปชฺชึสุฯ

สตฺถา อิมํ ชาตกํ อาหริตฺวา ตสฺส อุปาสกสฺส โสกสลฺลํ สมุทฺธริตฺวา อุปริ สจฺจานิ ปกาเสสิ, สจฺจปริโยสาเน อุปาสโก โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหีติฯ

อุรคเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อิติ ขุทฺทก-อฏฺฐกถาย เปตวตฺถุสฺมิํ

ทฺวาทสวตฺถุปฏิมณฺฑิตสฺส

ปฐมสฺส อุรควคฺคสฺส อตฺถสํวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. อุพฺพริวโคฺค

๑. สํสารโมจกเปติวตฺถุวณฺณนา

นคฺคา ทุพฺพณฺณรูปาสีติ อิทํ สตฺถริ เวฬุวเน วิหรเนฺต มคธรเฏฺฐ อิฏฺฐกวตีนามเก คาเม อญฺญตรํ เปตึ อารพฺภ วุตฺตํฯ มคธรเฏฺฐ กิร อิฏฺฐกวตี จ ทีฆราชิ จาติ เทฺว คามกา อเหสุํ, ตตฺถ พหู สํสารโมจกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา ปฏิวสนฺติฯ อตีเต จ กาเล ปญฺจนฺนํ วสฺสสตานํ มตฺถเก อญฺญตรา อิตฺถี ตเตฺถว อิฏฺฐกวติยํ อญฺญตรสฺมึ สํสารโมจกกุเล นิพฺพตฺติตฺวา มิจฺฉาทิฏฺฐิวเสน พหู กีฏปฏเงฺค ชีวิตา โวโรเปตฺวา เปเตสุ นิพฺพตฺติฯ

สา ปญฺจ วสฺสสตานิ ขุปฺปิปาสาทิทุกฺขํ อนุภวิตฺวา อมฺหากํ ภควติ โลเก อุปฺปชฺชิตฺวา ปวตฺติตวรธมฺมจเกฺก อนุกฺกเมน ราชคหํ อุปนิสฺสาย เวฬุวเน วิหรเนฺต ปุนปิ อิฏฺฐกวติยํเยว อญฺญตรสฺมึ สํสารโมจกกุเลเยว นิพฺพตฺติตฺวา ยทา สตฺตฏฺฐวสฺสุเทฺทสิกกาเล อญฺญาหิ ทาริกาหิ สทฺธึ รถิกาย กีฬนสมตฺถา อโหสิ, ตทา อายสฺมา สาริปุตฺตเตฺถโร ตเมว คามํ อุปนิสฺสาย อรุณวตีวิหาเร วิหรโนฺต เอกทิวสํ ทฺวาทสหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ ตสฺส คามสฺส ทฺวารสมีเปน มเคฺคน อติกฺกมติฯ ตสฺมึ ขเณ พหู คามทาริกา คามโต นิกฺขมิตฺวา ทฺวารสมีเป กีฬนฺติโย ปสนฺนมานสา มาตาปิตูนํ ปฏิปตฺติทสฺสเนน เวเคนาคนฺตฺวา เถรํ อเญฺญ จ ภิกฺขู ปญฺจปติฏฺฐิเตน วนฺทึสุฯ สา ปเนสา อสฺสทฺธกุลสฺส ธีตา จิรกาลํ อปริจิตกุสลตาย สาธุชนาจารวิรหิตา อนาทรา อลกฺขิกา วิย อฏฺฐาสิฯ เถโร ตสฺสา ปุพฺพจริตํ อิทานิ จ สํสารโมจกกุเล นิพฺพตฺตนํ อายติญฺจ นิรเย นิพฺพตฺตนารหตํ ทิสฺวา ''สจายํ มํ วนฺทิสฺสติ, นิรเย น อุปฺปชฺชิสฺสติ, เปเตสุ นิพฺพตฺติตฺวาปิ มมํเยว นิสฺสาย สมฺปตฺตึ ปฏิลภิสฺสตี''ติ ญตฺวา กรุณาสโญฺจทิตมานโส ตา ทาริกาโย อาห – ''ตุเมฺห ภิกฺขู วนฺทถ, อยํ ปน ทาริกา อลกฺขิกา วิย ฐิตา''ติฯ อถ นํ ตา ทาริกา หเตฺถสุ ปริคฺคเหตฺวา อากฑฺฒิตฺวา พลกฺกาเรน เถรสฺส ปาเท วนฺทาเปสุํฯ

สา อปเรน สมเยน วยปฺปตฺตา ทีฆราชิยํ สํสารโมจกกุเล อญฺญตรสฺส กุมารสฺส ทินฺนา ปริปุณฺณคพฺภา หุตฺวา กาลกตา เปเตสุ อุปฺปชฺชิตฺวา นคฺคา ทุพฺพณฺณรูปา ขุปฺปิปาสาภิภูตา อติวิย พีภจฺฉทสฺสนา วิจรนฺตี รตฺติยํ อายสฺมโต สาริปุตฺตเตฺถรสฺส อตฺตานํ ทเสฺสตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ ตํ ทิสฺวา เถโร –

๙๕. ''นคฺคา ทุพฺพณฺณรูปาสิ, กิสา ธมนิสนฺถตา;
อุปฺผาสุลิเก กิสิเก, กา นุ ตฺวํ อิธ ติฏฺฐสี''ติฯ –

คาถาย ปุจฺฉิฯ ตตฺถ **ธมนิสนฺถตา**ติ นิมฺมํสโลหิตตาย สิราชาเลหิ ปตฺถตคตฺตาฯ **อุปฺผาสุลิเก**ติ อุคฺคตผาสุลิเกฯ **กิสิเก**ติ กิสสรีเรฯ ปุเพฺพปิ ''กิสา''ติ วตฺวา ปุน ''กิสิเก''ติ วจนํ อฏฺฐิจมฺมนฺหารุมตฺตสรีรตาย อติวิย กิสภาวทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ ตํ สุตฺวา เปตี อตฺตานํ ปเวเทนฺตี –

๙๖. ''อหํ ภทเนฺต เปตีมฺหิ, ทุคฺคตา ยมโลกิกา;
ปาปกมฺมํ กริตฺวาน, เปตโลกํ อิโต คตา''ติฯ – คาถํ วตฺวา ปุน เถเรน –

๙๗. ''กึ นุ กาเยน วาจาย, มนสา ทุกฺกฏํ กตํ;
กิสฺสกมฺมวิปาเกน, เปตโลกํ อิโต คตา''ติฯ –

กตกมฺมํ ปุฏฺฐา ‘‘อทานสีลา มจฺฉรินี หุตฺวา เปตโยนิยํ นิพฺพตฺติตฺวา เอวํ มหาทุกฺขํ อนุภวามี’’ติ ทเสฺสนฺตี ติโสฺส คาถา อภาสิ –

๙๘. ‘‘อนุกมฺปกา มยฺหํ นาเหสุํ ภเนฺต, ปิตา จ มาตา อถวาปิ ญาตกา;
เย มํ นิโยเชยฺยุํ ททาหิ ทานํ, ปสนฺนจิตฺตา สมณพฺราหฺมณานํฯ

๙๙. ‘‘อิโต อหํ วสฺสสตานิ ปญฺจ, ยํ เอวรูปา วิจรามิ นคฺคา;
ขุทาย ตณฺหาย จ ขชฺชมานา, ปาปสฺส กมฺมสฺส ผลํ มเมทํฯ

๑๐๐. ‘‘วนฺทามิ ตํ อยฺย ปสนฺนจิตฺตา, อนุกมฺป มํ วีร มหานุภาว;
ทตฺวา จ เม อาทิส ยญฺหิ กิญฺจิ, โมเจหิ มํ ทุคฺคติยา ภทเนฺต’’ติฯ

๙๘. ตตฺถ **อนุกมฺปกา**ติ สมฺปรายิเกน อเตฺถน อนุคฺคณฺหกาฯ **ภเนฺต**ติ เถรํ อาลปติฯ **เย มํ นิโยเชยฺยุ**นฺติ มาตา วา ปิตา วา อถ วา ญาตกา เอทิสา ปสนฺนจิตฺตา หุตฺวา ‘‘สมณพฺราหฺมณานํ ททาหิ ทาน’’นฺติ เย มํ นิโยเชยฺยุํ, ตาทิสา อนุกมฺปกา มยฺหํ นาเหสุนฺติ โยชนาฯ

๙๙. **อิโต อหํ วสฺสสตานิ ปญฺจ, ยํ เอวรูปา วิจรามิ นคฺคา**ติ อิทํ สา เปตี อิโต ตติยาย ชาติยา อตฺตโน เปตตฺตภาวํ อนุสฺสริตฺวา อิทานิปิ ตถา ปญฺจวสฺสสตานิ วิจรามีติ อธิปฺปาเยนาหฯ ตตฺถ **ย**นฺติ ยสฺมา, ทานาทีนํ ปุญฺญานํ อกตตฺตา เอวรูปา นคฺคา เปตี หุตฺวา อิโต ปฏฺฐาย วสฺสสตานิ ปญฺจ วิจรามีติ โยชนาฯ **ตณฺหายา**ติ ปิปาสายฯ **ขชฺชมานา**ติ ขาทิยมานา, พาธิยมานาติ อโตฺถฯ

๑๐๐. **วนฺทามิ ตํ อยฺย ปสนฺนจิตฺตา**ติ อยฺย, ตมหํ ปสนฺนจิตฺตา หุตฺวา วนฺทามิ, เอตฺตกเมว ปุญฺญํ อิทานิ มยา กาตุํ สกฺกาติ ทเสฺสติฯ **อนุกมฺป ม**นฺติ อนุคฺคณฺห มมํ อุทฺทิสฺส อนุทฺทยํ กโรหิฯ **ทตฺวา จ เม อาทิส ยญฺหิ กิญฺจี**ติ กิญฺจิเทว เทยฺยธมฺมํ สมณพฺราหฺมณานํ ทตฺวา ตํ ทกฺขิณํ มยฺหํ อาทิส, เตน เม อิโต เปตโยนิโต โมโกฺข ภวิสฺสตีติ อธิปฺปาเยน วทติฯ เตเนวาห **‘‘โมเจหิ มํ ทุคฺคติยา ภทเนฺต’’**ติฯ

เอวํ เปติยา วุเตฺต ยถา โส เถโร ปฏิปชฺชิ, ตํ ทเสฺสตุํ สงฺคีติกาเรหิ ติโสฺส คาถา วุตฺตา –

๑๐๑. ‘‘สาธูติ โส ปฏิสฺสุตฺวา, สาริปุโตฺตนุกมฺปโก;
ภิกฺขูนํ อาโลปํ ทตฺวา, ปาณิมตฺตญฺจ โจฬกํ;
ถาลกสฺส จ ปานียํ, ตสฺสา ทกฺขิณมาทิสิฯ

๑๐๒. ‘‘สมนนฺตรานุทฺทิเฏฺฐ , วิปาโก อุทปชฺชถ;
โภชนจฺฉาทนปานียํ, ทกฺขิณาย อิทํ ผลํฯ

๑๐๓. ‘‘ตโต สุทฺธา สุจิวสนา, กาสิกุตฺตมธารินี;
วิจิตฺตวตฺถาภรณา, สาริปุตฺตํ อุปสงฺกมี’’ติฯ

๑๐๑-๑๐๓. ตตฺถ **ภิกฺขูน**นฺติ ภิกฺขุโน, วจนวิปลฺลาเสน เหตํ วุตฺตํฯ ‘‘อาโลปํ ภิกฺขุโน ทตฺวา’’ติ เกจิ ปฐนฺติฯ **อาโลป**นฺติ กพฬํ, เอกาโลปมตฺตํ โภชนนฺติ อโตฺถฯ **ปาณิมตฺตญฺจ โจฬก**นฺติ เอกหตฺถปฺปมาณํ โจฬขณฺฑนฺติ อโตฺถฯ **ถาลกสฺส จ ปานีย**นฺติ เอกถาลกปูรณมตฺตํ อุทกํฯ เสสํ ขลฺลาฏิยเปตวตฺถุสฺมิํ วุตฺตนยเมวฯ

อถายสฺมา สาริปุตฺโต ตํ เปตึ ปีณินฺทฺริยํ ปริสุทฺธฉวิวณฺณํ ทิพฺพวตฺถาภรณาลงฺการํ สมนฺตโต อตฺตโน ปภาย โอภาเสนฺตึ อตฺตโน สนฺติกํ อุปคนฺตฺวา ฐิตํ ทิสฺวา ปจฺจกฺขโต กมฺม ผลํ ตาย วิภาเวตุกาโม หุตฺวา ติโสฺส คาถา อภาสิ –

๑๐๔.''อภิกฺกเนฺตน วเณฺณน, ยา ตฺวํ ติฏฺฐสิ เทวเต;
โอภาเสนฺตี ทิสา สพฺพา, โอสธี วิย ตารกาฯ

๑๐๕.''เกน เตตาทิโส วโณฺณ, เกน เต อิธ มิชฺฌติ;
อุปฺปชฺชนฺติ จ เต โภคา, เย เกจิ มนโส ปิยาฯ

๑๐๖.''ปุจฺฉามิ ตํ เทวิ มหานุภาเว, มนุสฺสภูตา กิมกาสิ ปุญฺญํ;
เกนาสิ เอวํ ชลิตานุภาววา, วโณฺณ จ เต สพฺพทิสา ปภาสตี''ติฯ

๑๐๔. ตตฺถ **อภิกฺกเนฺตนา**ติ อติมนาเปน, อภิรูเปนาติ อโตฺถฯ **วเณฺณนา**ติ ฉวิว เณฺณนฯ **โอภาเสนฺตี ทิสา สพฺพา**ติ สพฺพาปิ ทส ทิสา โชเตนฺตี เอกาโลกํ กโรนฺตีฯ ยถา กินฺติ อาห **''โอสธี วิย ตารกา''**ติฯ อุสฺสนฺนา ปภา เอตาย ธียติ, โอสธานํ วา อนุพลปฺป ทายิกาติ กตฺวา ''โอสธี''ติ ลทฺธนามา ตารกา ยถา สมนฺตโต อาโลกํ กุรุมานา ติฏฺฐติ, เอว เมว ตฺวํ สพฺพทิสา โอภาเสนฺตีติ อโตฺถฯ

๑๐๕. **เกนา**ติ กึ-สโทฺท ปุจฺฉายํฯ เหตุอเตฺถ เจตํ กรณวจนํ, เกน เหตุนาติ อโตฺถฯ **เต**ติ ตวฯ **เอตาทิโส**ติ เอทิโส, เอตรหิ ยถาทิสฺสมาโนติ วุตฺตํ โหติฯ **เกน เต อิธ มิชฺฌตี**ติ เกน ปุญฺญวิเสเสน อิธ อิมสฺมึ ฐาเน อิทานิ ตยา ลพฺภมานํ สุจริตผลํ อิชฺฌติ นิปฺผชฺชติฯ **อุปฺปชฺ ชนฺตี**ติ นิพฺพตฺตนฺติฯ **โภคา**ติ ปริภุญฺชิตพฺพเฏฺฐน ''โภคา''ติ ลทฺธนามา วตฺถาภรณาทิวิตฺตู ปกรณวิเสสาฯ **เย เกจี**ติ โภเค อนวเสสโต พฺยาเปตฺวา สงฺคณฺหาติ ฯ อนวเสสพฺยาปโก หิ อยํ นิเทฺทโส ยถา ''เย เกจิ สงฺขารา''ติฯ **มนโส ปิยา**ติ มนสา ปิยายิตพฺพา, มนาปิยาติ อ โตฺถฯ

๑๐๖. **ปุจฺฉามี**ติ ปุจฺฉํ กโรมิ, ญาตุํ อิจฺฉามีติ อโตฺถฯ **ตนฺ**ติ ตฺวํฯ **เทวี**ติ ทิพฺพานภาว สมงฺคิตาย, เทวิฯ เตนาห ''มหานุภาเว''ติฯ **มนุสฺสภูตา**ติ มนุเสฺสสุ ชาตา มนุสฺสภาวํ ปตฺ ตาฯ อิทํ เยภุเยฺยน สตฺตา มนุสฺสตฺตภาเว ฐิตา ปุญฺญานิ กโรนฺตีติ กตฺวา วุตฺตํฯ อยเมตายํ คา ถานํ สเงฺขปโต อโตฺถ, วิตฺถารโต ปน ปรมตฺถทีปนิยํ วิมานวตฺถุอฏฺฐกถายํ วุตฺตนเยเนว เวทิต พฺพฯ

เอวํ ปุน เถเรน ปุฏฺฐา เปตี ตสฺสา สมฺปตฺติยา ลทฺธการณํ ปกาเสนฺตี เสสคาถา อภาสิ –

๑๐๗.''อุปฺปณฺฑุกึ กิสํ ฉาตํ, นคฺคํ สมฺปติตจฺฉวึ;
มุนิ การุณิโก โลเก, ตํ มํ อทฺทกฺขิ ทุคฺคตํฯ

๑๐๘.''ภิกฺขูนํ อาโลปํ ทตฺวา, ปาณิมตฺตญฺจ โจฬกํ;
ถาลกสฺส จ ปานียํ, มม ทกฺขิณมาทิสิฯ

๑๐๙.''อาโลปสฺส ผลํ ปสฺส, ภตฺตํ วสฺสสตํ ทส;
ภุญฺชามิ กามกามินี, อเนกรสพฺยญฺชนํฯ

๑๑๐.''ปาณิมตฺตสฺส โจฬสฺส, วิปากํ ปสฺส ยาทิสํ;

ยาวตา นนฺทราชสฺส, วิชิตสฺมึ ปฏิจฺฉทาฯ

๑๑๑. ‘‘ตโต พหุตรา ภเนฺต, วตฺถานจฺฉาทนานิ เม;
โกเสยฺยกมฺพลียานิ, โขมกปฺปาสิกานิ จฯ

๑๑๒. ‘‘วิปุลา จ มหคฺฆา จ, เตปากาเสวลมฺพเร;
สาหํ ตํ ปริทหามิ, ยํ ยญฺหิ มนโส ปิยํฯ

๑๑๓. ‘‘ถาลกสฺส จ ปานียํ, วิปากํ ปสฺส ยาทิสํ;
คมฺภีรา จตุรสฺสา จ, โปกฺขรโญฺญ สุนิมฺมิตาฯ

๑๑๔. ‘‘เสโตทกา สุปฺปติตฺถา, สีตา อปฺปฏิคนฺธิยา;
ปทุมุปฺปลสญฺฉนฺนา, วาริกิญฺชกฺขปูริตาฯ

๑๑๕. ‘‘สาหํ รมามิ กีฬามิ, โมทามิ อกุโตภยา;
มุนึ การุณิกํ โลเก, ภเนฺต วนฺทิตุมาคตา’’ติฯ

๑๐๗. ตตฺถ **อุปฺปณฺฑุกิ**นฺติ อุปฺปณฺฑุกชาตํฯ **ฉาต**นฺติ พุภุกฺขิตํ ขุทาย อภิภูตํฯ **สมฺปติตจฺฉวิ**นฺติ ฉินฺนภินฺนสรีรจฺฉวึฯ **โลเก**ติ อิทํ ‘‘การุณิโก’’ติ เอตฺถ วุตฺตกรุณาย วิสยทสฺสนํฯ **ตํ มน**ฺติ ตาทิสํ มมํ, วุตฺตนเยน เอกนฺตโต กรุณฏฺฐานิยํ มํฯ **ทุคฺคต**นฺติ ทุคฺคตึ คตํฯ

๑๐๘-๑๐๙. ***ภิกฺขูนํ อาโลปํ ทตฺวา***ติอาทิ เถเรน อตฺตโน กรุณาย กตาการทสฺสนํฯ ตตฺถ ***ภตฺต***นฺติ โอทนํ, ทิพฺพโภชนนฺติ อโตฺถฯ **วสฺสสตํ ทสา**ติ ทส วสฺสสตานิ, วสฺสสหสฺสนฺติ วุตฺตํ โหติฯ อจฺจนฺตสํโยเค เจตํ อุปโยควจนํฯ **ภุญฺชามิ กามกามินี, อเนกรสพฺยญฺชน**นฺติ อเญฺญหิปิ กาเมตพฺพกาเมหิ สมนฺนาคตา อเนกรสพฺยญฺชนํ ภตฺตํ ภุญฺชามีติ โยชนาฯ

๑๑๐. **โจฬสฺสา**ติ เทยฺยธมฺมสีเสน ตพฺพิสยํ ทานมยํ ปุญฺญเมว ทเสฺสติฯ **วิปากํ ปสฺส ยาทิส**นฺติ ตสฺส โจฬทานสฺส วิปากสงฺขาตํ ผลํ ปสฺส, ภเนฺตฯ ตํ ปน ยาทิสํ ยถารูปํ, กินฺติ เจติ อาห **‘‘ยาวตา นนฺทราชสฺสา’’**ติอาทิฯ

ตตฺถ โกยํ **นนฺทราชา** นาม? อตีเต กิร ทสวสฺสสหสฺสายุเกสุ มนุเสฺสสุ พาราณสิวาสี เอโก กุฏุมฺพิโก อรเญฺญ ชงฺฆาวิหารํ วิจรโนฺต อรญฺญฏฺฐาเน อญฺญตรํ ปเจฺจกพุทฺธํ อทฺทสฯ โส ปเจฺจกพุโทฺธ ตตฺถ จีวรกมฺมํ กโรโนฺต อนุวาเต อปฺปโหเนฺต สํหริตฺวาว ฐเปตุํ อารโทฺธฯ โส กุฏุมฺพิโก ตํ ทิสฺวา, ‘‘ภเนฺต, กึ กโรถา’’ติ วตฺวา เตน อปฺปิจฺฉตาย กิญฺจิ อวุเตฺตปิ ‘‘จีวรทุสฺสํ นปฺปโหตี’’ติ ญตฺวา อตฺตโน อุตฺตราสงฺคํ ปเจฺจกพุทฺธสฺส ปาทมูเล ฐเปตฺวา อคมาสิฯ ปเจฺจกพุโทฺธ ตํ คเหตฺวา อนุวาตํ อาโรเปโนฺต จีวรํ กตฺวา ปารุปิฯ โส กุฏุมฺพิกา ชีวิตปริโยสาเน กาลํ กตฺวา ตาวตึสภวเน นิพฺพตฺติตฺวา ตตฺถ ยาวตายุกํ ทิพฺพสมฺปตฺตึ อนุภวิตฺวา ตโต จวิตฺวา พาราณสิโต โยชนมเตฺต ฐาเน อญฺญตรสฺมึ คาเม อมจฺจกุเล นิพฺพตฺติฯ

ตสฺส วยปฺปตฺตกาเล ตสฺมึ คาเม นกฺขตฺตํ สงฺฆุฏฺฐํ อโหสิฯ โส มาตรํ อาห – ‘‘อมฺม, สาฏกํ เม เทหิ, นกฺขตฺตํ กีฬิสฺสามี’’ติฯ สา สุโธตวตฺถํ นีหริตฺวา อทาสิฯ ‘‘อมฺม, ถูลํ อิท’’นฺติฯ อญฺญํ นีหริตฺวา อทาสิ, ตมฺปิ ปฏิกฺขิปิฯ อถ นํ มาตา อาห – ‘‘ตาต, ยาทิเส เคเห มยํ ชาตา, นตฺถิ โน อิโต สุขุมตรสฺส วตฺถสฺส ปฏิลาภาย ปุญฺญ’’นฺติฯ ‘‘ลภนฏฺฐานํ คจฺฉามิ, อมฺมา’’ติฯ ‘‘คจฺฉ, ปุตฺต, อหํ อเชฺชว ตุยฺหํ พาราณสินคเร รชฺชปฏิลาภํ อิจฺฉามี’’ติฯ โส ‘‘สาธุ,

อมฺมา’’ติ มาตรํ วนฺทิตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา อาห – ‘‘คจฺฉามิ, อมฺมา’’ติฯ ‘‘คจฺฉ, ตาตา’’ติฯ เอวํ กิรสฺสา จิตฺตํ อโหสิ – ‘‘กหํ คมิสฺสติ, อิธ วา เอตฺถ วา เคเห นิสีทิสฺสตี’’ติฯ โส ปน ปุญฺญนิยาเมน โจทิยมาโน คามโต นิกฺขมิตฺวา พาราณสึ คนฺตฺวา มงฺคลสิลาปฏฺฏํ สสีสํ ปารุปิตฺวา นิปชฺชิฯ โส จ พาราณสิรญฺโญ กาลกตสฺส สตฺตโม ทิวโส โหติฯ

อมจฺจา จ ปุโรหิโต จ รญฺโญ สรีรกิจฺจํ กตฺวา ราชงฺคเณ นิสีทิตฺวา มนฺตยึสุ – ‘‘รญฺโญ เอกา ธีตา อตฺถิ, ปุตฺโต นตฺถิ, อราชกํ รชฺชํ น ติฏฺฐติ, ผุสฺสรถํ วิสฺสชฺเชมา’’ติฯ เต กุมุทวณฺณํ จตฺตาโร สินฺธเว โยเชตฺวา เสตจฺฉตฺตปฺปมุขํ ปญฺจวิธํ ราชกกุธภณฺฑํ รถสฺมึเยว ฐเปตฺวา รถํ วิสฺสชฺเชตฺวา ปจฺฉโต ตูริยานิ ปคฺคณฺหาเปสุํฯ รโถ ปาจีนทฺวาเรน นิกฺขมิตฺวา อุยฺยานาภิมุโกฺข อโหสิฯ ‘‘ปริจเยน อุยฺยานาภิมุโข คจฺฉติ , นิวตฺเตมา’’ติ เกจิ อาหํสุฯ ปุโรหิโต ‘‘มา นิวตฺตยิตฺถา’’ติ อาหฯ รโถ กุมารํ ปทกฺขิณํ กตฺวา อาโรหนสชฺโช หุตฺวา อฏฺฐาสิ, ปุโรหิโต ปารุปนกณฺณํ อปเนตฺวา ปาทตลานิ โอโลเกนฺโต ‘‘ติฏฺฐตุ อยํ ทีโป, ทฺวิสหสฺสทีปปริวาเรสุ จตูสุ มหาทีเปสุ เอกรชฺชํ กาเรตุํ ยุตฺโต’’ติ วตฺวา ‘‘ตูริยานิ ปคฺคณฺหถ, ปุนปิ ปคฺคณฺหถา’’ติ ติกฺขตฺตุํ ตูริยานิ ปคฺคณฺหาเปสิฯ

อถ กุมาโร มุขํ วิวริตฺวา โอโลเกตฺวา ‘‘เกน กเมฺมน อาคตตฺถ, ตาตา’’ติ อาหฯ ‘‘เทว, ตุมฺหากํ รชฺชํ ปาปุณาตี’’ติฯ ‘‘ตุมฺหากํ ราชา กห’’นฺติ? ‘‘ทิวงฺคโต, สามี’’ติฯ ‘‘กติ ทิวสา อติกฺกนฺตา’’ติ? ‘‘อชฺช สตฺตโม ทิวโส’’ติฯ ‘‘ปุตฺโต วา ธีตา วา นตฺถี’’ติ? ‘‘ธีตา อตฺถิ, เทว, ปุตฺโต นตฺถี’’ติฯ ‘‘เตน หิ กริสฺสามิ รชฺช’’นฺติฯ เต ตาวเทว อภิเสกมณฺฑปํ กตฺวา ราชธีตรํ สพฺพาลงฺกาเรหิ อลงฺกริตฺวา อุยฺยานํ อาเนตฺวา กุมารสฺส อภิเสกํ อกํสุฯ

อถสฺส กตาภิเสกสฺส สตสหสฺสคฺฆนิกํ วตฺถํ อุปเนสุํฯ โส ‘‘กิมิทํ, ตาตา’’ติ อาหฯ ‘‘นิวาสนวตฺถํ, เทวา’’ติฯ ‘‘นนุ, ตาตา, ถูล’’นฺติ? ‘‘มนุสฺสานํ ปริโภควตฺเถสุ อิโต สุขุมตรํ นตฺถิ, เทวา’’ติฯ ‘‘ตุมฺหากํ ราชา เอวรูปํ นิวาเสสี’’ติ? ‘‘อาม, เทวา’’ติฯ ‘‘น มเญฺญ ปุญฺญวา ตุมฺหากํ ราชา (อ. นิ. อฏฺฐ. ๑.๑.๑๙๑) สุวณฺณภิงฺการํ อาหรถ, ลภิสฺสามิ วตฺถ’’นฺติฯ สุวณฺณภิงฺการํ อาหรึสุฯ โส อุฏฺฐาย หตฺเถ โธวิตฺวา มุขํ วิกฺขาเลตฺวา หตฺเถน อุทกํ อาทาย ปุรตฺถิมทิสายํ อพฺภุกฺกิริฯ ตทา ฆนปถวึ ภินฺทิตฺวา อฏฺฐ กปฺปรุกฺขา อุฏฺฐหึสุฯ ปุน อุทกํ คเหตฺวา ทกฺขิณาย ปจฺฉิมาย อุตฺตรายาติ เอวํ จตูสุ ทิสาสุ อพฺภุกฺกิริฯ สพฺพทิสาสุ อฏฺฐ อฏฺฐ กตฺวา ทฺวตฺตึส กปฺปรุกฺขา อุฏฺฐหึสุฯ เอเกกาย ทิสาย โสฬส โสฬส กตฺวา จตุสฏฺฐิ กมฺมรุกฺขาติ เกจิ วทนฺติฯ โส เอกํ ทิพฺพทุสฺสํ นิวาเสตฺวา เอกํ ปารุปิตฺวา ‘‘นนฺทรญฺโญ วิชิเต สุตฺตกนฺติกา อิตฺถิโย มา สุตฺตํ กนฺตึสูติ เภรึ จราเปถา’’ติ วตฺวา ฉตฺตํ อุสฺสาเปตฺวา อลงฺกตปฏิยตฺโต หตฺถิกฺขนฺธวรคโต นครํ ปวิสิตฺวา ปาสาทํ อารุยฺห มหาสมฺปตฺตึ อนุภวิฯ

เอวํ คจฺฉนฺเต กาเล เอกทิวสํ เทวี รญฺโญ สมฺปตฺตึ ทิสฺวา ‘‘อโห ตปสฺสี’’ติ การุญฺญาการํ ทเสฺสสิฯ ‘‘กิมิทํ, เทวี’’ติ จ ปุฏฺฐา ‘‘อติมหตี เต, เทว, สมฺปตฺติฯ อตีเต อทฺธนิ กลฺยาณํ อกตฺถ, อิทานิ อนาคตสฺส อตฺถาย กุสลํ น กโรถา’’ติ อาหฯ ‘‘กสฺส เทม? สีลวโนฺต นตฺถี’’ติฯ ‘‘อสุญฺโญ, เทว, ชมฺพุทีโป อรหเนฺตหิ, ตุเมฺห ทานเมว สชฺเชถ, อหํ อรหเนฺต ลจฺฉามี’’ติ อาหฯ ปุนทิวเส ราชา มหารหํ ทานํ สชฺชาเปสิฯ เทวี ‘‘สเจ อิมิสฺสาย ทิสาย อรหโนฺต อตฺถิ, อิธาคนฺตฺวา อมฺหากํ ภิกฺขํ คณฺหนฺตู’’ติ อธิฏฺฐหิตฺวา อุตฺตรทิสาภิมุขา อุเรน นิปชฺชิฯ นิปนฺนมตฺตาย เอว เทวิยา หิมวเนฺต วสนฺตานํ ปทุมวติยา ปุตฺตานํ ปญฺจสตานํ ปเจฺจกพุทฺธานํ เชฏฺฐโก มหาปทุมปเจฺจกพุโทฺธ ภาติเก อามเนฺตสิ – ‘‘มาริสา นนฺทราชา ตุเมฺห นิมเนฺตติ, อธิวาเสถ ตสฺสา’’ติฯ เต อธิวาเสตฺวา ตาวเทว อากาเสนาคนฺตฺวา อุตฺตรทฺวาเร โอตรึสุฯ มนุ

สฺสา ‘‘ปญฺจสตา, เทว, ปจฺเจกพุทฺธา อาคตา’’ติ รโญฺญ อาโรเจสุํฯ ราชา สทฺธึ เทวิยา อาคนฺตฺวา วนฺทิตฺวา ปตฺตํ คเหตฺวา ปจฺเจกพุทฺเธ ปาสาทํ อาโรเปตฺวา ตตฺถ เตสํ ทานํ ทตฺวา ภตฺตกิจฺจาวสาเน ราชา สงฺฆตฺเถรสฺส, เทวี สงฺฆนวกสฺส ปาทมูเล นิปชฺชิตฺวา ‘‘อยฺยา, ปจฺจเยหิ น กิลมิสฺสนฺติ, มยํ ปุญฺเญน น หายิสฺสาม, อมฺหากํ อิธ นิวาสาย ปฏิญฺญํ เทถา’’ติ ปฏิญฺญํ กาเรตฺวา อุยฺยาเน นิวาสฏฺฐานานิ กาเรตฺวา ยาวชีวํ ปจฺเจกพุทฺเธ อุปฏฺฐหิตฺวา เตสุ ปรินิพฺพุเตสุ สาธุกีฬิตํ กาเรตฺวา คนฺธทารุอาทีหิ สรีรกิจฺจํ กาเรตฺวา ธาตุโย คเหตฺวา เจติยํ ปติฏฺฐาเปตฺวา ‘‘เอวรูปานมฺปิ นาม มหานุภาวานํ มเหสีนํ มรณํ ภวิสฺสติ, กิมงฺคํ ปน มาทิสาน’’นฺติ สํเวคชาโต เชฏฺฐปุตฺตํ รเชฺช ปติฏฺฐาเปตฺวา สยํ ตาปสปพฺพชฺชํ ปพฺพชิฯ เทวีปิ ‘‘รเญฺญ ปพฺพชิเต อหํ กึ กริสฺสามี’’ติ ปพฺพชิฯ เทฺวปิ อุยฺยาเน วสนฺตา ฌานานิ นิพฺพเตฺตตฺวา ฌานสุเขน วีตินาเมตฺวา อายุปริโยสาเน พฺรหฺมโลเก นิพฺพตฺตึสุฯ โส กิร นนฺทราชา อมฺหากํ สตฺถุ มหาสาวโก มหากสฺสปเตฺถโร อโหสิ, ตสฺส อคฺคมเหสี ภทฺทา กาปิลานี นามฯ

อยํ ปน นนฺทราชา ทส วสฺสสหสฺสานิ สยํ ทิพฺพวตฺถานิ ปริทหโนฺต สพฺพเมว อตฺตโน วิชิตํ อุตฺตรกุรุสทิสํ กโรโนฺต อาคตาคตานํ มนุสฺสานํ ทิพฺพทุสฺสานิ อทาสิฯ ตยิทํ ทิพฺพวตฺถสมิทฺธึ สนฺธาย สา เปตี อาห **‘‘ยาวตา นนฺทราชสฺส, วิชิตสฺมึ ปฏิจฺฉทา’’**ติฯ ตตฺถ **วิชิตสฺมินฺ**ติ รเฏฺฐฯ **ปฏิจฺฉทา**ติ วตฺถานิฯ ตานิ หิ ปฏิจฺฉาเทนฺติ เอเตหีติ ‘‘ปฏิจฺฉทา’’ติ วุจฺจนฺติฯ

๑๑๑. อิทานิ สา เปตี ‘‘นนฺทราชสมิทฺธิโตปิ เอตรหิ มยฺหํ สมิทฺธิ วิปุลตรา’’ติ ทเสฺสนฺตี **‘‘ตโต พหุตรา, ภเนฺต, วตฺถานจฺฉาทนานิ เม’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **ตโต**ติ นนฺทราชสฺส ปริคฺคหภูตวตฺถโตปิ พหุตรานิ มยฺหํ วตฺถจฺฉาทนานีติ อโตฺถฯ **วตฺถานจฺฉาทนานี**ติ นิวาสนวตฺถานิ เจว ปารุปนวตฺถานิ จ ฯ **โกเสยฺยกมฺพลียานี**ติ โกเสยฺยานิ เจว กมฺพลานิ จฯ **โขมกปฺปาสิกานี**ติ โขมวตฺถานิ เจว กปฺปาสมยวตฺถานิ จฯ

๑๑๒. **วิปุลา**ติ อายามโต จ วิตฺถารโต จ วิปุลาฯ **มหคฺฆา**ติ มหคฺฆวเสน มหนฺตา มหารหาฯ **อากาเสวลมฺพเร**ติ อากาเสเยว โอลมฺพมานา ติฏฺฐนฺติฯ **ยํ ยญฺหิ มนโส ปิยนฺ**ติ ยํ ยํ มยฺหํ มนโส ปิยํ, ตํ ตํ คเหตฺวา ปริทหามิ ปารุปามิ จาติ โยชนาฯ

๑๑๓. **ถาลกสฺส จ ปานียํ, วิปากํ ปสฺส ยาทิสนฺ**ติ ถาลกปูรณมตฺตํ ปานียํ ทินฺนํ อนุโมทิตํ , ตสฺส ปน วิปากํ ยาทิสํ ยาว มหนฺตํ ปสฺสาติ ทเสฺสนฺตี **‘‘คมฺภีรา จตุรสฺสา จา’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **คมฺภีรา**ติ อคาธาฯ **จตุรสฺสา**ติ จตุรสฺสสณฺฐานาฯ **โปกฺขรโญฺญ**ติ โปกฺขรณิโยฯ **สุนิมฺมิตา**ติ กมฺมานุภาเวเนว สุฏฺฐุ นิมฺมิตาฯ

๑๑๔. **เสโตทกา**ติ เสตอุทกา เสตวาลุกสมฺปริกิณฺณาฯ **สุปฺปติตฺถา**ติ สุนฺทรติตฺถาฯ **สีตา**ติ สีตโลทกาฯ **อปฺปฏิคนฺธิยา**ติ ปฏิกูลคนฺธรหิตา สุรภิคนฺธาฯ **วาริกิญฺชกฺขปูริตา**ติ กมลกุวลยาทีนํ เกสรสญฺฉเนฺนน วาริณา ปริปุณฺณาฯ

๑๑๕. **สาหนฺ**ติ สา อหํฯ **รมามี**ติ รตึ วินฺทามิฯ **กีฬามี**ติ อินฺทฺริยานิ ปริจาเรมิฯ **โมทามี**ติ โภคสมฺปตฺติยา ปมุทิตา โหมิฯ **อกุโตภยา**ติ กุโตจิปิ อสญฺชาตภยา, เสรี สุขวิหารินี โหมิ ฯ **ภเนฺต, วนฺทิตุมาคตา**ติ, ภเนฺต, อิมิสฺสา ทิพฺพสมฺปตฺติยา ปฏิลาภสฺส การณภูตํ ตุวํ วนฺทิตุํ อาคตา อุปคตาติ อโตฺถฯ ยํ ปเนตฺถ อตฺถโต อวิภตฺตํ, ตํ ตตฺถ ตตฺถ วุตฺตเมวฯ

เอวํ ตาย เปติยา วุเตฺต อายสฺมา สาริปุโตฺต อิฏฺฐกวติยํ ทีฆราชิยนฺติ คามทฺวยวาสิเกสุ อตฺตโน สนฺติกํ อุปคเตสุ มนุเสฺสสุ อิมมตฺถํ วิตฺถารโต กเถโนฺต สํเวเชตฺวา สํสารโมจนปา

ปกมฺมโต โมเจตฺวา อุปาสกภาเว ปติฏฺฐาเปสิฯ สา ปวตฺติ ภิกฺขูสุ ปากฏา ชาตาฯ ตํ ภิกฺขู ภควโต อาโรเจสุํฯ ภควา ตมตฺถํ อฏฺฐุปฺปตฺตึ กตฺวา สมฺปตฺตปริสาย ธมฺมํ เทเสสิ, สา เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา อโหสีติฯ

สํสารโมจกเปติวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. สาริปุตฺตตฺเถรมาตุเปติวตฺถุวณฺณนา

นคฺคา ทุพฺพณฺณรูปาสีติ อิทํ สตฺถริ เวฬุวเน วิหรนฺเต อายสฺมโต สาริปุตฺตตฺเถรสฺส อิโต ปญฺจมาย ชาติยา มาตุภูตํ เปตึ อารพฺภ วุตฺตํฯ เอกทิวสํ อายสฺมา จ สาริปุตฺโต อายสฺมา จ มหาโมคฺคลฺลาโน อายสฺมา จ อนุรุทฺโธ อายสฺมา จ กปฺปิโน ราชคหสฺส อวิทูเร อญฺญตรสฺมึ อรญฺญายตเน วิหรนฺติฯ เตน จ สมเยน พาราณสิยํ อญฺญตโร พฺราหฺมโณ อโฑฺฒ มหทฺธโน มหาโภโค สมณพฺราหฺมณกปณทฺธิกวนิพฺพกยาจกานํ โอปานภูโต อนฺนปานวตฺถสยนาทีนิ เทติฯ เทโนฺต จ อาคตาคตานํ ยถากาลํ ยถารหญฺจ ปาโททกปาทพฺภญฺชนาทิทานานุปุพฺพกํ สพฺพาภิเทยฺยํ ปฏิปโนฺน โหติ, ปุเรภตฺตํ ภิกฺขู อนฺนปานาทินา สกฺกจฺจํ ปริวิสติฯ โส เทสนฺตรํ คจฺฉโนฺต ภริยํ อาห – ‘‘โภติ, ยถาปญฺญตฺตํ อิมํ ทานวิธึ อปริหาเปนฺตี สกฺกจฺจํ อนุปติฏฺฐาหี’’ติฯ สา ‘‘สาธู’’ติ ปฏิสฺสุณิตฺวา ตสฺมึ ปกฺกเนฺต เอว ตาว ภิกฺขูนํ ปญฺญตฺตํ ทานวิธึ ปจฺฉินฺทิ, อทฺธิกานํ ปน นิวาสตฺถาย อุปคตานํ เคหปิฏฺฐิโต ฉฑฺฑิตํ ชรสาลํ ทเสฺสสิ ‘‘เอตฺถ วสถา’’ติฯ อนฺนปานาทีนํ อตฺถาย ตตฺถ อทฺธิเกสุ อาคเตสุ ‘‘คูถํ ขาทถ, มุตฺตํ ปิวถ, โลหิตํ ปิวถ , ตุมฺหากํ มาตุ มตฺถลุงฺคํ ขาทถา’’ติ ยํ ยํ อสุจิ เชคุจฺฉํ, ตสฺส ตสฺส นามํ คเหตฺวา นิฏฺฐุรํ วทติฯ

สา อปเรน สมเยน กาลํ กตฺวา กมฺมานุภาวุกฺขิตฺตา เปตโยนิยํ นิพฺพตฺติตฺวา อตฺตโน วจีทุจฺจริตานุรูปํ ทุกฺขํ อนุภวนฺตี ปุริมชาติสมฺพนฺธํ อนุสฺสริตฺวา อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส สนฺติกํ อุปสงฺกมิตุกามา ตสฺส วิหารทฺวารํ สมฺปาปุณิ, ตสฺส วิหารทฺวารเทวตาโย วิหารปฺปเวสนํ นิวาเรสุํฯ สา กิร อิโต ปญฺจมาย ชาติยา เถรสฺส มาตุภูตปุพฺพา, ตสฺมา เอวมาห – ‘‘อหํ อยฺยสฺส สาริปุตฺตตฺเถรสฺส อิโต ปญฺจมาย ชาตียา มาตา, เทถ เม ทฺวารปฺปเวสนํ เถรํ ทฏฺฐุ’’นฺติฯ ตํ สุตฺวา เทวตา ตสฺสา ปเวสนํ อนุชานิํสุฯ สา ปวิสิตฺวา จงฺกมนโกฏิยํ ฐตฺวา เถรสฺส อตฺตานํ ทเสฺสสิฯ เถโร ตํ ทิสฺวา กรุณาย สโญฺจทิตมานโส หุตฺวา –

> ๑๑๖.‘‘นคฺคา ทุพฺพณฺณรูปาสิ, กิสา ธมนิสนฺถตา;
> อุปฺผาสุลิเก กิสิเก, กา นุ ตฺวํ อิธ ติฏฺฐสี’’ติฯ –

คาถาย ปุจฺฉิฯ สา เถเรน ปุฏฺฐา ปฏิวจนํ เทนฺตี –

> ๑๑๗.‘อหํ เต สกิยา มาตา, ปุเพฺพ อญฺญาสุ ชาตีสุ;
> อุปปนฺนา เปตฺติวิสยํ, ขุปฺปิปาสสมปฺปิตาฯ

> ๑๑๘.‘ฉฑฺฑิตํ ขิปิตํ เขฬํ, สิงฺฆาณิกํ สิเลสุมํ;
> วสญฺจ ฑยฺหมานานํ, วิชาตานญฺจ โลหิตํฯ

> ๑๑๙.‘วณิกานญฺจ ยํ ฆาน-สีสจฺฉินฺนาน โลหิตํ;
> ขุทาปเรตา ภุญฺชามิ, อิจฺฉิปุริสนิสฺสิตํฯ

๑๒๐.“ปุพฺพโลหิตํ ภกฺขามิ, ปสูนํ มานุสาน จ;
อเลณา อนคารา จ, นีลมญฺจปรายณาฯ

๑๒๑.“เทหิ ปุตฺตก เม ทานํ, ทตฺวา อนฺวาทิสาหิ เม;
อเปฺปว นาม มุเจฺจยฺยํ, ปุพฺพโลหิตโภชนา’’ติฯ – ปญฺจคาถา อภาสิ;

๑๑๗. ตตฺถ **อหํ เต สกิยา มาตา**ติ อหํ ตุยฺหํ ชนนิภาวโต สกิยา มาตาฯ **ปุเพฺพ อญฺญาสุ ชาตีสู**ติ มาตา โหนฺตีปิ น อิมิสฺสํ ชาติยํ, อถ โข ปุเพฺพ อญฺญาสุ ชาตีสุ, อิโต ปญฺจมิยนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ **อุปปนฺนา เปตฺติวิสย**นฺติ ปฏิสนฺธิวเสน เปตโลกํ อุปคตาฯ **ขุปฺปิปาส สมปฺปิตา**ติ ขุทาย จ ปิปาสาย จ อภิภูตา, นิรนฺตรํ ชิฆจฺฉาปิปาสาหิ อภิภุยฺยมานาติ อโตฺถฯ

๑๑๘-๑๑๙. **ฉฑฺฑิต**นฺติ อุจฺฉิฏฺฐกํ, วนฺตนฺติ อโตฺถฯ **ขิปิต**นฺติ ขิปิเตน สทฺธิํ มุขโต นิกฺขนฺตมลํฯ **เขฬ**นฺติ นิฏฺฐุภํฯ **สิงฺฆาณิก**นฺติ มตฺถลุงฺคโต วิสฺสนฺทิตฺวา นาสิกาย นิกฺขนฺตมลํฯ **สิเลสุม**นฺติ เสมฺหํฯ **วสญฺจ ฑยฺหมานาน**นฺติ จิตกสฺมิํ ฑยฺหมานานํ กเฬวรานํ วสาเตลญฺจฯ **วิชาตานญฺจ โลหิต**นฺติ ปสูตานํ อิตฺถีนํ โลหิตํ, คพฺภมลํ จ-สเทฺทน สงฺคณฺหาติฯ **วณิกาน**นฺติ สญฺชาตวณานํฯ **ย**นฺติ ยํ โลหิตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ฆานสีสจฺฉินฺนาน**นฺติ ฆานจฺฉินฺนานํ สีสจฺฉินฺนานญฺจ ยํ โลหิตํ, ตํ ภุญฺชามีติ โยชนาฯ เทสนาสีสเมตํ ‘‘ฆานสีสจฺฉินฺนาน’’นฺติ, ยสฺมา หตฺถปาทาทิจฺฉินฺนานมฺปิ โลหิตํ ภุญฺชามิเยวฯ ตถา ‘‘วณิกาน’’นฺติ อิมินา เตสมฺปิ โลหิตํ สงฺคหิตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ขุทาปเรตา**ติ ชิฆจฺฉาภิภูตา หุตฺวาฯ **อิตฺถิปุริสนิสฺสิต**นฺติ อิตฺถิปุริสสรีรนิสฺสิตํ ยถาวุตฺตํ อญฺญญฺจ จมฺมมํสนฺหารุปุพฺพาทิกํ ปริภุญฺชามีติ ทเสฺสติฯ

๑๒๐-๑๒๑. **ปสูน**นฺติ อชโคมหิํสาทีนํฯ **อเลณา**ติ อสรณาฯ **อนคารา**ติ อนาวาสาฯ **นีลมญฺจปรายณา**ติ สุสาเน ฉฑฺฑิตมลมญฺจสยนาฯ อถ วา **นีลา**ติ ฉาริกงฺคารพหุลา สุสานภูมิ อธิเปฺปตา, ตํเยว มญฺจํ วิย อธิสยนาติ อโตฺถฯ **อนฺวาทิสาหิ เม**ติ ยถา ทินฺนํ ทกฺขิณํ มยฺหํ อุปกปฺปติ, ตถา อุทฺทิสฺส ปตฺติทานํ เทหิฯ **อเปฺปว นาม มุเจฺจยฺยํ, ปุพฺพโลหิตโภชนา**ติ ตว อุทฺทิสเนน เอตสฺมา ปุพฺพโลหิตโภชนา เปตชีวิกา อปิ นาม มุเจฺจยฺยํฯ

ตํ สุตฺวา อายสฺมา สาริปุตฺตเตฺถโร ทุติยทิวเส มหาโมคฺคลฺลานเตฺถราทิเก ตโย เถเร อามเนฺตตฺวา เตหิ สทฺธิํ ราชคเห ปิณฺฑาย จรโนฺต รโญฺญ พิมฺพิสารสฺส นิเวสนํ อคมาสิฯ ราชา เถเร ทิสฺวา วนฺทิตฺวา ‘‘กิํ, ภเนฺต, อาคตตฺถา’’ติ อาคมนการณํ ปุจฺฉิฯ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ตํ ปวตฺติํ รโญฺญ อาโรเจสิฯ ราชา ‘‘อญฺญาตํ, ภเนฺต’’ติ วตฺวา เถเร วิสฺสเชฺชตฺวา สพฺพกมฺมิกํ อมจฺจํ ปโกฺกสาเปตฺวา อาณาเปสิ ‘‘นครสฺส อวิทูเร วิวิเตฺต ฉายูทกสมฺปเนฺน ฐาเน จตโสฺส กุฏิโย กาเรหี’’ติฯ อเนฺตปุเร จ ปโหนกวิเสสวเสน ติธา วิภชิตฺวา จตโสฺส กุฏิโย ปฏิจฺฉาเปสิ, สยญฺจ ตตฺถ คนฺตฺวา กาตพฺพยุตฺตกํ อกาสิฯ นิฏฺฐิตาสุ กุฏิกาสุ สพฺพํ พลิกรณํ สชฺชาเปตฺวา อนฺนปานวตฺถาทีนิ พุทฺธปฺปมุขสฺส จาตุทฺทิสสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส อนุจฺฉวิเก สพฺพปริกฺขาเร จ อุปฏฺฐาเปตฺวา อายสฺมโต สาริปุตฺตเตฺถรสฺส ตํ สพฺพํ นิยฺยาเทสิฯ อถ เถโร ตํ เปติํ อุทฺทิสฺส ตํ สพฺพํ พุทฺธปฺปมุขสฺส จาตุทฺทิสสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส อทาสิฯ สา เปตี ตํ อนุโมทิตฺวา เทวโลเก นิพฺพตฺติตฺวา สพฺพกามสมิทฺธา จ หุตฺวา อปรทิวเส อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานเตฺถรสฺส สนฺติกํ อุปคนฺตฺวา วนฺทิตฺวา อฏฺฐาสิฯ ตํ เถโร ปฏิปุจฺฉิ, สา อตฺตโน เปตูปปตฺติํ ปุน เทวูปปตฺติญฺจ วิตฺถารโต กเถสิฯ เตน วุตฺตํ –

๑๒๒.“มาตุยา วจนํ สุตฺวา, อุปติโสฺสนุกมฺปโก;
อามนฺตยิ โมคฺคลฺลานํ, อนุรุทฺธญฺจ กปฺปินํฯ

๑๒๓. ‘‘จตโสฺส กุฏิโย กตฺวา, สเงฺฆ จาตุทฺทิเส อทา;
กุฏิโย อนฺนปานญฺจ, มาตุ ทกฺขิณมาทิสีฯ

๑๒๔. ‘‘สมนนฺตรานุทฺทิเฏฺฐ, วิปาโก อุทปชฺชถ;
โภชนํ ปานียํ วตฺถํ, ทกฺขิณาย อิทํ ผลํฯ

๑๒๕. ‘‘ตโต สุทฺธา สุจิวสนา, กาสิกุตฺตมธารินี;
วิจิตฺตวตฺถาภรณา, โกลิกํ อุปสงฺกมี’’ติฯ

๑๒๓. ตตฺถ **สเงฺฆ จาตุทฺทิเส อทา**ติ จาตุทฺทิสสฺส สงฺฆสฺส อทาสิ, นิยฺยาเทสีติ อโตฺถฯ เสสํ วุตฺตตฺถเมวฯ

อถายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ตํ เปตึ –

๑๒๖. ‘‘อภิกฺกเนฺตน วเณฺณน, ยา ตฺวํ ติฏฺฐสิ เทวเต;
โอภาเสนฺตี ทิสา สพฺพา, โอสธี วิย ตารกาฯ

๑๒๗. ‘‘เกน เตตาทิโส วโณฺณ, เตน เต อิธ มิชฺฌติ;
อุปฺปชฺชนฺติ จ เต โภคา, เย เกจิ มนโส ปิยาฯ

๑๒๘. ‘‘ปุจฺฉามิ ตํ เทวิ มหานุภาเว, มนุสฺสภูตา กิมกาสิ ปุญฺญํ;
เกนาสิ เอวํ ชลิตานุภาวา,
วโณฺณ จ เต สพฺพทิสา ปภาสตี’’ติฯ – ปุจฺฉิ;

๑๒๙-๑๓๓. อถ สา **‘‘สาริปุตฺตสฺสาหํ มาตา’’**ติอาทินา วิสฺสเชฺชสิฯ เสสํ วุตฺตตฺถเมวฯ อถายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ตํ ปวตฺตึ ภควโต อาโรเจสิฯ ภควา ตมตฺถํ อฎฺฐุปฺปตฺตึ กตฺวา สมฺปตฺตปริสาย ธมฺมํ เทเสสิ, สา เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา อโหสีติฯ

สาริปุตฺตเตฺถรมาตุเปติวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. มตฺตาเปติวตฺถุวณฺณนา

นคฺคา ทุพฺพณฺณรูปาสีติ อิทํ สตฺถริ เชตวเน วิหรเนฺต มตฺตํ นาม เปตึ อารพฺภ วุตฺตํฯ สาวตฺถิยํ กิร อญฺญตโร กุฏุมฺพิโก สโทฺธ ปสโนฺน อโหสิฯ ตสฺส ภริยา อสฺสทฺธา อปฺปสนฺนา โกธนา วญฺฌา จ อโหสิ นาเมน มตฺตา นามฯ อถ โส กุฏุมฺพิโก กุลวํสูปเจฺฉทนภเยน สทิสกุลโต ติสฺสํ นาม อญฺญํ กญฺญํ อาเนสิฯ สา อโหสิ สทฺธา ปสนฺนา สามิโน จ ปิยา มนาปา, สา นจิรเสฺสว คพฺภินี หุตฺวา ทสมาสจฺจเยน ปุตฺตํ วิชายิ, ‘‘ภูโต’’ติสฺส นามํ อโหสิฯ สา เคหสฺสามินี หุตฺวา จตฺตาโร ภิกฺขู สกฺกจฺจํ อุปฏฺฐหิ, วญฺฌา ปน ตํ อุสฺสยติฯ

ตา อุโภปิ เอกสฺมึ ทิวเส สีสํ นฺหตฺวา อลฺลเกสา อฏฺฐํสุ, กุฏุมฺพิโก คุณวเสน ติสฺสาย อาพทฺธสิเนโห มนุเญฺญน หทเยน ตาย สทฺธึ พหุํ สลฺลปโนฺต อฏฺฐาสิฯ ตํ อสหมานา มตฺตา อิสฺสาปกตา เคเห สมฺมชฺชิตฺวา ฐปิตํ สงฺการํ ติสฺสาย มตฺถเก โอกิริฯ สา อปเรน สมเยน กาลํ กตฺวา เปตโยนิยํ นิพฺพตฺติตฺวา อตฺตโน กมฺมพเลน ปญฺจวิธํ ทุกฺขํ อนุภวติฯ ตํ ปน ทุกฺขํ ปาฬิโต เอว วิญฺญายติฯ อเถกทิวสํ สา เปตี สญฺฌาย วีติวตฺตาย เคหสฺส ปิฏฺฐิปเสฺส นฺหายนฺติยา ติสฺสาย อตฺตานํ ทเสฺสสิฯ ตํ ทิสฺวา ติสฺสา –

๑๓๔. ‘‘นคฺคา ทุพฺพณฺณรูปาสิ, กิสา ธมนิสนฺถตา;
อุปฺผาสุลิเก กิสิเก, กา นุ ตฺวํ อิธ ติฏฺฐสี’’ติฯ –

คาถาย ปฏิปุจฺฉิฯ อิตรา –

๑๓๕. ‘‘อหํ มตฺตา ตุวํ ติสฺสา, สปตฺตี เต ปุเร อหุํ;
ปาปกมฺมํ กริตฺวาน, เปตโลกํ อิโต คตา’’ติฯ –

คาถาย ปฏิวจนํ อทาสิฯ ตตฺถ **อหํ มตฺตา ตุวํ ติสฺสา**ติ อหํ มตฺตา นาม, ตุวํ ติสฺสา นามฯ **ปุเร**ติ ปุริมตฺตภาเวฯ **เต**ติ ตุยฺหํ สปตฺตี อหุํ, อโหสินฺติ อโตฺถฯ ปุน ติสฺสา –

๑๓๖. ‘‘กึ นุ กาเยน วาจาย, มนสา ทุกฺกฏํ กตํ;
กิสฺสกมฺมวิปาเกน, เปตโลกํ อิโต คตา’’ติฯ –

คาถาย กตกมฺมํ ปุจฺฉิฯ ปุน อิตรา –

๑๓๗. ‘‘จณฺฑี จ ผรุสา จาสึ, อิสฺสุกี มจฺฉรี สฐา;
ตาหํ ทุรุตฺตํ วตฺวาน, เปตโลกํ อิโต คตา’’ติฯ –

คาถาย อตฺตนา กตกมฺมํ อาจิกฺขิฯ ตตฺถ **จณฺฑี**ติ โกธนาฯ **ผรุสา**ติ ผรุสวจนาฯ **อาสิ**นฺติ อโหสึฯ **ตาหนฺ**ติ ตํ อหํฯ **ทุรุตฺตน**ฺติ ทุพฺภาสิตํ นิรตฺถกวจนํฯ อิโต ปรมฺปิ ตาสํ วจนปฏิวจนวเสเนว คาถา ปวตฺตา –

๑๓๘. ‘‘สพฺพํ อหมฺปิ ชานามิ, ยถา ตฺวํ จณฺฑิกา อหุ;
อญฺญญฺจ โข ตํ ปุจฺฉามิ, เกนาสิ ปํสุกุนฺถิตาฯ

๑๓๙. ‘‘สีสํนฺหาตา ตุวํ อาสิ, สุจิวตฺถา อลงฺกตา;
อหญฺจ โข อธิมตฺตํ, สมลงฺกตตรา ตยาฯ

๑๔๐. ‘‘ตสฺสา เม เปกฺขมานาย, สามิเกน สมนฺตยิ;
ตโต เม อิสฺสา วิปุลา, โกโธ เม สมชายถฯ

๑๔๑. ‘‘ตโต ปํสุํ คเหตฺวาน, ปํสุนา ตญฺหิ โอกิรึ;
ตสฺสกมฺมวิปาเกน, เตนมฺหิ ปํสุกุนฺถิตาฯ

๑๔๒. ‘‘สพฺพํ อหมฺปิ ชานามิ, ปํสุนา มํ ตฺวโมกิริ;
อญฺญญฺจ โข ตํ ปุจฺฉามิ, เกน ขชฺชสิ กจฺฉุยาฯ

๑๔๓. ‘‘เภสชฺชหารี อุภโย, วนนฺตํ อคมิมฺหเส;
ตฺวญฺจ เภสชฺชมาหริ, อหญฺจ กปิกจฺฉุโนฯ

๑๔๔. ‘‘ตสฺสา ตฺยาชานมานาย, เสยฺยํ ตฺยาหํ สโมกิรึ;
ตสฺสกมฺมวิปาเกน, เตน ขชฺชามิ กจฺฉุยาฯ

๑๔๕. ‘‘สพฺพํ อหมฺปิ ชานามิ, เสยฺยํ เม ตฺวํ สโมกิริ;
อญฺญญฺจ โข ตํ ปุจฺฉามิ, เกนาสิ นคฺคิยา ตุวํฯ

๑๔๖. ‘‘สหายานํ สมโย อาสิ, ญาตีนํ สมิตี อหุ;
ตฺวญฺจ อามนฺติตา อาสิ, สสามินี โน จ โขหํฯ

๑๔๗. ‘‘ตสฺสา ตฺยาชานมานาย, ทุสฺสํ ตฺยาหํ อปานุทึ;
ตสฺสกมฺมวิปาเกน, เตนมฺหิ นคฺคิยา อหํฯ

๑๔๘. ‘‘สพฺพํ อหมฺปิ ชานามิ, ทุสฺสํ เม ตฺวํ อปานุทิ;
อญฺญญฺจ โข ตํ ปุจฺฉามิ, เกนาสิ คูถคนฺธินีฯ

๑๔๙. ‘‘ตว คนฺธญฺจ มาลญฺจ, ปจฺจคฺฆญฺจ วิเลปนํ;
คูถกูเป อตาเรสึ, ตํ ปาปํ ปกตํ มยา;
ตสฺสกมฺมวิปาเกน, เตนมฺหิ คูถคนฺธินีฯ

๑๕๐. ‘‘สพฺพํ อหมฺปิ ชานามิ, ตํ ปาปํ ปกตํ ตยา;
อญฺญญฺจ โข ตํ ปุจฺฉามิ, เกนาสิ ทุคฺคตา ตุวํฯ

๑๕๑. ‘‘อุภินฺนํ สมกํ อาสิ, ยํ เคเห วิชฺชเต ธนํ;
สเนฺตสุ เทยฺยธเมฺมสุ, ทีปํ นากาสิมตฺตโน;
ตสฺสกมฺมวิปาเกน, เตนมฺหิ ทุคฺคตา อหํฯ

๑๕๒. ‘‘ตเทว มํ ตฺวํ อวจ, ปาปกมฺมํ นิเสวสิ;
น หิ ปาเปหิ กเมฺมหิ, สุลภา โหติ สุคฺคติฯ

๑๕๓. ‘‘วามโต มํ ตฺวํ ปเจฺจสิ, อโถปิ มํ อุสูยสิ;
ปสฺส ปาปานํ กมฺมานํ, วิปาโก โหติ ยาทิโสฯ

๑๕๔. ‘‘เต ฆรา ตา จ ทาสิโย, ตาเนวาภรณานิเม;
เต อเญฺญ ปริจาเรนฺติ, น โภคา โหนฺติ สสฺสตาฯ

๑๕๕. ‘‘อิทานิ ภูตสฺส ปิตา, อาปณา เคหเมหิติ;
อเปฺปว เต ทเท กิญฺจิ, มา สุ ตาว อิโต อคาฯ

๑๕๖. ‘‘นคฺคา ทุพฺพณฺณรูปามฺหิ, กิสา ธมนิสนฺถตา;
โกปีนเมตํ อิตฺถีนํ, มา มํ ภูตปิตาทฺทสฯ

๑๕๗. ‘‘หนฺท กึ วา ตฺยาหํ ทมฺมิ, กึ วา เตจ กโรมหํ;
เยน ตฺวํ สุขิตา อสฺส, สพฺพกามสมิทฺธินีฯ

๑๕๘. ‘‘จตฺตาโร ภิกฺขู สงฺฆโต, จตฺตาโร ปน ปุคฺคเล;
อฎฺฐ ภิกฺขู โภชยิตฺวา, มม ทกฺขิณมาทิส;
ตทาหํ สุขิตา เหสฺสํ, สพฺพกามสมิทฺธินีฯ

๑๕๙. ‘‘สาธูติ สา ปฎิสฺสุตฺวา, โภชยิตฺวาฎฺฐ ภิกฺขโว;
วเตฺถหจฺฉาทยิตฺวาน, ตสฺสา ทกฺขิณมาทิสีฯ

๑๖๐. ‘‘สมนนฺตรานุทฺทิเฎฺฐ, วิปาโก อุทปชฺชถ;
โภชนจฺฉาทนปานียํ, ทกฺขิณาย อิทํ ผลํฯ

๑๖๑. ‘‘ตโต สุทฺธา สุจิวสนา, กาสิกุตฺตมธารินี;
วิจิตฺตวตฺถาภรณา, สปตฺตึ อุปสงฺกมิฯ

๑๖๒. ‘‘อภิกฺกเนฺตน วเณฺณน, ยา ตฺวํ ติฎฺฐสิ เทวเต;
โอภาเสนฺตี ทิสา สพฺพา, โอสธี วิย ตารกาฯ

๑๖๓. ‘‘เกน เตตาทิโส วโณฺณ, เกน เต อิธ มิชฺฌติ;
อุปฺปชฺชนฺติ จ เต โภคา, เย เกจิ มนโส ปิยาฯ

๑๖๔. ‘‘ปุจฺฉามิ ตํ เทวิ มหานุภาเว, มนุสฺสภูตา กิมกาสี ปุญฺญํ;
เกนาสิ เอวํ ชลิตานุภาวา, วโณฺณ จ เต สพฺพทิสา ปภาสตีติฯ

๑๖๕. ‘‘อหํ มตฺตา ตุวํ ติสฺสา, สปตฺตี เต ปุเร อหุํ;
ปาปกมฺมํ กริตฺวาน, เปตโลกํ อิโต คตาฯ

๑๖๖. ‘‘ตว ทิเนฺนน ทาเนน, โมทามิ อกุโตภยา;
จิรํ ชีวาหิ ภคินิ, สห สเพฺพหิ ญาติภิ;
อโสกํ วิรชํ ฐานํ, อาวาสํ วสวตฺตินํฯ

๑๖๗. ‘‘อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน, ทานํ ทตฺวาน โสภเน;
วิเนยฺย มเจฺฉรมลํ สมูลํ, อนินฺทิตา สคฺคมุเปหิ ฐาน’’นฺติฯ

๑๓๘. ตตฺถ **สพฺพํ อหมฺปิ ชานามิ, ยถา ตฺวํ จณฺฑิกา อหู**ติ ‘‘จณฺฑี จ ผรุสา จาสิ’’นฺติ ยํ ตยา วุตฺตํ, ตํ สพฺพํ อหมฺปิ ชานามิ, ยถา ตฺวํ จณฺฑิกา โกธนา ผรุสวจนา อิสฺสุกี มจฺฉรี สฐา จ อโหสิฯ **อญฺญญฺจ โข ตํ ปุจฺฉามี**ติ อญฺญํ ปุน ตํ อิทานิ ปุจฺฉามิฯ **เกนาสิ ปํสุกุนฺถิตา**ติ เกน กเมฺมน สงฺการปํสูติ โอคุณฺฐิตา สพฺพโส โอกิณฺณสรีรา อหูติ อโตฺถฯ

๑๓๙-๔๐. **สีสํนฺหาตา**ติ สสีสํ นฺหาตาฯ **อธิมตฺตน**ฺติ อธิกตรํฯ **สมลงฺกตตรา**ติ สมฺมา อติสเยน อลงฺกตาฯ ‘‘อธิมตฺตา’’ติ วา ปาโฐ, อติวิย มตฺตา มานมทมตฺตา, มานนิสฺสิตาติ อโตฺถฯ **ตยา**ติ โภติยา ฯ **สามิเกน สมนฺตยี**ติ สามิเกน สทฺธิํ อโลฺลปสลฺลาปวเสน กเถสิฯ

๑๔๒-๑๔๔. **ขชฺชสิ กจฺฉุยา**ติ กจฺฉุโรเคน ขาทียสิ, พาธียสีติ อโตฺถฯ **เภสชฺชหารี**ติ เภสชฺชหารินิโย โอสธหาริกาโยฯ **อุภโย**ติ ทุเว, ตฺวญฺจ อหญฺจาติ อโตฺถฯ **วนนฺต**นฺติ วนํฯ **ตฺวญฺจ เภสชฺชมาหรี**ติ ตฺวํ เวเชฺชหิ วุตฺตํ อตฺตโน อุปการาวหํ เภสชฺชํ อาหริฯ **อหญฺจ กปิกจฺฉุโน**ติ อหํ ปน กปิกจฺฉุผลานิ ทุผสฺสผลานิ อาหริํฯ **กปิกจฺฉู**ติ วา สยํภูตา วุจฺจติ, ตสฺมา สยํภูตาย ปตฺตผลานิ อาหรินฺติ อโตฺถฯ **เสยฺยํ ตฺยาหํ สโมกิริ**นฺติ ตว เสยฺยํ อหํ กปิกจฺฉุผลปเตฺตหิ สมนฺตโต อวกิริํฯ

๑๔๖-๑๔๗. **สหายาน**นฺติ มิตฺตานํฯ **สมโย**ติ สมาคโมฯ **ญาตีน**นฺติ พนฺธูนํฯ **สมิตี**ติ สนฺนิปาโตฯ **อามนฺติตา**ติ มงฺคลกิริยาวเสน นิมนฺติตาฯ **สสามินี**ติ สภตฺติกา, สห ภตฺตุนาติ อโตฺถฯ **โน จ โขห**นฺติ โน จ โข อหํ อามนฺติตา อาสินฺติ โยชนาฯ **ทุสฺสํ ตฺยาห**นฺติ ทุสฺสํ เต อหํฯ **อปานุทิ**นฺติ โจริกาย อวหริํ อคฺคโหสิํฯ

๑๔๙. **ปจฺจคฺฆ**นฺติ อภินวํ, มหคฺฆํ วาฯ **อตาเรสิ**นฺติ ขิปิํฯ **คูถคนฺธินี**ติ คูถคนฺธคนฺธินี กรีสวายินีฯ

๑๕๑. **ยํ เคเห วิชฺชเต ธน**นฺติ ยํ เคเห ธนํ อุปลพฺภติ, ตํ ตุยฺหํ มยฺหญฺจาติ อมฺหากํ อุภินฺน สมกํ ตุลฺยเมว อาสิฯ **สเนฺตสู**ติ วิชฺชมาเนสุฯ **ทีป**นฺติ ปติฏฺฐํ, ปุญฺญกมฺมํ สนฺธาย วทติฯ

๑๕๒. เอวํ สา เปตี ติสฺสาย ปุจฺฉิตมตฺถํ กเถตฺวา ปุน ปุพฺเพ ตสฺสา วจนํ อกตฺวา อตฺตนา กตํ อปราธํ ปกาเสนฺตี **“ตเทว มํ ตฺว”**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ **ตเทวา**ติ ตทา เอว, มยฺหํ มนุสฺสตฺตภาเว ฐิตกาเลเยวฯ ตเถวาติ วา ปาโฐ, ยถา เอตรหิ ชาตํ, ตํ ตถา เอวาติ อโตฺถฯ **ม**นฺติ อตฺตานํ นิทฺทิสติ, **ตฺว**นฺติ ติสฺสํฯ **อวจา**ติ อภณิฯ ยถา ปน อวจ, ตํ ทเสฺสตุํ **“ปาปกมฺม”**นฺติ อาทิ วุตฺตํฯ ‘‘ปาปกมฺมานี’’ติ ปาฬิฯ ‘‘ตฺวํ ปาปกมฺมานิเยว กโรสิ, ปาเปหิ ปน กเมฺมหิ สุคติ สุลภา น โหติ, อถ โข ทุคฺคติ เอว สุลภา’’ติ ยถา มํ ตฺวํ ปุเพฺพ อวจ โอวทิ, ตํ ตเถวาติ วทติฯ

๑๕๓. ตํ สุตฺวา ติสฺสา **“วามโต มํ ตฺวํ ปเจฺจสี”**ติอาทินา ติโสฺส คาถา อาหฯ ตตฺถ **วามโต มํ ตฺวํ ปเจฺจสี**ติ วิโลมโต มํ ตฺวํ อธิคจฺฉสิ, ตุยฺหํ หิเตสิมฺปิ วิปจฺจนีกการินึ กตฺวา มํ คณฺหาสิฯ **มํ อุสูยสี**ติ มยฺหํ อุสูยสิ, มยิ อิสฺสํ กโรสิฯ **ปสฺส ปาปานํ กมฺมานํ, วิปาโก โหติ ยาทิโส**ติ ปาปกานํ นาม กมฺมานํ วิปาโก ยาทิโส ยถา โฆรตโร, ตํ ปจฺจกฺขโต ปสฺสาติ วทติฯ

๑๕๔. **เต อเญฺญ ปริจาเรนฺตี**ติ เต ฆเร ทาสิโย อาภรณานิ จ อิมานิ ตยา ปุเพฺพ ปริคฺคหิตานิ อิทานิ อเญฺญ ปริจาเรนฺติ ปริภุญฺชนฺติฯ ‘‘อิเม’’ติ หิ ลิงฺควิปลฺลาเสน วุตฺตํฯ **น โภคา โหนฺติ สสฺสตา**ติ โภคา นาเมเต น สสฺสตา อนวฏฺฐิตา ตาวกาลิกา มหายคมนียา, ตสฺมา ตทตฺถํ อิสฺสามจฺฉริยาทีนิ น กตฺตพฺพานีติ อธิปฺปาโยฯ

๑๕๕. **อิทานิ ภูตสฺส ปิตา**ติ อิทาเนว ภูตสฺส มยฺหํ ปุตฺตสฺส ปิตา กุฏุมฺพิโกฯ **อาปณา**ติ อาปณโต อิมํ **เคหํ เอหิติ** อาคมิสฺสติฯ **อเปฺปว เต ทเท กิญฺจี**ติ เคหํ อาคโต กุฏุมฺพิโก ตุยฺหํ ทาตพฺพยุตฺตกํ กิญฺจิ เทยฺยธมฺมํ อปิ นาม ทเทยฺยฯ **มา สุ ตาว อิโต อคา**ติ อิโต เคหสฺส ปจฺฉา วตฺถุโต มา ตาว อคมาสีติ ตํ อนุกมฺปมานา อาหฯ

๑๕๖. ตํ สุตฺวา เปตี อตฺตโน อชฺฌาสยํ ปกาเสนฺตี **“นคฺคา ทุพฺพณฺณรูปามฺหี”**ติ คาถมาหฯ ตตฺถ **โกปีนเมตํ อิตฺถีน**นฺติ เอตํ นคฺคทุพฺพณฺณตาทิกํ ปฏิจฺฉาเทตพฺพตาย อิตฺถีนํ โกปีนํ รุนฺธนียํฯ **มา มํ ภูตปิตาทฺทสา**ติ ตสฺมา ภูตสฺส ปิตา กุฏุมฺพิโก มํ มา อทฺทกฺขีติ ลชฺชมานา วทติฯ

๑๕๗. ตํ สุตฺวา ติสฺสา สญฺชาตนุทฺทยา **“หนฺท กึ วา ตฺยาหํ ทมฺมี”**ติ คาถมาหฯ ตตฺถ **หนฺทา**ติ โจทนเตฺถ นิปาโตฯ **กึ วา ตฺยาหํ ทมฺมี**ติ กึ เต อหํ ทมฺมิ, กึ วตฺถํ ทสฺสามิ, อุทาหุ ภตฺตนฺติฯ **กึ วา เตธ กโรม**หนฺติ กึ วา อญฺญํ เต อิธ อิมสฺมึ กาเล อุปการํ กริสฺสามิฯ

๑๕๘. ตํ สุตฺวา เปตี **“จตฺตาโร ภิกฺขู สงฺฆโต”**ติ คาถมาหฯ ตตฺถ **จตฺตาโร ภิกฺขู สงฺฆโต, จตฺตาโร ปน ปุคฺคเล**ติ ภิกฺขุสงฺฆโต สงฺฆวเสน จตฺตาโร ภิกฺขู, ปุคฺคลวเสน จตฺตาโร ภิกฺขูติ เอวํ อฏฺฐ ภิกฺขู ยถารุจึ โภเชตฺวา ตํ ทกฺขิณํ มม อาทิส, มยฺหํ ปตฺติทานํ เทหิฯ **ตทาหํ สุขิตา เหสฺส**นฺติ ยทา ตฺวํ ทกฺขิณํ มม อุทฺทิสิสฺสสิ, ตทา อหํ สุขิตา สุขปฺปตฺตา สพฺพกามสมิทฺธินี ภวิสฺสามีติ อโตฺถฯ

๑๕๙-๑๖๑. ตํ สุตฺวา ติสฺสา ตมตฺถํ อตฺตโน สามิกสฺส อาโรเจตฺวา ทุติยทิวเส อฏฺฐ ภิกฺขู โภเชตฺวา ตสฺสา ทกฺขิณมาทิสิ, สา ตาวเทว ปฏิลทฺธทิพฺพสมฺปตฺติกา ปุน ติสฺสาย สนฺติกํ

อุปสงฺกมิฯ ตมตฺถํ ทเสฺสตุํ สงฺคีติกาเรหิ **“สาธูติ สา ปฏิสฺสุตฺวา”**ติอาทิกา ติโสฺส คาถา ฐปิตาฯ

๑๖๒-๑๖๗. อุปสงฺกมิตฺวา ฐิตํ ปน นํ ติสฺสา **“อภิกฺกเนฺตน วเณฺณนา”**ติอาทีหิ ตีหิ คาถาหิ ปฏิปุจฺฉิฯ อิตรา **“อหํ มตฺตา”**ติ คาถาย อตฺตานํ อาจิกฺขิตฺวา **“จิรํ ชีวาหี”**ติ คาถาย ตสฺสา อนุโมทนํ ทตฺวา **“อิธ ธมฺมํ จริตฺวานา”**ติ คาถาย โอวาทํ อทาสิฯ ตตฺถ **ตวทิเนฺนนา**ติ ตยา ทิเนฺนนฯ **อโสกํ วิรชํ ฐาน**นฺติ โสกาภาเวน อโสกํ, เสทชลฺลิกานํ ปน อภาเวน วิรชํ ทิพฺพฏฺฐานํ, สพฺพเมตํ เทวโลกํ สนฺธาย วทติฯ **อาวาส**นฺติ ฐานํฯ **วสวตฺติน**นฺติ ทิเพฺพน อาธิปเตเยฺยน อตฺตโน วสํ วเตฺตนฺตานํฯ **สมูล**นฺติ สโลภโทสํฯ โลภโทสา หิ มจฺฉริยสฺส มูลํ นามฯ **อนินฺทิตา**ติ อครหิตา ปาสํสา, **สคฺคมุเปหิ ฐาน**นฺติ รูปาทีหิ วิสเยหิ สุฏฺฐุ อคฺคตฺตา ‘‘สคฺค’’นฺติ ลทฺธนามํ ทิพฺพฏฺฐานํ อุเปหิ, สุคติปรายณา โหหีติ อโตฺถฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

อถ ติสฺสา ตํ ปวตฺตึ กุฏุมฺพิกสฺส อาโรเจสิ, กุฏุมฺพิโก ภิกฺขูนํ อาโรเจสิ, ภิกฺขู ภควโต อาโรเจสุํฯ ภควา ตมตฺถํ อฏฺฐุปฺปตฺตึ กตฺวา สมฺปตฺตปริสาย ธมฺมํ เทเสสิ, ตํ สุตฺวา มหาชโน ปฏิลทฺธสํเวโค วิเนยฺย มเจฺฉราทิมลํ ทานสีลาทิรโต สุคติปรายโณ อโหสีติฯ

มตฺตาเปติวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. นนฺทาเปติวตฺถุวณฺณนา

กาฬี ทุพฺพณฺณรูปาสีติ อิทํ สตฺถริ เชตวเน วิหรเนฺต นนฺทํ นาม เปตึ อารพฺภ วุตฺตํฯ สาวตฺถิยา กิร อวิทูเร อญฺญตรสฺมึ คามเก นนฺทิเสโน นาม อุปาสโก อโหสิ สโทฺธ ปสโนฺนฯ ภริยา ปนสฺส นนฺทา นาม อสฺสทฺธา อปฺปสนฺนา มจฺฉรินี จณฺฑี ผรุสวจนา สามิเก อคารวา อคฺคติสฺสา สสฺสุํ โจริวาเทน อโกฺกสติ ปริภาสติฯ สา อปเรน สมเยน กาลํ กตฺวา เปตโยนิยํ นิพฺพตฺติตฺวา ตเสฺสว คามสฺส อวิทูเร วิจรนฺตี เอกทิวสํ นนฺทิเสนสฺส อุปาสกสฺส คามโต นิกฺขมนฺตสฺส อวิทูเร อตฺตานํ ทเสฺสสิฯ โส ตํ ทิสฺวา –

๑๖๘. ‘‘กาฬี ทุพฺพณฺณรูปาสิ, ผรุสา ภีรุทสฺสนา;
ปิงฺคลาสิ กฬาราสิ, น ตํ มญฺญามิ มานุสิ’’นฺติฯ –

คาถาย อชฺฌภาสิฯ ตตฺถ **กาฬี**ติ กาฬวณฺณา, ฌามงฺคารสทิโส หิสฺสา วโณฺณ อโหสิฯ **ผรุสา**ติ ขรคตฺตาฯ **ภีรุทสฺสนา**ติ ภยานกทสฺสนา สปฺปฏิภยาการาฯ ‘‘ภารุทสฺสนา’’ติ วา ปาโฐ, ภาริยทสฺสนา, ทุพฺพณฺณตาทินา ทุทฺทสิกาติ อโตฺถฯ **ปิงฺคลา**ติ ปิงฺคลโลจนาฯ **กฬารา**ติ กฬารทนฺตาฯ **น ตํ มญฺญามิ มานุสิ**นฺติ อหํ ตํ มานุสินฺติ น มญฺญามิ, เปติเมว จ ตํ มญฺญามีติ อธิปฺปาโยฯ ตํ สุตฺวา เปตี อตฺตานํ ปกาเสนฺตี –

๑๖๙. ‘‘อหํ นนฺทา นนฺทิเสน, ภริยา เต ปุเร อหุํ;
ปาปกมฺมํ กริตฺวาน, เปตโลกํ อิโต คตา’’ติฯ –

คาถมาห ฯ ตตฺถ **อหํ นนฺทา นนฺทิเสนา**ติ สามิ นนฺทิเสน อหํ นนฺทา นามฯ **ภริยา เต ปุเร อหุ**นฺติ ปุริมชาติยํ ตุยฺหํ ภริยา อโหสึฯ อิโต ปรํ –

๑๗๐. ‘‘กึ นุ กาเยน วาจาย, มนสา ทุกฺกฏํ กตํ;

กิสฺส กมฺมวิปาเกน, เปตโลกํ อิโต คตา’’ติฯ –

ตสฺส อุปาสกสฺส ปุจฺฉาฯ อถสฺส สา –

๑๗๑.‘‘จณฺฑี จ ผรุสา จาสึ, ตยิ จาปิ อคารวา;
ตาหํ ทุรุตฺตํ วตฺวาน, เปตโลกํ อิโต คตา’’ติฯ –

วิสฺสเชฺชสิฯ ปุน โส –

๑๗๒.‘‘หนฺทุตฺตรียํ ททามิ เต, อิมํ ทุสฺสํ นิวาสย;
อิมํ ทุสฺสํ นิวาเสตฺวา, เอหิ เนสฺสามิ ตํ ฆรํฯ

๑๗๓.‘‘วตฺถญฺจ อนฺนปานญฺจ, ลจฺฉสิ ตฺวํ ฆรํ คตา;
ปุตฺเต จ เต ปสฺสิสฺสสิ, สุณิสาโย จ ทกฺขสี’’ติฯ – อถสฺส สา –

๑๗๔.หตฺเถน หตฺเถ เต ทินฺนํ, น มยฺหํ อุปกปฺปติ;
ภิกฺขู จ สีลสมฺปนฺเน, วีตราเค พหุสฺสุเตฯ

๑๗๕.ตเปฺปหิ อนฺนปาเนน, มม ทกฺขิณมาทิส;
ตทาหํ สุขิตา เหสฺสํ, สพฺพกามสมิทฺธินี’’ติฯ –

เทฺว คาถา อภาสิฯ ตโต –

๑๗๖.‘‘สาธูติ โส ปฏิสฺสุตฺวา, ทานํ วิปุลมากิริ;
อนฺนํ ปานํ ขาทนียํ, วตฺถเสนาสนานิ จ;
ฉตฺตํ คนฺธญฺจ มาลญฺจ, วิวิธา จ อุปาหนาฯ

๑๗๗.ภิกฺขู จ สีลสมฺปนฺเน, วีตราเค พหุสฺสุเต;
ตเปฺปตฺวา อนฺนปาเนน, ตสฺสา ทกฺขิณมาทิสีฯ

๑๗๘.สมนนฺตรานุทฺทิเฏฺฐ , วิปาโก อุทปชฺชถ;
โภชนจฺฉาทนปานียํ, ทกฺขิณาย อิทํ ผลํฯ

๑๗๙.ตโต สุทฺธา สุจิวสนา, กาสิกุตฺตมธารินี;
วิจิตฺตวตฺถาภรณา, สามิกํ อุปสงฺกมี’’ติฯ –

จตโสฺส คาถา สงฺคีติกาเรหิ วุตฺตาฯ ตโต ปรํ –

๑๘๐.‘‘อภิกฺกเนฺตน วเณฺณน, ยา ตฺวํ ติฏฺฐสิ เทวเต;
โอภาเสนฺตี ทิสา สพฺพา, โอสธี วิย ตารกาฯ

๑๘๑.‘‘เกน เตตาทิโส วโณฺณ, เกน เต อิธ มิชฺฌติ;
อุปฺปชฺชนฺติ จ เต โภคา, เย เกจิ มนโส ปิยาฯ

๑๘๒.‘‘ปุจฺฉามิ ตํ เทวิ มหานุภาเว, มนุสฺสภูตา กิมกาสิ ปุญฺญํ;
เกนาสิ เอวํ ชลิตานุภาวา, วโณฺณ จ เต สพฺพทิสา ปภาสตี’’ติฯ

๑๘๓. ‘‘อหํ นนฺทา นนฺทิเสน, ภริยา เต ปุเร อหุํ;
ปาปกมฺมํ กริตฺวาน, เปตโลกํ อิโต คตาฯ

๑๘๔. ‘‘ตว ทินฺเนน ทาเนน, โมทามิ อกุโตภยา;
จิรํ ชีว คหปติ, สห สพฺเพหิ ญาติภิ;

อโสกํ วิรชํ เขมํ, อาวาสํ วสวตฺตินํฯ

๑๘๕. ‘‘อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน, ทานํ ทตฺวา คหปติ;
วิเนยฺย มจฺฉรมลํ สมูลํ, อนินฺทิโต สคฺคมุเปหิ ฐาน’’นฺติฯ –

อุปาสกสฺส จ เปติยา จ วจนปฏิวจนคาถาฯ

๑๗๖. ตตฺถ **ทานํ วิปุลมากิรี**ติ อุกฺขิเณยฺยเขเตฺต เทยฺยธมฺมพีชํ วิปฺปกิรนฺโต วิย มหา ทานํ ปวเตฺตสิฯ เสสํ อนนฺตรวตฺถุสทิสเมวฯ

เอวํ สา อตฺตโน ทิพฺพสมฺปตฺตึ ตสฺสา จ การณํ นนฺทิเสนสฺส วิภาเวตฺวา อตฺตโน วสนฏฺฐานเมว คตาฯ อุปาสโก ตํ ปวตฺตึ ภิกฺขูนํ อาโรเจสิ , ภิกฺขู ภควโต อาโรเจสุํฯ ภควา ตมตฺถํ อฏฺฐุปฺปตฺตึ กตฺวา สมฺปตฺตปริสาย ธมฺมํ เทเสสิฯ สา เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา อโหสีติฯ

นนฺทาเปติวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. มฏฺฐกุณฺฑลีเปตวตฺถุวณฺณนา

อลงฺกโต มฏฺฐกุณฺฑลีติ อิทํ สตฺถริ เชตวเน วิหรเนฺต มฏฺฐกุณฺฑลิเทวปุตฺตํ อารพฺภ วุตฺตํฯ ตตฺถ ยํ วตฺตพฺพํ, ตํ ปรมตฺถทีปนิยํ วิมานวตฺถุวณฺณนายํ มฏฺฐกุณฺฑลีวิมานวตฺถุวณฺณนาย (วิ. ว. อฏฺฐ. ๑๒๐๖ มฏฺฐกุณฺฑลีวิมานวณฺณนา) วุตฺตเมว, ตสฺมา ตตฺถ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ

เอตฺถ จ มฏฺฐกุณฺฑลีเทวปุตฺตสฺส วิมานเทวตาภาวโต ตสฺส วตฺถุ ยทิปิ วิมานวตฺถุปาฬิยํ สงฺคหํ อาโรปิตํ, ยสฺมา ปน โส เทวปุโตฺต อทินฺนปุพฺพกพฺราหฺมณสฺส ปุตฺตโสเกน สุสานํ คนฺตฺวา อาฬาหนํ อนุปริยายิตฺวา โรทนฺตสฺส โสกหรณตฺถํ อตฺตโน เทวรูปํ ปฏิสํหริตฺวา หริจนฺทนุสฺสโท พาหา ปคฺคยฺห กนฺทโนฺต ทุกฺขาภิภูตาการเรน เปโต วิย อตฺตานํ ทเสฺสสิฯ มนุสฺสตฺตภาวโต อเปตตฺตา เปตปริยาโยปิ ลพฺภติ เอวาติ ตสฺส วตฺถุ เปตวตฺถุปาฬิยมฺปิ สงฺคหํ อาโรปิตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

มฏฺฐกุณฺฑลีเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. กณฺหเปตวตฺถุวณฺณนา

อุฏฺเฐหิ กณฺห กิํ เสสีติ อิทํ สตฺถา เชตวเน วิหรโนฺต อญฺญตรํ มตปุตฺตํ อุปาสกํ อารพฺภ กเถสิฯ สาวตฺถิยํ กิร อญฺญตรสฺส อุปาสกสฺส ปุโตฺต กาลมกาสิฯ โส เตน โสกสลฺลสมปฺปิโต น นฺหายติ, น ภุญฺชติ, น กมฺมเนฺต วิจาเรติ, น พุทฺธุปฏฺฐานํ คจฺฉติ, เกวลํ, ‘‘ตาต ปิยปุตฺตก, มํ โอหาย กหํ ปฐมตรํ คโตสี’’ติอาทีนิ วทโนฺต วิปฺปลปติฯ สตฺถา ปจฺจูสสมเย โลกํ โอโลเกโนฺต ตสฺส โสตาปตฺติผลูปนิสฺสยํ ทิสฺวา ปุนทิวเส ภิกฺขุสงฺฆปริวุโต สาวตฺถิยํ

ปิณฺฑาย จริตฺวา กตภตฺตกิจฺจ ภิกฺขู อุโยฺยเชตฺวา อานนฺทเตฺถเรน ปจฺฉาสมเณน ตสฺส ฆรทฺวารํ อคมาสิฯ สตฺถุ อาคตภาวํ อุปาสกสฺส อาโรเจสุํฯ อถสฺส เคหชโน เคหทฺวาเร อาสนํ ปญฺญาเปตฺวา สตฺถารํ นิสีทาเปตฺวา อุปาสกํ ปริคฺคเหตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ อุปเนสิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ ตํ ทิสฺวา ''กึ, อุปาสก, โสจสี''ติ วตฺวา ''อาม, ภเนฺต''ติ วุเตฺต, ''อุปาสก, โปราณกปณฺฑิตา ปณฺฑิตานํ กถํ สุตฺวา มตปุตฺตํ นานุโสจิํสู''ติ วตฺวา เตน ยาจิโต อตีตํ อาหริฯ

อตีเต ทฺวารวตีนคเร ทส ภาติกราชาโน อเหสุํ – วาสุเทโว พลเทโว จนฺทเทวา สูริยเทโว อคฺคิเทโว วรุณเทโว อชฺชุโน ปชฺชุโน ฆฏปณฺฑิโต องฺกุโร จาติฯ เตสุ วาสุเทวมหาราชสฺส ปิยปุโตฺต กาลมกาสิฯ เตน ราชา โสกปเรโต สพฺพกิจฺจานิ ปหาย มญฺจสฺส อฏนิํ ปริคฺคเหตฺวา วิปฺปลปเนฺต นิปชฺชิฯ ตสฺมิํ กาเล ฆฏปณฺฑิโต จิเนฺตสิ – ''ฐเปตฺวา มํ อโญฺญ โกจิ มม ภาตุ โสกํ ปริหริตุํ สมโตฺถ นาม นตฺถิ, อุปาเยนสฺส โสกํ หริสฺสามี''ติฯ โส อุมฺมตฺตกเวสํ คเหตฺวา ''สสํ เม เทถ, สสํ เม เทถา''ติ อากาสํ โอโลเกเนฺต สกลนครํ วิจริฯ ''ฆฏปณฺฑิโต อุมฺมตฺตโก ชาโต''ติ สกลนครํ สงฺขุภิฯ

ตสฺมิํ กาเล โรหิเณโยฺย นาม อมโจฺจ วาสุเทวรโญฺญ สนฺติกํ คนฺตฺวา เตน สทฺธิํ กถํ สมุฏฺฐาเปเนฺต –

๒๐๗. ''อุเฏฺฐหิ กณฺห กิํ เสสิ, โก อโตฺถ สุปเนน เต;
โย จ ตุยฺหํ สโก ภาตา, หทยํ จกฺขุ จ ทกฺขิณํ;
ตสฺส วาตา พลียนฺติ, สสํ ชปฺปติ เกสวา''ติฯ – อิมํ คาถมาห;

๒๐๗. ตตฺถ **กณฺหา**ติ วาสุเทวํ โคเตฺตนาลปติฯ **โก อโตฺถ สุปเนน เต**ติ สุปเนน ตุยฺหํ โก นาม วฑฺฒิฯ **สโก ภาตา**ติ โสทริโย ภาตาฯ **หทยํ จกฺขุ จ ทกฺขิณ**นฺติ หทเยน เจว ทกฺขิณจกฺขุนา จ สทิโสติ อโตฺถฯ **ตสฺส วาตา พลียนฺตี**ติ ตสฺส อปราปรํ อุปฺปชฺชมานา อุมฺมาทวาตา พลวเนฺต โหนฺติ วฑฺฒนฺติ อภิภวนฺติฯ **สสํ ชปฺปตี**ติ ''สสํ เม เทถา''ติ วิปฺปลปติฯ **เกสวา**ติ โส กิร เกสานํ โสภนานํ อตฺถิตาย ''เกสโว''ติ โวหรียติฯ เตน นํ นาเมน อาลปติฯ

ตสฺส วจนํ สุตฺวา สยนโต อุฏฺฐิตภาวํ ทีเปเนฺต สตฺถา อภิสมฺพุโทฺธ หุตฺวา –

๒๐๘. ''ตสฺส ตํ วจนํ สุตฺวา, โรหิเณยฺยสฺส เกสโว;
ตรมานรูโป วุฏฺฐาสิ, ภาตุ โสเกน อฏฺฏิโต''ติฯ – อิมํ คาถมาห;

ราชา อุฏฺฐาย สีฆํ ปาสาทา โอตริตฺวา ฆฏปณฺฑิตสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา อุโภสุ หเตฺถสุ นํ ทฬฺหํ คเหตฺวา เตน สทฺธิํ สลฺลปเนฺต –

๒๐๙. ''กิํ นุ อุมฺมตฺตรูโปว, เกวลํ ทฺวารกํ อิมํ;
สโส สโสติ ลปสิ, กีทิสํ สสมิจฺฉสิฯ

๒๑๐. ''โสวณฺณมยํ มณิมยํ, โลหมยํ อถ รูปิยมยํ;
สงฺขสิลาปวาฬมยํ, การยิสฺสามิ เต สสํฯ

๒๑๑. ''สนฺติ อเญฺญปิ สสกา, อรญฺญวนโคจรา;
เตปิ เต อานยิสฺสามิ, กีทิสํ สสมิจฺฉสี''ติฯ –

ติโสฺส คาถาโย อภาสิฯ

๒๐๙-๒๑๑. **ตตฺถ อุมฺมตฺตรูโปวา**ติ อุมฺมตฺตโก วิยฯ **เกวล**นฺติ สกลํฯ **ทฺวารก**นฺติ ทฺวารวตีนครํ วิจรโนฺตฯ **สโส สโสติ ลปสี**ติ สโส สโสติ วิลปสิฯ **โสวณฺณมย**นฺติ สุวณฺณมยํฯ **โลหมย**นฺติ ตมฺพโลหมยํฯ **รูปิยมย**นฺติ รชตมยํฯ ยํ อิจฺฉสิ ตํ วเทหิ, อถ เกน โสจสิฯ อเญฺญปิ อรเญฺญ วนโคจรา สสกา อตฺถิ, เต เต อานยิสฺสามิ, วท, ภทฺรมุข , กีทิสํ สสมิจฺฉสีติ ฆฏปณฺฑิตํ ‘‘สเสน อตฺถิโก’’ติ อธิปฺปาเยน สเสน นิมเนฺตสิฯ ตํ สุตฺวา ฆฏปณฺฑิโต –

๒๑๒.‘‘นาหเมเต สเส อิเจฺฉ, เย สสา ปถวิสฺสิตา;
จนฺทโต สสมิจฺฉามิ, ตํ เม โอหร เกสวา’’ติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **โอหรา**ติ โอหาเรหิฯ ตํ สุตฺวา ราชา ‘‘นิสฺสํสยํ เม ภาตา อุมฺมตฺตโก ชาโต’’ติ โทมนสฺสปฺปโตฺต –

๒๑๓.‘‘โส นูน มธุรํ ญาติ, ชีวิตํ วิชหิสฺสสิ;
อปตฺถิยํ ปตฺถยสิ, จนฺทโต สสมิจฺฉสี’’ติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **ญาตี**ติ กนิฏฺฐํ อาลปติฯ อยเมตฺถ อโตฺถ – มยฺหํ ปิย**ญาติ** ยํ อติ**มธุรํ** อตฺตโน **ชีวิตํ**, ตํ **วิชหิสฺสสิ** มเญฺญ, โย อปตฺถยิตพฺพํ ปเตฺถสีติฯ

ฆฏปณฺฑิโต รโญฺญ วจนํ สุตฺวา นิจฺจโลว ฐตฺวา ‘‘ภาติก, ตฺวํ จนฺทโต สสํ ปเตฺถนฺตสฺส ตํ อลภิตฺวา ชีวิตกฺขโย ภวิสฺสตีติ ชานโนฺต กสฺมา มตํ ปุตฺตํ อลภิตฺวา อนุโสจสี’’ติ อิมมตฺถํ ทีเปโนฺต –

๒๑๔.‘‘เอวํ เจ กณฺห ชานาสิ, ยถญฺญมนุสาสสิ;
กสฺมา ปุเร มตํ ปุตฺตํ, อชฺชาปิ มนุโสจสี’’ติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **เอวํ เจ, กณฺห, ชานาสี**ติ, ภาติก, กณฺหนามก มหาราช, ‘‘อลพฺภเนยฺยวตฺถุ นาม น ปเตฺถตพฺพ’’นฺติ ยทิ เอวํ ชานาสิฯ **ยถญฺญ**นฺติ เอวํ ชานโนฺตว ยถา อญฺญํ อนุสาสสิ, ตถา อกตฺวาฯ **กสฺมา ปุเร มตํ ปุตฺต**นฺติ อถ กสฺมา อิโต จตุมาสมตฺถเก มตํ ปุตฺตํ อชฺชาปิ อนุโสจสีติฯ

เอวํ โส อนฺตรวีถิยํ ฐิตโกว ‘‘อหํ ตาว เอวํ ปญฺญายมานํ ปเตฺถมิ, ตฺวํ ปน อปญฺญายมานสฺสตฺถาย โสจสี’’ติ วตฺวา ตสฺส ธมฺมํ เทเสโนฺต –

๒๑๕.‘‘น ยํ ลพฺภา มนุเสฺสน, อมนุเสฺสน วา ปน;
ชาโต เม มา มริ ปุโตฺต, กุโต ลพฺภา อลพฺภิยํฯ

๒๑๖.‘‘น มนฺตา มูลเภสชฺชา, โอสเธหิ ธเนน วา;
สกฺกา อานยิตุํ กณฺห, ยํ เปตมนุโสจสี’’ติฯ – คาถาทฺวยมาห;

๒๑๕. ตตฺถ **ย**นฺติ, ภาติก, ยํ ‘‘เอวํ **ชาโต เม ปุโตฺต มา มรี**’’ติ **มนุเสฺสน** วา เทเวน **วา ปน น ลพฺภา** น สกฺกา ลทฺธุํ, ตํ ตฺวํ ปเตฺถสิ, ตํ ปเนตํ **กุโต ลพฺภา,** เกน การเณน ลทฺธุํ สกฺกาฯ ยสฺมา **อลพฺภิยํ** อลพฺภเนยฺยวตฺถุ นาเมตนฺติ อโตฺถฯ

๒๑๖. **มนฺตา**ติ มนฺตปฺปโยเคนฯ **มูลเภสชฺชา**ติ มูลเภสเชฺชนฯ **โอสเธหี**ติ นานาวิเธหิ โอสเธหิฯ **ธเนน วา**ติ โกฏิสตสเงฺขน ธเนน วาปิฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – ยํ เปตมนุโสจสิ, ตํ เอ

เตหิ มนุตปฺปโยคาทีหิปิ อาเนตุํ น สกฺกาติฯ

ปุน ฆฏปณฺฑิโต ‘‘ภาติก, อิทํ มรณํ นาม ธเนน วา ชาติยา วา วิชฺชาย วา สีเลน วา ภาวนาย วา น สกฺกา ปฏิพาหิตุ’’นฺติ ทเสฺสโนฺต –

๒๑๗.‘‘มหทฺธนา มหาโภคา, รฏฺฐวโนฺตปิ ขตฺติยา;
ปหูตธนธญฺญาเส, เตปิ โน อชรามราฯ

๒๑๘.‘‘ขตฺติยา พฺราหฺมณา เวสฺสา, สุทฺทา จณฺฑาลปุกฺกุสา;
เอเต จเญฺญ จ ชาติยา, เตปิ โน อชรามราฯ

๒๑๙.‘‘เย มนฺตํ ปริวเตฺตนฺติ, ฉฬงฺคํ พฺรหฺมจินฺติตํ;
เอเต จเญฺญ จ วิชฺชาย, เตปิ โน อชรามราฯ

๒๒๐.‘‘อิสโย วาปิ เย สนฺตา, สญฺญตตฺตา ตปสฺสิโน;
สรีรํ เตปิ กาเลน, วิชหนฺติ ตปสฺสิโนฯ

๒๒๑.‘‘ภาวิตตฺตา อรหโนฺต, กตกิจฺจา อนาสวา;
นิกฺขิปนฺติ อิมํ เทหํ, ปุญฺญปาปปริกฺขยา’’ติฯ –

ปญฺจหิ คาถาหิ รโญฺญ ธมฺมํ เทเสสิฯ

๒๑๗. ตตฺถ **มหทฺธนา**ติ นิธานคตเสฺสว มหโต ธนสฺส อตฺถิตาย พหุธนาฯ **มหาโภคา**ติ เทวโภคสทิสาย มหติยา โภคสมฺปตฺติยา สมนฺนาคตาฯ **รฏฺฐวโนฺต**ติ สกลรฏฺฐวโนฺตฯ **ปหูตธนธญฺญาเส**ติ ติณฺณํ จตุนฺนํ วา สํวจฺฉรานํ อตฺถาย นิทหิตฺวา ฐเปตพฺพสฺส นิจฺจปริพฺพยภูตสฺส ธนธญฺญสฺส วเสน อปริยนฺตธนธญฺญาฯ **เตปิ โน อชรามรา**ติ เตปิ เอวํ มหาวิภวา มนฺธาตุมหาสุทสฺสนาทโย ขตฺติยา อชรามรา นาเหสุํ, อญฺญทตฺถุ มรณมุขเมว อนุปวิฏฺฐาติ อโตฺถฯ

๒๑๘. **เอเต**ติ ยถาวุตฺตขตฺติยาทโยฯ **อเญฺญ**ติ อญฺญตรา เอวํภูตา อมฺพฏฺฐาทโยฯ **ชาติยา**ติ อตฺตโน ชาตินิมิตฺตํ อชรามรา นาเหสุนฺติ อโตฺถฯ

๒๑๙. **มนฺต**นฺติ เวทํฯ **ปริวเตฺตนฺตี**ติ สชฺฌายนฺติ วาเจนฺติ จฯ อถ วา **ปริวเตฺตนฺตี**ติ เวทํ อนุปริวเตฺตนฺตา โหมํ กโรนฺตา ชปนฺติฯ **ฉฬงฺค**นฺติ สิกฺขากปฺปนิรุตฺติพฺยากรณโชติสตฺถฉโนฺทวิจิติสงฺขาเตหิ ฉหิ อเงฺคหิ ยุตฺตํฯ **พฺรหฺมจินฺติต**นฺติ พฺราหฺมณานมตฺถาย พฺรหฺมนา จินฺติตํ กถิตํฯ **วิชฺชายา**ติ พฺรหฺมสทิสวิชฺชาย สมนฺนาคตา, เตปิ โน อชรามราติ อโตฺถฯ

๒๒๐-๒๒๑. **อิสโย**ติ ยมนิยมาทีนํ ปฏิกูลสญฺญาทีนญฺจ เอสนเฏฺฐน อิสโยฯ **สนฺตา**ติ กายวาจาหิ สนฺตสภาวาฯ **สญฺญตตฺตา**ติ ราคาทีนํ สํยเมน สํยตจิตฺตาฯ กายตปนสงฺขาโต ตโป เอเตสํ อตฺถีติ **ตปสฺสิโน**ฯ ปุน **ตปสฺสิโน**ติ สํวรกาฯ เตน เอวํ ตปนิสฺสิตกา หุตฺวา สรีเรน จ วิโมกฺขํ ปตฺถฺกามาปิ สํวรกา สรีรํ วิชหนฺติ เอวาติ ทเสฺสติฯ อถ วา **อิสโย**ติ อธิสีลสิกฺขาทีนํ เอสนเฏฺฐน อิสโย, ตทตฺถํ ตปฺปฏิปกฺขานํ ปาปธมฺมานํ วูปสเมน สนฺตา, เอการมฺมเณ จิตฺตสฺส สํยเมน สญฺญตตฺตา, สมฺมปฺปธานโยคโต วีริยตาเปน ตปสฺสิโน, สปฺปโยคา ราคาทีนํ สนฺตปเนน ตปสฺสิโนติ โยเชตพฺพํฯ **ภาวิตตฺตา**ติ จตุสจฺจกมฺมฏฺฐานภาวนาย ภาวิตจิตฺตาฯ

เอวํ ฆฏปณฺฑิเตน ธมฺม กถิเต ตํ สุตฺวา ราชา อปคตโสกสลฺล ปสนฺนมานโส ฆฏปณฺฑิตํ ปสํสนฺต –

๒๒๒. ‘‘อาทิตฺตํ วต มํ สนฺตํ, ฆฏสิตฺตํว ปาวกํ;
วารินา วิย โอสิญฺจํ, สพฺพํ นิพฺพาปเย ทรํฯ

๒๒๓. ‘‘อพฺพหี วต เม สลฺลํ, โสกํ หทยนิสฺสิตํ;
โย เม โสกปเรตสฺส, ปุตฺตโสกํ อปานุทิฯ

๒๒๔. ‘‘สฺวาหํ อพฺพูฬฺหสลฺลสฺมิ, สีติภูโตสฺมิ นิพฺพุโต;
น โสจามิ น โรทามิ, ตว สุตฺวาน ภาติกฯ

๒๒๕. ‘‘เอวํ กโรนฺติ สปฺปญฺญา, เย โหนฺติ อนุกมฺปกา;
นิวตฺตยนฺติ โสกมฺหา, ฆโฏ เชฏฺฐํว ภาตรํฯ

๒๒๖. ‘‘ยสฺส เอตาทิสา โหนฺติ, อมจฺจา ปริจารกา;
สุภาสิเตน อเนฺวนฺติ, ฆโฏ เชฏฺฐํว ภาตร’’นฺติฯ – เสสคาถา อภาสิ;

๒๒๕. ตตฺถ **ฆโฏ เชฏฺฐํว ภาตร**นฺติ ยถา ฆฏปณฺฑิโต อตฺตโน เชฏฺฐภาตรํ มตปุตฺต โสกาภิภูตํ อตฺตโน อุปายโกสลฺเลน เจว ธมฺมกถาย จ ตโต ปุตฺตโสกโต วินิวตฺตยิ, เอวํ อเญฺญปิ สปฺปญฺญา เย โหนฺติ อนุกมฺปกา, เต ญาตีนํ อุปการํ กโรนฺตีติ อโตฺถฯ

๒๒๖. **ยสฺส เอตาทิสา โหนฺตี**ติ อยํ อภิสมฺพุทฺธคาถาฯ ตสฺสโตฺถ – ยถา เยน การเณน ปุตฺตโสกปเรตํ ราชานํ วาสุเทวํ ฆฏปณฺฑิโต โสกหรณตฺถาย สุภาสิเตน อเนฺวสิ อนุเอสิ, **ยสฺส** อญฺญสฺสาปิ **เอตาทิสา** ปณฺฑิตา **อมจฺจา** ปฏิลทฺธา อสฺสุ, ตสฺส กุโต โสโกติ! เสส คาถา เหฏฺฐา วุตฺตตฺถา เอวาติฯ

สตฺถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อาหริตฺวา ‘‘เอวํ, อุปาสก, โปราณกปณฺฑิตา ปณฺฑิตานํ กถํ สุตฺวา ปุตฺตโสกํ หริํสู’’ติ วตฺวา สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ สโมธาเนสิฯ สจฺจปริโยสาเน อุปาสโก โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหีติฯ

กณฺหเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. ธนปาลเสฏฺฐิเปตวตฺถุวณฺณนา

นโคฺค ทุพฺพณฺณรูโปสีติ อิทํ สตฺถริ เชตวเน วิหรเนฺต ธนปาลเปตํ อารพฺภ วุตฺตํฯ อนุปฺปเนฺน กิร พุเทฺธ ปณฺณรเฏฺฐ เอรกจฺฉนคเร ธนปาลโก นาม เสฏฺฐิ อโหสิ อสฺสโทฺธ อปฺปสโนฺน กทริโย นตฺถิกทิฏฺฐิโกฯ ตสฺส กิริยา ปาฬิโต เอว วิญฺญายติฯ โส กาลํ กตฺวา มรุกนฺตาเร เปโต หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ ตสฺส ตาลกฺขนฺธปฺปมาโณ กาโย อโหสิ, สมุฏฺฐิตจฺฉวิ ผรุโส, วิรูปเกโส, ภยานโก, ทุพฺพโณฺณ อติวิย วิรูโป พีภจฺฉทสฺสโนฯ โส ปญฺจปณฺณาส วสฺสานิ ภตฺตสิตฺถํ วา อุทกพินฺทุํ วา อลภโนฺต วิสุกฺขกโณฺฐฏฺฐชิโวฺห ชิฆจฺฉาปิปาสาภิภูโต อิโต จิโต จ ปริพฺภมติฯ

อถ อมฺหากํ ภควติ โลเก อุปฺปชฺชิตฺวา ปวตฺติตวรธมฺมจเกฺก อนุกฺกเมน สาวตฺถิยํ วิหรเนฺต สาวตฺถิวาสิโน วาณิชา ปญฺจมตฺตานิ สกฏสตานิ ภณฺฑสฺส ปูเรตฺวา อุตฺตราปถํ คนฺตฺ

วา ภณฺฑํ วิกฺกิณิตฺวา ปฏิลทฺธภณฺฑํ สกเฏสุ อาโรเปตฺวา ปฏินิวตฺตมานา สายนฺหสมเย อญฺญตรํ สุกฺขนทึ ปาปุณิตฺวา ตตฺถ ยานํ มุญฺจิตฺวา รตฺติยํ วาสํ กเปฺปสุํฯ อถ โส เปโต ปิปาสาภิภูโต ปานียสฺสตฺถาย อาคนฺตฺวา ตตฺถ พินฺทุมตฺตมฺปิ ปานียํ อลภิตฺวา วิคตาโส ฉินฺนมูโล วิย ตาโล ฉินฺนปาโท ปติฯ ตํ ทิสฺวา วาณิชา –

๒๒๗. ‘‘นโคฺค ทุพฺพณฺณรูโปสิ, กิโส ธมนิสนฺถโต;
อุปฺผาสุฬิโก กิสิโก, โก นุ ตฺวมสิ มาริสา’’ติฯ –

อิมาย คาถาย ปุจฺฉิํสุฯ ตโต เปโต –

๒๒๘. ‘‘อหํ ภทเนฺต เปโตมฺหิ, ทุคฺคโต ยมโลกิโก;
ปาปกมฺมํ กริตฺวาน, เปตโลกํ อิโต คโต’’ติฯ –

อตฺตานํ อาวิกตฺวา ปุน เตหิ –

๒๒๙. ‘‘กิํ นุ กาเยน วาจาย, มนสา ทุกฺกฏํ กตํ;
กิสฺสกมฺมวิปาเกน, เปตโลกํ อิโต คโต’’ติฯ –

กตกมฺมํ ปุจฺฉิโต ปุเพฺพ นิพฺพตฺตฏฺฐานโต ปฏฺฐาย อตีตํ ปจฺจุปฺปนฺนํ อนาคตญฺจ อตฺตโน ปวตฺติํ ทเสฺสเนฺต เตสญฺจ โอวาทํ เทเนฺต –

๒๓๐. ‘‘นครํ อตฺถิ ปณฺณานํ, เอรกจฺฉนฺติ วิสฺสุตํ;
ตตฺถ เสฏฺฐิ ปุเร อาสิํ, ธนปาโลติ มํ วิทูฯ

๒๓๑. ‘‘อสีติ สกฏวาหานํ, หิรญฺญสฺส อโหสิ เม;
ปหูตํ เม ชาตรูปํ, มุตฺตา เวฬุริยา พหูฯ

๒๓๒. ‘‘ตาว มหทฺธนสฺสาปิ, น เม ทาตุํ ปิยํ อหุ;
ปิทหิตฺวา ทฺวารํ ภุญฺชิํ, มา มํ ยาจนกาทฺทสุํฯ

๒๓๓. ‘‘อสฺสโทฺธ มจฺฉรี จาสิํ, กทริโย ปริภาสโก;
ททนฺตานํ กโรนฺตานํ, วารยิสฺสํ พหู ชเนฯ

๒๓๔. ‘‘วิปาโก นตฺถิ ทานสฺส, สํยมสฺส กุโต ผลํ;
โปกฺขรโญฺญทปานานิ, อารามานิ จ โรปิเต;
ปปาโย จ วินาเสสิํ, ทุเคฺค สงฺกมนานิ จฯ

๒๓๕. ‘‘สฺวาหํ อกตกลฺยาโณ, กตปาโป ตโต จุโต;
อุปปโนฺน เปตฺติวิสยํ, ขุปฺปิปาสสมปฺปิโตฯ

๒๓๖. ‘‘ปญฺจปณฺณาส วสฺสานิ, ยโต กาลงฺกโต อหํ;
นาภิชานามิ ภุตฺตํ วา, ปีตํ วา ปน ปานิยํฯ

๒๓๗. ‘‘โย สํยโม โส วินาโส, โย วินาโส โส สํยโม;
เปตา หิ กิร ชานนฺติ, โย สํยโม โส วินาโสฯ

๒๓๘. ‘‘อหํ ปุเร สํยมิสฺสํ, นาทาสึ พหุเก ธเน;
สเนฺตสุ เทยฺยธเมฺมสุ, ทีปํ นากาสิมตฺตโน;
สฺวาหํ ปจฺฉานุตปฺปามิ, อตฺตกมฺมผลูปโคฯ

๒๓๙. ‘‘อุทฺธํ จตูหิ มาเสหิ, กาลกิริยา ภวิสฺสติ;
เอกนฺตกฏุกํ โฆรํ, นิรยํ ปปติสฺสหํฯ

๒๔๐. ‘‘จตุกฺกณฺณํ จตุทฺวารํ, วิภตฺตํ ภาคโส มิตํ;
อโยปาการปริยนฺตํ, อยสา ปฏิกุชฺชิตํฯ

๒๔๑. ‘‘ตสฺส อโยมยา ภูมิ, ชลิตา เตชสา ยุตา;
สมนฺตา โยชนสตํ, ผริตฺวา ติฏฺฐติ สพฺพทาฯ

๒๔๒. ‘‘ตตฺถาหํ ทีฆมทฺธานํ, ทุกฺขํ เวทิสฺส เวทนํ;
ผลํ ปาปสฺส กมฺมสฺส, ตสฺมา โสจามหํ ภุสํฯ

๒๔๓. ‘‘ตํ วา วทามิ ภทฺทํ โว, ยาวเนฺตตฺถ สมาคตา;
มากตฺถ ปาปกํ กมฺมํ, อาวิ วา ยทิ วา รโหฯ

๒๔๔. ‘‘สเจ ตํ ปาปกํ กมฺมํ, กริสฺสถ กโรถ วา;
น โว ทุกฺขา ปมุตฺยตฺถิ, อุปฺปจฺจาปิ ปลายตํฯ

๒๔๕. ‘‘มเตฺตยฺยา โหถ เปเตฺตยฺยา, กุเล เชฏฺฐาปจายิกา;
สามญฺญา โหถ พฺรหฺมญฺญา, เอวํ สคฺคํ คมิสฺสถา’’ติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ

๒๓๐-๒๓๑. ตตฺถ **ปณฺณาน**นฺติ ปณฺณานามรฏฺฐสฺส เอวํนามกานํ ราชูนํฯ **เอรกจฺฉ**นฺติ ตสฺส นครสฺส นามํฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมึ นคเรฯ **ปุเร**ติ ปุเพฺพ อตีตตฺตภาเว ฯ **ธนปาโลติ มํ วิทู**ติ ‘‘ธนปาลเสฏฺฐี’’ติ มํ ชานนฺติฯ ตยิทํ นามํ ตทา มยฺหํ อตฺถานุคตเมวาติ ทเสฺสโนฺต **‘‘อสีติ’’**ติ คาถมาหฯ ตตฺถ **อสีติ สกฏวาหาน**นฺติ วีสติขาริโก วาโห, โย สกฏนฺติ วุจฺจติฯ เตสํ สกฏวาหานํ อสีติ หิรญฺญสฺส ตถา กหาปณสฺส จ เม อโหสีติ โยชนาฯ **ปหูตํ เม ชาตรูป**นฺติ สุวณฺณมฺปิ ปหูตํ อเนกภารปริมาณํ อโหสีติ สมฺพโนฺธฯ

๒๓๒-๒๓๓. **น เม ทาตุํ ปิยํ อหู**ติ ทานํ ทาตุํ มยฺหํ ปิยํ นาโหสิฯ **มา มํ ยาจนกาทฺทสุ**นฺติ ‘‘ยาจกา มา มํ ปสฺสึสู’’ติ ปิทหิตฺวา เคหทฺวารํ ภุญฺชามิฯ **กทริโย**ติ ถทฺธมจฺฉรีฯ **ปริภาสโก**ติ ทานํ เทเนฺต ทิสฺวา ภเยน สนฺตชฺชโกฯ **ททนฺตานํ กโรนฺตาน**นฺติ อุปโยคเตฺถ สามิวจนํ, ทานานิ ททเนฺต ปุญฺญานิ กโรเนฺตฯ **พหู ชเน**ติ พหู สเตฺตฯ ททนฺตานํ วา กโรนฺตานํ วา สมุทายภูตํ พหุํ ชนํ ปุญฺญกมฺมโต **วารยิสฺสํ** นิวาเรสึฯ

๒๓๔-๒๓๖. **วิปาโก นตฺถิ ทานสฺสา**ติอาทิ ทานาทีนํ นิวารเณ การณทสฺสนํฯ ตตฺถ **วิปาโก นตฺถิ ทานสฺสา**ติ ทานกมฺมสฺส ผลํ นาม นตฺถิ, เกวลํ ปุญฺญํ ปุญฺญนฺติ ธนวินาโส เอวาติ ทีเปติฯ **สํยมสฺสา**ติ สีลสํยมสฺสฯ **กุโต ผล**นฺติ กุโต นาม ผลํ ลพฺภติ, นิรตฺถกเมว สีลรกฺขณนฺติ อธิปฺปาโยฯ **อารามานี**ติ อารามูปวนานีติ อโตฺถฯ **ปปาโย**ติ ปานียสาลาฯ **ทุเคฺค**ติ อุทกจิกฺขลฺลานํ วเสน ทุคฺคมฏฺฐานานิฯ **สงฺกมนานี**ติ เสตุโยฯ **ตโต จุโต**ติ ตโต มนุ

สฺสโลกโต จุโตฯ **ปญฺจปณฺณาสา**ติ ปญฺจปญฺญาสฯ **ยโต กาลงฺกโต อห**นฺติ ยทา กาลกตา อหํ, ตโต ปฏฺฐายฯ **นาภิชานามี**ติ เอตฺตกํ กาลํ ภุตฺตํ วา ปีตํ วา กิญฺจิ น ชานามิฯ

๒๓๗-๓๘. **โย สํยโม โส วินาโส**ติ โลภาทิวเสน ยํ สํยมนํ กสฺสจิ อทานํ, โส อิเมสํ สตฺตานํ วินาโส นาม เปตโยนิยํ นิพฺพตฺตเปตานํ มหาพฺยสนสฺส เหตุภาวโตฯ ‘‘โย วินาโส โส สํยโม’’ติ อิมินา ยถาวุตฺตสฺส อตฺถสฺส เอกนฺติกภาวํ วทติฯ **เปตา หิ กิร ชานนฺตี**ติ เอตฺถ หิ-สทฺโท อวธารเณ, กิร-สทฺโท อรุจิสูจเนฯ ‘‘สํยโม เทยฺยธมฺมสฺส อปริจฺจาโค วินาสเหตู’’ติ อิมมตฺถํ เปตา เอว กิร ชานนฺติ ปจฺจกฺขโต อนุภุยฺยมานตฺตา, น มนุสฺสาติฯ นยิทํ ยุตฺตํ มนุสฺสานมฺปิ เปตานํ วิย ขุปฺปิปาสาทีหิ อภิภุยฺยมานานํ ทิสฺสมานตฺตาฯ เปตา ปน ปุริมตฺตภาเว กตกมฺมสฺส ปากฏภาวโต ตมตฺถํ สุฏฺฐุตรํ ชานนฺติฯ เตนาห – **‘‘อหํ ปุเร สํยมิสฺส’’**นฺติอาทิฯ ตตฺถ **สํยมิสฺส**นฺติ สยมฺปิ ทานาทิปุญฺญกิริยโต สํยมนํ สโงฺกจํ อกาสึฯ **พหุเก ธเน**ติ มหเนฺต ธเน วิชฺชมาเนฯ

๒๔๓. **ต**นฺติ ตสฺมาฯ **โว**ติ ตุเมฺหฯ ***ภทฺทํ โว***ติ ภทฺทํ กลฺยาณํ สุนฺทรํ ตุมฺหากํ โหตูติ วจนเสโสฯ **ยาวเนฺตตฺถ สมาคตา**ติ ยาวโนฺต ยาวตกา เอตฺถ สมาคตา, เต สเพฺพ มม วจนํ สุณาถาติ อธิปฺปาโยฯ **อาวี**ติ ปกาสนํ ปเรสํ ปากฏวเสนฯ **รโห**ติ ปฏิจฺฉนฺนํ อปากฏวเสนฯ **อาวิ วา** ปาณาติปาตาทิมุสาวาทาทิกายวจีปโยควเสน, **ยทิ วา รโห** อภิชฺฌาทิวเสน **ปาปกํ** ลามกํ อกุสล**กมฺมํ มากตฺถ** มา กริตฺถฯ

๒๔๔. **สเจ ตํ ปาปกํ กมฺม**นฺติ อถ ปน ตํ ปาปกมฺมํ อายตึ **กริสฺสถ,** เอตรหิ **วา กโรถ,** นิรยาทีสุ จตูสุ อปาเยสุ มนุเสฺสสุ จ อปฺปายุกตาทิวเสน ตสฺส ผลภูตา ทุกฺขโต **ปมุตฺติ** ปโมโกฺข นาม **นตฺถิฯ อุปฺปจฺจาปิ ปลายต**นฺติ อุปฺปติตฺวา อากาเสน คจฺฉนฺตานมฺปิ โมโกฺข นตฺถิเยวาติ อโตฺถฯ **‘‘อุเปจฺจา’’**ติปิ ปาฬิ, อิโต วา เอโตฺต วา ปลายเนฺต ตุเมฺห อนุพนฺธิสฺสตีติ อธิปฺปาเยน อุเปจฺจ สญฺจิจฺจ ปลายนฺตานมฺปิ ตุมฺหากํ ตโต โมโกฺข นตฺถิ, คติกาลาทิปจฺจยนฺตรสมวาเย ปน สติ วิปจฺจติเยวาติ อโตฺถฯ อยญฺจ อโตฺถ –

> ‘‘น อนฺตลิเกฺข น สมุทฺทมเชฺฌ, น ปพฺพตานํ วิวรํ ปวิสฺส;
> น วิชฺชตี โส ชคติปฺปเทโส, ยตฺถฏฺฐิโต มุเจฺจยฺย ปาปกมฺมา’’ติฯ (ธ. ป. ๑๒๗; มิ. ป. ๔.๒.๔) –

อิมาย คาถาย ทีเปตโพฺพฯ

๒๔๕. **มเตฺตยฺยา**ติ มาตุหิตาฯ **โหถา**ติ เตสํ อุปฏฺฐานาทีนิ กโรถฯ ตถา **เปเตฺตยฺยา**ติ เวทิตพฺพาฯ **กุเล เชฏฺฐาปจายิกา**ติ กุเล เชฏฺฐกานํ อปจายนกราฯ **สามญฺญา**ติ สมณปูชกาฯ ตถา **พฺรหฺมญฺญา**ติ พาหิตปาปปูชกาติ อโตฺถฯ **เอวํ สคฺคํ คมิสฺสถา**ติ อิมินา มยา วุตฺตนเยน ปุญฺญานิ กตฺวา เทวโลกํ อุปปชฺชิสฺสถาติ อโตฺถฯ ยํ ปเนตฺถ อตฺถโต น วิภตฺตํ, ตํ เหฏฺฐา ขลฺลาฏิยเปตวตฺถุอาทีสุ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ

เต วาณิชา ตสฺส วจนํ สุตฺวา สํเวคชาตา ตํ อนุกมฺปมานา ภาชเนหิ ปานียํ คเหตฺวา ตํ สยาเปตฺวา มุเข อาสิญฺจึสุฯ ตโต มหาชเนน พหุเวลํ อาสิตฺตํ อุทกํ ตสฺส เปตสฺส ปาปพเลน อโธคฬํ น โอติณฺณํ, กุโต ปิปาสํ ปฏิวิเนสฺสติฯ เต ตํ ปุจฺฉึสุ – ‘‘อปิ เต กาจิ อสฺสาสมตฺตา ลทฺธา’’ติฯ โส อาห – ‘‘ยทิ เม เอตฺตเกหิ ชเนหิ เอตฺตกํ เวลํ อาสิญฺจมานํ อุทกํ เอกพินฺทุมตฺตมฺปิ ปรคฬํ ปวิฏฺฐํ, อิโต เปตโยนิโต โมโกฺข มา โหตู’’ติฯ อถ เต วาณิชา ตํ สุตฺวา อติวิย สํ

เวคชาตา ‘‘อตฺถิ ปน โกจิ อุปาโย ปิปาสาวูปสมายา’’ติ อาหํสุฯ โส อาห – ‘‘อิมสฺมึ ปาปกมฺเม ขีเณ ตถาคตสฺส วา ตถาคตสาวกานํ วา ทาเน ทินฺเน มม ทานมุทฺทิสิสฺสติ, อหํ อิโต เปตตฺตโต มุจฺจิสฺสามี’’ติฯ ตํ สุตฺวา วาณิชา สาวตฺถึ คนฺตฺวา ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา ตํ ปวตฺตึ อาโรเจตฺวา สรณานิ สีลานิ จ คเหตฺวา พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส สตฺตาหํ ทานํ ทตฺวา ตสฺส เปตสฺส ทกฺขิณํ อาทิสึสุฯ ภควา ตมตฺถํ อฏฺฐุปฺปตฺตึ กตฺวา จตุนฺนํ ปริสานํ ธมฺมํ เทเสสิฯ มหาชโน จ โลภาทิมเจฺฉรมลํ ปหาย ทานาทิปุญฺญาภิรโต อโหสีติฯ

ธนปาลเสฏฺฐิเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. จูฬเสฏฺฐิเปตวตฺถุวณฺณนา

นโคฺค กิโส ปพฺพชิโตสิ, ภเนฺตติ อิทํ สตฺถริ เวฬุวเน วิหรเนฺต จูฬเสฏฺฐิเปตํ อารพฺภ วุตฺตํฯ พาราณสิยํ กิร เอโก คหปติ อสฺสโทฺธ อปฺปสโนฺน มจฺฉรี กทริโย ปุญฺญกิริยาย อนาทโร จูฬเสฏฺฐิ นาม อโหสิฯ โส กาลํ กตฺวา เปเตสุ นิพฺพตฺติ, ตสฺส กาโย อปคตมํสโลหิโต อฏฺฐินฺหารุจมฺมมโตฺต มุโณฺฑ อเปตวโตฺถ อโหสิฯ ธีตา ปนสฺส อนุลา อนฺธกวินฺเท สามิกสฺส เคเห วสนฺตี ปิตรํ อุทฺทิสฺส พฺราหฺมเณ โภเชตุกามา ตณฺฑุลาทีนิ ทานูปกรณานิ สเชฺชสิฯ ตํ ญตฺวา เปโต อาสาย อากาเสน ตตฺถ คจฺฉโนฺต ราชคหํ สมฺปาปุณิฯ เตน จ สมเยน ราชา อชาตสตฺตุ เทวทเตฺตน อุโยฺยชิโต ปิตรํ ชีวิตา โวโรเปตฺวา เตน วิปฺปฏิสาเรน ทุสฺสุปิเนน จ นิทฺทํ อนุปคจฺฉโนฺต อุปริปาสาทวรคโต จงฺกมโนฺต ตํ เปตํ อากาเสน คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา อิมาย คาถาย ปุจฺฉิ –

๒๔๖. ‘‘นโคฺค กิโส ปพฺพชิโตสิ ภเนฺต, รตฺตึ กุหึ คจฺฉสิ กิสฺสเหตุ;
อาจิกฺข เม ตํ อปิ สกฺกุเณมุ, สเพฺพน วิตฺตํ ปฏิปาทเย ตุว’’นฺติฯ

ตตฺถ **ปพฺพชิโต**ติ สมโณฯ ราชา กิร ตํ นคฺคตฺตา มุณฺฑตฺตา จ ‘‘นโคฺค สมโณ อย’’นฺติ สญฺญาย ‘‘นโคฺค กิโส ปพฺพชิโตสี’’ติอาทิมาหฯ **กิสฺสเหตู**ติ กินฺนิมิตฺตํฯ **สเพฺพน วิตฺตํ ปฏิปาทเย ตุว**นฺติ วิตฺติยา อุปกรณภูตํ วิตฺตํ สเพฺพน โภเคน ตุยฺหํ อชฺฌาสยานุรูปํ, สเพฺพน วา อุสฺสาเหน ปฏิปาเทยฺยํ สมฺปาเทยฺยํฯ ตถา กาตุํ มยํ อเปฺปว นาม สกฺกุเณยฺยาม, ตสฺมา **อาจิกฺข เม ตํ,** เอตํ ตว อาคมนการณํ มยฺหํ กเถหีติ อโตฺถฯ

เอวํ รญฺญา ปุโฏฺฐ เปโต อตฺตโน ปวตฺตึ กเถโนฺต ติโสฺส คาถา อภาสิ –

๒๔๗. ‘‘พาราณสี นครํ ทูรฆุฏฺฐํ, ตตฺถาหํ คหปติ อฑฺฒโก อหุ ทีโน;
อทาตา เคธิตมโน อามิสสฺมึ, ทุสฺสีเลฺยน ยมวิสยมฺหิ ปโตฺตฯ

๒๔๘. ‘‘โส สูจิกาย กิลมิโต เตหิ,
เตเนว ญาตีสุ ยามิ อามิสกิญฺจิกฺขเหตุ;
อทานสีลา น จ สทฺทหนฺติ,
‘ทานผลํ โหติ ปรมฺหิ โลเก’ฯ

๒๔๙. ‘‘ธีตา จ มยฺหํ ลปเต อภิกฺขณํ, ทสฺสามิ ทานํ ปิตูนํ ปิตามหานํ;
ตมุปกฺขฏํ ปริวิสยนฺติ พฺราหฺมณา, ยามิ อหํ อนฺธกวินฺทํ ภุตฺตุ’’นฺติฯ

๒๔๗. ตตฺถ **ทูรฆุฏฺฐนฺ**ติ ทูรโต เอว คุณกิตฺตนวเสน โฆสิตํ, สพฺพตฺถ วิสฺสุตํ ปากฏนฺติ อโตฺถฯ **อฑฺฒโก**ติ อโฑฺฒ มหาวิภโวฯ **ทีโน**ติ นิหีนจิโตฺต อทานชฺฌาสโยฯ เตนาห **“อทาตา”**ติฯ **เคธิตมโน อามิสสฺมิ**นฺติ กามามิเส ลคฺคจิโตฺต เคธํ อาปโนฺนฯ **ทุสฺสีเลฺยน ยมวิสยมฺหิ ปโตฺต**ติ อตฺตนา กเตน ทุสฺสีลกมฺมุนา ยมวิสยํ เปตโลกํ ปโตฺต อมฺหิฯ

๒๔๘. **โส สูจิกาย กิลมิโต**ติ โส อหํ วิชฺฌนเฏฺฐน สูจิสทิสตาย ‘‘สูจิกา’’ติ ลทฺธนามาย ชิฆจฺฉาย กิลมิโต นิรนฺตรํ วิชฺฌมาโนฯ ‘‘กิลมโถ’’ติ อิเจฺจว วา ปาโฐฯ **เตหี**ติ ‘‘ทีโน’’ติ อาทินา วุเตฺตหิ ปาปกเมฺมหิ การณภูเตหิฯ ตสฺส หิ เปตสฺส ตานิ ปาปกมฺมานิ อนุสฺสรนฺตสฺส อติวิย โทมนสฺสํ อุปฺปชฺชิ, ตสฺมา เอวมาหฯ **เตเนวา**ติ เตเนว ชิฆจฺฉาทุเกฺขนฯ **ญาตีสุ ยามี**ติ ญาตีนํ สมีปํ ยามิ คจฺฉามิฯ **อามิสกิญฺจิกฺขเหตู**ติ อามิสสฺส กิญฺจิกฺขนิมิตฺตํ, กิญฺจิ อามิสํ ปเตฺถโนฺตติ อโตฺถฯ **อทานสีลา น จ สทฺทหนฺติ, ‘ทานผลํ โหติ ปรมฺหิ โลเก’**ติ ยถา อหํ, ตถา เอวํ อเญฺญปิ มนุสฺสา อทานสีลา ‘‘ทานสฺส ผลํ เอกํเสน ปรโลเก โหตี’’ติ น จ สทฺทหนฺติฯ ยโต อหํ วิย เตปิ เปตา หุตฺวา มหาทุกฺขํ ปจฺจนุภวนฺตีติ อธิปฺปาโยฯ

๒๔๙. **ลปเต**ติ กเถติฯ **อภิกฺขณ**นฺติ อภิณฺหํ พหุโสฯ กินฺติ ลปตีติ อาห **“ทสฺสามิ ทานํ ปิตูนํ ปิตามหาน”**นฺติฯ ตตฺถ **ปิตูน**นฺติ มาตาปิตูนํ, จูฬปิตุมหาปิตูนํ วาฯ **ปิตามหาน**นฺติ อยฺยกปยฺยกานํฯ **อุปกฺขฏ**นฺติ สชฺชิตํฯ **ปริวิสยนฺตี**ติ โภชยนฺติฯ **อนฺธกวินฺท**นฺติ เอวํนามกํ นครํฯ **ภุตฺตุ**นฺติ ภุญฺชิตุํฯ ตโต ปรา สงฺคีติการเกหิ วุตฺตา –

๒๕๐. ‘‘ตมโวจ ราชา ‘อนุภวิยาน ตมฺปิ,
เอเยฺยาสิ ขิปฺปํ อหมปิ กสฺสํ ปูชํ;
อาจิกฺข เม ตํ ยทิ อตฺถิ เหตุ,
สทฺธายิตํ เหตุวโจ สุโณม’ฯ

๒๕๑. ‘‘ตถาติ วตฺวา อคมาสิ ตตฺถ, ภุญฺชิํสุ ภตฺตํ น จ ทกฺขิณารหา;
ปจฺจาคมิ ราชคหํ ปุนาปรํ, ปาตุรโหสิ ปุรโต ชนาธิปสฺสฯ

๒๕๒. ‘‘ทิสฺวาน เปตํ ปุนเทว อาคตํ, ราชา อโวจ ‘อหมปิ กิํ ททามิ;
อาจิกฺข เม ตํ ยทิ อตฺถิ เหตุ, เยน ตุวํ จิรตรํ ปีณิโต สิยา’ฯ

๒๕๓. ‘‘พุทฺธญฺจ สงฺฆํ ปริวิสิยาน ราช, อเนฺนน ปาเนน จ จีวเรน;
ตํ ทกฺขิณํ อาทิส เม หิตาย, เอวํ อหํ จิรตรํ ปีณิโต สิยาฯ

๒๕๔. ‘‘ตโต จ ราชา นิปติตฺวา ตาวเท, ทานํ สหตฺถา อตุลํ ททิตฺวา สเงฺฆ;
อาโรเจสิ ปกตํ ตถาคตสฺส, ตสฺส จ เปตสฺส ทกฺขิณํ อาทิสิตฺถฯ

๒๕๕. ‘‘โส ปูชิโต อติวิย โสภมาโน, ปาตุรโหสิ ปุรโต ชนาธิปสฺส;
ยกฺขหมสฺมิ ปรมิทฺธิปโตฺต, น มยฺหมตฺถิ สมา สทิสา มานุสาฯ

๒๕๖. ‘‘ปสฺสานุภาวํ อปริมิตํ มมยิทํ, ตยานุทิฏฺฐํ อตุลํ ทตฺวา สเงฺฆ;
สนฺตปฺปิโต สตตํ สทา พหูหิ, ยามิ อหํ สุขิโต มนุสฺสเทวา’’ติฯ

๒๕๐. ตตฺถ **ตมโวจ ราชา**ติ ตํ เปตํ ตถา วตฺวา ฐิตํ ราชา อชาตสตฺตุ อโวจฯ **อนุภวิยาน ตมฺปี**ติ ตํ ตว ธีตุยา อุปกฺขฏํ ทานมฺปิ อนุภวิตฺวาฯ **เอเยฺยาสี**ติ อาคเจฺฉยฺยาสิฯ **กสฺส**นฺติ กริสฺสามิฯ **อาจิกฺข เม ตํ ยทิ อตฺถิ เหตู**ติ สเจ กิญฺจิ การณํ อตฺถิ, ตํ การณํ มยฺหํ อาจิกฺข

กเถหิฯ **สทฺธายิต**นฺติ สทฺธายิตพฺพํฯ **เหตุวโจ**ติ เหตุยุตฺตวจนํ, ‘‘อมุกสฺมึ ฐาเน อสุเกน ปกาเรน ทาเน กเต มยฺหํ อุปกปฺปตี’’ติ สการณํ วจนํ วทาติ อโตฺถฯ

๒๕๑. **ตถาติ วตฺวา**ติ สาธูติ วตฺวาฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมึ อนฺธกวินฺท ปริเวสนฏฺฐาเนฯ **ภุญฺชึสุ ภตฺตํ น จ ทกฺขิณารหา**ติ ภตฺตํ ภุญฺชึสุ ทุสฺสีลพฺราหฺมณา, น จ ปน ทกฺขิณารหา สีลวโนฺต ภุญฺชึสูติ อโตฺถฯ **ปุนาปร**นฺติ ปุน อปรํ วารํ ราชคหํ ปจฺจาคมิฯ

๒๕๒. **กึ ททามี**ติ ‘‘กีทิสํ เต ทานํ ทสฺสามี’’ติ ราชา เปตํ ปุจฺฉิฯ **เยน ตุว**นฺติ เยน การเณน ตุวํฯ **จิรตร**นฺติ จิรกาลํฯ **ปีณิโต**ติ ติโตฺต สิยา, ตํ กเถหีติ อโตฺถฯ

๒๕๓. **ปริวิสิยานา**ติ โภเชตฺวาฯ **ราชา**ติ อชาตสตฺตุํ อาลปติฯ **เม หิตายา**ติ มยฺหํ หิตตฺถาย เปตตฺตภาวโต ปริมุตฺติยาฯ

๒๕๔. **ตโต**ติ ตสฺมา เตน วจเนน, ตโต วา ปาสาทโตฯ **นิปติตฺวา**ติ นิกฺขมิตฺวาฯ **ตาวเท**ติ ตทา เอว อรุณุคฺคมนเวลายฯ ยมฺหิ เปโต ปจฺจาคนฺตฺวา รโญฺญ อตฺตานํ ทเสฺสสิ, ตสฺมึ ปุเรภเตฺต เอว ทานํ อทาสิ ฯ **สหตฺถา**ติ สหเตฺถนฯ **อตุล**นฺติ อปฺปมาณํ อุฬารํ ปณีตํฯ **ทตฺวา สเงฺฆ**ติ สงฺฆสฺส ทตฺวาฯ **อาโรเจสิ ปกตํ ตถาคตสฺสา**ติ ‘‘อิทํ, ภเนฺต, ทานํ อญฺญตรํ เปตํ สนฺธาย ปกต’’นฺติ ตํ ปวตฺตึ ภควโต อาโรเจสิฯ อาโรเจตฺวา จ ยถา ตํ ทานํ ตสฺส อุปกปฺปติ, เอวํ ตสฺส จ เปตสฺส ทกฺขิณํ อาทิสิตฺถ อาทิสิฯ

๒๕๕. **โส**ติ โส เปโตฯ **ปูชิโต**ติ ทกฺขิณาย ทิยฺยมานาย ปูชิโตฯ **อติวิย โสภมาโน**ติ ทิพฺพานุภาเวน อติวิย วิโรจมาโนฯ **ปาตุรโหสี**ติ ปาตุภวิ, รโญฺญ ปุรโต อตฺตานํ ทเสฺสสิฯ **ยกฺโขหมสฺมี**ติ เปตตฺตภาวโต มุโตฺต ยกฺข อหํ ชาโต เทวภาวํ ปโตฺตสฺมิฯ **น มยฺหมตฺถิ สมา สทิสา มานุสา**ติ มยฺหํ อานุภาวสมฺปตฺติยา สมา วา โภคสมฺปตฺติยา สทิสา วา มนุสฺสา น สนฺติฯ

๒๕๖. **ปสฺสานุภาวํ อปริมิตํ มมยิท**นฺติ ‘‘มม อิทํ อปริมาณํ ทิพฺพานุภาวํ ปสฺสา’’ติ อตฺตโน สมฺปตฺตึ ปจฺจกฺขโต รโญฺญ ทเสฺสโนฺต วทติฯ **ตยานุทิฏฺฐํ อตุลํ ทตฺวา สเงฺฆ**ติ อริยสงฺฆสฺส อตุลํ อุฬารํ ทานํ ทตฺวา มยฺหํ อนุกมฺปาย ตยา อนุทิฏฺฐํฯ **สนฺตปฺปิโต สตตํ สทา พหูหี**ติ อนฺนปานวตฺถาทีหิ พหูหิ เทยฺยธเมฺมหิ อริยสงฺฆํ สนฺตเปฺปเนฺตน ตยา สทา สพฺพกาลํ ยาวชีวํ ตตฺถาปิ สตตํ นิรนฺตรํ อหํ สนฺตปฺปิโต ปีณิโตฯ **ยามิ อหํ สุขิโต มนุสฺสเทวา**ติ ‘‘ตสฺมา อหํ อิทานิ สุขิโต มนุสฺสเทว มหาราช ยถิจฺฉิตฏฺฐานํ ยามี’’ติ ราชานํ อาปุจฺฉิฯ

เอวํ เปเต อาปุจฺฉิตฺวา คเต ราชา อชาตสตฺตุ ตมตฺถํ ภิกฺขูนํ อาโรเจสิ, ภิกฺขู ภควโต สนฺติกํ อุปสงฺกมิตฺวา อาโรเจสุํฯ ภควา ตมตฺถํ อฏฺฐุปฺปตฺตึ กตฺวา สมฺปตฺตปริสาย ธมฺมํ เทเสสิฯ ตํ สุตฺวา มหาชโน มเจฺฉรมลํ ปหาย ทานาทิปุญฺญาภิรโต อโหสีติฯ

จูฬเสฏฺฐิเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. องฺกุรเปตวตฺถุวณฺณนา

ยสฺส อตฺถาย คจฺฉามาติ อิทํ สตฺถา สาวตฺถิยํ วิหรโนฺต องฺกุรเปตํ อารพฺภ กเถสิฯ กามเญฺจตฺถ องฺกุโร เปโต น โหติ, ตสฺส ปน จริตํ ยสฺมา เปตสมฺพนฺธํ, ตสฺมา ตํ ‘‘องฺกุรเปตวตฺถู’’ติ วุตฺตํฯ

ตตฺรายํ สงฺเขปกถา – เย เต อุตฺตรมธุราธิปติโน รญฺโญ มหาสาครสฺส ปุตฺตํ อุปสาครํ ปฏิจฺจ อุตฺตราปเถ กํสโภเค อสิตญฺชนนคเร มหากํสสฺส ธีตุยา เทวคพฺภาย กุจฺฉิยํ อุปฺปนฺนา อญฺชนเทวี วาสุเทโว พลเทโว จนฺทเทโว สูริยเทโว อคฺคิเทโว วรุณเทโว อชฺชุโน ปชฺชุโน ฆฏปณฺฑิโต องฺกุโร จาติ วาสุเทวาทโย ทส ภาติกาติ เอกาทส ขตฺติยา อเหสุํ, เตสุ วาสุเทวาทโย ภาตโร อสิตญฺชนนครํ อาทึ กตฺวา ทฺวารวตีปริโยสาเนสุ สกลชมฺพุทีเป เตสฏฺฐิยา นครสหเสฺสสุ สพฺเพ ราชาโน จกฺเกน ชีวิตกฺขยํ ปาเปตฺวา ทฺวารวติยํ วสมานา รชฺชํ ทส โกฏฺฐาเส กตฺวา วิภชึสุฯ ภคินึ ปน อญฺชนเทวึ น สรึสุฯ ปุน สริตฺวา ''เอกาทส โกฏฺฐาเส กโรมา''ติ วุตฺเต เตสํ สพฺพกนิฏฺโฐ องฺกุโร ''มม โกฏฺฐาสํ ตสฺสา เทถ, อหํ โวหารํ กตฺวา ชีวิสฺสามิ, ตุมฺเห อตฺตโน อตฺตโน ชนปเทสุ สุงฺกํ มยฺหํ วิสฺสเชฺชถา''ติ อาหฯ เต ''สาธู''ติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา ตสฺส โกฏฺฐาสํ ภคินิยา ทตฺวา นว ราชาโน ทฺวารวติยํ วสึสุฯ

องฺกุโร ปน วณิชฺชํ กโรนฺโต นิจฺจกาลํ มหาทานํ เทติฯ ตสฺส ปเนโก ทาโส ภณฺฑาคาริโก อตฺถกาโม อโหสิฯ องฺกุโร ปสนฺนมานโส ตสฺส เอกํ กุลธีตรํ คเหตฺวา อทาสิฯ โส ปุตฺเต คพฺภคเตเยว กาลมกาสิฯ องฺกุโร ตสฺมึ ชาเต ตสฺส ปิตุโน ทินฺนํ ภตฺตเวตนํ ตสฺส อทาสิฯ อถ ตสฺมึ ทารเก วยปฺปตฺเต ''ทาโส น ทาโส''ติ ราชกุเล วินิจฺฉโย อุปฺปชฺชิฯ ตํ สุตฺวา อญฺชนเทวี เธนูปมํ วตฺวา ''มาตุ ภุชิสฺสาย ปุตฺโตปิ ภุชิโสฺส เอวา''ติ ทาสพฺยโต โมเจสิฯ

ทารโก ปน ลชฺชาย ตตฺถ วสิตุํ อวิสหนฺโต โรรุวนครํ คนฺตฺวา ตตฺถ อญฺญตรสฺส ตุนฺนวายสฺส ธีตรํ คเหตฺวา ตุนฺนวายสิปฺเปน ชีวิกํ กเปฺปสิฯ เตน สมเยน โรรุวนคเร อสยฺหมหาเสฏฺฐิ นาม อโหสิฯ โส สมณพฺราหฺมณกปณทฺธิกวนิพฺพกยาจกานํ มหาทานํ เทติฯ โส ตุนฺนวาโย เสฏฺฐิโน ฆรํ อชานนฺตานํ ปีติโสมนสฺสชาโต หุตฺวา อสยฺหเสฏฺฐิโน นิเวสนํ ทกฺขิณพาหุํ ปสาเรตฺวา ทเสฺสสิ ''เอตฺถ คนฺตฺวา ลทฺธพฺพํ ลภนฺตู''ติฯ ตสฺส กมฺมํ ปาฬิยํเยว อาคตํฯ

โส อปเรน สมเยน กาลํ กตฺวา มรุภูมิยํ อญฺญตรสฺมึ นิโคฺรธรุกฺเข ภุมฺมเทวตา หุตฺวา นิพฺพตฺติ, ตสฺส ทกฺขิณหตฺถ สพฺพกามทโท อโหสิฯ ตสฺมึเยว จ โรรุเว อญฺญตโร ปุริโส อสยฺหเสฏฺฐิโน ทาเน พฺยาวโฏ อสฺสโทฺธ อปฺปสนฺโน มิจฺฉาทิฏฺฐิโก ปุญฺญกิริยาย อนาทโร กาลํ กตฺวา ตสฺส เทวปุตฺตสฺส วสนฏฺฐานสฺส อวิทูเร เปโต หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ เตน จ กตกมฺมํ ปาฬิยํเยว อาคตํฯ อสยฺหมหาเสฏฺฐิ ปน กาลํ กตฺวา ตาวตึสภวเน สกฺกสฺส เทวรโญฺญ สหพฺยตํ อุปคโตฯ

อถ อปเรน สมเยน องฺกุโร ปญฺจหิ สกฏสเตหิ, อญฺญตโร จ พฺราหฺมโณ ปญฺจหิ สกฏสเตหีติ เทฺวปิ ชนา สกฏสหเสฺสน ภณฺฑํ อาทาย มรุกนฺตารมคฺคํ ปฏิปนฺนา มคฺคมูฬฺหา หุตฺวา พหุํ ทิวสํ ตเตฺถว วิจรนฺตา ปริกฺขีณติโณทกาหารา อเหสุํฯ องฺกุโร อสฺสทูเตหิ จตูสุ ทิสาสุ ปานิยํ มคฺคาเปสิฯ อถ โส กามททหโตฺถ ยโกฺข ตํ เตสํ พฺยสนปฺปตฺตึ ทิสฺวา องฺกุเรน ปุเพฺพ อตฺตโน กตํ อุปการํ จิเนฺตตฺวา ''หนฺท ทานิ อิมสฺส มยา อวสฺสเยน ภวิตพฺพ''นฺติ อตฺตโน วสนวฏรุกฺขํ ทเสฺสสิฯ โส กิร วฏรุโกฺข สาขาวิฏปสมฺปนฺโน ฆนปลาโส สนฺทจฺฉาโย อเนกสหสฺสปาโรโห อายาเมน วิตฺถาเรน อุเพฺพเธน จ โยชนปริมาโณ อโหสิฯ ตํ ทิสฺวา องฺกุโร หฏฺฐตุโฏฺฐ ตสฺส เหฏฺฐา ขนฺธาวารํ พนฺธาเปสิฯ ยโกฺข อตฺตโน ทกฺขิณหตฺถํ ปสาเรตฺวา ปฐมํ ตาว ปานีเยน สพฺพํ ชนํ สนฺตเปฺปสิฯ ตโต โย โย ยํ ยํ อิจฺฉติ, ตสฺส ตสฺส ตํ ตํ อทาสิฯ

เอวํ ตสฺมึ มหาชเน นานาวิเธน อนฺนปานาทินา ยถากามํ สนฺตปฺปิเต ปจฺฉา วูปสเนฺต มคฺคปริสฺสเม โส พฺราหฺมณวาณิโช อโยนิโส มนสิกโรนฺโต เอวํ จิเนฺตสิ – ''ธนลาภาย อิโต

กโมฺพชํ คนฺตฺวา มยํ กึ กริสฺสาม, อิมเมว ปน ยกฺขํ เยน เกนจิ อุปาเยน คเหตฺวา ยานํ อาโรเปตฺวา อมฺหากํ นครเมว คมิสฺสามา''ติฯ เอวํ จินฺเตตฺวา ตมตฺถํ องฺกุรสฺส กเถโนฺต –

๒๕๗. ''ยสฺส อตฺถาย คจฺฉาม, กโมฺพชํ ธนหารกา;
อยํ กามทโท ยโกฺข, อิมํ ยกฺขํ นยามเสฯ

๒๕๘. ''อิมํ ยกฺขํ คเหตฺวาน, สาธุเกน ปสยฺห วา;
ยานํ อาโรปยิตฺวาน, ขิปฺปํ คจฺฉาม ทฺวารก''นฺติฯ –

คาถาทฺวยมาหฯ ตตฺถ **ยสฺส อตฺถายา**ติ ยสฺส การณาฯ **กโมฺพช**นฺติ กโมฺพชรฏฺฐํฯ **ธนหารกา**ติ ภณฺฑวิกฺกเยน ลทฺธธนหาริโนฯ **กามทโท**ติ อิจฺฉิติจฺฉิตทายโกฯ **ยโกฺข**ติ เทวปุโตฺตฯ **นยามเส**ติ นยิสฺสาม ฯ **สาธุเกนา**ติ ยาจเนนฯ **ปสยฺหา**ติ อภิภวิตฺวา พลกฺกาเรน, **ยาน**นฺติ สุขยานํ ฯ **ทฺวารก**นฺติ ทฺวารวตีนครํฯ อยํ เหตฺถาธิปฺปาโย – ยทตฺถํ มยํ อิโต กโมฺพชํ คนฺตุกามา, เตน คมเนน สาเธตโพฺพ อโตฺถ อิเธว สิชฺฌติฯ อยญฺหิ ยโกฺข กามทโท, ตสฺมา อิมํ ยกฺขํ ยาจิตฺวา ตสฺส อนุมติยา วา, สเจ สญฺญตฺตึ น คจฺฉติ, พลกฺกาเรน วา ยานํ อาโรเปตฺวา ยาเน ปจฺฉาพาหํ พนฺธิตฺวา ตํ คเหตฺวา อิโตเยว ขิปฺปํ ทฺวารวตีนครํ คจฺฉามาติฯ

เอวํ ปน พฺราหฺมเณน วุเตฺต องฺกุโร สปฺปุริสธเมฺม ฐตฺวา ตสฺส วจนํ ปฏิกฺขิปโนฺต –

๒๕๙. ''ยสฺส รุกฺขสฺส ฉายาย, นิสีเทยฺย สเยยฺย วา;
น ตสฺส สาขํ ภเญฺชยฺย, มิตฺตทุโพฺภ หิ ปาปโก''ติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **น ภเญฺชยฺยา**ติ น ฉิเนฺทยฺยฯ **มิตฺตทุโพฺภ**ติ มิเตฺตสุ ทุพฺภนํ เตสํ อนตฺถุปฺปาทนํฯ **ปาปโก**ติ อภทฺทโก มิตฺตทุโพฺภฯ โย หิ สีตจฺฉาโย รุโกฺข ฆมฺมาภิตตฺตสฺส ปุริสสฺส ปริสฺสมวิโนทโก, ตสฺสาปิ นาม ปาปกํ น จิเนฺตตพฺพํ, กิมงฺคํ ปน สตฺตภูเตสุฯ อยํ เทวปุโตฺต สปฺปุริโส ปุพฺพการี อมฺหากํ ทุกฺขปนูทโก พหูปกาโร, น ตสฺส กิญฺจิ อนตฺถํ จิเนฺตตพฺพํ, อญฺญทตฺถุ โส ปูเชตโพฺพ เอวาติ ทเสฺสติฯ

ตํ สุตฺวา พฺราหฺมณา ''อตฺถสฺส มูลํ นิกติวินโย''ติ นีติมคฺคํ นิสฺสาย องฺกุรสฺส ปฏิโลมปเกฺข ฐตฺวา –

๒๖๐. ''ยสฺส รุกฺขสฺส ฉายาย, นิสีเทยฺย สเยยฺย วา;
ขนฺธมฺปิ ตสฺส ฉิเนฺทยฺย, อโตฺถ เจ ตาทิโส สิยา''ติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **อโตฺถ เจ ตาทิโส สิยา**ติ ตาทิเสน ทพฺพสมฺภาเรน สเจ อโตฺถ ภเวยฺย, ตสฺส รุกฺขสฺส ขนฺธมฺปิ ฉิเนฺทยฺย, กิมงฺคํ ปน สาขาทโยติ อธิปฺปาโยฯ

เอวํ พฺราหฺมเณน วุเตฺต องฺกุโร สปฺปุริสธมฺมํเยว ปคฺคณฺหโนฺต –

๒๖๑. ''ยสฺส รุกฺขสฺส ฉายาย, นิสีเทยฺย สเยยฺย วา;
น ตสฺส ปตฺตํ ภิเนฺทยฺย, มิตฺตทุโพฺภ หิ ปาปโก''ติฯ –

อิมํ คาถมาหฯ ตตฺถ **น ตสฺส ปตฺตํ ภิเนฺทยฺยา**ติ ตสฺส รุกฺขสฺส เอกปณฺณมตฺตมฺปิ น ปาเตยฺย, ปเคว สาขาทิเกติ อธิปฺปาโยฯ

ปุนปิ พฺราหฺมโณ อตฺตโน วาทํ ปคฺคณฺหนฺโต –

๒๖๒.“ยสฺส รุกฺขสฺส ฉายาย, นิสีเทยฺย สเยยฺย วา;
สมูลมฺปิ ตํ อพฺพุเห, อโตฺถ เจ ตาทิโส สิยา’’ติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **สมูลมฺปิ ตํ อพฺพุเห**ติ ตํ ตตฺถ สมูลมฺปิ สห มูเลนปิ อพฺพุเหยฺย, อุทฺธเรยฺยาติ อโตฺถฯ

เอวํ พฺราหฺมเณน วุตฺเต ปุน องฺกุโร ตํ นีตึ นิรตฺถกํ กาตุกาโม –

๒๖๓.“ยเสฺสกรตฺติมฺปิ ฆเร วเสยฺย, ยตฺถนฺนปานํ ปุริโส ลเภถ;
น ตสฺส ปาปํ มนสาปิ จินฺตเย, กตญฺญุตา สปฺปุริเสหิ วณฺณิตาฯ

๒๖๔.“ยเสฺสกรตฺติมฺปิ ฆเร วเสยฺย, อเนฺนน ปาเนน อุปฎฺฐิโต สิยา;
น ตสฺส ปาปํ มนสาปิ จินฺตเย, อทุพฺภปาณี ทหเต มิตฺตทุพฺภึฯ

๒๖๕.“โย ปุเพฺพ กตกลฺยาโณ, ปจฺฉา ปาเปน หึสติ;
อลฺลปาณิหโต โปโส, น โส ภทฺรานิ ปสฺสตี’’ติฯ –

อิมา ติโสฺส คาถา อภาสิฯ

๒๖๓. ตตฺถ **ยสฺสา**ติ ยสฺส ปุคฺคลสฺสฯ **เอกรตฺติมฺปี**ติ เอกรตฺติมตฺตมฺปิ เกวลํ เคเห วเสยฺยฯ **ยตฺถนฺนปานํ ปุริโส ลเภถา**ติ ยสฺส สนฺติเก โกจิ ปุริโส อนฺนปานํ วา ยํกิญฺจิ โภชนํ วา ลเภยฺยฯ **น ตสฺส ปาปํ มนสาปิ จินฺตเย**ติ ตสฺส ปุคฺคลสฺส อภทฺทกํ อนตฺถํ มนสาปิ น จิเนฺตยฺย น ปิเหยฺย, ปเคว กายวาจาหิฯ กสฺมาติ เจ? **กตญฺญุตา สปฺปุริเสหิ วณฺณิตา**ติ กตญฺญุตา นาม พุทฺธาทีหิ อุตฺตมปุริเสหิ ปสํสิตาฯ

๒๖๔. **อุปฎฺฐิโต**ติ ปยิรุปาสิโต ‘‘อิทํ คณฺห อิทํ ภุญฺชา’’ติ อนฺนปานาทินา อุปฎฺฐิโตฯ **อทุพฺภปาณี**ติ อหึสกหโตฺถ หตฺถสํยโตฯ **ทหเต มิตฺตทุพฺภิ**นฺติ ตํ มิตฺตทุพฺภึ ปุคฺคลํ ทหติ วินาเสติ, อปฺปทุเฎฺฐ หิตชฺฌาสยสมฺปเนฺน ปุคฺคเล ปเรน กโต อปราโธ อวิเสเสน ตเสฺสว อนตฺถาวโห, อปฺปทุโฎฺฐ ปุคฺคโล อตฺถโต ตํ ทหติ นามฯ เตนาห ภควา –

‘‘โย อปฺปทุฎฺฐสฺส นรสฺส ทุสฺสติ, สุทฺธสฺส โปสสฺส อนงฺคณสฺส;
ตเมว พาลํ ปเจฺจติ ปาปํ, สุขุโม รโช ปฎิวาตํว ขิโตฺต’’ติฯ (ธ. ป. ๑๒๕; ชา. ๑.๕.๙๔; สํ. นิ. ๑.๒๒);

๒๖๕. **โย ปุเพฺพ กตกลฺยาโณ**ติ โย ปุคฺคโล เกนจิ สาธุนา กตภทฺทโก กตูปกาโรฯ **ปจฺฉา ปาเปน หึสตี**ติ ตํ ปุพฺพการินํ อปรภาเค ปาเปน อภทฺทเกน อนตฺถเกน พาธติฯ **อลฺลปาณิหโต โปโส**ติ อลฺลปาณินา อุปการกิริยาย อลฺลปาณินา โธตหเตฺถน ปุพฺพการินา เหฎฺฐา วุตฺตนเยน หโต พาธิโต, ตสฺส วา ปุพฺพการิโน พาธเนน หโต อลฺลปาณิหโต นาม, อกตญฺญุปุคฺคโลฯ **น โส ภทฺรานิ ปสฺสตี**ติ โส ยถาวุตฺตปุคฺคโล อิธโลเก จ ปรโลเก จ อิฎฺฐานิ น ปสฺสติ, น วินฺทติ, น ลภตีติ อโตฺถฯ

เอวํ สปฺปุริสธมฺมํ ปคฺคณฺหเนฺตน องฺกุเรน อภิภวิตฺวา วุโตฺต โส พฺราหฺมโณ นิรุตฺตโร ตุณฺหี อโหสิฯ ยโกฺข ปน เตสํ ทฺวินฺนํ วจนปฎิวจนานิ สุตฺวา พฺราหฺมณสฺส กุชฺฌิตฺวาปิ ‘‘โหตุ

อิมสฺส ทุฏฺฐพฺราหฺมณสฺส กตฺตพฺพํ ปจฺฉา ชานิสฺสามี’’ติ อตฺตโน เกนจิ อนภิภวนียตเมว ตาว ทเสฺสโนฺต –

๒๖๖.‘‘นาหํ เทเวน วา มนุเสฺสน วา, อิสฺสริเยน วา หํ สุปฺปสโยฺห;
ยโกฺขหมสฺมิ ปรมิทฺธิปโตฺต, ทูรงฺคโม วณฺณพลูปปโนฺน’’ติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **เทเวน วา**ติ เยน เกนจิ เทเวน วาฯ **มนุเสฺสน วา**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ **อิสฺสริเยน วา**ติ เทวิสฺสริเยน วา มนุสฺสิสฺสริเยน วาฯ ตตฺถ เทวิสฺสริยํ นาม จตุมหาราชิกสกฺกสุยามาทีนํ เทวิทฺธิ, มนุสฺสิสฺสริยํ นาม จกฺกวตฺติอาทีนํ ปุญฺญิทฺธิฯ ตสฺมา อิสฺสริยคฺคหเณน มหานุภาเว เทวมนุเสฺส สงฺคณฺหาติฯ มหานุภาวาปิ หิ เทวา อตฺตโน ปุญฺญผลูปตฺถมฺภิเต มนุเสฺสปิ อสติ ปโยควิปตฺติยํ อภิภวิตุํ น สโกฺกนฺติ, ปเคว อิตเรฯ หนฺติ อสหเน นิปาโตฯ **น สุปฺปสโยฺห**ติ อปฺปธํสิโยฯ **ยโกฺขหมสฺมิ ปรมิทฺธิปโตฺต**ติ อตฺตโน ปุญฺญผเลน อหํ ยกฺขตฺตํ อุปคโต อสฺมิ, ยโกฺขว สมาโน น โย วา โส วา, อถ โข ปรมิทฺธิปโตฺต ปรมาย อุตฺตมาย ยกฺขิทฺธิยา สมนฺนาคโตฯ **ทูรงฺคโม**ติ ขเณเนว ทูรมฺปิ ฐานํ คนฺตุํ สมโตฺถฯ **วณฺณพลูปปโนฺน**ติ รูปสมฺปตฺติยา สรีรพเลน จ อุปปโนฺน สมนฺนาคโตติ ตีหิปิ ปเทหิ มนฺตปฺปโยคาทีหิ อตฺตโน อนภิภวนียตํเยว ทเสฺสติฯ รูปสมฺปโนฺน หิ ปเรสํ พหุมานิโต โหติ, รูปสมฺปทํ นิสฺสาย วิสภาควตฺถุนาปิ อนากฑฺฒนิโยวาติ วณฺณสมฺปทา อนภิภวนียการณนฺติ วุตฺตาฯ

อิโต ปรํ องฺกุรสฺส จ เทวปุตฺตสฺส จ วจนปฏิวจนกถา โหติ –

๒๖๗.‘‘ปาณิ เต สพฺพโสวโณฺณ, ปญฺจธาโร มธุสฺสโว;
นานารสา ปคฺฆรนฺติ, มเญฺญหํ ตํ ปุรินฺททํฯ

๒๖๘.‘‘นามฺหิ เทโว น คนฺธโพฺพ, นาปิ สโกฺก ปุรินฺทโท;
เปตํ มํ องฺกุร ชานาหิ, โรรุวมฺหา อิธาคตํฯ

๒๖๙.‘‘กึสีโล กึสมาจาโร, โรรุวสฺมึ ปุเร ตุวํ;
เกน เต พฺรหฺมจริเยน, ปุญฺญํ ปาณิมฺหิ อิชฺฌติฯ

๒๗๐.‘‘ตุนฺนวาโย ปุเร อาสึ, โรรุวสฺมึ ตทา อหํ;
สุกิจฺฉวุตฺติ กปโณ, น เม วิชฺชติ ทาตเวฯ

๒๗๑.‘‘นิเวสนญฺจ เม อาสิ, อสยฺหสฺส อุปนฺติเก;
สทฺธสฺส ทานปติโน, กตปุญฺญสฺส ลชฺชิโนฯ

๒๗๒.‘‘ตตฺถ ยาจนกายนฺติ, นานาโคตฺตา วนิพฺพกา;
เต จ มํ ตตฺถ ปุจฺฉนฺติ, อสยฺหสฺส นิเวสนํฯ

๒๗๓.‘‘กตฺถ คจฺฉาม ภทฺทํ โว, กตฺถ ทานํ ปทียติ;
เตสาหํ ปุฏฺโฐ อกฺขามิ, อสยฺหสฺส นิเวสนํฯ

๒๗๔.‘‘ปคฺคยฺห ทกฺขิณํ พาหุํ, เอตฺถ คจฺฉถ ภทฺทํ โว;
เอตฺถ ทานํ ปทียติ, อสยฺหสฺส นิเวสเนฯ

๒๗๕.‘‘เตน ปาณิ กามทโท, เตน ปาณิ มธุสฺสโว;
เตน เม พฺรหฺมจริเยน, ปุญฺญํ ปาณิมฺหิ อิชฺฌติฯ

๒๗๖. น กิร ตฺวํ อทา ทานํ, สกปาณีหิ กสฺสจิ;
ปรสฺส ทานํ อนุโมทมาโน, ปาณึ ปคฺคยฺห ปาวทิฯ

๒๗๗. เตน ปาณิ กามทโท, เตน ปาณิ มธุสฺสโว;
เตน เต พฺรหฺมจริเยน, ปุญฺญํ ปาณิมฺหิ อิชฺฌติฯ

๒๗๘. โย โส ทานมทา ภนฺเต, ปสนฺโน สกปาณิภิ;
โส หิตฺวา มานุสํ เทหํ, กึ นุ โส ทิสตํ คโตฯ

๒๗๙. นาหํ ปชานามิ อสยฺหสาหิโน, องฺคีรสสฺส คตึ อาคตึ วา;
สุตญฺจ เม เวสฺสวณสฺส สนฺติเก, สกฺกสฺส สหพฺยตํ คโต อสโยฺหฯ

๒๘๐. ‘‘อลเมว กาตุํ กลฺยาณํ, ทานํ ทาตุํ ยถารหํ;
ปาณึ กามททํ ทิสฺวา, โก ปุญฺญํ น กริสฺสติฯ

๒๘๑. ‘‘โส หิ นูน อิโต คนฺตฺวา, อนุปฺปตฺวาน ทฺวารกํ;
ทานํ ปฏฺฐปยิสฺสามิ, ยํ มมสฺส สุขาวหํฯ

๒๘๒. ‘‘ทสฺสามนฺนญฺจ ปานญฺจ, วตฺถเสนาสนานิ จ;
ปปญฺจ อุทปานญฺจ, ทุคฺเค สงฺกมนานิ จา’’ติฯ –

ปนฺนรส วจนปฏิวจนคาถา โหนฺติฯ

๒๖๗. ตตฺถ **ปาณิ เต**ติ ตว ทกฺขิณหตฺโถฯ **สพฺพโสวณฺโณ**ติ สพฺพโส สุวณฺณวณฺโณฯ **ปญฺจธาโร**ติ ปญฺจหิ องฺคุลีหิ ปเรหิ กามิตวตฺถูนํ ธารา เอตสฺส สนฺตีติ ปญฺจธาโรฯ **มธุสฺสโว**ติ มธุรรสวิสฺสนฺทโกฯ เตนาห **‘‘นานารสา ปคฺฆรนฺตี’’**ติ, มธุรกฏุกกสาวาทิเภทา นานาวิธา รสา วิสฺสนฺทนฺตีติ อตฺโถฯ ยกฺขสฺส หิ กามทเท มธุราทิรสสมฺปนฺนานิ วิวิธานิ ขาทนียโภชนียานิ หตฺถ วิสฺสชฺเชนฺต มธุราทิรสา ปคฺฆรนฺตีติ วุตฺตํฯ **มญฺญหํ ตํ ปุรินฺททนฺ**ติ มญฺญ อหํ ตํ ปุรินฺททํ สกฺกํ, ‘‘เอวํมหานุภาโว สโกฺก เทวราชา’’ติ ตํ อหํ มญฺญามีติ อตฺโถฯ

๒๖๘. **นามฺหิ เทโว**ติ เวสฺสวณาทิโก ปากฏเทโว น โหมิฯ **น คนฺธโพฺพ**ติ คนฺธพฺพกายิกเทโวปิ น โหมิฯ **นาปิ สโกฺก ปุรินฺทโท**ติ ปุริมตฺตภาเว ปุเร ทานสฺส ปฏฺฐปิตตฺตา ‘‘ปุรินฺทโท’’ติ ลทฺธนาโม สโกฺก เทวราชาปิ น โหมิฯ กตโร ปน อโหสีติ อาห **‘‘เปตํ มํ องฺกุร ชานาหี’’**ติอาทิฯ องฺกุรเปตูปปตฺติกํ มํ ชานาหิ, ‘‘อญฺญตโร เปตมหิทฺธิโก’’ติ มํ อุปธาเรหิฯ **โรรุวมฺหา อิธาคตนฺ**ติ โรรุวนครโต จวิตฺวา มรุกนฺตาเร อิธ อิมสฺมึ นิโคฺรธรุเกฺข อุปปชฺชนวเสน อาคตํ, เอตฺถ นิพฺพตฺตนฺติ อตฺโถฯ

๒๖๙. **กึสีโล กึสมาจาโร, โรรุวสฺมึ ปุเร ตุวนฺ**ติ ปุเพฺพ ปุริมตฺตภาเว โรรุวนคเร วสโนฺต ตฺวํ กึสีโล กึสมาจาโร อโหสิ, ปาปโต นิวตฺตนลกฺขณํ กีทิสํ สีลํ สมาทาย สํวตฺติตปุญฺญกิริยาลกฺขเณน สมาจาเรน กึสมาจาโร, ทานาทีสุ กุสลสมาจาเรสุ กีทิโส สมาจาโร อโหสีติ อตฺโถฯ **เกน เต พฺรหฺมจริเยน** , **ปุญฺญํ ปาณิมฺหิ อิชฺฌตี**ติ กีทิเสน เสฏฺฐจริเยน อิทํ เอวรูปํ ตว หตฺถสุ ปุญฺญผลํ อิทานิ สมิชฺฌติ นิปฺผชฺชติ, ตํ กเถหีติ อตฺโถฯ ปุญฺญผลญฺหิ อิธ อุตฺตรปทโลเปน ‘‘ปุญฺญ’’นฺติ อธิเปฺปตํฯ ตตฺถา หิ ตํ ‘‘กุสลานํ, ภิกฺขเว, ธมฺมานํ สมาทานเหตุ เอวมิทํ ปุญฺญํ ปวฑฺฒตี’’ติอาทีสุ (ที. นิ. ๓.๘๐) ปุญฺญนฺติ วุตฺตํฯ

๒๗๐. **ตุนฺนวาโย**ติ ตุนฺนกาโรฯ **สุกิจฺฉวุตฺตีติ** สุฏฺฐุ กิจฺฉปฺปตฺติโก อติวิย ทุกฺขชีวิโกฯ **กปโณ**ติ วราโก, ทีโนติ อโตฺถฯ **น เม วิชฺชติ ทาตเว**ติ อทฺธิกานํ สมณพฺราหฺมณานํ ทาตุํ กิญฺจิ ทาตพฺพยุตฺตกํ มยฺหํ นตฺถิ, จิตฺตํ ปน เม ทานํ ทินฺนนฺติ อธิปฺปาโยฯ

๒๗๑. **นิเวสน**นฺติ ฆรํ, กมฺมกรณสาลา วาฯ **อสยฺหสฺส อุปนฺติเก**ติ อสยฺหสฺส มหาเสฏฺฐิโน เคหสฺส สมีเปฯ **สทฺธสฺสา**ติ กมฺมผลสทฺธาย สมนฺนาคตสฺสฯ **ทานปติโน**ติ ทาเน นิรนฺตรปฺปวตฺตาย ปริจฺจาคสมฺปตฺติยา โลภสฺส จ อภิภวน ปติภูตสฺสฯ **กตปุญฺญสฺสา**ติ ปุพฺเพ กตสุจริตกมฺมสฺสฯ **ลชฺชิโน**ติ ปาปชิคุจฺฉนสภาวสฺสฯ

๒๗๒. **ตตฺถา**ติ ตสฺมึ มม นิเวสเนฯ **ยาจนกายนฺตีติ** ยาจนกา ชนา อสยฺหเสฏฺฐึ กิญฺจิ ยาจิตุกามา อาคจฺฉนฺติฯ **นานาโคตฺตา**ติ นานาวิธโคตฺตาปเทสาฯ **วนิพฺพกา**ติ วณฺณทีปกา, เย ทายกสฺส ปุญฺญผลาทิญฺจ คุณกิตฺตนาทิมุเขน อตฺตโน อตฺถิกภาวํ ปเวเทนฺตา วิจรนฺติฯ **เต จ มํ ตตฺถ ปุจฺฉนฺตีติ ตตฺถา**ติ นิปาตมตฺตํ, เต ยาจกาทโย มํ อสยฺหเสฏฺฐิโน นิเวสนํ ปุจฺฉนฺติฯ อกฺขรจินฺตกา หิ อีทิเสสุ ฐาเนสุ กมฺมทฺวยํ อิจฺฉนฺติฯ

๒๗๓. **กตฺถ คจฺฉาม ภทฺทํ โว, กตฺถ ทานํ ปทียตีติ** เตสํ ปุจฺฉนาการทสฺสนํฯ อยํ เปตฺถ อโตฺถ – ภทฺทํ ตุมฺหากํ โหตุ, มยํ ''อสยฺหมหาเสฏฺฐินา ทานํ ปทียตี''ติ สุตฺวา อาคตา, กตฺถ ทานํ ปทียติ, กตฺถ วา มยํ คจฺฉาม, กตฺถ คเตน ทานํ สกฺกา ลทฺธุนฺติฯ **เตสาหํ ปุโฏฺฐ อกฺขามี**ติ เอวํ เตหิ อทฺธิกชเนหิ ลภนฏฺฐานํ ปุโฏฺฐ ''อหํ ปุพฺเพ อกตปุญฺญตาย อิทานิ อีทิสานํ กิญฺจิ ทาตุํ อสมโตฺถ ชาโต, ทานคฺคํ ปน อิเมสํ ทเสฺสโนฺต ลาภสฺส อุปายาจิกฺขเณน ปีตึ อุปฺปาเทโนฺต เอตฺตเกนปิ พหุํ ปุญฺญํ ปสวามี''ติ คารวํ อุปฺปาเทตฺวา ทกฺขิณํ พาหุํ ปสาเรตฺวา เตสํ อสยฺหเสฏฺฐิสฺส นิเวสนํ อกฺขามิฯ เตนาห **''ปคฺคยฺห ทกฺขิณํ พาหุ''**นฺติอาทิฯ

๒๗๔. **เตน ปาณิ กามทโท**ติ เตน ปรทานปกาสเนน ปเรน กตสฺส ทานสฺส สกฺกจฺจํ อนุโมทนมเตฺตน เหตุนา อิทานิ มยฺหํ หโตฺถ กปฺปรุกฺโข วิย สนฺตานกลตา วิย จ กามทุโห อิจฺฉิติจฺฉิตทายี กามทโท โหติฯ กามทโท จ โหโนฺต **เตน ปาณิ มธุสฺสโว** อิฏฺฐวตฺถุวิสฺสชฺชนโก ชาโตฯ

๒๗๖. **น กิร ตฺวํ อทา ทาน**นฺติ **กิรา**ติ อนุสฺสวนเตฺถ นิปาโต, ตฺวํ กิร อตฺตโน สนฺตกํ น ปริจฺจชิ, **สกปาณีหิ** สหเตฺถหิ ยสฺส กสฺสจิ สมณสฺส วา พฺราหฺมณสฺส วา กิญฺจิ ทานํ น อทาสิฯ **ปรสฺส ทานํ อนุโมทมาโน**ติ เกวลํ ปน ปเรน กตํ ปรสฺส ทานํ ''อโห ทานํ ปวเตฺตสี''ติ อนุโมทมาโนเยว วิหาสิฯ

๒๗๗. **เตน ปาณิ กามทโท**ติ เตน ตุยฺหํ ปาณิ เอวํ กามทโท, อโห อจฺฉริยา วต ปุญฺญานํ คตีติ อธิปฺปาโยฯ

๒๗๘. **โย โส ทานมทา, ภเนฺต, ปสโนฺน สกปาณิภี**ติ เทวปุตฺตํ คารเวน อาลปติฯ ภเนฺต, ปเรน กตสฺส ทานานุโมทกสฺส ตาว ตุยฺหํ อีทิสํ ผลํ เอวรูโป อานุภาโว, โย ปน โส อสยฺหมหาเสฏฺฐิ มหาทานํ อทาสิ, ปสนฺนจิโตฺต หุตฺวา สหเตฺถหิ ตทา มหาทานํ ปวเตฺตสิฯ **โส หิตฺวา มานุสํ เทห**นฺติ โส อิธ มนุสฺสตฺตภาวํ ปหายฯ **กิ**นฺติ กตรํฯ **นุ โส**ติ **นู**ติ นิปาตมตฺตํฯ **ทิสตํ คโต**ติ ทิสํ ฐานํ คโต, กีทิสี ตสฺส คโต นิปฺผตฺตีติ อสยฺหเสฏฺฐิโน อภิสมฺปรายํ ปุจฺฉิฯ

๒๗๙. **อสยฺหสาหิโน**ติ อเญฺญหิ มจฺฉรีหิ โลภาภิภูเตหิ สหิตุํ วหิตุํ อสกฺกุเณยฺยสฺส ปริจฺจาคาทิวิภาคสฺส สปฺปุริสธุรสฺส สหนโต อสยฺหสาหิโนฯ **องฺคีรสสฺสา**ติ องฺคโต นิกฺขมนกชุติสฺสฯ รโสติ หิ ชุติยา อธิวจนํฯ ตสฺส กิร ยาจเก อาคจฺฉเนฺต ทิสฺวา อุฬารํ ปีติโสมนสฺสํ อุปฺปชฺชติ, มุขวโณฺณ วิปฺปสีทติ, ตํ อตฺตโน ปจฺจกฺขํ กตฺวา เอวมาหฯ **คตึ อาคตึ วา**ติ ตสฺส ''อสุกํ นาม คตึ, อิโต คโต''ติ คตึ วา ''ตโต วา ปน อสุกสฺมึ กาเล อิธาคมิสฺสตี''ติ อาคตึ วา นาหํ ชานามิ, อวิสโย เอส มยฺหํฯ **สุตญฺจ เม เวสฺสวณสฺส สนฺติเก**ติ อปิจ โข อุปฏฺฐานํ คเตน เวสฺสวณสฺส มหาราชสฺส สนฺติเก สุตเมตํ มยาฯ **สกฺกสฺส สหพฺยตํ คโต อสโยฺห**ติ อสยฺหเสฏฺฐิ สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส สหพฺยตํ คโต อโหสิ, ตาวตึสภวเน นิพฺพโตฺตติ อโตฺถฯ

๒๘๐. **อลเมว กาตุํ กลฺยาณ**นฺติ ยํกิญฺจิ กลฺยาณํ กุสลํ ปุญฺญํ กาตุํ ยุตฺตเมว ปติรูปเมวฯ ตตฺถ ปน ยํ สพฺพสาธารณํ สุกตตรํ, ตํ ทเสฺสตุํ **''ทานํ ทาตุํ ยถารห''**นฺติ วุตฺตํ, อตฺตโน วิภวพลานุรูปํ ทานํ ทาตุํ อลเมวฯ ตตฺถ การณมาห **''ปาณึ กามททํ ทิสฺวา''**ติฯ ยตฺร หิ นาม ปรกตปุญฺญานุโมทนปุพฺพเกน ทานปตินิเวสนมคฺคาจิกฺขณมเตฺตน อยํ หโตฺถ กามททโท ทิโฎฺฐ, อิมํ ทิสฺวาฯ **โก ปุญฺญํ น กริสฺสตี**ติ มาทิโส โก นาม อตฺตโน ปติฎฺฐานภูตํ ปุญฺญํ น กริสฺสตีติฯ

๒๘๑. เอวํ อนิยมวเสน ปุญฺญกิริยาย อาทรํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อตฺตนิ ตํ นิยเมตฺวา ทเสฺสโนฺต **''โส หิ นูนา''**ติอาทิคาถาทฺวยมาหฯ ตตฺถ **โส**ติ โส อหํฯ **หี**ติ อวธารเณ นิปาโต, **นูนา**ติ ปริวิตเกฺกฯ **อิโต คนฺตฺวา**ติ อิโต มรุภูมิโต อปคนฺตฺวาฯ **อนุปฺปตฺวาน ทฺวารก**นฺติ ทฺวารวตีนครํ อนุปาปุณิตฺวาฯ **ปฏฺฐปยิสฺสามี**ติ ปวตฺตยิสฺสามิฯ

เอวํ องฺกุเรน ''ทานํ ทสฺสามี''ติ ปฏิญฺญาย กตาย ยโกฺข ตุฎฺฐมานโส ''มาริส, ตฺวํ วิสฺสโตฺถ ทานํ เทหิ, อหํ ปน เต สหายกิจฺจํ กริสฺสามิ, เยน เต เทยฺยธโมฺม น ปริกฺขยํ คมิสฺสติ, เตน ปกาเรน กริสฺสามี''ติ ตํ ทานกิริยาย สมุเตฺตชตฺวา ''พฺราหฺมณ วาณิช, ตฺวํ กิร มาทิเส พลกฺกาเรน เนตุกาโม อตฺตโน ปมาณํ น ชานาสี''ติ ตสฺส ภณฺฑมนฺตรธาเปตฺวา ตํ ยกฺขวิภึสกาย ภึสาเปโนฺต สนฺตเชฺชสิฯ อถ นํ องฺกุโร นานปฺปการํ ยาจิตฺวา พฺราหฺมเณน ขมาเปโนฺต ปสาเทตฺวา สพฺพภณฺฑํ ปากติกํ การาเปตฺวา รตฺติยา อุปคตาย ยกฺขํ วิสฺสเชฺชตฺวา คจฺฉโนฺต ตสฺส อวิทูเร อญฺญตรํ อติวิย พีภจฺฉทสฺสนํ เปตํ ทิสฺวา เตน กตกมฺมํ ปุจฺฉโนฺต –

๒๘๓. ''เกน เต องฺคุลี กุณา, มุขญฺจ กุณลีกตํ;
อกฺขีนิ จ ปคฺฆรนฺติ, กึ ปาปํ ปกตํ ตยา''ติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **กุณา**ติ กุณิกา ปฏิกุณิกา อนุชุภูตาฯ **กุณลีกต**นฺติ มุขวิกาเรน วิกุณิตํ สํกุณิตํฯ **ปคฺฆรนฺตี**ติ อสุจึ วิสฺสนฺทนฺติฯ

อถสฺส เปโต –

๒๘๔. ''องฺคีรสสฺส คหปติโน, สทฺธสฺส ฆรเมสิโน;
ตสฺสาหํ ทานวิสฺสเคฺค, ทาเน อธิกโต อหุํฯ

๒๘๕. ''ตตฺถ ยาจนเก ทิสฺวา, อาคเต โภชนตฺถิเก;
เอกมนฺตํ อปกฺกมฺม, อกาสึ กุณลึ มุขํฯ

๒๘๖. ''เตน เม องฺคุลี กุณา, มุขญฺจ กุณลีกตํ;

อกฺขีนิ เม ปคฺฆรนฺติ, ตํ ปาปํ ปกตํ มยา’’ติฯ –

ติโสฺส คาถา อภาสิฯ

๒๘๔. ตตฺถ **‘‘องฺคีรสสฺสา’’**ติอาทินา อสยฺหเสฏฺฐึ กิเตฺตติฯ **ฆรเมสิโน**ติ ฆรมาวสนฺตสฺส คหฏฺฐสฺสฯ **ทานวิสฺสเคฺค**ติ ทานเคฺค ปริจฺจาคฏฺฐาเนฯ **ทาเน อธิกโต อหุ**นฺติ เทยฺยธมฺมสฺส ปริจฺจชเน ทานาธิกาเร อธิกโต ฐปิโต อโหสิํฯ

๒๘๕. **เอกมนฺตํ อปกฺกมฺมา**ติ ยาจนเก โภชนตฺถิเก อาคเต ทิสฺวา ทานพฺยาวเฏน ทานคฺคโต อนปกฺกมฺม ยถาฐาเนเยว ฐตฺวา สญฺชาตปีติโสมนเสฺสน วิปฺปสนฺนมุขวเณฺณน สหเตฺถน ทานํ ทาตพฺพํ, ปเรหิ วา ปติรูเปหิ ทาเปตพฺพํ, อหํ ปน ตถา อกตฺวา ยาจนเก อาคจฺฉเนฺต ทูรโตว ทิสฺวา อตฺตานํ อทเสฺสโนฺต เอกมนฺตํ อปกฺกมฺม อปกฺกมิตฺวาฯ **อกาสิํ กุณลิํ มุข**นฺติ วิกุณิตํ สงฺกุจิตํ มุขํ อกาสิํฯ

๒๘๖. **เตนา**ติ ยสฺมา ตทาหํ สามินา ทานาธิกาเร นิยุโตฺต สมาโน ทานกาเล อุปฏฺฐิเต มจฺฉริยาปกโต ทานคฺคโต อปกฺกมโนฺต ปาเทหิ สโงฺกจํ อาปชฺชิํ, สหเตฺถหิ ทาตเพฺพ ตถา อกตฺวา หตฺถสโงฺกจํ อาปชฺชิํ, ปสนฺนมุเขน ภวิตเพฺพ มุขสโงฺกจํ อาปชฺชิํ, ปิยจกฺขูหิ โอโลเกตเพฺพ จกฺขุกาลุสิยํ อุปฺปาเทสิํ, ตสฺมา หตฺถงฺคุลิโย จ ปาทงฺคุลิโย จ กุณิตา ชาตา, มุขญฺจ กุณลีกตํ วิรูปรูปํ สงฺกุจิตํ, อกฺขีนิ อสฺจีทุคฺคนฺธเชคฺจฺฉานิ อสฺสูนิ ปคฺฆรนฺตีติ อโตฺถฯ เตน วุตฺตํ –

‘‘เตน เม องฺคุลี กุณา, มุขญฺจ กุณลีกตํ;
อกฺขีนิ เม ปคฺฆรนฺติ, ตํ ปาปํ ปกตํ มยา’’ติฯ

ตํ สุตฺวา องฺกุโร เปตํ ครหโนฺต –

๒๘๗. ‘‘ธเมฺมน เต กาปุริส, มุขญฺจ กุณลีกตํ;
อกฺขีนิ จ ปคฺฆรนฺติ, ยํ ตํ ปรสฺส ทานสฺส;
อกาสิ กุณลิํ มุข’’นฺติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **ธเมฺมนา**ติ ยุเตฺตเนว การเณนฯ **เต**ติ ตวฯ **กาปุริสา**ติ ลามกปุริสฯ **ยนฺ**ติ ยสฺมาฯ **ปรสฺส ทานสฺสา**ติ ปรสฺส ทานสฺมิํฯ อยเมว วา ปาโฐฯ

ปุน องฺกุโร ตํ ทานปติํ เสฏฺฐิํ ครหโนฺต –

๒๘๘. ‘‘กถญฺหิ ทานํ ททมาโน, กเรยฺย ปรปตฺติยํ;
อนฺนปานํ ขาทนียํ, วตฺถเสนาสนานิ จา’’ติฯ –

คาถมาหฯ ตสฺสโตฺถ – **ทานํ** ททโนฺต ปุริโส **กถญฺหิ** นาม ตํ **ปรปตฺติยํ** ปเรน ปาเปตพฺพํ สาเธตพฺพํ **กเรยฺย**, อตฺตปจฺจกฺขเมว กตฺวา สหเตฺถเนว ทเทยฺย, สยํ วา ตตฺถ พฺยาวโฏ ภเวยฺย, อญฺญถา อตฺตโน เทยฺยธโมฺม อฏฺฐาเน วิทฺธํสิเยถ, ทกฺขิเณยฺยา จ ทาเนน ปริหาเยยฺยุนฺติฯ

เอวํ ตํ ครหิตฺวา อิทานิ อตฺตนา ปฏิปชฺชิตพฺพวิธิํ ทเสฺสโนฺต –

๒๘๙. ‘‘โส หิ นูน อิโต คนฺตฺวา, อนุปฺปตฺวาน ทฺวารกํ;

ทานํ ปฏฺฐปยิสฺสามิ, ยํ มมสฺส สุขาวหํฯ

๒๙๐. ‘‘ทสฺสามนฺนญฺจ ปานญฺจ, วตฺถเสนาสนานิ จ;
ปปญฺจ อุทปานญฺจ, ทุเคฺค สงฺกมนานิ จา’’ติฯ –

คาถาทฺวยมาห, ตํ วุตฺตตฺถเมวฯ

๒๙๑. ‘‘ตโต หิ โส นิวตฺติตฺวา, อนุปฺปตฺวาน ทฺวารกํ;
ทานํ ปฏฺฐปยิ องฺกุโร, ยํตุมสฺส สุขาวหํฯ

๒๙๒. ‘‘อทา อนฺนญฺจ ปานญฺจ, วตฺถเสนาสนานิ จ;
ปปญฺจ อุทปานญฺจ, วิปฺปสนฺเนน เจตสาฯ

๒๙๓. ‘‘โก ฉาโต โก จ ตสิโต, โก วตฺถํ ปริทหิสฺสติ;
กสฺส สนฺตานิ โยคฺคานิ, อิโต โยเชนฺตุ วาหนํฯ

๒๙๔. ‘‘โก ฉตฺติจฺฉติ คนฺธญฺจ, โก มาลํ โก อุปาหนํ;
อิติสฺสุ ตตฺถ โฆเสนฺติ, กปฺปกา สูทมาคธา;
สทา สายญฺจ ปาโต จ, องฺคุรสฺส นิเวสเน’’ติฯ –

จตสฺโส คาถา องฺคุรสฺส ปฏิปตฺตึ ทเสฺสตุํ สงฺคีติกาเรหิ ฐปิตาฯ

๒๙๑. ตตฺถ **ตโต**ติ มรุกนฺตารโตฯ **นิวตฺติตฺวา**ติ ปฏินิวตฺติตฺวาฯ **อนุปฺปตฺวาน ทฺวารก**นฺติ ทฺวารวตีนครํ อนุปาปุณิตฺวาฯ **ทานํ ปฏฺฐปยิ องฺคุโร**ติ ยเกฺขน ปริปูริตสกลโกฏฺฐาคาโร สพฺพปาเถยฺยกํ มหาทานํ โส องฺคุโร ปฏฺฐเปสิฯ **ยํตุมสฺส สุขาวห**นฺติ ยํ อตฺตโน สมฺปติ อายติญฺจ สุขนิพฺพตฺตกํฯ

๒๙๓. **โก ฉาโต**ติ โก ชิฆจฺฉิโต, โส อาคนฺตฺวา ยถารุจิ ภุญฺชตูติ อธิปฺปาโยฯ เอเสว นโย เสเสสุปิฯ **ตสิโต**ติ ปิปาสิโตฯ **ปริทหิสฺสตี**ติ นิวาเสสฺสติ ปารุปิสฺสติ จาติ อโตฺถฯ **สนฺตานี**ติ ปริสฺสมปฺปตฺตานิฯ **โยคฺคานี**ติ รถวาหนานิฯ **อิโต โยเชนฺตุ วาหน**นฺติ อิโต โยคฺคสมูหโต ยถารุจิตํ คเหตฺวา วาหนํ โยเชนฺตุฯ

๒๙๔. **โก ฉตฺติจฺฉตี**ติ โก กิลญฺชฉตฺตาทิเภทํ ฉตฺตํ อิจฺฉติ, โส คณฺหาตูติ อธิปฺปาโยฯ เสเสสุปิ เอเสว นโยฯ **คนฺธ**นฺติ จตุชฺชาติยคนฺธาทิกํ คนฺธํฯ **มาล**นฺติ คนฺถิตาคนฺถิตเภทํ ปุปฺผํฯ **อุปาหน**นฺติ ขลฺลพทฺธาทิเภทํ อุปาหนํฯ **อิติสฺสู**ติ เอตฺถ **สู**ติ นิปาตมตฺตํ, อิติ เอวํ ‘‘โก ฉาโต, โก ตสิโต’’ติอาทินาติ อโตฺถฯ **กปฺปกา**ติ นฺหาปิตกาฯ **สูทา**ติ ภตฺตการกาฯ **มาคธา**ติ คนฺธิโนฯ **สทา**ติ สพฺพกาลํ ทิวเส ทิวเส สายญฺจ ปาโต จ ตตฺถ องฺคุรสฺส นิเวสเน โฆเสนฺติ อุโคฺฆเสนฺตีติ โยชนาฯ

เอวํ มหาทานํ ปวเตฺตนฺตสฺส คจฺฉเนฺต กาเล ติตฺติภาวโต อตฺถิกชเนหิ ปวิวิตฺตํ วิรฬํ ทานคฺคํ อโหสิฯ ตํ ทิสฺวา องฺกุโร ทาเน อุฬารชฺฌาสยตาย อตุฏฺฐมานโส หุตฺวา อตฺตโน ทาเน นิยุตฺตํ สินฺธกํ นาม มาณวํ อามเนฺตตฺวา –

๒๙๕. ‘‘สุขํ สุปติ องฺกุโร, อิติ ชานาติ มํ ชโน;
ทุกฺขํ สุปามิ สินฺธก, ยํ น ปสฺสามิ ยาจเกฯ

๒๙๖. ‘‘สุขํ สุปติ องฺกุโร, อิติ ชานาติ มํ ชโน;
ทุกฺขํ สุปามิ สินฺธก, อปฺปเก สุ วนิพฺพเก’’ติฯ –

คาถาทฺวยมาหฯ ตตฺถ **สุขํ สุปติ องฺกุโร, อิติ ชานาติ มํ ชโน**ติ ‘‘องฺกุโร ราชา ยสโภคสมปฺปิโต ทานปติ อตฺตโน โภคสมฺปตฺติยา ทานสมฺปตฺติยา จ สุขํ สุปติ, สุเขเนว นิทฺทํ อุปคจฺฉติ, สุขํ ปฏิพุชฺฌตี’’ติ เอวํ มํ ชโน สมฺภาเวติฯ **ทุกฺขํ สุปามิ สินฺธกา**ติ อหํ ปน สินฺธก ทุกฺขเมว สุปามิฯ กสฺมา? **ยํ น ปสฺสามิ ยาจเก**ติ, ยสฺมา มม อชฺฌาสยานุรูปํ เทยฺยธมฺมปฏิคฺคาหเก พหู ยาจเก น ปสฺสามิ, ตสฺมาติ อโตฺถฯ **อปฺปเก สุ วนิพฺพเก**ติ วนิพฺพกชเน อปฺปเก กติปเย ชาเต ทุกฺขํ สุปามีติ โยชนาฯ **สู**ติ จ นิปาตมตฺตํ, อปฺปเก วนิพฺพกชเน สตีติ อโตฺถฯ

ตํ สุตฺวา สินฺธโก ตสฺส อุฬารํ ทานาธิมุตฺตึ ปากฏตรํ กาตุกาโม –

๒๙๗. ‘‘สโกฺก เจ เต วรํ ทชฺชา, ตาวตึสานมิสฺสโร;
กิสฺส สพฺพสฺส โลกสฺส, วรมาโน วรํ วเร’’ติฯ –

คาถมาหฯ ตสฺสโตฺถ – **ตาวตึสานํ** เทวานํ **สพฺพสฺส** จ **โลกสฺส อิสฺสโร สโกฺก** ‘‘วรํ วรสฺสุ, องฺกุร, ยํกิญฺจิ มนสิจฺฉิต’’นฺติ ตุยฺหํ วรํ **ทชฺชา** ทเทยฺย **เจ, วรมาโน** ปตฺถยมาโน **กิสฺส** กีทิสํ **วรํ** วเรยฺยาสีติ อโตฺถฯ

อถ องฺกุโร อตฺตโน อชฺฌาสยํ ยาถาวโต ปเวเทโนฺต –

๒๙๘. ‘‘สโกฺก เจ เม วรํ ทชฺชา, ตาวตึสานมิสฺสโร;
กาลุฏฺฐิตสฺส เม สโต, สูริยุคฺคมนํ ปติ;
ทิพฺพา ภกฺขา ปาตุภเวยฺยุํ, สีลวโนฺต จ ยาจกาฯ

๒๙๙. ‘‘ททโต เม น ขีเยถ, ทตฺวา นานุตเปยฺยหํ;
ททํ จิตฺตํ ปสาเทยฺยํ, เอตํ สกฺกํ วรํ วเร’’ติฯ – เทฺว คาถา อภาสิ;

๒๙๘. ตตฺถ **กาลุฏฺฐิตสฺส เม สโต**ติ กาเล ปาโต วุฏฺฐิตสฺส อตฺถิกานํ ทกฺขิเณยฺยานํ อปจายนปาริจริยาทิวเสน อุฏฺฐานวีริยสมฺปนฺนสฺส เม สมานสฺสฯ **สูริยุคฺคมนํ ปตี**ติ สูริยุคฺคมนเวลายํฯ **ทิพฺพา ภกฺขา ปาตุภเวยฺยุ**นฺติ เทวโลกปริยาปนฺนา อาหารา อุปฺปเชฺชยฺยุํฯ **สีลวโนฺต จ ยาจกา**ติ ยาจกา จ สีลวโนฺต กลฺยาณธมฺมา ภเวยฺยุํฯ

๒๙๙. **ททโต เม น ขีเยถา**ติ อาคตาคตานํ ทานํ ททโต จ เม เทยฺยธโมฺม น ขีเยถ, น ปริกฺขยํ คเจฺฉยฺยฯ **ทตฺวา นานุตเปยฺยห**นฺติ ตญฺจ ทานํ ทตฺวา กิญฺจิเทว อปฺปสาทกํ ทิสฺวา เตน อหํ ปจฺฉา นานุตเปยฺยํฯ **ททํ จิตฺตํ ปสาเทยฺย**นฺติ ททมาโน จิตฺตํ ปสาเทยฺยํ, ปสนฺนจิโตฺตเยว หุตฺวา ทเทยฺยํฯ **เอตํ สกฺกํ วรํ วเร**ติ สกฺกํ เทวานมินฺทํ อาโรคฺยสมฺปทา, เทยฺยธมฺมสมฺปทา, ทกฺขิเณยฺยสมฺปทา, เทยฺยธมฺมสฺส อปริมิตสมฺปทา, ทายกสมฺปทาติ เอตํ ปญฺจวิธํ วรํ วเรยฺยํฯ เอตฺถ จ ‘‘กาลุฏฺฐิตสฺส เม สโต’’ติ เอเตน อาโรคฺยสมฺปทา, ‘‘ทิพฺพา ภกฺขา ปาตุภเวยฺยุ’’นฺติ เอเตน เทยฺยธมฺมสมฺปทา, ‘‘สีลวโนฺต จ ยาจกา’’ติ เอเตน ทกฺขิเณยฺยสมฺปทา, ‘‘ททโต เม น ขีเยถา’’ติ เอเตน เทยฺยธมฺมสฺส อปริมิตสมฺปทา, ‘‘ทตฺวา นานุตเปยฺยหํ, ททํ จิตฺตํ ปสาเทยฺย’’นฺติ เอเตหิ ทายกสมฺปทาติ อิเม ปญฺจ อตฺถา วรภาเวน อิจฺฉิตาฯ เต จ โข ทานมยปุญฺญสฺส ยาวเทว อุฬารภาวายาติ เวทิตพฺพาฯ

เอวํ องฺกุเรน อตฺตโน อชฺฌาสเย ปเวทิเต ตตฺถ นิสิโนฺน นีติสเตฺถ กตปริจโย โสนโก นาม เอโก ปุริโส ตํ อติทานโต วิจฺฉินฺทิตุกาโม –

๓๐๐. ‘‘น สพฺพวิตฺตานิ ปเร ปเวจฺฉ, ทเทยฺย ทานญฺจ ธนญฺจ รเกฺข;
ตสฺมา หิ ทานา ธนเมว เสโยฺย, อติปฺปทาเนน กุลา น โหนฺติฯ

๓๐๑. ‘‘อทานมติทานญฺจ นปฺปสํสนฺติ ปณฺฑิตา,
ตสฺมา หิ ทานา ธนเมว เสโยฺย,
สเมน วเตฺตยฺย ส ธีรธโมฺม’’ติฯ –

เทฺว คาถา อภาสิฯ สินฺธโก เอวํ ปุนปิ วีมํสิตุกาโม **‘‘น สพฺพวิตฺตานี’’**ติอาทิมาหาติ อปเรฯ

๓๐๐. ตตฺถ **สพฺพวิตฺตานี**ติ สวิญฺญาณกอวิญฺญาณกปฺปเภทานิ สพฺพานิ วิตฺตูปกรณานิ, ธนานีติ อโตฺถฯ **ปเร**ติ ปรมฺหิ, ปรสฺสาติ อโตฺถ ฯ **น ปเวจฺฉ**ติ น ทเทยฺย, ‘‘ทกฺขิเณยฺยา ลทฺธา’’ติ กตฺวา กิญฺจิ อเสเสตฺวา สพฺพสาปเตยฺยปริจฺจาโค น กาตโพฺพติ อโตฺถฯ **ทเทยฺย ทานญฺจา**ติ สเพฺพน สพฺพํ ทานธโมฺม น กาตโพฺพ, อถ โข อตฺตโน อายญฺจ วยญฺจ ชานิตฺวา วิภวานุรูปํ ทานญฺจ ทเทยฺยฯ **ธนญฺจ รเกฺข**ติ อลทฺธลาภลทฺธปริรกฺขณรกฺขิตสมฺพนฺธวเสน ธนํ ปริปาเลยฺยฯ

‘‘เอเกน โภเค ภุเญฺชยฺย, ทฺวีหิ กมฺมํ ปโยชเย;
จตุตฺถญฺจ นิธาเปยฺย, อาปทาสุ ภวิสฺสตี’’ติฯ (ที. นิ. ๓.๒๖๕) –

วุตฺตวิธินา วา ธนํ รเกฺขยฺย ตมฺมูลกตฺตา ทานสฺสฯ ตโยปิ มคฺคา อญฺญมญฺญวิโสธเนน ปฏิเสวิตพฺพาติ หิ นีติจินฺตกาฯ **ตสฺมา หี**ติ ยสฺมา ธนญฺจ รกฺขนฺต ทานญฺจ กโรนฺต อุภยโลกหิตาย ปฏิปโนฺน โหติ ธนมูลกญฺจ ทานํ, ตสฺมา ทานโต ธนเมว เสโยฺย สุนฺทรตโรติ อติทานํ น กาตพฺพนฺติ อธิปฺปาโยฯ เตนาห **‘‘อติปฺปทาเนน กุลา น โหนฺตี’’**ติ, ธนสฺส ปมาณํ อชานิตฺวา ทานสฺส ตํ นิสฺสาย อติปฺปทานปสเงฺคน กุลานิ น โหนฺติ นปฺปวตฺตนฺติ, อุจฺฉิชฺชนฺตีติ อโตฺถฯ

๓๐๑. อิทานิ วิญฺญูนํ ปสํสิตเมวตฺถํ ปติฏฺฐเปโนฺต **‘‘อทานมติทานญฺจา’’**ติ คาถมาหฯ ตตฺถ **อทานมติทานญฺจา**ติ สเพฺพน สพฺพํ กฏจฺฉุภิกฺขายปิ ตณฺฑุลมุฏฺฐิยาปิ อทานํ, ปมาณํ อติกฺกมิตฺวา ปริจฺจาคสงฺขาตํ อติทานญฺจ **ปณฺฑิตา** พุทฺธิมโนฺต สปญฺญชาติกา **นปฺปสํสนฺติ** น วณฺณยนฺติฯ สเพฺพน สพฺพํ อทาเนน หิ สมฺปรายิกโต อตฺถโต ปริพาหิโร โหติฯ อติทาเนน ทิฏฺฐธมฺมิกปเวณี น ปวตฺตติฯ **สเมน วเตฺตยฺยา**ติ อวิสเมน โลกิยสริกฺขเกน สมาหิเตน มชฺฌิเมน ญาเยน ปวเตฺตยฺยฯ **ส ธีรธโมฺม**ติ ยา ยถาวุตฺตา ทานาทานปฺปวตฺติ, โส ธีรานํ ธิติสมฺปนฺนานํ นีตินยกุสลานํ ธโมฺม, เตหิ คตมโคฺคติ ทีเปติฯ

ตํ สุตฺวา องฺกุโร ตสฺส อธิปฺปายํ ปริวเตฺตโนฺต –

๓๐๒. ‘‘อโห วต เร อหเมว ทชฺชํ, สโนฺต จ มํ สปฺปุริสา ภเชยฺยุํ;
เมโฆว นินฺนานิ ปริปูรยโนฺต, สนฺตปฺปเย สพฺพวนิพฺพกานํฯ

๓๐๓. ‘‘ยสฺส ยาจนเก ทิสฺวา, มุขวโณฺณ ปสีทติ;
ทตฺวา อตฺตมโน โหติ, ตํ ฆรํ วสโต สุขํฯ

๓๐๔.‘‘ยสฺส ยาจนเก ทิสฺวา, มุขวโณฺณ ปสีทติ;
ทตฺวา อตฺตมโน โหติ, เอสา ยญฺญสฺส สมฺปทาฯ

๓๐๕.‘‘ปุเพฺพว ทานา สุมโน, ททํ จิตฺตํ ปสาทเย;
ทตฺวา อตฺตมโน โหติ, เอสา ยญฺญสฺส สมฺปทา’’ติฯ –

จตูหิ คาถาหิ อตฺตนา ปฎิปชฺชิตพฺพวิธึ ปกาเสสิฯ

๓๐๒. ตตฺถ **อโห วตา**ติ สาธุ วตฯ **เร**ติ อาลปนํฯ **อหเมว ทชฺช**นฺติ อหํ ทชฺชเมวฯ อยเณฺหตฺถ สเงฺขปโตฺถ – มาณว, ‘‘ทานา ธนเมว เสโยฺย’’ติ ยทิ อยํ นีติกุสลานํ วาโท ตว โหตุ, กามํ อหํ ทชฺชเมวฯ **สโนฺต จ มํ สปฺปุริสา ภเชยฺยุ**นฺติ ตสฺมิญฺจ ทาเน สโนฺต อุปสนฺตกายวจีมโนสมาจารา สปฺปุริสา สาธโว มํ ภเชยฺยุํ อุปคเจฺฉยฺยุํฯ **เมโฆว นินฺนานิ ปริปูรยโนฺต**ติ อหํ อภิปฺปวสฺสโนฺต มหาเมโฆ วิย นินฺนานิ นินฺนฎฺฐานานิ สเพฺพสํ วนิพฺพกานํ อธิปฺปาเย ปริปูรยโนฺต อโห วต เต สนฺตเปฺปยฺยนฺติฯ

๓๐๓. **ยสฺส ยาจนเก ทิสฺวา**ติ ยสฺส ปุคฺคลสฺส ฆรเมสิโน ยาจนเก ทิสฺวา ‘‘ปฐมํ ตาว อุปฎฺฐิตํ วต เม ปุญฺญเกฺขตฺต’’นฺติ สทฺธาชาตสฺส **มุขวโณฺณ ปสีทติ,** ยถาวิภวํ ปน เตสํ ทานํ ทตฺวา **อตฺตมโน** ปีติโสมนเสฺสหิ คหิตจิโตฺต โหติฯ **ต**นฺติ ยเทตฺถ ยาจกานํ ทสฺสนํ , เตน จ ทิสฺวา จิตฺตสฺส ปสาทนํ, ยถารหํ ทานํ ทตฺวา จ อตฺตมนตาฯ

๓๐๔. **เอสา ยญฺญสฺส สมฺปทา**ติ เอสา ยญฺญสฺส สมฺปตฺติ ปาริปูริ, นิปฺผตฺตีติ อโตฺถฯ

๓๐๕. **ปุเพฺพว ทานา สุมโน**ติ ‘‘สมฺปตฺตีนํ นิทานํ อนุคามิกํ นิธานํ นิเธสฺสามี’’ติ มุญฺจนเจตนาย ปุเพฺพ เอว ทานูปกรณสฺส สมฺปาทนโต ปฎฺฐาย สุมโน โสมนสฺสชาโต ภเวยฺยฯ **ททํ จิตฺตํ ปสาทเย**ติ ททโนฺต เทยฺยธมฺมํ ทกฺขิเณยฺยหเตฺถ ปติฎฺฐาเปโนฺต ‘‘อสารโต ธนโต สาราทานํ กโรมี’’ติ อตฺตโน จิตฺตํ ปสาเทยฺยฯ **ทตฺวา อตฺตมโน โหตี**ติ ทกฺขิเณยฺยานํ เทยฺยธมฺมํ ปริจฺจชิตฺวา ‘‘ปณฺฑิตปญฺญตฺตํ นาม มยา อนุฎฺฐิตํ, อโห สาธุ สุฎฺฐู’’ติ อตฺตมโน ปมุทิตมโน ปีติโสมนสฺสชาโต โหติฯ **เอสา ยญฺญสฺส สมฺปทา**ติ ยา อยํ ปุพฺพเจตนา มุญฺชเจตนา อปรเจตนาติ อิเมสํ กมฺมผลสทฺธานุคตานํ โสมนสฺสปริคฺคหิตานํ ติสฺสนฺนํ เจตนานํ ปาริปูริ, เอสา ยญฺญสฺส สมฺปทา ทานสฺส สมฺปตฺติ, น อิโต อญฺญถาติ อธิปฺปาโยฯ

เอวํ องฺกุโร อตฺตโน ปฎิปชฺชนวิธึ ปกาเสตฺวา ภิโยฺยโสมตฺตาย อภิวฑฺฒมานทานชฺฌาสโย ทิวเส ทิวเส มหาทานํ ปวเตฺตสิฯ เตน ตทา สพฺพรชฺชานิ อุนฺนงฺคลานิ กตฺวา มหาทาเน ทิยฺยมาเน ปฎิลทฺธสพฺพูปกรณา มนุสฺสา อตฺตโน อตฺตโน กมฺมเนฺต ปหาย ยถาสุขํ วิจรึสุ, เตน ราชูนํ โกฎฺฐาคารานิ ปริกฺขยํ อคมํสุฯ ตโต ราชาโน องฺกุรสฺส ทูตํ ปาเหสุํ – ‘‘โภโต ทานํ นิสฺสาย อมฺหากํ อายสฺส วินาโส อโหสิ, โกฎฺฐาคารานิ ปริกฺขยํ คตานิ, ตตฺถ ยุตฺตมตฺตํ ญาตพฺพ’’นฺติฯ

ตํ สุตฺวา องฺกุโร ทกฺขิณาปถํ คนฺตฺวา ทมิฬวิสเย สมุทฺทสฺส อวิทูรฎฺฐาเน มหติโย อเนกทานสาลาโย การาเปตฺวา มหาทานานิ ปวเตฺตโนฺต ยาวตายุกํ ฐตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ตาวตึสภวเน นิพฺพตฺติฯ ตสฺส ทานวิภูติญฺจ สคฺคูปปตฺติญฺจ ทเสฺสโนฺต สงฺคีติการา –

๓๐๖.‘‘สฎฺฐิ วาหสหสฺสานิ, องฺกุรสฺส นิเวสเน;
โภชนํ ทียเต นิจฺจํ, ปุญฺญเปกฺขสฺส ชนฺตุโนฯ

๓๐๗. ‘‘ติสหสฺสานิ สูทา หิ, อามุตฺตมณิกุณฺฑลา;
องฺกุรํ อุปชีวนฺติ, ทาเน ยญฺญสฺส วาวฏาฯ

๓๐๘. ‘‘สฏฺฐิ ปุริสสหสฺสานิ, อามุตฺตมณิกุณฺฑลา;
องฺกุรสฺส มหาทาเน, กฏฺฐํ ผาเลนฺติ มาณวาฯ

๓๐๙. ‘‘โสฬสิตฺถิสหสฺสานิ , สพฺพาลงฺการภูสิตา;
องฺกุรสฺส มหาทาเน, วิธา ปิเณฺฑนฺติ นาริโยฯ

๓๑๐. ‘‘โสฬสิตฺถิสหสฺสานิ, สพฺพาลงฺการภูสิตา;
องฺกุรสฺส มหาทาเน, ทพฺพิคาหา อุปฏฺฐิตาฯ

๓๑๑. ‘‘พหุํ พหูนํ ปาทาสิ, จิรํ ปาทาสิ ขตฺติโย;
สกฺกจฺจญฺจ สหตฺถา จ, จิตฺตีกตฺวา ปุนปฺปุนํฯ

๓๑๒. ‘‘พหู มาเส จ ปกฺเข จ, อุตุสํวจฺฉรานิ จ;
มหาทานํ ปวเตฺตสิ, องฺกุโร ทีฆมนฺตรํฯ

๓๑๓. ‘‘เอวํ ทตฺวา ยชิตฺวา จ, องฺกุโร ทีฆมนฺตรํ;
โส หิตฺวา มานุสํ เทหํ, ตาวตึสูปโค อหู’’ติฯ – คาถา อาหํสุ;

๓๐๖. ตถ **สฏฺฐิ วาหสหสฺสานี**ติ วาหานํ สฏฺฐิสหสฺสานิ คนฺธสาลิตณฺฑุลาทิปูริตวาหานํ สฏฺฐิสหสฺสานิฯ **ปุญฺญเปกฺขสฺส** ทานชฺฌาสยสฺส ทานาธิมุตฺตสฺส **องฺกุรสฺส นิเวสเน นิจฺจํ** ทิวเส ทิวเส **ชนฺตุโน** สตฺตกายสฺส **โภชนํ ทียเต**ติ โยชนาฯ

๓๐๗-๘. **ติสหสฺสานิ สูทา หี**ติ ติสหสฺสมตฺตา สูทา ภตฺตการกาฯ เต จ โข ปน ปธานภูตา อธิเปฺปตา, เตสุ เอกเมกสฺส ปน วจนกรา อเนกาติ เวทิตพฺพาฯ ‘‘ติสหสฺสานิ สูทาน’’นฺติ จ ปฐนฺติฯ **อามุตฺตมณิกุณฺฑลา**ติ นานามณิวิจิตฺตกุณฺฑลธราฯ นิทสฺสนมตฺตเญฺจตํ, อามุตฺตกฏกกฏิสุตฺตาทิอาภรณาปิ เต อเหสุํฯ **องฺกุรํ อุปชีวนฺตี**ติ ตํ อุปนิสฺสาย ชีวนฺติ, ตปฺปฏิพทฺธชีวิกา โหนฺตีติ อโตฺถฯ **ทาเน ยญฺญสฺส วาวฏา**ติ มหายาคสญฺญิตสฺส ยญฺญสฺส ทาเน ยชเน วาวฏา อุสฺสุกฺกํ อาปนฺนาฯ **กฏฺฐํ ผาเลนฺติ มาณวา**ติ นานปฺปการานํ ขชฺชโภชฺชาทิอาหารวิเสสานํ ปจนาย อลงฺกตปฏิยตฺตา ตรุณมนุสฺสา กฏฺฐานิ ผาเลนฺติ วิทาเลนฺติฯ

๓๐๙. **วิธา**ติ วิธาตพฺพานิ โภชนโยคฺคานิ กฏุกภณฺฑานิฯ **ปิเณฺฑนฺตี**ติ ปิสนวเสน ปโยเชนฺติฯ

๓๑๐. **ทพฺพิคาหา**ติ กฏจฺฉุคาหิกาฯ **อุปฏฺฐิตา**ติ ปริเวสนฏฺฐานํ อุปคนฺตฺวา ฐิตา โหนฺติฯ

๓๑๑. **พหุ**นฺติ มหนฺตํ ปหูติกํฯ **พหูน**นฺติ อเนเกสํฯ **ปาทาสี**ติ ปกาเรหิ อทาสิฯ **จีร**นฺติ จิรกาลํฯ วีสติวสฺสสหสฺสายุเกสุ หิ มนุเสฺสสุ โส อุปฺปโนฺนฯ พหุํ พหูนํ จิรกาลญฺจ เทโนฺต ยถา อทาสิ, ตํ ทเสฺสตุํ **‘‘สกฺกจฺจญฺจา’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **สกฺกจฺจ**นฺติ สาทรํ, อนปวิทฺธํ อนวญฺญาตํ กตฺวาฯ **สหตฺถา**ติ สหเตฺถน, น อาณาปนมเตฺตนฯ **จิตฺตีกตฺวา**ติ คารวพหุมานโย

เคน จิเตฺตน กริตฺวา ปูเชตฺวาฯ **ปุนปฺปุน**นฺติ พหุโส น เอกวารํ, กติปยวาเร วา อกตฺวา อเนกวารํ ปาทาสีติ โยชนาฯ

๓๑๒. อิทานิ ตเมว ปุนปฺปุนํ กรณํ วิภาเวตุํ **''พหู มาเส จา''**ติ คาถมาหํสุฯ ตตฺถ **พหู มาเส**ติ จิตฺตมาสาทิเก พหู อเนเก มาเสฯ **ปเกฺข**ติ กณฺหสุกฺกเภเท พหู ปเกฺขฯ **อุตุสํวจฺฉรานิ จา**ติ วสนฺตคิมฺหาทิเก พหู อุตู จ สํวจฺฉรานิ จ, สพฺพตฺถ อจฺจนฺตสํโยเค อุปโยควจนํฯ **ทีฆมนฺตร**นฺติ ทีฆกาลมนฺตรํฯ เอตฺถ จ ''จิรํ ปาทาสี''ติ จิรกาลํ ทานสฺส ปวตฺติตภาวํ วตฺวา ปุน ตสฺส นิรนฺตรเมว ปวตฺติตภาวํ ทเสฺสตุํ ''พหู มาเส''ติอาทิ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

๓๑๓. **เอว**นฺติ วุตฺตปฺปกาเรนฯ **ทตฺวา ยชิตฺวา จา**ติ อตฺถโต เอกเมว, เกสญฺจิ ทกฺขิเณยฺยานํ เอกจฺจสฺส เทยฺยธมฺมสฺส ปริจฺจชนวเสน ทตฺวา, ปุน ''พหุํ พหูนํ ปาทาสี''ติ วุตฺตนเยน อตฺถิกานํ สเพฺพสํ ยถากามํ เทโนฺต มหายาควเสน ยชิตฺวาฯ **โส หิตฺวา มานุสํ เทหํ** , **ตาวตึสูปโค อหู**ติ โส องฺกุโร อายุปริโยสาเน มนุสฺสตฺตภาวํ ปหาย ปฏิสนฺธิคฺคหณวเสน ตาวตึสเทวนิกายูปโค อโหสิฯ

เอวํ ตสฺมึ ตาวตึเสสุ นิพฺพตฺติตฺวา ทิพฺพสมฺปตฺตึ อนุภวเนฺต อมฺหากํ ภควโต กาเล อินฺทโก นาม มาณโว อายสฺมโต อนุรุทฺธเตฺถรสฺส ปิณฺฑาย จรนฺตสฺส ปสนฺนมานโส กฏจฺฉุภิกฺขํ ทาเปสิฯ โส อปเรน สมเยน กาลํ กตฺวา เขตฺตคตสฺส ปุญฺญสฺส อานุภาเวน ตาวตึเสสุ มหิทฺธิโก มหานุภาโว เทวปุโตฺต หุตฺวา นิพฺพโตฺต ทิเพฺพหิ รูปาทีหิ ทสหิ ฐาเนหิ องฺกุรํ เทวปุตฺตํ อภิภวิตฺวา วิโรจติฯ เตน วุตฺตํ –

๓๑๔. ''กฏจฺฉุภิกฺขํ ทตฺวาน, อนุรุทฺธสฺส อินฺทโก;
โส หิตฺวา มานุสํ เทหํ, ตาวตึสูปโค อหุฯ

๓๑๕. ''ทสหิ ฐาเนหิ องฺกุรํ, อินฺทโก อติโรจติ;
รูเป สเทฺท รเส คเนฺธ, โผฏฺฐเพฺพ จ มโนรเมฯ

๓๑๖. ''อายุนา ยสสา เจว, วเณฺณน จ สุเขน จ;
อาธิปเจฺจน องฺกุรํ, อินฺทโก อติโรจตี''ติฯ

๓๑๔-๕. ตตฺถ **รูเป**ติ รูปเหตุ, อตฺตโน รูปสมฺปตฺตินิมิตฺตนฺติ อโตฺถฯ **สเทฺท**ติอาทีสุปิ เอเสว นโยฯ **อายุนา**ติ ชีวิเตนฯ นนุ จ เทวานํ ชีวิตํ ปริจฺฉินฺนปฺปมาณํ วุตฺตํฯ สจฺจํ วุตฺตํ, ตํ ปน เยภุยฺยวเสนฯ ตถา หิ เอกจฺจานํ เทวานํ โยควิปตฺติอาทินา อนฺตรามรณํ โหติเยวฯ อินฺทโก ปน ติโสฺส วสฺสโกฏิโย สฏฺฐิ จ วสฺสสหสฺสานิ ปริปูเรติเยวฯ เตน วุตฺตํ ''อายุนา อติโรจตี''ติฯ **ยสสา**ติ มหติยา ปริวารสมฺปตฺติยา ฯ **วเณฺณนา**ติ สณฺฐานสมฺปตฺติยาฯ วณฺณธาตุสมฺปทา ปน ''รูเป''ติ อิมินา วุตฺตาเยวฯ **อาธิปเจฺจนา**ติ อิสฺสริเยนฯ

เอวํ องฺกุเร จ อินฺทเก จ ตาวตึเสสุ นิพฺพตฺติตฺวา ทิพฺพสมฺปตฺตึ อนุภวเนฺตสุ อมฺหากํ ภควา อภิสโมฺพธิโต สตฺตเม สํวจฺฉเร อาสาฬฺหิปุณฺณมายํ สาวตฺถินครทฺวาเร กณฺฑมฺพรุกฺขมูเล ยมกปาฏิหาริยํ กตฺวา อนุกฺกเมน ติปทวิกฺกเมน ตาวตึสภวนํ คนฺตฺวา ปาริจฺฉตฺตกมูเล ปณฺฑุกมฺพลสิลายํ ยุคนฺธรปพฺพเต พาลสูริโย วิย วิโรจมาโน ทสหิ โลกธาตูหิ สนฺนิปติตาย เทวพฺรหฺมปริสาย ชุตึ อตฺตโน สรีรปฺปภาย อภิภวโนฺต อภิธมฺมํ เทเสตุํ นิสิโนฺน อวิทูเร นิสินฺนํ อินฺทกํ, ทฺวาทสโยชนนฺตเร นิสินฺนํ องฺกุรญฺจ ทิสฺวา ทกฺขิเณยฺยสมฺปตฺติวิภาวนตฺถํ –

‘‘มหาทานํ ตยา ทินฺนํ, องฺกุร ทีฆมนฺตรํ;
อติทูเร นิสิโนฺนสิ, อาคจฺฉ มม สนฺติเก’’ติฯ –

คาถมาหฯ ตํ สุตฺวา องฺกุโร ‘‘ภควา มยา จิรกาลํ พหุํ เทยฺยธมฺมํ ปริจฺจชิตฺวา ปวตฺติตมฺปิ มหาทานํ ทกฺขิเณยฺยสมฺปตฺติวิรเหน อเขเตฺต วุตฺตพีชํ วิย น อุฬารผลํ อโหสิ, อินฺทกสฺส ปน กฏจฺฉุภิกฺขาทานมฺปิ ทกฺขิเณยฺยสมฺปตฺติยา สุเขเตฺต วุตฺตพีชํ วิย อติวิย อุฬารผลํ ชาต’’นฺติ อาหฯ ตมตฺถํ ทเสฺสเนฺต สงฺคีติการา –

๓๑๗. ‘‘ตาวตึเส ยทา พุโทฺธ, สิลายํ ปณฺฑุกมฺพเล;
ปาริจฺฉตฺตยมูลมฺหิ, วิหาสิ ปุริสุตฺตโมฯ

๓๑๘. ‘‘ทสสุ โลกธาตูสุ, สนฺนิปติตฺวาน เทวตา;
ปยิรุปาสนฺติ สมฺพุทฺธํ, วสนฺตํ นคมุทฺธนิฯ

๓๑๙. ‘‘น โกจิ เทโว วเณฺณน, สมฺพุทฺธํ อติโรจติ;
สเพฺพ เทเว อติกฺกมฺม, สมฺพุโทฺธว วิโรจติฯ

๓๒๐. ‘‘โยชนานิ ทส เทฺว จ, องฺกุโรยํ ตทา อหุ;
อวิทูเรว พุทฺธสฺส, อินฺทโก อติโรจติฯ

๓๒๑. ‘‘โอโลเกตฺวาน สมฺพุโทฺธ, องฺกุรญฺจาปิ อินฺทกํ;
ทกฺขิเณยฺยํ สมฺภาเวโนฺต, อิทํ วจนมพฺรวิฯ

๓๒๒. ‘‘มหาทานํ ตยา ทินฺนํ, องฺกุรํ ทีฆมนฺตรํ;
อติทูเร นิสิโนฺนสิ, อาคจฺฉ มม สนฺติเกฯ

๓๒๓. ‘‘โจทิโต ภาวิตเตฺตน, องฺกุโร อิทมพฺรวิ;
กึ มยฺหํ เตน ทาเนน, ทกฺขิเณเยฺยน สุญฺญตํฯ

๓๒๔. ‘‘อยํ โส อินฺทโก ยโกฺข, ทชฺชา ทานํ ปริตฺตกํ;
อติโรจติ อเมฺหหิ, จโนฺท ตารคเณ ยถาฯ

๓๒๕. ‘‘อุชฺชงฺคเล ยถา เขเตฺต, พีชํ พหุมฺปิ โรปิตํ;
น วิปุลํ ผลํ โหติ, นปิ โตเสติ กสฺสกํฯ

๓๒๖. ‘‘ตเถว ทานํ พหุกํ, ทุสฺสีเลสุ ปติฏฺฐิตํ;
น วิปุลํ ผลํ โหติ, นปิ โตเสติ ทายกํฯ

๓๒๗. ‘‘ยถาปิ ภทฺทเก เขเตฺต, พีชํ อปฺปมฺปิ โรปิตํ;
สมฺมา ธารํ ปเวจฺฉเนฺต, ผลํ โตเสสิ กสฺสกํฯ

๓๒๘. ‘‘ตเถว สีลวเนฺตสุ, คุณวเนฺตสุ ตาทิสุ;
อปฺปกมฺปิ กตํ การํ, ปุญฺญํ โหติ มหปฺผล’’นฺติฯ – คาถาโย อโวจุํ;

๓๑๗. ตตฺถ **ตาวตึเส**ติ ตาวตึสภวเนฯ **สิลายํ ปณฺฑุกมฺพเล**ติ ปณฺฑุกมฺพลนามเก สิลาสเน ปุริสุตฺตโม พุโทฺธ ยทา วิหาสีติ โยชนาฯ

๓๑๘. **ทสสุ โลกธาตูสุ, สนฺนิปติตฺวาน เทวตา**ติ ชาติเขตฺตสญฺญิเตสุ ทสสุ จกฺกวาฬสหเสฺสสุ กามาวจรเทวตา พฺรหฺมเทวตา จ พุทฺธสฺส ภควโต ปยิรุปาสนาย ธมฺมสฺสวนตฺถญฺจ เอกโต สนฺนิปติตฺวาฯ เตนาห **“ปยิรุปาสนฺติ สมฺพุทฺธํ, วสนฺตํ นคมุทฺธนี”**ติ, สิเนรุมุทฺธนีติ อโตฺถฯ

๓๒๐. **โยชนานิ ทส เทฺว จ, องฺกุโรยํ ตทา อหุ**ติ อยํ ยถาวุตฺตจริโต องฺกุโร ตทา สตฺถุ สมฺมุขกาเล ทส เทฺว โยชนานิ อนฺตรํ กตฺวา อหุฯ สตฺถุ นิสินฺนฏฺฐานโต ทฺวาทสโยชนนฺตเร ฐาเน นิสิโนฺน อโหสีติ อโตฺถฯ

๓๒๓. **โจทิโต ภาวิตเตฺตนา**ติ ปารมิปริภาวิตาย อริยมคฺคภาวนาย ภาวิตเตฺตน สมฺมาสมฺพุเทฺธน โจทิโตฯ **กิํ มยฺหํ เตนา**ติอาทิกา สตฺถุ ปฏิวจนวเสน องฺกุเรน วุตฺตคาถาฯ **ทกฺขิเณยฺยเยน สุญฺญต**นฺติ ยํ ทกฺขิเณยฺยเยน สุญฺญตํ ริตฺตกํ วิรหิตํ ตทา มม ทานํ, ตสฺมา ‘‘กิํ มยฺหํ เตนา’’ติ อตฺตโน ทานปุญฺญํ หีเฬโนฺต วทติฯ

๓๒๔. **ยโกฺข**ติ เทวปุโตฺตฯ **ทชฺชา**ติ ทตฺวาฯ **อติโรจติ อเมฺหหี**ติ อตฺตนา มาทิเสหิ อติวิย วิโรจติฯ **หี**ติ วา นิปาตมตฺตํ, อเมฺห อติกฺกมิตฺวา อภิภวิตฺวา วิโรจตีติ อโตฺถฯ ยถา กินฺติ อาห **“จโนฺท ตารคเณ ยถา”**ติฯ

๓๒๕-๖. **อุชฺชงฺคเล**ติ อติวิย ถทฺธภูมิภาเคฯ ‘‘อูสเร’’ติ เกจิ วทนฺติฯ **โรปิต**นฺติ วุตฺตํ, วปิตฺวา วา อุทฺธริตฺวา วา ปุน โรปิตํฯ **นปิ โตเสตี**ติ น นนฺทยติ, อปฺปผลตาย วา ตุฏฺฐิํ น ชเนติฯ **ตเถวา**ติ ยถา อุชฺชงฺคเล เขเตฺต พหุมฺปิ พีชํ โรปิตํ วิปุลผลํ อุฬารผลํ น โหติ, ตโต เอว กสฺสกํ น โตเสติ, ตถา ทุสฺสีเลสุ สีลวิรหิเตสุ พหุกมฺปิ ทานํ ปติฏฺฐาปิตํ วิปุลผลํ มหปฺผลํ น โหติ, ตโต เอว ทายกํ น โตเสตีติ อโตฺถฯ

๓๒๗-๘. **ยถาปิ ภทฺทเก**ติ คาถาทฺวยสฺส วตฺตวิปริยาเยน อตฺถโยชนา เวทิตพฺพาฯ ตตฺถ **สมฺมา ธารํ ปเวจฺฉเนฺต**ติ วุฏฺฐิธารํ สมฺมเทว ปวเตฺตเนฺต, อนฺวฑฺฒมาสํ อนฺทสาหํ อนฺปญฺจาหํ เทเว วสฺสเนฺตติ อโตฺถฯ **คุณวเนฺตสู**ติ ฌานาทิคุณยุเตฺตสุฯ **ตาทิสู**ติ อิฏฺฐาทีสุ ตาทิลกฺขณปฺปเตฺตสุฯ **การ**นฺติ ลิงฺควิปลฺลาเสน วุตฺตํ, อุปกาโรติ อโตฺถฯ กีทิโส อุปกาโรติ อาห **“ปุญฺญ”**นฺติฯ

๓๒๙. ‘‘วิเจยฺย ทานํ ทาตพฺพํ, ยตฺถ ทินฺนํ มหปฺผลํ;
วิเจยฺย ทานํ ทตฺวาน, สคฺคํ คจฺฉนฺติ ทายกาฯ

๓๓๐. ‘‘วิเจยฺย ทานํ สุคตปฺปสฏฺฐํ, เย ทกฺขิเณยฺยา อิธ ชีวโลเก;
เอเตสุ ทินฺนานิ มหปฺผลานิ, พีชานิ วุตฺตานิ ยถา สุเขเตฺต’’ติฯ –

อยํ สงฺคีติกาเรหิ ฐปิตา คาถาฯ

๓๒๙. ตตฺถ **วิเจยฺยา**ติ วิจินิตฺวา, ปุญฺญเกฺขตฺตํ ปญฺญาย อุปปริกฺขิตฺวาฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

ตยิทํ องฺกุรเปตวตฺถุ สตฺถารา ตาวติํสภวเน ทสสหสฺสจกฺกวาฬเทวตานํ ปุรโต ทกฺขิเณยฺยสมฺปตฺติวิภาวนตฺถํ ‘‘มหาทานํ ตยา ทินฺน’’นฺติอาทินา อตฺตนา สมุฏฺฐาปิตํ, ตตฺถ ตโย มาเส อภิธมฺมํ เทเสตฺวา มหาปวารณาย เทวคณปริวุโต เทวเทโว เทวโลกโต สงฺกสฺสน

ครํ โอตริตฺวา อนุกฺกเมน สาวตฺถึ ปตฺวา เชตวเน วิหรโนฺต จตุปริสมชฺเฌ ทกฺขิเณยฺยสมฺปตฺติ วิภาวนตฺถเมว ''ยสฺส อตฺถาย คจฺฉามา''ติอาทินา วิตฺถารโต เทเสตฺวา จตุสจฺจกถาย เทสนาย กูฏํ คณฺหิฯ เทสนาวสาเน เตสํ อเนกโกฏิปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย อโหสีติฯ

องฺกุรเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. อุตฺตรมาตุเปติวตฺถุวณฺณนา

ทิวาวิหารคตํ ภิกฺขุนฺติ อิทํ อุตฺตรมาตุเปติวตฺถุฯ ตตฺรายํ อตฺถวิภาวนา – สตฺถริ ปรินิพฺพุเต ปฐมมหาสงฺคีติยา ปวตฺติตาย อายสฺมา มหากจฺจายโน ทฺวาทสหิ ภิกฺขูหิ สทฺธิํ โกสมฺพิยา อวิทูเร อญฺญตรสฺมิํ อรญฺญายตเน วิหาสิฯ เตน จ สมเยน รโญฺญ อุเทนสฺส อญฺญตโร อมโจฺจ กาลมกาสิ, เตน จ ปุเพฺพ นคเร กมฺมนฺตา อธิฏฺฐิตา อเหสุํฯ อถ ราชา ตสฺส ปุตฺตํ อุตฺตรํ นาม มาณวํ ปโกฺกสาเปตฺวา ''ตฺวญฺจ ปิตรา อธิฏฺฐิเต กมฺมเนฺต สมนุสาสา''ติ เตน ฐิตฏฺฐาเน ฐเปสิฯ

โส จ สาธูติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา เอกทิวสํ นครปฏิสงฺขรณิยานํ ทารูนํ อตฺถาย วฑฺฒกิโย คเหตฺวา อรญฺญํ คโตฯ ตตฺถ อายสฺมโต มหากจฺจายนเตฺถรสฺส วสนฏฺฐานํ อุปคนฺตฺวา เถรํ ตตฺถ ปํสุกูลจีวรธรํ วิวิตฺตํ นิสินฺนํ ทิสฺวา อิริยาปเถเยว ปสีทิตฺวา กตปฏิสนฺถาโร วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เถโร ตสฺส ธมฺมํ กเถสิฯ โส ธมฺมํ สุตฺวา รตนตฺตเย สญฺชาตปฺปสาโท สรเณสุ ปติฏฺฐาย เถรํ นิมเนฺตสิ – ''อธิวาเสถ เม, ภเนฺต, สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธิํ ภิกฺขูหิ อนุกมฺปํ อุปาทายา''ติฯ อธิวาเสสิ เถโร ตุณฺหีภาเวนฯ โส ตโต นิกฺขมิตฺวา นครํ คนฺตฺวา อเญฺญสํ อุปาสกานํ อาจิกฺขิ – ''เถโร มยา สฺวาตนาย นิมนฺติโต, ตุเมฺหหิปิ มม ทานคฺคํ อาคนฺตพฺพ''นฺติฯ

โส ทุติยทิวเส กาลเสฺสว ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยาทาเปตฺวา กาลํ อาโรจาเปตฺวา สทฺธิํ ภิกฺขูหิ อาคจฺฉนฺตสฺส เถรสฺส ปจฺจุคฺคมนํ กตฺวา วนฺทิตฺวา ปุรกฺขตฺวา เคหํ ปเวเสสิฯ อถ มหารหกปฺปิยปจฺจตฺถรณอตฺถเตสุ อาสเนสุ เถเร จ ภิกฺขูสุ จ นิสิเนฺนสุ คนฺธปุปฺผธูเปหิ ปูชํ กตฺวา ปณีเตน อนฺนปาเนน เต สนฺตเปฺปตฺวา สญฺชาตปฺปสาโท กตญฺชลี อนุโมทนํ สุณิตฺวา กตภตฺตานุโมทเน เถเร คจฺฉเนฺต ปตฺตํ คเหตฺวา อนุคจฺฉโนฺต นครโต นิกฺขมิตฺวา ปฏินิวตฺตโนฺต ''ภเนฺต, ตุเมฺหหิ นิจฺจํ มม เคหํ ปวิสิตพฺพ''นฺติ ยาจิตฺวา เถรสฺส อธิวาสนํ ญตฺวา นิวตฺติฯ เอวํ โส เถรํ อุปฏฺฐหโนฺต ตสฺส โอวาเท ปติฏฺฐาย โสตาปตฺติผลํ ปาปุณิ, วิหารญฺจ กาเรสิ, สเพฺพ จ อตฺตโน ญาตเก สาสเน อภิปฺปสเนฺน อกาสิฯ

มาตา ปนสฺส มจฺฉรมลปริยุฏฺฐิตจิตฺตา หุตฺวา เอวํ ปริภาสิ – ''ยํ ตฺวํ มม อนิจฺฉนฺติยา เอว สมณานํ อนฺนปานํ เทสิ, ตํ เต ปรโลเก โลหิตํ สมฺปชฺชตู''ติฯ เอกํ ปน โมรปิญฺฉกลาปํ วิหารมหทิวเส ทิยฺยมานํ อนุชานิฯ สา กาลํ กตฺวา เปตโยนิยํ อุปฺปชฺชิ, โมรปิญฺฉกลาปทานานุโมทเนน ปนสฺสา เกสา นีลา สินิทฺธา เวลฺลิตคฺคา สุขุมา ทีฆา จ อเหสุํฯ สา ยทา คงฺคานทิํ ''ปานียํ ปิวิสฺสามี''ติ โอตรติ, ตทา นที โลหิตปูรา โหติฯ สา ปญฺจปญฺญาส วสฺสานิ ขุปฺปิปาสาภิภูตา วิจริตฺวา เอกทิวสํ กงฺขาเรวตเตฺถรํ คงฺคาย ตีเร ทิวาวิหารํ นิสินฺนํ ทิสฺวา อตฺตานํ อตฺตโน เกเสหิ ปฏิจฺฉาเทตฺวา อุปสงฺกมิตฺวา ปานียํ ยาจิฯ ตํ สนฺธาย วุตฺตํ –

๓๓๑. ''ทิวาวิหารคตํ ภิกฺขุํ, คงฺคาตีเร นิสินฺนกํ;
ตํ เปตี อุปสงฺกมฺม, ทุพฺพณฺณา ภีรุทสฺสนาฯ

๓๓๒. ‘‘เกสา จสฺสา อติทีฆา, ยาวภูมาวลมฺพเร;
เกเสหิ สา ปฏิจฺฉนฺนา, สมณํ เอตทพฺรวี’’ติฯ –

อิมา เทฺว คาถา สงฺคีติการเกหิ อิธ อาทิโต ฐปิตาฯ

ตตฺถ **ภีรุทสฺสนา**ติ ภยานกทสฺสนาฯ ‘‘รุทฺททสฺสนา’’ติ วา ปาโฐ, พีภจฺฉภาริยทสฺสนาติ อโตฺถฯ **ยาวภูมาวลมฺพเร**ติ ยาว ภูมิ, ตาว โอลมฺพนฺติฯ ปุเพฺพ ‘‘ภิกฺขุ’’นฺติ จ ปจฺฉา ‘‘สมณ’’นฺติ จ กงฺขาเรวตเตฺถรเมว สนฺธาย วุตฺตํฯ

สา ปน เปตี เถรํ อุปสงฺกมิตฺวา ปานียํ ยาจนฺตี –

๓๓๓. ‘‘ปญฺจปณฺณาส วสฺสานิ, ยโต กาลกตา อหํ;
นาภิชานามิ ภุตฺตํ วา, ปีตํ วา ปน ปานิยํ;
เทหิ ตฺวํ ปานิยํ ภเนฺต, ตสิตา ปานิยาย เม’’ติฯ – อิมํ คาถมาห;

๓๓๓. ตตฺถ **นาภิชานามิ ภุตฺตํ วา**ติ เอวํ ทีฆมนฺตเร กาเล โภชนํ ภุตฺตํ วา ปานียํ ปีตํ วา นาภิชานามิ, น ภุตฺตํ น ปีตนฺติ อโตฺถฯ **ตสิตา**ติ ปิปาสิตาฯ **ปานิยายา**ติ ปานียตฺถาย อาหิณฺฑนฺติยา เม ปานียํ เทหิ, ภเนฺตติ โยชนาฯ

อิโต ปรํ –

๓๓๔. ‘‘อยํ สีโตทิกา คงฺคา, หิมวนฺตโต สนฺทติ;
ปิว เอโตฺต คเหตฺวาน, กึ มํ ยาจสิ ปานิยํฯ

๓๓๕. ‘‘สจาหํ ภเนฺต คงฺคาย, สยํ คณฺหามิ ปานิยํ;
โลหิตํ เม ปริวตฺตติ, ตสฺมา ยาจามิ ปานิยํฯ

๓๓๖. ‘‘กึ นุ กาเยน วาจาย, มนสา ทุกฺกฏํ กตํ;
กิสฺสกมฺมวิปาเกน, คงฺคา เต โหติ โลหิตํฯ

๓๓๗. ‘‘ปุโตฺต เม อุตฺตโร นาม, สโทฺธ อาสิ อุปาสโก;
โส จ มยฺหํ อกามาย, สมณานํ ปเวจฺฉติฯ

๓๓๘. ‘‘จีวรํ ปิณฺฑปาตญฺจ, ปจฺจยํ สยนาสนํ;
ตมหํ ปริภาสามิ, มเจฺฉเรน อุปทฺทุตาฯ

๓๓๙. ‘‘ยํ ตฺวํ มยฺหํ อกามาย, สมณานํ ปเวจฺฉสิ;
จีวรํ ปิณฺฑปาตญฺจ, ปจฺจยํ สยนาสนํฯ

๓๔๐. ‘‘เอตํ เต ปรโลกสฺมึ, โลหิตํ โหตุ อุตฺตร;
ตสฺสกมฺมวิปาเกน, คงฺคา เม โหติ โลหิต’’นฺติฯ –

อิมา เถรสฺส จ เปติยา จ วจนปฏิวจนคาถาฯ

๓๓๔. ตตฺถ **หิมวนฺตโต**ติ มหโต หิมสฺส อตฺถิตาย ‘‘หิมวา’’ติ ลทฺธนามโต ปพฺพตราชโตฯ **สนฺทตี**ติ ปวตฺตติฯ **เอโตฺต**ติ อิโต มหาคงฺคาโตฯ **กิ**นฺติ กสฺมา มํ ยาจสิ ปานียํ, คงฺคา

นทึ โอตริตฺวา ยถารุจิ ปิวาติ ทเสฺสติฯ

๓๓๕. โลหิตํ เม ปริวตฺตตีติ อุทกํ สนฺทมานํ มยฺหํ ปาปกมฺมผเลน โลหิตํ หุตฺวา ปริวตฺตติ ปริณมติ, ตาย คหิตมตฺตํ อุทกํ โลหิตํ ชายติฯ

๓๓๗-๔๐. มยฺหํ อกามายาติ มม อนิจฺฉนฺติยาฯ **ปเวจฺฉตี**ติ เทติฯ **ปจฺจย**นฺติ คิลานปจฺจยํฯ **เอต**นฺติ ยํ เอตํ จีวราทิกํ ปจฺจยชาตํ สมณานํ ปเวจฺฉสิ เทสิ, เอตํ เต ปรโลกสฺมึ โลหิตํ โหตุ อุตฺตราติ อภิสปนวเสน กตํ ปาปกมฺมํ, ตสฺส วิปาเกนาติ โยชนาฯ

อถายสฺมา เรวโต ตํ เปตึ อุทฺทิสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ปานียํ อทาสิ, ปิณฺฑาย จริตฺวา ภตฺตํ คเหตฺวา ภิกฺขูนมทาสิ, สงฺการกูฏาทิโต ปํสุกูลํ คเหตฺวา โธวิตฺวา ภิสิญฺจ จิมิลิกญฺจ กตฺวา ภิกฺขูนํ อทาสิ, เตน จสฺสา เปติยา ทิพฺพสมฺปตฺติโย อเหสุํฯ สา เถรสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา อตฺตนา ลทฺธทิพฺพสมฺปตฺตึ เถรสฺส ทเสฺสสิฯ เถโร ตํ ปวตฺตึ อตฺตโน สนฺติกํ อุปคตานํ จตุนฺนํ ปริสานํ ปกาเสตฺวา ธมฺมกถํ กเถสิฯ เตน มหาชโน สญฺชาตสํเวโค วิคตมลมจฺเฉโร หุตฺวา ทานสีลาทิกุสลธมฺมาภิรโต อโหสีติฯ อิทํ ปน เปตวตฺถุ ทุติยสงฺคีติยํ สงฺคหํ อารุฬฺหนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

อุตฺตรมาตุเปติวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๑. สุตฺตเปตวตฺถุวณฺณนา

อหํ ปุเร ปพฺพชิตสฺส ภิกฺขุโนติ อิทํ สุตฺตเปตวตฺถุฯ ตสฺส กา อุปฺปตฺติ? สาวตฺถิยา กิร อวิทูเร อญฺญตรสฺมึ คามเก อมฺหากํ สตฺถริ อนุปฺปนฺเนเยว สตฺตนฺนํ วสฺสสตานํ อุปริ อญฺญตโร ทารโก เอกํ ปเจฺจกพุทฺธํ อุปฏฺฐหิฯ ตสฺส มาตา ตสฺมึ วยปฺปเตฺต ตสฺสตฺถาย สมานกุลโต อญฺญตรํ กุลธีตรํ อาเนสิฯ วิวาหทิวเสเยว จ โส กุมาโร สหาเยหิ สทฺธึ นฺหายิตุํ คโต อหินา ทโฏฺฐ กาลมกาสิ, ‘‘ยกฺขคาเหนา’’ติปิ วทนฺติฯ โส ปเจฺจกพุทฺธสฺส อุปฏฺฐาเนน พหุํ กุสลกมฺมํ กตฺวา ฐิโตปิ ตสฺสา ทาริกาย ปฏิพทฺธจิตฺตตาย วิมานเปโต หุตฺวา นิพฺพตฺติ, มหิทฺธิโก ปน อโหสิ มหานุภาโวฯ

อถ โส ตํ ทาริกํ อตฺตโน วิมานํ เนตุกาโม ‘‘เกน นุ โข อุปาเยน เอสา ทิฏฺฐธมฺมเวทนียกมฺมํ กตฺวา มยา สทฺธึ อิธ อภิรเมยฺยา’’ติ ตสฺสา ทิพฺพโภคสมฺปตฺติยา อนุภวนเหตุํ วีมํสโนฺต ปเจฺจกพุทฺธํ จีวรกมฺมํ กโรนฺตํ ทิสฺวา มนุสฺสรูเปน คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา ‘‘กึ, ภเนฺต, สุตฺตเกน อโตฺถ อตฺถี’’ติ อาหฯ ‘‘จีวรกมฺมํ กโรมิ, อุปาสกา’’ติฯ ‘‘เตน หิ, ภเนฺต, อสุกสฺมึ ฐาเน สุตฺตภิกฺขํ จรถา’’ติ ตสฺสา ทาริกาย เคหํ ทเสฺสสิฯ ปเจฺจกพุโทฺธ ตตฺถ คนฺตฺวา ฆรทฺวาเร อฏฺฐาสิฯ อถ สา ปเจฺจกพุทฺธํ ตตฺถ ฐิตํ ทิสฺวา ปสนฺนมานสา ‘‘สุตฺตเกน เม อโยฺย อตฺถิโก’’ติ ญตฺวา เอกํ สุตฺตคุฬํ อทาสิฯ อถ โส อมนุโสฺส มนุสฺสรูเปน ตสฺส ทาริกาย ฆรํ คนฺตฺวา ตสฺสา มาตรํ ยาจิตฺวา ตาย สทฺธึ กติปาหํ วสิตฺวา ตสฺสา มาตุยา อนุคฺคหตฺถํ ตสฺมึ เคเห สพฺพภาชนานิ หิรญฺญสุวณฺณสฺส ปูเรตฺวา สพฺพตฺถ อุปริ นามํ ลิขิ ‘‘อิทํ เทวทตฺติยํ ธนํ น เกนจิ คเหตพฺพ’’นฺติ, ตญฺจ ทาริกํ คเหตฺวา อตฺตโน วิมานํ อคมาสิฯ ตสฺสา มาตา ปหูตํ ธนํ ลภิตฺวา อตฺตโน ญาตกานํ กปณทฺธิกาทีนญฺจ ทตฺวา อตฺตนา จ ปริภุญฺชิตฺวา กาลํ กโรนฺตี ‘‘มม ธีตา อาคจฺฉติ เจ, อิทํ ธนํ ทเสฺสถา’’ติ ญาตกานํ กเถตฺวา กาลมกาสิฯ

ตโต สตฺตนฺนํ วสฺสสตานํ อจฺจเยน อมฺหากํ ภควติ โลเก อุปฺปชฺชิตฺวา ปวตฺติตวรธมฺมจเกฺก อนุกฺกเมน สาวตฺถิยํ วิหรเนฺต ตสฺสา อิตฺถิยา เตน อมนุเสฺสน สทฺธึ วสนฺติยา อุกฺกณฺฐา

อุปฺปชฺชิฯ สา ตํ ‘‘สาธุ, อยฺยปุตฺต, มํ สกเณฺญว เคหํ ปฏิเนหี’’ติ วทนฺตี –

๓๔๑. ‘‘อหํ ปุเร ปพฺพชิตสฺส ภิกฺขุโน,
สุตฺตํ อทาสึ อุปสงฺกมฺม ยาจิตา;
ตสฺส วิปาโก วิปุลผลูปลพฺภติ,
พหุกา จ เม อุปฺปชฺชเร วตฺถโกฏิโยฯ

๓๔๒. ‘‘ปุปฺผาภิกิณฺณํ รมิตํ วิมานํ, อเนกจิตฺตํ นรนาริเสวิตํ;
สาหํ ภุญฺชามิ จ ปารุปามิ จ, ปหูตวิตฺตา น จ ตาว ขียติฯ

๓๔๓. ‘‘ตเสฺสว กมฺมสฺส วิปากมนฺวยา, สุขญฺจ สาตญฺจ อิธูปลพฺภติ;
สาหํ คนฺตฺวา ปุนเทว มานุสํ, กาหามิ ปุญฺญานิ นยยฺยปุตฺต ม’’นฺติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ

๓๔๑. ตตฺถ **‘‘ปพฺพชิตสฺส ภิกฺขุโน’’**ติ อิทํ ปเจฺจกพุทฺธํ สทฺธาย วุตฺตํฯ โส หิ กามาทิมลานํ อตฺตโน สนฺตานโต อนวเสสโต ปพฺพาชิตตฺตา ปหีนตฺตา ปรมตฺถโต ‘‘ปพฺพชิโต’’ติ, ภินฺนกิเลสตฺตา ‘‘ภิกฺขู’’ติ จ วตฺตพฺพตํ อรหติฯ **สุตฺต**นฺติ กปฺปาสิยสุตฺตํฯ **อุปสงฺกมฺมา**ติ มยฺหํ เคหํ อุปสงฺกมิตฺวาฯ **ยาจิตา**ติ ‘‘อุทฺทิสฺส อริยา ติฎฺฐนฺติ, เอสา อริยาน ยาจนา’’ติ (ชา. ๑.๗.๕๙) เอวํ วุตฺตาย กายวิญฺญตฺติปโยคสงฺขาตาย ภิกฺขาจริยาย ยาจิตาฯ **ตสฺสา**ติ ตสฺส สุตฺตทานสฺสฯ **วิปาโก วิปุลผลูปลพฺภตี**ติ วิปุลผโล อุฬารอุทโย มหาอุทโย วิปาโก เอตรหิ อุปลพฺภติ ปจฺจนุภวียติฯ **พหุกา**ติ อเนกาฯ **วตฺถโกฏิโย**ติ วตฺถานํ โกฏิโย, อเนกสตสหสฺสปเภทานิ วตฺถานีติ อโตฺถฯ

๓๔๒. **อเนกจิตฺต**นฺติ นานาวิธจิตฺตกมฺมํ, อเนเกหิ วา มุตฺตามณิอาทีหิ รตเนหิ วิจิตฺตรูปํฯ **นรนาริเสวิต**นฺติ ปริจารกภูเตหิ นเรหิ นารีหิ จ อุปเสวิตํฯ **สาหํ ภุญฺชามี**ติ สา อหํ ตํ วิมานํ ปริภุญฺชามิฯ **ปารุปามี**ติ อเนกาสุ วตฺถโกฎีสุ อิจฺฉิติจฺฉิตํ นิวาเสมิ เจว ปริทหามิ จฯ **ปหูตวิตฺตา**ติ ปหูตวิตฺตูปกรณา มหทฺธนา มหาโภคาฯ **น จ ตาว ขียตี**ติ ตญฺจ วิตฺตํ น ขียติ, น ปริกฺขยํ ปริยาทานํ คจฺฉติฯ

๓๔๓. **ตเสฺสว กมฺมสฺส วิปากมนฺวยา**ติ ตเสฺสว สุตฺตทานมยปุญฺญกมฺมสฺส อนฺวยา ปจฺจยา เหตุภาเวน วิปากภูตํ **สุขํ,** อิฎฺฐมธุรสงฺขาตํ **สาตญฺจ อิธ** อิมสฺมิํ วิมาเน **อุปลพฺภติฯ คนฺตฺวา ปุนเทว มานุส**นฺติ ปุน เอว มนุสฺสโลกํ อุปคนฺตฺวาฯ **กาหามิ ปุญฺญานี**ติ มยฺหํ สุขวิเสสนิปฺผาทกานิ ปุญฺญานิ กริสฺสามิ, เยสํ วา มยา อยํ สมฺปตฺติ ลทฺธาติ อธิปฺปาโยฯ **นยยฺยปุตฺต ม**นฺติ, อยฺยปุตฺต, มํ มนุสฺสโลกํ นย, เนหีติ อโตฺถฯ

ตํ สุตฺวา โส อมนุโสฺส ตสฺสา ปฏิพทฺธจิตฺตตาย อนุกมฺปาย คมนํ อนิจฺฉโนฺต –

๓๔๔. ‘‘สตฺต ตุวํ วสฺสสตา อิธาคตา,
ชิณฺณา จ วุฑฺฒา จ ตหิํ ภวิสฺสสิ;
สเพฺพว เต กาลกตา จ ญาตกา,
กิํ ตตฺถ คนฺตฺวาน อิโต กริสฺสสี’’ติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **สตฺตา**ติ วิภตฺติโลเปน นิเทฺทโส, นิสฺสเกฺก วา เอตํ ปจฺจตฺตวจนํฯ **วสฺสส ตา**ติ วสฺสสตโต, สตฺตหิ วสฺสสเตหิ อุทฺธํ ตุวํ อิธาคตา อิมํ วิมานํ อาคตา, อิธาคตาย ตุยฺหํ สตฺต วสฺสสตานิ โหนฺตีติ อโตฺถฯ **ชิณฺณา จ วุฑฺฒา จ ตหึ ภวิสฺสสี**ติ อิธ ทิเพฺพหิ อุตฺอาหา เรหิ อุปถมฺภิตตฺตภาวา กมฺมานุภาเวน เอตฺตกํ กาลํ ทหรากาเรเนว ฐิตาฯ อิโต ปน คตา กมฺมสฺส จ ปริกฺขีณตฺตา มนุสฺสานญฺจ อุตฺอาหารวเสน ชราชิณฺณา วโยวุฑฺฒา จ ตหึ มนุ สฺสโลเก ภวิสฺสสิฯ กินฺติ? **สเพฺพว เต กาลกตา จ ญาตกา**ติ ทีฆสฺส อทฺธุโน คตตฺตา ตว ญาตโยปิ สเพฺพ เอว มตา, ตสฺมา อิโต เทวโลกโต ตตฺถ มนุสฺสโลกํ คนฺตฺวา กึ กริสฺสสิ, อว เสสมฺปิ อายุญฺจ อิเธว เขเปหิ, อิธ วสาหีติ อธิปฺปาโยฯ

เอวํ เตน วุตฺตา สา ตสฺส วจนํ อสทฺทหนฺตี ปุนเทว –

๓๔๕. ‘‘สเตฺตว วสฺสานิ อิธาคตาย เม, ทิพฺพญฺจ สุขญฺจ สมปฺปิตาย;
สาหํ คนฺตฺวา ปุนเทว มานุสํ, กาหามิ ปุญฺญานิ นยยฺยปุตฺต ม’’นฺติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **สเตฺตว วสฺสานิ อิธาคตาย เม**ติ, อยฺยปุตฺต, มยฺหํ อิธาคตาย สเตฺตว วสฺสา นิ มเญฺญ วีติวตฺตานิฯ สตฺต วสฺสสตานิ ทิพฺพสุขสมปฺปิตาย พหุมฺปิ กาลํ คตํ อสลฺลเกฺขนฺตี เอวมาหฯ

เอวํ ปน ตาย วุโตฺต โส วิมานเปโต นานปฺปการํ ตํ อนุสาสิตฺวา ‘‘ตฺวํ อิทานิ สตฺตาหโต อุตฺตริ ตตฺถ น ชีวิสฺสสิ, มาตุยา เต นิกฺขิตฺตํ มยา ทินฺนํ ธนํ อตฺถิ, ตํ สมณพฺราหฺมณานํ ทตฺวา อิเธว อุปฺปตฺตึ ปเตฺถหี’’ติ วตฺวา ตํ พาหาย คเหตฺวา คามมเชฺฌ ฐเปตฺวา ‘‘อิธาคเต อเญฺญปิ ชเน ‘ยถาพลํ ปุญฺญานิ กโรถา’ติ โอวเทยฺยาสี’’ติ วตฺวา คโตฯ เตน วุตฺตํ –

๓๔๖. ‘‘โส ตํ คเหตฺวาน ปสยฺห พาหายํ, ปจฺจานยิตฺวาน เถรึ สุทุพฺพลํ;
วเชฺชสิ ‘อญฺญมฺปิ ชนํ อิธาคตํ, กโรถ ปุญฺญานิ สุขูปลพฺภตี’’’ติฯ

ตตฺถ **โส**ติ โส วิมานเปโตฯ **ตนฺ**ติ ตํ อิตฺถึฯ **คเหตฺวาน ปสยฺห พาหาย**นฺติ ปสยฺห เนตา วิย พาหายํ ตํ คเหตฺวาฯ **ปจฺจานยิตฺวานา**ติ ตสฺสา ชาตสํวุฑฺฒคามํ ปุนเทว อานยิตฺวาฯ **เถริ**นฺติ ถาวรึ, ชิณฺณํ วุฑฺฒนฺติ อโตฺถฯ **สุทุพฺพล**นฺติ ชราชิณฺณตาย เอว สุฏฺฐุ ทุพฺพลํฯ สา กิร ตโต วิมานโต อปคมนสมนนฺตรเมว ชิณฺณา วุฑฺฒา มหลฺลิกา อทฺธคตา วโยอนุปฺปตฺตา อโหสิฯ **วเชฺชสี**ติ วเทยฺยาสิฯ วตฺตพฺพวจนาการญฺจ ทเสฺสตุํ **‘‘อญฺญมฺปิ ชน’’**นฺติอาทิ วุตฺตํฯ ตสฺสโตฺถ – ภเทฺท, ตุวมฺปิ ปุญฺญํ กเรยฺยาสิ, อญฺญมฺปิ ชนํ อิธ ตว ทสฺสนตฺถาย อาคตํ ‘‘ภทฺรมุขา, อาทิตฺตํ สีสํ วา เจลํ วา อชฺฌุเปกฺขิตฺวาปิ ทานสีลาทีนิ ปุญฺญานิ กโรถาติ, กเต จ ปุเญฺญ เอกํเสเนว ตสฺส ผลภูตํ สุขํ อุปลพฺภติ, น เอตฺถ สํสโย กาตโพฺพ’’ติ วเทยฺยาสิ โอว เทยฺยาสีติฯ

เอวญฺจ วตฺวา ตสฺมึ คเต สา อิตฺถี อตฺตโน ญาตกานํ วสนฏฺฐานํ คนฺตฺวา เตสํ อตฺตานํ ชานาเปตฺวา เตหิ นิยฺยาทิตธนํ คเหตฺวา สมณพฺราหฺมณานํ ทานํ เทนฺตี อตฺตโน สนฺติกํ อาค ตาคตานํ –

๓๔๗. ‘‘ทิฏฺฐา มยา อกเตน สาธุนา, เปตา วิหญฺญนฺติ ตเถว มนุสฺสา;
กมฺมญฺจ กตฺวา สุขเวทนียํ, เทวา มนุสฺสา จ สุเข ฐิตา ปชา’’ติฯ –

คาถาย โอวาทมทาสิฯ

ตตฺถ **อกเตนา**ติ อนิพฺพตฺติเตน อตฺตนา อนุปจิเตนฯ **สาธุนา**ติ กุสลกเมฺมน, อิตฺถมฺภูตลกฺขเณ กรณวจนํฯ **วิหญฺญนฺตี**ติ วิฆาตํ อาปชฺชนฺติฯ **สุขเวทนียน**ฺติ สุขวิปากํ ปุญฺญกมฺมํฯ **สุเข ฐิตา**ติ สุเข ปติฏฺฐิตาฯ ''สุเขธิตา''ติ วา ปาโฐ, สุเขน อภิวุฑฺฒา ผีตาติ อโตฺถฯ อยเญฺหตฺถ อธิปฺปาโย – ยถา เปตา ตเถว มนุสฺสา อกเตน กุสเลน, กเตน จ อกุสเลน วิหญฺญมานา ขุปฺปิปาสาทินา วิฆาตํ อาปชฺชนฺตา มหาทุกฺขํ อนุภวนฺตา ทิฏฺฐา มยาฯ สุขเวทนียํ ปน กมฺมํ กตฺวา เตน กเตน กุสลกเมฺมน, อกเตน จ อกุสลกเมฺมน เทวมนุสฺสปริยาปนฺนา ปชา สุเข ฐิตา ทิฏฺฐา มยา, อตฺตปจฺจกฺขเมตํ, ตสฺมา ปาปํ ทูรโตว ปริวเชฺชนฺตา ปุญฺญกิริยาย ยุตฺตปยุตฺตา โหถาติฯ

เอวํ ปน โอวาทํ เทนฺตี สมณพฺราหฺมณาทีนํ สตฺตาหํ มหาทานํ ปวเตฺตตฺวา สตฺตเม ทิวเส กาลํ กตฺวา ตาวตึเสสุ นิพฺพตฺติฯ ภิกฺขู ตํ ปวตฺตึ ภควโต อาโรเจสุํฯ ภควา ตมตฺถํ อฏฺฐุปฺปตฺตึ กตฺวา สมฺปตฺตปริสาย ธมฺมํ เทเสสิ, วิเสสโต จ ปเจฺจกพุเทฺธสุ ปวตฺติตทานสฺส มหปฺผลตํ มหานิสํสตญฺจ ปกาเสสิฯ ตํ สุตฺวา มหาชโน วิคตมลมเจฺฉโร ทานาทิปุญฺญาภิรโต อโหสีติฯ

สุตฺตเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๒. กณฺณมุณฺฑเปติวตฺถุวณฺณนา

โสณฺณโสปานผลกาติ อิทํ สตฺถริ สาวตฺถิยํ วิหรเนฺต กณฺณมุณฺฑเปตึ อารพฺภ วุตฺตํฯ อตีเต กิร กสฺสปพุทฺธกาเล กิมิลนคเร อญฺญตโร อุปาสโก โสตาปโนฺน ปญฺจหิ อุปาสกสเตหิ สทฺธึ สมานจฺฉโนฺท หุตฺวา อารามโรปนเสตุพนฺธนจงฺกมนกรณาทีสุ ปุญฺญกเมฺมสุ ปสุโต หุตฺวา วิหรโนฺต สงฺฆสฺส วิหารํ กาเรตฺวา เตหิ สทฺธึ กาเลน กาลํ วิหารํ คจฺฉติฯ เตสํ ภริยาโยปิ อุปาสิกา หุตฺวา อญฺญมญฺญํ สมคฺคา มาลาคนฺธวิเลปนาทิหตฺถา กาเลน กาลํ วิหารํ คจฺฉนฺติโย อนฺตรามเคฺค อารามสภาทีสุ วิสฺสมิตฺวา คจฺฉนฺติฯ

อเถกทิวสํ กติปยา ธุตฺตา เอกิสฺสา สภาย สนฺนิสินฺนา ตาสุ ตตฺถ วิสฺสมิตฺวา คตาสุ ตาสํ รูปสมฺปตฺตึ ทิสฺวา ปฏิพทฺธจิตฺตา หุตฺวา ตาสํ สีลาจารคุณสมฺปนฺนตํ ญตฺวา กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ ''โก เอตาสุ เอกิสฺสาปิ สีลเภทํ กาตุํ สมโตฺถ''ติฯ ตตฺถ อญฺญตโร ''อหํ สมโตฺถ''ติ อาหฯ เต เตน ''สหเสฺสน อพฺภุตํ กโรมา''ติ อพฺภุตํ อกํสุฯ โส อเนเกหิ อุปาเยหิ วายมมาโน ตาสุ สภํ อาคตาสุ สุมุญฺจิตํ สตฺตตนฺตึ มธุรสฺสรํ วีณํ วาเทโนฺต มธุเรเนว สเรน กามปฏิสํยุตฺตคีตานิ คายโนฺต คีตสเทฺทน ตาสุ อญฺญตรํ อิตฺถึ สีลเภทํ ปาเปโนฺต อติจารินึ กตฺวา เต ธุเตฺต สหสฺสํ ปราเชสิฯ เต สหสฺสปราชิตา ตสฺสา สามิกสฺส อาโรเจสุํฯ สามิโก ตํ ปุจฺฉิ – ''กึ ตฺวํ เอวรูปา, ยถา เต ปุริสา อโวจุ''นฺติฯ สา ''นาหํ อีทิสํ ชานามี''ติ ปฏิกฺขิปิตฺวา ตสฺมึ อสทฺทหเนฺต สมีเป ฐิตํ สุนขํ ทเสฺสตฺวา สปถํ อกาสิ ''สเจ มยา ตาทิสํ ปาปกมฺมํ กตํ, อยํ ฉินฺนกโณฺณ กาฬสุนโข ตตฺถ ตตฺถ ภเว ชาตํ มํ ขาทตู''ติฯ อิตราปิ ปญฺจสตา อิตฺถิโย ตํ อิตฺถึ อติจารินึ ชานนฺตี กึ อยํ ตถารูปํ ปาปํ อกาสิ, อุทาหุ นากาสี''ติ โจทิตา ''น มยํ เอวรูปํ ชานามา''ติ มุสา วตฺวา ''สเจ มยํ ชานาม, ภเว ภเว เอติสฺสาเยว ทาสิโย ภเวยฺยามา''ติ สปถํ อกํสุฯ

อถ สา อติจารินี อิตฺถี เตเนว วิปฺปฏิสาเรน ฑยฺหมานหทยา สุสฺสิตฺวา น จิเรเนว กาลํ กตฺวา หิมวติ ปพฺพตราเช สตฺตนฺนํ มหาสรานํ อญฺญตรสฺส กณฺณมุณฺฑทหสฺส ตีเร วิมานเปตี หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ วิมานสามนฺตา จสฺสา กมฺมวิปากานุภวนโยคฺคา เอกา โปกฺขรณี นิพฺพตฺติฯ เสสา จ ปญฺจสตา อิตฺถิโย กาลํ กตฺวา สปถกมฺมวเสน ตสฺสาเยว ทาสิโย หุตฺวา นิพฺพตฺตึสุฯ

สา ตตฺถ ปุเพฺพ กตสฺส ปุญฺญกมฺมสฺส ผเลน ทิวสภาคํ ทิพฺพสมฺปตฺตึ อนุภวิตฺวา อฑฺฒรเตฺต ปาปกมฺมพลสโญฺจทิตา สยนโต อุฏฺฐหิตฺวา โปกฺขรณิตีรํ คจฺฉติฯ ตตฺถ คตํ คชโปตกปฺปมาโณ เอโก กาฬสุนโข เภรวรูโป ฉินฺนกโณฺณ ติขิณายตกถินทาโฐ สุวิปฺผุลิตขทิรงฺคารปุญฺชสทิสนยโน นิรนฺตรปฺปวตฺตวิชฺชุลตาสงฺฆาตสทิสชิโวฺห กถินติขิณนโข ขรายตทุพฺพณฺณโลโม ตโต อาคนฺตฺวา ตํ ภูมิยํ นิปาเตตฺวา อติสยชิฆจฺฉาภิภูโต วิย ปสยฺห ขาทโนฺต อฏฺฐิสงฺขลิกมตฺตํ กตฺวา ทเนฺตหิ คเหตฺวา โปกฺขรณิยํ ขิปิตฺวา อนฺตรธายติฯ สา จ ตตฺถ ปกฺขิตฺตสมนนฺตรเมว ปกติรูปธารินี หุตฺวา วิมานํ อภิรุยฺห สยเน นิปชฺชติฯ อิตรา ปน ตสฺสา ทาสพฺยเมว ทุกฺขํ อนุภวนฺติฯ เอวํ ตาสํ ตตฺถ วสนฺตีนํ ปญฺญาสาธิกานิ ปญฺจ วสฺสสตานิ วีติวตฺตานิฯ

อถ ตาสํ ปุริเสหิ วินา ทิพฺพสมฺปตฺตึ อนุภวนฺตีนํ อุกฺกณฺฐา อเหสุํฯ ตตฺถ จ กณฺณมุณฺฑทหโต นิคฺคตา ปพฺพตวิวเรน อาคนฺตฺวา คงฺคํ นทึ อนุปวิฏฺฐา เอกา นที อตฺถิฯ ตาสญฺจ วสนฏฺฐานสมีเป เอโก ทิพฺพผเลหิ อมฺพรุเกฺขหิ ปนสลพุชาทีหิ จ อุปโสภิโต อารามสทิโส อรญฺญปฺปเทโส อตฺถิฯ ตา เอวํ สมจิเนฺตสุํ – ‘‘หนฺท, มยํ อิมานิ อมฺพผลานิ อิมิสฺสา นทิยา ปกฺขิปิสฺสาม, อเปฺปว นาม อิมํ ผลํ ทิสฺวา ผลโลเภน โกจิเทว ปุริโส อิธาคเจฺฉยฺย, เตน สทฺธึ รมิสฺสามาติฯ ตา ตถา อกํสุฯ ตาหิ ปน ปกฺขิตฺตานิ อมฺพผลานิ กานิจิ ตาปสา คณฺหึสุ, กานิจิ วนจรกา, กานิจิ กากา วิลุชฺชึสุ, กานิจิ ตีเร ลคฺคึสุฯ เอกํ ปน คงฺคาย โสตํ ปตฺวา อนุกฺกเมน พาราณสึ สมฺปาปุณิฯ

เตน จ สมเยน พาราณสิราชา โลหชาลปริกฺขิเตฺต คงฺคาชเล นฺหายติฯ อถ ตํ ผลํ นทิโสเตน วุยฺหมานํ อนุกฺกเมน อาคนฺตฺวา โลหชาเล ลคฺคิฯ ตํ วณฺณคนฺธรสสมฺปนฺนํ มหนฺตํ ทิพฺพํ อมฺพผลํ ทิสฺวา ราชปุริสา รโญฺญ อุปเนสุํฯ ราชา ตสฺส เอกเทสํ คเหตฺวา วีมํสนตฺถาย เอกสฺส พนฺธนาคาเร ฐปิตสฺส วชฺฌโจรสฺส ขาทิตุํ อทาสิฯ โส ตํ ขาทิตฺวา ‘‘เทว, มยา เอวรูปํ น ขาทิตปุพฺพํ, ทิพฺพมิทํ มเญฺญ อมฺพผล’’นฺติ อาหฯ ราชา ปุนปิ ตสฺส เอกํ ขณฺฑํ อทาสิฯ โส ตํ ขาทิตฺวา วิคตวลิตปลิโต อติวิย มโนหรรูโป โยพฺพเน ฐิโต วิย อโหสิฯ ตํ ทิสฺวา ราชา อจฺฉริยพฺภุตชาโต ตํ อมฺพผลํ ปริภุญฺชิตฺวา สรีเร วิเสสํ ลภิตฺวา มนุเสฺส ปุจฺฉิ – ‘‘กตฺถ เอวรูปานิ ทิพฺพอมฺพผลานิ สํวิชฺชนฺตี’’ติ? มนุสฺสา เอวมาหํสุ – ‘‘หิมวเนฺต กิร, เทว, ปพฺพตราเช’’ติฯ ‘‘สกฺกา ปน ตานิ อาเนตุ’’นฺติ? ‘‘วนจรกา, เทว, ชานนฺตี’’ติฯ

ราชา วนจรเก ปโกฺกสาเปตฺวา เตสํ ตมตฺถํ อาจิกฺขิตฺวา เตหิ สมฺมเนฺตตฺวา ทินฺนสฺส เอกสฺส วนจรกสฺส สหสฺสํ ทตฺวา ตํ วิสฺสเชฺชสิ – ‘‘คจฺฉ , สีฆํ ตํ เม อมฺพผลํ อาเนหี’’ติฯ โส ตํ กหาปณสหสฺสํ ปุตฺตทารสฺส ทตฺวา ปาเถยฺยํ คเหตฺวา ปฏิคงฺคํ กณฺณมุณฺฑทหาภิมุโข คนฺตฺวา มนุสฺสปถํ อติกฺกมิตฺวา กณฺณมุณฺฑทหโต โอรํ สฏฺฐิโยชนปฺปมาเณ ปเทเส เอกํ ตาปสํ ทิสฺวา เตน อาจิกฺขิตมเคฺคน คจฺฉโนฺต ปุน ตึสโยชนปฺปมาเณ ปเทเส เอกํ ตาปสํ ทิสฺวา, เตน อาจิกฺขิตมเคฺคน คจฺฉโนฺต ปุน ปนฺนรสโยชนปฺปมาเณ ฐาเน อญฺญํ ตาปสํ ทิสฺวา, ตสฺส อตฺตโน อาคมนการณํ กเถสิฯ ตาปโส ตํ อนุสาสิ – ‘‘อิโต ปฏฺฐาย อิมํ มหาคงฺคํ ปหาย อิมํ ขุทฺทกนทึ นิสฺสาย ปฏิโสตํ คจฺฉโนฺต ยทา ปพฺพตวิวรํ ปสฺสสิ, ตทา รตฺติยํ อุกฺกํ คเหตฺวา ปวิเสยฺยาสิฯ อยญฺจ นที รตฺติยํ นปฺปวตฺตติ, เตน เต คมนโยคฺคา โหติ, กติปยโยชนาติกฺกเมน เต อเมฺพ ปสฺสิสฺสสี’’ติฯ โส ตถา กตฺวา อุทยเนฺต สูริเย วิวิธรตนรํสิชาลปโชฺชติตภูมิภาคํ ผลภาราวนตสาขาวิตานตรุคโณปโสภิตํ นานาวิธวิหงฺคคณูปกูชิตํ อติวิย มโนหรํ อมฺพวนํ สมฺปาปุณิฯ

อถ นํ ตา อมนุสฺสิตฺถิโย ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา ‘‘เอส มม ปริคฺคโห, เอส มม ปริคฺคโห’’ติ อุปธาวึสุฯ โส ปน ตาหิ สทฺธึ ตตฺถ ทิพฺพสมฺปตฺตึ อนุภวิตฺวา โยคฺคสฺส ปุญฺญกมฺมสฺส อกตตฺตา ตา ทิสฺวาว ภีโต วิรวโนฺต ปลายิตฺวา อนุกฺกเมน พาราณสึ ปตฺวา ตํ ปวตฺตึ รโญฺญ อาโรเจสิฯ ราชา ตํ สุตฺวา ตา อิตฺถิโย ทฏฺฐุํ อมฺพผลานิ จ ปริภุญฺชิตุํ สญฺชาตาภิลาโส รชฺชภารํ อมเจฺจสุ อาโรเปตฺวา มิควาปเทเสน สนฺนทฺธธนุกลาโป ขคฺคํ พนฺธิตฺวา กติปยมนุสฺสปริวาโร เตเนว วนจรเกน ทสฺสิตมเคฺคน คนฺตฺวา กติปยโยชนนฺตเร ฐาเน มนุเสฺสปิ ฐเปตฺวา วนจรกเมว คเหตฺวา อนุกฺกเมน คนฺตฺวา ตมฺปิ ตโต นิวตฺตาเปตฺวา อุทยเนฺต ทิวากเร อมฺพวนํ ปาวิสิฯ อถ นํ ตา อิตฺถิโย อภินวอุปฺปนฺนมิว เทวปุตฺตํ ทิสฺวา ปจฺจุคฺคนฺตฺวา ‘‘ราชา’’ติ ญตฺวา สญฺชาตสิเนหพหุมานา สกฺกจฺจํ นฺหาเปตฺวา ทิเพฺพหิ วตฺถาลงฺการมาลาคนฺธวิเลปเนหิ สุมณฺฑิตปสาธิตํ กตฺวา วิมานํ อาโรเปตฺวา นานคฺครสํ ทิพฺพโภชนํ โภเชตฺวา ตสฺส อิจฺฉานุรูปํ ปยิรุปาสึสุฯ

อถ ทิยฑฺฒวสฺสสเต อติกฺกเนฺต ราชา อฑฺฒรตฺติสมเย อุฏฺฐหิตฺวา นิสิโนฺน ตํ อติจารินึ เปตึ โปกฺขรณิตีรํ คจฺฉนฺตึ ทิสฺวา ‘‘กึ นุ โข เอสา อิมาย เวลาย คจฺฉตี’’ติ วีมํสิตุกาโม อนุพนฺธิฯ อถ นํ ตตฺถ คตํ สุนเขน ขชฺชมานํ ทิสฺวา ‘‘กึ นุ โข อิท’’นฺติ อชานโนฺต ตโย จ ทิวเส วีมํสิตฺวา ‘‘เอโส เอติสฺสา ปจฺจามิโตฺต ภวิสฺสตี’’ติ นิสิเตน อุสฺนา วิชฺฌิตฺวา ชีวิตา โวโรเปตฺวา ตญฺจ อิตฺถึ โปเถตฺวา โปกฺขรณึ โอตาเรตฺวา ปฏิลทฺธปุริมรูปํ ทิสฺวา –

๓๔๘. ‘‘โสณฺณโสปานผลกา , โสณฺณวาลุกสนฺถตา;
ตตฺถ โสคนฺธิยา วคฺคู, สุจิคนฺธา มโนรมาฯ

๓๔๙. ‘‘นานารุเกฺขหิ สญฺฉนฺนา, นานาคนฺธสเมริตา;
นานาปทุมสญฺฉนฺนา, ปุณฺฑรีกสโมตตาฯ

๓๕๐. ‘‘สุรภึ สมฺปวายนฺติ, มนุญฺญา มาลุเตริตา;
หํสโกญฺจาภิรุทา จ, จกฺกวกฺกาภิกูชิตาฯ

๓๕๑. ‘‘นานาทิชคณากิณฺณา, นานาสรคณายุตา;
นานาผลธรา รุกฺขา, นานาปุปฺผธรา วนาฯ

๓๕๒. ‘‘น มนุเสฺสสุ อีทิสํ, นครํ ยาทิสํ อิทํ;
ปาสาทา พหุกา ตุยฺหํ, โสวณฺณรูปิยามยา;
ททฺทลฺลมานา อาเภนฺติ, สมนฺตา จตุโร ทิสาฯ

๓๕๓. ‘‘ปญฺจ ทาสิสตา ตุยฺหํ, ยา เตมา ปริจาริกา;
ตา กมฺพุกายูรธรา, กญฺจนาเวฬภูสิตาฯ

๓๕๔. ‘‘ปลฺลงฺกา พหุกา ตุยฺหํ, โสวณฺณรูปิยามยา;
กทลิมิคสญฺฉนฺนา, สชฺชา โคนกสนฺถตาฯ

๓๕๕. ‘‘ยตฺถ ตุวํ วาสูปคตา, สพฺพกามสมิทฺธินี;
สมฺปตฺตายฑฺฒรตฺตาย, ตโต อุฎฺฐาย คจฺฉสิฯ

๓๕๖. ‘‘อุยฺยานภูมึ คนฺตฺวาน, โปกฺขรญฺญา สมนฺตโต;
ตสฺสา ตีเร ตุวํ ฐาสิ, หริเต สทฺทเล สุเภฯ

๓๕๗.ตโต เต กณฺณมุโณฺฑ สุนโข, องฺคมงฺคานิ ขาทติ;
ยทา จ ขายิตา อาสิ, อฏฺฐิสงฺขลิกา กตา;
โอคาหสิ โปกฺขรณึ, โหติ กาโย ยถา ปุเรฯ

๓๕๘.‘ตโต ตุวํ องฺคปจฺจงฺคี, สุจารุ ปิยทสฺสนา;
วเตฺถน ปารุปิตฺวาน, อายาสิ มม สนฺติกํฯ

๓๕๙.‘‘กึ นุ กาเยน วาจาย, มนสา ทุกฺกฏํ กตํ;
กิสฺสกมฺมวิปาเกน, กณฺณมุโณฺฑ สุนโข ตว;
องฺคมงฺคานิ ขาทตี’’ติฯ –

ทฺวาทสหิ คาถาหิ ตํ ตสฺส ปวตฺตึ ปฏิปุจฺฉิฯ

๓๔๘. ตตฺถ **โสณฺณโสปานผลกา**ติ สุวณฺณมยโสปานผลกาฯ **โสณฺณวาลุกสนฺถตา**ติ สมนฺตโต สุวณฺณมยาหิ วาลุกาหิ สนฺถตาฯ **ตตฺถา**ติ โปกฺขรณิยํฯ **โสคนฺธิยา**ติ โสคนฺธิกาฯ **วคฺคู**ติ สุนฺทรา รุจิราฯ **สุจิคนฺธา**ติ มนุญฺญคนฺธาฯ

๓๔๙. **นานาคนฺธสเมริตา**ติ นานาวิธสุรภิคนฺธวเสน คนฺธวายุนา สมนฺตโต เอริตาฯ **นานาปทุมสญฺฉนฺนา**ติ นานาวิธรตฺตปทุมสญฺฉาทิตสลิลตลาฯ **ปุณฺฑรีกสโมตตา**ติ เสตปทุเมหิ จ สโมกิณฺณาฯ

๓๕๐. **สุรภึ สมฺปวายนฺตี**ติ สมฺมเทว สุคนฺธํ วายติ โปกฺขรณีติ อธิปฺปาโยฯ **หํสโกญฺจาภิรุทา**ติ หํเสหิ จ โกเญฺจหิ จ อภินาทิตาฯ

๓๕๑. **นานาทิชคณากิณฺณา**ติ นานาทิชคณากิณฺณาฯ **นานาสรคณายุตา**ติ นานาวิธวิหงฺคมาภิรุทสมูหยุตฺตาฯ **นานาผลธรา**ติ นานาวิธผลธาริโน สพฺพกาลํ วิวิธผลภารนมิตสาขตฺตาฯ **นานาปุปฺผธรา วนา**ติ นานาวิธสุรภิกุสุมทายิกานิ วนานีติ อโตฺถฯ ลิงฺควิปลฺลาเสน หิ ‘‘วนา’’ติ วุตฺตํฯ

๓๕๒. **น มนุเสฺสสุ อีทิสํ นคร**นฺติ ยาทิสํ ตว อิทํ นครํ, อีทิสํ มนุเสฺสสุ นตฺถิ, มนุสฺสโลเก น อุปลพฺภตีติ อโตฺถฯ **รูปิยมยา**ติ รชตมยาฯ **ททฺทลฺลมานา**ติ อติวิย วิโรจมานาฯ **อาเภนฺตี**ติ โสภยนฺติฯ **สมนฺตา จตุโร ทิสา**ติ สมนฺตโต จตโสฺสปิ ทิสาโยฯ

๓๕๓. **ยา เตมา**ติ ยา เต อิมาฯ **ปริจาริกา**ติ เวยฺยาวจฺจการินิโยฯ **ตา**ติ ตา ปริจาริกาโยฯ **กมฺพุกายูรธรา**ติ สงฺขวลยกายูรวิภูสิตาฯ **กญฺจนาเวฬภูสิตา**ติ สุวณฺณวฏํสกสมลงฺกตเกสหตฺถาฯ

๓๕๔. **กทลิมิคสญฺฉนฺนา**ติ กทลิมิคจมฺมปจฺจตฺถรณตฺถตาฯ **สชฺชา**ติ สชฺชิตา สยิตุํ ยุตฺตรูปาฯ **โคนกสนฺถตา**ติ ทีฆโลมเกน โกชเวน สนฺถตาฯ

๓๕๕. **ยตฺถา**ติ ยสฺมึ ปลฺลเงฺกฯ **วาสูปคตา**ติ วาสํ อุปคตา, สยิตาติ อโตฺถฯ **สมฺปตฺตายฑฺฒรตฺตายา**ติ อฑฺฒรตฺติยา อุปคตายฯ **ตโต**ติ ปลฺลงฺกโตฯ

๓๕๖. **โปกฺขรญฺญา**ติ โปกฺขรณิยาฯ **หริเต**ติ นีเลฯ **สทฺทเล**ติ ตรุณติณสญฺฉเนฺนฯ **สุเภ**ติ สุเทฺธฯ สุเภติ วา ตสฺสา อาลปนํฯ ภเทฺท, สมนฺตโต หริเต สทฺทเล ตสฺสา โปกฺขรณิยา

ตีเร ตฺวํ คนฺตฺวาน ฐาสิ ติฏฺฐสีติ โยชนาฯ

๓๕๗. **กณฺณมุโณฺฑ**ติ ขณฺฑิตกโณฺณ ฉินฺนกโณฺณฯ **ขายิตา อาสี**ติ ขาทิตา อโหสิฯ **อฏฺฐิสงฺขลิกา กตา**ติ อฏฺฐิสงฺขลิกมตฺตา กตาฯ **ยถา ปุเร**ติ สุนเขน ขาทนโต ปุเพฺพ วิยฯ

๓๕๘. **ตโต**ติ โปกฺขรณึ โอคาหนโต ปจฺฉาฯ **องฺคปจฺจงฺคี**ติ ปริปุณฺณสพฺพงฺคปจฺจงฺควตีฯ **สุจารู**ติ สุฏฺฐุ มโนรมาฯ **ปิยทสฺสนา**ติ ทสฺสนียาฯ **อายาสี**ติ อาคจฺฉสิฯ

เอวํ เตน รญฺญา ปุจฺฉิตา สา เปตี อาทิโต ปฏฺฐาย อตฺตโน ปวตฺตึ ตสฺส กเถนฺตี –

๓๖๐. ‘‘กิมิลายํ คหปติ, สโทฺธ อาสิ อุปาสโก;
ตสฺสาหํ ภริยา อาสึ, ทุสฺสีลา อติจารินีฯ

๓๖๑. ‘‘โส มํ อติจรมานาย, สามิโก เอตทพฺรวิ;
‘เนตํ ตํ ฉนฺนํ ปติรูปํ, ยํ ตฺวํ อติจราสิ มํ’ฯ

๓๖๒. ‘‘สาหํ โฆรญฺจ สปถํ, มุสาวาทญฺจ ภาสิสํ;
‘นาหํ ตํ อติจรามิ, กาเยน อุท เจตสาฯ

๓๖๓. ‘‘‘สจาหํ ตํ อติจรามิ, กาเยน อุท เจตสา;
กณฺณมุโณฺฑยํ สุนโข, องฺคมงฺคานิ ขาทตุ’ฯ

๓๖๔. ‘‘ตสฺส กมฺมสฺส วิปากํ, มุสาวาทสฺส จูภยํ;
สเตฺตว วสฺสสตานิ, อนุภูตํ ยโต หิ เม;
กณฺณมุโณฺฑ จ สุนโข, องฺคมงฺคานิ ขาทตี’’ติฯ – ปญฺจ คาถา อาห;

๓๖๐-๑. ตตฺถ **กิมิลาย**นฺติ เอวํนามเก นคเรฯ **อติจารินี**ติ ภริยา หิ ปตึ อติกฺกมฺม จรณโต ‘‘อติจารินี’’ติ วุจฺจติฯ อติจรมานาย มยิ โส สามิโก มํ เอตทพฺรวีติ โยชนาฯ **เนตํ ฉนฺน**นฺติอาทิ วุตฺตาการทสฺสนํฯ ตตฺถ **เนตํ ฉนฺน**นฺติ น เอตํ ยุตฺตํฯ **น ปติรูป**นฺติ ตเสฺสว เววจนํฯ **ย**นฺติ กิริยาปรามสนํฯ **อติจราสี**ติ อติจรสิ, อยเมว วา ปาโฐฯ ยํ มํ ตฺวํ อติจรสิ, ตตฺถ ยํ อติจรณํ, เนตํ ฉนฺนํ เนตํ ปติรูปนฺติ อโตฺถฯ

๓๖๒-๔. **โฆร**นฺติ ทารุณํฯ **สปถ**นฺติ สปนํฯ **ภาสิส**นฺติ อภาสึฯ **สจาห**นฺติ สเจ อหํฯ **ต**นฺติ ตฺวํฯ **ตสฺส กมฺมสฺสา**ติ ตสฺส ปาปกมฺมสฺส ทุสฺสีลฺยกมฺมสฺสฯ **มุสาวาทสฺส จา**ติ ‘‘นาหํ ตํ อติจรามี’’ติ วุตฺตมุสาวาทสฺส จฯ **อุภย**นฺติ อุภยสฺส วิปากํฯ **อนุภูต**นฺติ อนุภูยมานํ มยาติ อโตฺถฯ **ยโต**ติ ยโต ปาปกมฺมโตฯ

เอวญฺจ ปน วตฺวา เตน อตฺตโน กตํ อุปการํ กิเตฺตนฺตี –

๓๖๕. ‘‘ตฺวญฺจ เทว พหุกาโร, อตฺถาย เม อิธาคโต;
สุมุตฺตาหํ กณฺณมุณฺฑสฺส, อโสกา อกุโตภยาฯ

๓๖๖. ‘‘ตาหํ เทว นมสฺสามิ, ยาจามิ ปญฺชลีกตา;
ภุญฺช อมานุเส กาเม, รม เทว มยา สหา’’ติฯ –

เทฺว คาถา อาหฯ ตตฺถ **เทวา**ติ ราชานํ อาลปติฯ **กณฺณมุณฺฑสฺสา**ติ กณฺณมุณฺฑโตฯ นิสฺส เกฺก หิ อิทํ สามิวจนํฯ อถ ราชา ตตฺถ วาเสน นิพฺพินฺนมานโส คมนชฺฌาสยํ ปกาเสสิฯ ตํ สุตฺวา เปตี รโญฺญ ปฏิพทฺธจิตฺตา ตเตฺถวสฺส วาสํ ยาจนฺตี **"ตาหํ, เทว, นมสฺสามี"**ติ คาถมาหฯ

ปุน ราชา เอกํเสน นครํ คนฺตุกาโมว หุตฺวา อตฺตโน อชฺฌาสยํ ปเวเทนฺโต –

๓๖๗.'ภุตฺตา อมานุสา กามา, รมิโตมฺหิ ตยา สห;
ตาหํ สุภเค ยาจามิ, ขิปฺปํ ปฏินยาหิ ม''นฺติฯ –

โอสานคาถมาหฯ ตตฺถ **ตาหนฺ**ติ ตํ อหํฯ **สุภเค**ติ สุภคยุเตฺตฯ **ปฏินยาหิ มนฺ**ติ มยฺหํ นครเมว มํ ปฏิเนหิฯ เสสํ สพฺพตฺถ ปากฏเมวฯ

อถ สา วิมานเปตี รโญฺญ วจนํ สุตฺวา วิโยคํ อสหมานา โสกาตุรตาย พฺยากุลหทยา เวธมานสรีรา นานาวิเธหิ อุปาเยหิ อายาจิตฺวาปิ ตํ ตตฺถ วาเสตุํ อสโกฺกนฺตี พหูหิ มหารเหหิ รตเนหิ สทฺธิํ ราชานํ นครํ เนตฺวา ปาสาทํ อาโรเปตฺวา กนฺทิตฺวา ปริเทวิตฺวา อตฺตโน วสนฏฺฐานเมว คตาฯ ราชา ปน ตํ ทิสฺวา สญฺชาตสํเวโค ทานาทีนิ ปุญฺญกมฺมานิ กตฺวา สคฺคปรายโณ อโหสิฯ อถ อมฺหากํ ภควติ โลเก อุปฺปชฺชิตฺวา ปวตฺติตวรธมฺมจเกฺก อนุกฺกเมน สาวตฺถิยํ วิหรเนฺต เอกทิวสํ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ปพฺพตจาริกํ จรมาโน ตํ อิตฺถิํ สปริวารํ ทิสฺวา ตาย กตกมฺมํ ปุจฺฉิฯ สา อาทิโต ปฏฺฐาย สพฺพํ เถรสฺส กเถสิฯ เถโร ตาสํ ธมฺมํ เทเสสิฯ ตํ ปวตฺติํ เถโร ภควโต อาโรเจสิฯ ภควา ตมตฺถํ อฎฺฐุปฺปตฺติํ กตฺวา สมฺปตฺตปริสาย ธมฺมํ เทเสสิฯ มหาชโน ปฏิลทฺธสํเวโค ปาปโต โอรมิตฺวา ทานาทีนิ ปุญฺญกมฺมานิ กตฺวา สคฺคปรายโณ อโหสีติฯ

กณฺณมุณฺฑเปติวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๓. ฒุพฺพริเปตวตฺถุวณฺณนา

อหุ ราชา พฺรหฺมทโตฺตติ อิทํ อุพฺพริเปตวตฺถุํ สตฺถา เชตวเน วิหรโนฺต อญฺญตรํ อุปาสิกํ อารพฺภ กเถสิ ฯ สาวตฺถิยํ กิร อญฺญตราย อุปาสิกาย สามิโก กาลมกาสิฯ สา ปติวิโยคทุกฺขาตุรา โสจนฺตี อาฬาหนํ คนฺตฺวา โรทติฯ ภควา ตสฺสา โสตาปตฺติผลสฺส อุปนิสฺสยสมฺปตฺติํ ทิสฺวา กรุณาย สโญฺจทิตมานโส หุตฺวา ตสฺสา เคหํ คนฺตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิฯ อุปาสิกา สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ อถ นํ สตฺถา ''กิํ, อุปาสิเก, โสจสี''ติ วตฺวา ''อาม, ภควา, ปิยวิปฺปโยเคน โสจามี''ติ วุเตฺต ตสฺสา โสกํ อปเนตุกาโม อตีตํ อาหริฯ

อตีเต ปญฺจาลรเฎฺฐ กปิลนคเร จูฬนีพฺรหฺมทโตฺต นาม ราชา อโหสิฯ โส อคติคมนํ ปหาย อตฺตโน วิชิเต ปชาย หิตกรณนิรโต ทส ราชธเมฺม อโกเปตฺวา รชฺชํ อนุสาสมาโน กทาจิ ''อตฺตโน รเชฺช กิํ วทนฺตี''ติ โสตุกาโม ตุนฺนวายเวสํ คเหตฺวา เอโก อทุติโย นครโต นิกฺขมิตฺวา คามโต คามํ ชนปทโต ชนปทํ วิจริตฺวา สพฺพรชฺชํ อกณฺฏกํ อนุปปีฬํ มนุเสฺส สโมฺมทมาเน อปารุตฆเร มเญฺญ วิหรเนฺต ทิสฺวา โสมนสฺสชาโต นิวตฺติตฺวา นคราภิมุโข อาคจฺฉโนฺต อญฺญตรสฺมิํ คาเม เอกิสฺสา วิธวาย ทุคฺคติตฺถิยา เคหํ ปาวิสิฯ สา ตํ ทิสฺวา อาห – ''โก นุ ตฺวํ, อโยฺย, กุโต วา อาคโตสี''ติ? ''อหํ ตุนฺนวาโย, ภเทฺท, ภติยา ตุนฺนวายกมฺมํ กโรโนฺต วิจรามิฯ ยทิ ตุมฺหากํ ตุนฺนวายกมฺมํ อตฺถิ, ภตฺตญฺจ เวตนญฺจ เทถ, ตุมฺหากมฺปิ กมฺมํ

กโรมี’’ติฯ ‘‘นตฺถมฺหากํ กมฺมํ ภตฺตเวตนํ วา, อเณฺณสํ กโรหิ, อยฺยา’’ติฯ โส ตตฺถ กติปาหํ วส โนฺต ธญฺญปุญฺญลกฺขณสมฺปนฺนํ ตสฺสา ธีตรํ ทิสฺวา มาตรํ อาห – ‘‘อยํ ทาริกา กิํ เกนจิ กตปริ คฺคหา, อุทาหุ อกตปริคฺคหาฯ สเจ ปน เกนจิ อกตปริคฺคหา, อิมํ มยฺหํ เทถ, อหํ ตุมฺหากํ สุ เขน ชีวนูปายํ กาตุํ สมโตฺถ’’ติฯ ‘‘สาธุ, อยฺยา’’ติ สา ตสฺส ตํ อทาสิฯ

โส ตาย สทฺธิํ กติปาหํ วสิตฺวา ตสฺสา กหาปณสหสฺสํ ทตฺวา ‘‘อหํ กติปาเหเนว นิวตฺติสฺ สามิฯ ภเทฺท , ตฺวํ มา อุกฺกณฺฐิสี’’ติ วตฺวา อตฺตโน นครํ คนฺตฺวา, นครสฺส จ ตสฺส คามสฺส จ อนฺตเร มคฺคํ สมํ การาเปตฺวา อลงฺการาเปตฺวา มหตา ราชานุภาเวน ตตฺถ คนฺตฺวา ตํ ทาริกํ ก หาปณราสิมฺหิ ฐเปตฺวา สุวณฺณรชตกลเสหิ นฺหาเปตฺวา ‘‘อุพฺพรี’’ติ นามํ การาเปตฺวา อคฺคม เหสิฏฺฐาเน ฐเปตฺวา ตญฺจ คามํ ตสฺสา ญาตีนํ ทตฺวา มหตา ราชานุภาเวน ตํ นครํ อาเนตฺวา ตาย สทฺธิํ อภิรมมาโน ยาวชีวํ รชฺชสุขํ อนุภวิตฺวา อายุปริโยสาเน กาลมกาสิฯ กาลกเต จ ตสฺมิํ, กเต จ สรีรกิเจฺจ อุพฺพรี ปติวิโยเคน โสกสลฺลสมปฺปิตหทยา อาฬาหนํ คนฺตฺวา พหู ทิว เส คนฺธปุปฺผาทีหิ ปูเชตฺวา รโญฺญ คุเณ กิเตฺตตฺวา อุมฺมาทปฺปตฺตา วิย กนฺทนฺตี ปริเทวนฺตี อาฬาหนํ ปทกฺขิณํ กโรติฯ

เตน จ สมเยน อมฺหากํ ภควา โพธิสตฺตภูโต อิสิปพฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา อธิคตชฺฌาน าภิโญฺญ หิมวนฺตสฺส สามนฺตา อญฺญตรสฺมิํ อรญฺญายตเน วิหรโนฺต โสกสลฺลสมปฺปิตํ อุพฺพริํ ทิเพฺพน จกฺขุนา ทิสฺวา อากาเสน อาคนฺตฺวา ทิสฺสมานรูโป อากาเส ฐตฺวา ตตฺถ ฐิเต มนุเสฺส ปุจฺฉิ – ‘‘กสฺสิทํ อาฬาหนํ, กสฺสตฺถาย จายํ อิตฺถี ‘พฺรหฺมทตฺต, พฺรหฺมทตฺตา’ติ กนฺทนฺตี ปริ เทวตี’’ติฯ ตํ สุตฺวา มนุสฺสา ‘‘พฺรหฺมทโตฺต นาม ปญฺจาลานํ ราชา, โส อายุปริโยสาเน กาลม กาสิ, ตสฺสิทํ อาฬาหนํ, ตสฺส อยํ อคฺคมเหสี อุพฺพรี นาม ‘พฺรหฺมทตฺต, พฺรหฺมทตฺตา’ติ ตสฺส นามํ คเหตฺวา กนฺทนฺตี ปริเทวตี’’ติ อาหํสุฯ ตมตฺถํ ทีเปนฺตา สงฺคีติการา –

๓๖๘. ‘‘อหุ ราชา พฺรหฺมทโตฺต, ปญฺจาลานํ รเถสโภ;
อโหรตฺตานมจฺจยา, ราชา กาลมกฺรุพฺพถฯ

๓๖๙. ‘‘ตสฺส อาฬาหนํ คนฺตฺวา, ภริยา กนฺทติ อุพฺพริ;
พฺรหฺมทตฺตํ อปสฺสนฺตี, พฺรหฺมทตฺตาติ กนฺทติฯ

๓๗๐. ‘‘อิสิ จ ตตฺถ อาคจฺฉิ, สมฺปนฺนจรโณ มุนิ;
โส จ ตตฺถ อปุจฺฉิตฺถ, เย ตตฺถ สุ สมาคตาฯ

๓๗๑. ‘‘‘กสฺส อิทํ อาฬาหนํ, นานาคนฺธสเมริตํ;
กสฺสายํ กนฺทติ ภริยา, อิโต ทูรคตํ ปติํ;
พฺรหฺมทตฺตํ อปสฺสนฺตี, พฺรหฺมทตฺตาติ กนฺทติ’ฯ

๓๗๒. ‘‘เต จ ตตฺถ วิยากํสุ, เย ตตฺถ สุ สมาคตา;
พฺรหฺมทตฺตสฺส ภทฺทเนฺต, พฺรหฺมทตฺตสฺส มาริสฯ

๓๗๓. ‘‘ตสฺส อิทํ อาฬาหนํ, นานาคนฺธสเมริตํ;
ตสฺสายํ กนฺทติ ภริยา, อิโต ทูรคตํ ปติํ;
พฺรหฺมทตฺตํ อปสฺสนฺตี, พฺรหฺมทตฺตาติ กนฺทตี’’ติฯ – ฉ คาถา ฐเปสุํ;

๓๖๘-๙. ตตฺถ **อหูติ** อโหสิฯ **ปญฺจาลานนฺติ** ปญฺจาลรฏฺฐวาสีนํ, ปญฺจาลรฏฺฐเสฺสว วาฯ เอโกปิ หิ ชนปโท ชนปทิกานํ ราชกุมารานํ วเสน รุฬฺหิยา ‘‘ปญฺจาลาน’’นฺติ พหุวจเนน นิทฺทิสียติฯ **รเถสโภติ** รเถสุ อุสภสทิโส, มหารโถติ อโตฺถฯ **ตสฺส อาฬาหนนฺติ** ตสฺส รโญฺญ สรีรสฺส ทฑฺฒฏฺฐานํฯ

๓๗๐. **อิสีติ** ฌานาทีนํ คุณานํ เอสนเฏฺฐน อิสิฯ **ตตฺถาติ** ตสฺมิํ อุพฺพริยา ฐิตฏฺฐาเน, สุสาเนติ อโตฺถฯ **อาคจฺฉีติ** อคมาสิฯ **สมฺปนฺนจรโณติ** สีลสมฺปทา, อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารตา, โภชเน มตฺตญฺญุตา, ชาคริยานุโยโค, สทฺธาทโย สตฺต สทฺธมฺมา, จตฺตาริ รูปาวจรฌานานีติ อิเมหิ ปนฺนรสหิ จรณสงฺขาเตหิ คุเณหิ สมฺปโนฺน สมนฺนาคโต, จรณสมฺปโนฺนติ อโตฺถฯ **มุนีติ** อตฺตหิตญฺจ ปรหิตญฺจ มุนาติ ชานาตีติ มุนิฯ **โส จ ตตฺถ อปุจฺฉิตฺถาติ** โส ตสฺมิํ ฐาเน ฐิเต ชเน ปฏิปุจฺฉิฯ **เย ตตฺถ สุ สมาคตาติ** เย มนุสฺสา ตตฺถ สุสาเน สมาคตาฯ **สูติ** นิปาตมตฺตํฯ ‘‘เย ตตฺถาสุํ สมาคตา’’ติ วา ปาโฐฯ **อาสุนฺติ** อเหสุนฺติ อโตฺถฯ

๓๗๑. **นานาคนฺธสเมริตนฺติ** นานาวิเธหิ คเนฺธหิ สมนฺตโต เอริตํ อุปวาสิตํฯ **อิโตติ** มนุสฺสโลกโตฯ **ทูรคตนฺติ** ปรโลกํ คตตฺตา วทติฯ **พฺรหฺมทตฺตาติ กนฺทตีติ** พฺรหฺมทตฺตาติ เอวํ นามสํกิตฺตนํ กตฺวา ปริเทวนวเสน อวฺหายติฯ

๓๗๒-๓. **พฺรหฺมทตฺตสฺส ภทฺทเนฺต, พฺรหฺมทตฺตสฺส มาริสาติ** มาริส, นิรามยกายจิตฺต มหามุนิ พฺรหฺมทตฺตสฺส รโญฺญ อิทํ อาฬาหนํ, ตเสฺสว พฺรหฺมทตฺตสฺส รโญฺญ อยํ ภริยา, ภทฺทํ เต ตสฺส จ พฺรหฺมทตฺตสฺส ภทฺทํ โหตุ, ตาทิสานํ มเหสีนํ หิตานุจินฺตเนน ปรโลเก ฐิตานมฺปิ หิตสุขํ โหติเยวาติ อธิปฺปาโยฯ

อถ โส ตาปโส เตสํ วจนํ สุตฺวา อนุกมฺปํ อุปาทาย อุพฺพริยา สนฺติกํ คนฺตฺวา ตสฺสา โสกวิโนทนตฺถํ –

๓๗๔. ‘‘ฉฬาสีติสหสฺสานิ, พฺรหฺมทตฺตสฺสนามกา;
อิมสฺมิํ อาฬาหเน ทฑฺฒา, เตสํ กมนุโสจสี’’ติฯ –

คาถมาห ฯ ตตฺถ **ฉฬาสีติสหสฺสานีติ** ฉสหสฺสาธิกอสีติสหสฺสสงฺขาฯ **พฺรหฺมทตฺตสฺสนามกาติ** พฺรหฺมทโตฺตติ เอวํนามกาฯ **เตสํ กมนุโสจสีติ** เตสํ ฉฬาสีติสหสฺสสงฺขาตานํ พฺรหฺมทตฺตานํ กตมํ พฺรหฺมทตฺตํ ตฺวํ อนุโสจสิ, กตมํ ปฏิจฺจ เต โสโก อุปฺปโนฺนติ ปุจฺฉิฯ

เอวํ ปน เตน อิสินา ปุจฺฉิตา อุพฺพรี อตฺตนา อธิเปฺปตํ พฺรหฺมทตฺตํ อาจิกฺขนฺตี –

๓๗๕. ‘‘โย ราชา จูฬนีปุโตฺต, ปญฺจาลานํ รเถสโภ;
ตํ ภเนฺต อนุโสจามิ, ภตฺตารํ สพฺพกามท’’นฺติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **จูฬนีปุโตฺตติ** เอวํนามสฺส รโญฺญ ปุโตฺตฯ **สพฺพกามทนฺติ** มยฺหํ สพฺพสฺส อิจฺฉิติจฺฉิตสฺส ทาตารํ, สเพฺพสํ วา สตฺตานํ อิจฺฉิตทายกํฯ

เอวํ อุพฺพริยา วุเตฺต ปุน ตาปโส –

๓๗๖. ‘‘สเพฺพวาเหสุํ ราชาโน, พฺรหฺมทตฺตสฺสนามกา;
สเพฺพว จูฬนีปุตฺตา, ปญฺจาลานํ รเถสภาฯ

๓๗๕. สเพฺพสํ อนุปุเพฺพน, มเหสิตฺตมการยิ;
กสฺมา ปุริมเก หิตฺวา, ปจฺฉิมํ อนุโสจสี''ติฯ – คาถาทฺวยมาห;

๓๗๖. ตตฺถ **สเพฺพวาเหสุ**นฺติ สเพฺพว เต ฉฬาสีติสหสฺสสงฺขา ราชาโน พฺรหฺมทตฺตสฺส นามกา จูฬนีปุตฺตา ปญฺจาลานํ รเถสภาว อเหสุํฯ อิเม ราชภาวาทโย วิเสสา เตสุ เอกสฺสาปิ นาเหสุํฯ

๓๗๗. **มเหสิตฺตมการยี**ติ ตฺวญฺจ เตสํ สเพฺพสมฺปิ อนุปุเพฺพน อคฺคมเหสิภาวํ อกาสิ, อนุปฺปตฺตาติ อโตฺถฯ **กสฺมา**ติ คุณโต จ สามิกภาวโต จ อวิสิเฎฺฐสุ เอเตฺตเกสุ ชเนสุ ปุริมเก ราชาโน ปหาย ปจฺฉิมํ เอกํเมว กสฺมา เกน การเณน อนุโสจสีติ ปุจฺฉิฯ

ตํ สุตฺวา อุพฺพรี สํเวคชาตา ปุน ตาปสํ –

๓๗๘. อาตุเม อิตฺถิภูตาย, ทีฆรตฺตาย มาริส;
ยสฺสา เม อิตฺถิภูตาย, สํสาเร พหุภาสสี''ติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **อาตุเม**ติ อตฺตนิฯ **อิตฺถิภูตายา**ติ อิตฺถิภาวํ อุปคตายฯ **ทีฆรตฺตายา**ติ ทีฆรตฺตํฯ อยเญฺหตฺถ อธิปฺปาโย – อิตฺถิภูตาย อตฺตนิ สพฺพกาลํ อิตฺถีเยว โหติ, อุทาหุ ปุริสภาวมฺปิ อุปคจฺฉตีติฯ **ยสฺสา เม อิตฺถิภูตายา**ติ ยสฺสา มยฺหํ อิตฺถิภูตาย เอวํ ตาว พหุสํสาเร มเหสิภาวํ มหามุนิ ตฺวํ ภาสสิ กเถสีติ อโตฺถฯ ''อาหุ เม อิตฺถิภูตายา''ติ วา ปาโฐฯ ตตฺถ **อา**ติ อนุสฺสรณเตฺถ นิปาโตฯ **อาหุ เม**ติ สยํ อนุสฺสริตํ อญฺญาตมิทํ มยา, อิตฺถิภูตาย อิตฺถิภาวํ อุปคตาย เอวํ มยฺหํ เอตฺตกํ กาลํ อปราปรุปฺปตฺติ อโหสิฯ กสฺมา? ยสฺมา ยสฺสา เม อิตฺถิภูตาย สเพฺพสํ อนุปุเพฺพน มเหสิตฺตมการยิ, กึ ตฺวํ, มหามุนิ, สํสาเร พหุํ ภาสสีติ โยชนาฯ

ตํ สุตฺวา ตาปโส อยํ นิยโม สํสาเร นตฺถิ ''อิตฺถี อิตฺถีเยว โหติ, ปุริโส ปุริโส เอวา''ติ ทเสฺสโนฺต –

๓๗๙. อหุ อิตฺถี อหุ ปุริโส, ปสุโยนิมฺปิ อาคมา;
เอวเมตํ อตีตานํ, ปริยโนฺต น ทิสฺสตี''ติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **อหุ อิตฺถี อหุ ปุริโส**ติ ตฺวํ กทาจิ อิตฺถีปิ อโหสิ, กทาจิ ปุริโสปิ อโหสิฯ น เกวลํ อิตฺถิปุริสภาวเมว, อถ โข ปสุ โยนิมฺปิ อคมาสิ, กทาจิ ปสุภาวมฺปิ อคมาสิ, ติรจฺฉานโยนิมฺปิ อุปคตา อโหสิฯ **เอวเมตํ อตีตานํ, ปริยโนฺต น ทิสฺสตี**ติ เอวํ ยถาวุตฺตํ เอตํ อิตฺถิภาวํ ปุริสภาวํ ติรจฺฉานาทิภาวญฺจ อุปคตานํ อตีตานํ อตฺตภาวานํ ปริยโนฺต ญาณจกฺขุนา มหตา อุสฺสาเหน ปสฺสนฺตานมฺปิ น ทิสฺสติฯ น เกวลํ ตเวว, อถ โข สเพฺพสมฺปิ สํสาเร ปริพฺภมนฺตานํ สตฺตานํ อตฺตภาวสฺส ปริยโนฺต น ทิสฺสเตว น ปญฺญายเตวฯ เตนาห ภควา –

> ''อนมตโคฺคยํ, ภิกฺขเว, สํสาโร, ปุพฺพา โกฏิ น ปญฺญายติ อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสํโยชนานํ สนฺธาวตํ สํสรต''นฺติ (สํ. นิ. ๒.๑๒๔)ฯ

เอวํ เตน ตาปเสน สํสารสฺส อปริยนฺตตํ กมฺมสฺสกตญฺจ วิภาเวเนฺตน เทสิตํ ธมฺมํ สุตฺวา สํสาเร สํวิคฺคหทยา ธเมฺม จ ปสนฺนมานสา วิคตโสกสลฺลา หุตฺวา อตฺตโน ปสาทํ โสกวิคมนญฺจ ปกาเสนฺตี –

๓๘๐."อาทิตฺตํ วต มํ สนฺตํ, ฆตสิตฺตํว ปาวกํ;
วารินา วิย โอสิญฺจํ, สพฺพํ นิพฺพาปเย ทรํฯ

๓๘๑."อพฺพหี วต เม สลฺลํ, โสกํ หทยนิสฺสิตํ;
โย เม โสกปเรตาย, ปติโสกํ อปานุทิฯ

๓๘๒."สาหํ อพฺพูฬฺหสลฺลาสฺมิ, สีติภูตาสฺมิ นิพฺพุตา;
น โสจามิ น โรทามิ, ตว สุตฺวา มหามุนี''ติฯ –

ติโสฬส คาถา อภาสิฯ ตาสํ อโตฺถ เหฏฺฐา วุโตฺตเยวฯ

อิทานิ สํวิคฺคหทยาย อุพฺพริยา ปฏิปตฺติํ ทเสฺสโนฺต สตฺถา –

๓๘๓."ตสฺส ตํ วจนํ สุตฺวา, สมณสฺส สุภาสิตํ;
ปตฺตจีวรมาทาย, ปพฺพชิ อนคาริยํฯ

๓๘๔."สา จ ปพฺพชิตา สนฺตา, อคารสฺมา อนคาริยํ;
เมตฺตจิตฺตํ อาภาเวสิ, พฺรหฺมโลกูปปตฺติยาฯ

๓๘๕."คามา คามํ วิจรนฺตี, นิคเม ราชธานิโย;
อุรุเวฬฺา นาม โส คาโม, ยตฺถ กาลมกฺรุพฺพถฯ

๓๘๖."เมตฺตจิตฺตํ อาภาเวตฺวา, พฺรหฺมโลกูปปตฺติยา;
อิตฺถิจิตฺตํ วิราเชตฺวา, พฺรหฺมโลกูปคา อหู''ติฯ – จตโสฺส คาถา อภาสิ;

๓๘๓-๔. ตตฺถ **ตสฺสา**ติ ตสฺส ตาปสสฺสฯ **สุภาสิต**นฺติ สุฏฺฐุ ภาสิตํ, ธมฺมนฺติ อโตฺถฯ **ปพฺพชิตา สนฺตา**ติ ปพฺพชฺชํ อุปคตา สมานา, ปพฺพชิตฺวา วา หุตฺวา สนฺตกายวาจาฯ **เมตฺตจิตฺต**นฺติ เมตฺตาสหคตํ จิตฺตํฯ จิตฺตสีเสน เมตฺตชฺฌานํ วทติฯ **พฺรหฺมโลกูปปตฺติยา**ติ ตญฺจ สา เมตฺตจิตฺตํ ภาเวนฺตี พฺรหฺมโลกูปปตฺติยา อภาเวสิ, น วิปสฺสนาปาทกาทิอตฺถํฯ อนุปฺปเนฺน หิ พุเทฺธ พฺรหฺมวิหาราทิเก ภาเวนฺตา ตาปสปริพฺพาชกา ยาวเทว ภวสมฺปตฺติอตฺถเมว ภาเวสุํฯ

๓๘๕-๖. **คามา คาม**นฺติ คามโต อญฺญํ คามํฯ **อาภาเวตฺวา**ติ วเฑฺฒตฺวา พฺรูเหตฺวาฯ **"อภาเวตฺวา"**ติ เกจิ ปฐนฺติ, เตสํ อ-กาโร นิปาตมตฺตํฯ **อิตฺถิจิตฺตํ วิราเชตฺวา**ติ อิตฺถิภาเว จิตฺตํ อชฺฌาสยํ อภิรุจิํ วิราเชตฺวา อิตฺถิภาเว วิรตฺตจิตฺตา หุตฺวาฯ **พฺรหฺมโลกูปคา**ติ ปฏิสนฺธิคฺคหณวเสน พฺรหฺมโลกํ อุปคมนกา อโหสิฯ เสสํ เหฏฺฐา วุตฺตนยตฺตา อุตฺตานเมวฯ

สตฺถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อาหริตฺวา ตสฺสา อุปาสิกาย โสกํ วิโนเทตฺวา อุปริ จตุสจฺจเทสนํ อกาสิฯ สจฺจปริโยสาเน สา อุปาสิกา โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิฯ สมฺปตฺตปริสาย จ เทสนา สาตฺถิกา อโหสีติฯ

อุพฺพริเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อิติ ขุทฺทก-อฏฺฐกถาย เปตวตฺถุสฺมิํ

เตรสวตฺถุปฏิมณฺฑิตสฺส

ทุติยสฺส อุพฺพริวคฺคสฺส อตฺถสํวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. จูฬวโคฺค

๑. อภิชฺชมานเปตวตฺถุวณฺณนา

อภิชฺชมาเน วาริมฺหีติ อิทํ สตฺถริ เวฬุวเน วิหรนฺเต อญฺญตรํ ลุทฺทเปตํ อารพฺภ วุตฺตํฯ พาราณสิยํ กิร อปรทิสาภาเค ปารคงฺคาย วาสภคามํ อติกฺกมิตฺวา จุนฺทฏฺฐิลนามเก คาเม เอโก ลุทฺทโก อโหสิฯ โส อรญฺญ มิเค วธิตฺวา วรมํสํ องฺคาเร ปจิตฺวา ขาทิตฺวา อวเสสํ ปณฺณปุเฏ พนฺธิตฺวา กาเชน คเหตฺวา คามํ อาคจฺฉติฯ ตํ พาลทารกา คามทฺวาเร ทิสฺวา ''มํสํ เม เทหิ, มํสํ เม เทหี''ติ หตฺเถ ปสาเรตฺวา อุปธาวนฺติฯ โส เตสํ โถกํ โถกํ มํสํ เทติฯ อเถก ทิวสํ มํสํ อลภิตฺวา อุทฺทาลกปุปฺผํ ปิฬนฺธิตฺวา พหุญฺจ หตฺเถน คเหตฺวา คามํ คจฺฉนฺตํ ตํ ทารกา คามทฺวาเร ทิสฺวา ''มํสํ เม เทหิ, มํสํ เม เทหี''ติ หตฺเถ ปสาเรตฺวา อุปธาวึสุฯ โส เตสํ เอเกกํ ปุปฺผมญฺชรึ อทาสิฯ

อถ อปเรน สมเยน กาลํ กตฺวา เปเตสุ นิพฺพตฺโต นคฺโค วิรูปรูโป ภยานกทสฺสโน สุปิเนปิ อนฺนปานํ อชานนฺโต สีเส อาพนฺธิตอุทฺทาลกกุสุมมาลากลาโป ''จุนฺทฏฺฐิลายํ ญาตกานํ สนฺติเก กิญฺจิ ลภิสฺสามี''ติ คงฺคาย อุทเก อภิชฺชมาเน ปฏิโสตํ ปทสา คจฺฉติฯ เตน จ สมเยน โกลิโย นาม รญฺโญ พิมฺพิสารสฺส มหามตฺโต กุปิตํ ปจฺจนฺตํ วูปสเมตฺวา ปฏินิวตฺตนฺโต หตฺถิอสฺสาทิปริวารพลํ ถลปเถน เปเสตฺวา สยํ คงฺคาย นทิยา อนุโสตํ นาวาย อาคจฺฉนฺโต ตํ เปตํ ตถา คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา ปุจฺฉนฺโต –

๓๘๗. ''อภิชฺชมาเน วาริมฺหิ, คงฺคาย อิธ คจฺฉสิ;
นคฺโค ปุพฺพทฺธเปโตว, มาลธารี อลงฺกโต;
กุหิํ คมิสฺสสิ เปต, กตฺถ วาโส ภวิสฺสตี''ติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **อภิชฺชมาเน**ติ ปทนิกฺเขปเน อภิชฺชมาเน สงฺฆาเต, **วาริมฺหิ คงฺคายา**ติ คงฺคาย นทิยา อุทเกฯ **อิธา**ติ อิมสฺมิํ ฐาเนฯ **ปุพฺพทฺธเปโตวา**ติ กายสฺส ปุริมเทฺธน อเปโต วิย อเปตโยนิโก เทวปุตฺโต วิยฯ กถํ? **มาลธารี อลงฺกโต**ติ, มาลาหิ ปิฬนฺธิตฺวา อลงฺกตสีสโคฺคติ อโตฺถฯ **กตฺถ วาโส ภวิสฺสตี**ติ กตรสฺมิํ คาเม เทเส วา ตุยฺหํ นิวาโส ภวิสฺสติ, ตํ กเถหีติ อโตฺถฯ

อิทานิ ยํ ตทา เตน เปเตน โกลิเยน จ วุตฺตํ, ตํ ทเสฺสตุํ สงฺคีติการา –

๓๘๘. ''จุนฺทฏฺฐิลํ คมิสฺสามิ, เปโต โส อิติ ภาสติ;
อนฺตเร วาสภคามํ, พาราณสิญฺจ สนฺติเกฯ

๓๘๙. ''ตญฺจ ทิสฺวา มหามตฺโต, โกลิโย อิติ วิสฺสุโต;
สตฺตุํ ภตฺตญฺจ เปตสฺส, ปีตกญฺจ ยุคํ อทาฯ

๓๙๐. ''นาวาย ติฏฺฐมานาย, กปฺปกสฺส อทาปยิ;
กปฺปกสฺส ปทินฺนมฺหิ, ฐาเน เปตสฺส ทิสฺสถฯ

๓๙๑. ''ตโต สุวตฺถวสโน, มาลธารี อลงฺกโต;
ฐาเน ฐิตสฺส เปตสฺส, ทกฺขิณา อุปกปฺปถ;
ตสฺมา ทเชฺชถ เปตานํ, อนุกมฺปาย ปุนปฺปุน''นฺติฯ – คาถาโย อโวจุํ;

๓๘๘. ตตฺถ **จุนฺทฏฺฐิล**นฺติ เอวํนามกํ คามํฯ **อนฺตเร วาสภคามํ, พาราณสิญฺจ สนฺติเก**ติ วาสภคามสฺส จ พาราณสิยา จ เวมชฺเฌฯ อนฺตรา-สทฺทโยเคน เหตํ สามฺยเตฺถ อุปโยควจนํฯ พาราณสิยา สนฺติเก หิ โส คาโมติฯ อยเญฺหตฺถ อโตฺถ – อนฺตเร วาสภคามสฺส จ พาราณสิยา จ โย จุนฺทฏฺฐิลนามโก คาโม พาราณสิยา อวิทูเร, ตํ คามํ คมิสฺสามีติฯ

๓๘๙. **โกลิโย อิติ วิสฺสุโต**ติ โกลิโยติ เอวํปกาสิตนาโมฯ **สตฺตุํ ภตฺตญฺจา**ติ สตฺตุเญฺจว ภตฺตญฺจฯ **ปีตกญฺจ ยุคํ อทา**ติ ปีตกํ สุวณฺณวณฺณํ เอกํ วตฺถยุคญฺจ อทาสิฯ

๓๙๐. กทา อทาสีติ เจ อาห **นาวาย ติฏฺฐมานายฯ กปฺปกสฺส อทาปยี**ติ คจฺฉนฺติํ นาวํ ฐเปตฺวา ตตฺถ เอกสฺส นฺหาปิตสฺส อุปาสกสฺส ทาเปสิ , ทินฺนมฺหิ วตฺถยุเคติ โยชนาฯ **ฐาเน**ติ ฐานโส ตงฺขณเญฺญวฯ **เปตสฺส ทิสฺสถา**ติ เปตสฺส สรีเร ปญฺญายิตฺถ, ตสฺส นิวาสนปารุปนวตฺถํ สมฺปชฺชิฯ เตนาห **"ตโต สุวตฺถวสโน, มาลธารี อลงฺกโต"**ติ, สุวตฺถวสโน มาลาภรเณหิ สุมณฺฑิตปสาธิโตฯ **ฐาเน ฐิตสฺส เปตสฺส, ทกฺขิณา อุปกปฺปถา**ติ ทกฺขิเณยฺยฏฺฐาเน ฐิตา ปเนสา ทกฺขิณา ตสฺส เปตสฺส ยสฺมา อุปกปฺปติ, วินิโยคํ อคมาสิฯ **ตสฺมา ทเชฺชถ เปตานํ, อนุกมฺปาย ปุนปฺปุน**นฺติ เปตานํ อนุกมฺปาย เปเต อุทฺทิสฺส ปุนปฺปุนํ ทกฺขิณํ ทเทยฺยาติ อโตฺถฯ

อถ โส โกลิยมหามโตฺต ตํ เปตํ อนุกมฺปมาโน ทานวิธิํ สมฺปาเทตฺวา อนุโสตํ อาคนฺตฺวา สูริเย อุคฺคจฺฉเนฺต พาราณสิํ สมฺปาปุณิฯ ภควา จ เตสํ อนุคฺคหตฺถํ อากาเสน อาคนฺตฺวา คงฺคาตีเร อฏฺฐาสิฯ โกลิยมหามโตฺตปิ นาวาโต โอตริตฺวา หฏฺฐปหโฏฺฐ ภควนฺตํ นิมเนฺตสิ – ''อธิวาเสถ เม, ภเนฺต, ภควา อชฺชตนาย ภตฺตํ อนุกมฺปํ อุปาทายา''ติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ โส ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา ตาวเทว รมณีเย ภูมิภาเค มหนฺตํ สาขามณฺฑปํ อุปริ จตูสุ จ ปเสฺสสุ นานาวิราควณฺณวิจิตฺตวิวิธวสนสมลงฺกตํ กาเรตฺวา ตตฺถ ภควโต อาสนํ ปญฺญาเปตฺวา อทาสิฯ นิสีทิ ภควา ปญฺญเตฺต อาสเนฯ

อถ โส มหามโตฺต ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา คนฺธปุปฺผาทีหิ ปูเชตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสิโนฺน เหฏฺฐา อตฺตโน วุตฺตวจนํ เปตสฺส จ ปฏิวจนํ ภควโต อาโรเจสิฯ ภควา ''ภิกฺขุสโงฺฆ อาคจฺฉตู''ติ จิเนฺตสิฯ จินฺติตสมนนฺตรเมว พุทฺธานุภาวสโญฺจทิโต สุวณฺณหํสคโณ วิย ธตรฏฺฐหํสราชํ ภิกฺขุสโงฺฆ ธมฺมราชํ สมฺปริวาเรสิฯ ตาวเทว มหาชโน สนฺนิปติ ''อุฬารา ธมฺมเทสนา ภวิสฺสตี''ติฯ ตํ ทิสฺวา ปสนฺนมานโส มหามโตฺต พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สนฺตเปฺปสิฯ ภควา กตภตฺตกิโจฺจ มหาชนสฺส อนุกมฺปาย ''พาราณสิสมีปคามวาสิโน สนฺนิปตนฺตู''ติ อธิฏฺฐาสิฯ สเพฺพ จ เต อิทฺธิพเลน มหาชนา สนฺนิปติํสุ, อุฬาเรจสฺส เปเต ปากเฏ อกาสิฯ เตสุ เกจิ ฉินฺนภินฺนปิโลติกขณฺฑธรา, เกจิ อตฺตโน เกเสเหว ปฏิจฺฉาทิตโกปินา, เกจิ นคฺคา ยถาชาตรูปา ขุปฺปิปาสาภิภูตา ตจปริโยนทฺธา อฏฺฐิมตฺตสรีรา อิโต จิโต จ ปริพฺภมนฺตา มหาชนสฺส ปจฺจกฺขโต ปญฺญายิํสุฯ

อถ ภควา ตถารูปํ อิทฺธาภิสงฺขารํ อภิสงฺขาสิ, ยถา เต เอกชฺฌํ สนฺนิปติตฺวา อตฺตนา กตํ ปาปกมฺมํ มหาชนสฺส ปเวเทสุํฯ ตมตฺถํ ทีเปนฺตา สงฺคีติการา –

๓๙๒. ''สาตุนฺนวสนา เอเก, อเญฺญ เกสนิวาสนา;
เปตา ภตฺตาย คจฺฉนฺติ, ปกฺกมนฺติ ทิโสทิสํฯ

๓๙๓. ''ทูเร เอเก ปธาวิตฺวา, อลทฺธาว นิวตฺตเร;

ฉาตา ปมุจฺฉิตา ภนฺตา, ภูมิยํ ปฏิสุมฺภิตาฯ

๓๙๔. ‘‘เกจิ ตตฺถ ปปติตฺวา, ภูมิยํ ปฏิสุมฺภิตา;
ปุเพฺพ อกตกลฺยาณา, อคฺคิทฑฺฒาว อาตเปฯ

๓๙๕. ‘‘มยํ ปุเพฺพ ปาปธมฺมา, ฆรณี กุลมาตโร;
สเนฺตสุ เทยฺยธเมฺมสุ, ทีปํ นากมฺห อตฺตโนฯ

๓๙๖. ‘‘ปหูตํ อนฺนปานมฺปิ, อปิสฺสุ อวกิรียติ;
สมฺมคฺคเต ปพฺพชิเต, น จ กิญฺจิ อทมฺหเสฯ

๓๙๗. ‘‘อกมฺมกามา อลสา, สาทุกามา มหคฺฆสา;
อาโลปปิณฺฑทาตาโร, ปฏิคฺคเห ปริภาสิมฺหเสฯ

๓๙๘. ‘‘เต ฆรา ตา จ ทาสิโย, ตาเนวาภรณานิ โน;
เต อเญฺญ ปริจาเรนฺติ, มยํ ทุกฺขสฺส ภาคิโนฯ

๓๙๙. ‘‘เวณี วา อวญฺญา โหนฺติ, รถการี จ ทุพฺภิกา;
จณฺฑาลี กปณา โหนฺติ, กปฺปกา จ ปุนปฺปุนํฯ

๔๐๐. ‘‘ยานิ ยานิ นิหีนานิ, กุลานิ กปณานิ จ;
เตสุ เตเสฺวว ชายนฺติ, เอสา มจฺฉริโน คติฯ

๔๐๑. ‘‘ปุเพฺพ จ กตกลฺยาณา, ทายกา วีตมจฺฉรา;
สคฺคํ เต ปริปูเรนฺติ, โอภาเสนฺติ จ นนฺทนํฯ

๔๐๒. ‘‘เวชยเนฺต จ ปาสาเท, รมิตฺวา กามกามิโน;
อุจฺจากุเลสุ ชายนฺติ, สโภเคสุ ตโต จุตาฯ

๔๐๓. ‘‘กูฏาคาเร จ ปาสาเท, ปลฺลเงฺก โปนกตฺถเต;
พีชิตงฺคา โมรหเตฺถหิ, กุเล ชาตา ยสสฺสิโนฯ

๔๐๔. ‘‘องฺกโต องฺกํ คจฺฉนฺติ, มาลธารี อลงฺกตา;
ธาติโย อุปติฏฺฐนฺติ, สายํ ปาตํ สุเขสิโนฯ

๔๐๕. ‘‘นยิทํ อกตปุญฺญานํ, กตปุญฺญานเมวิทํ;
อโสกํ นนฺทนํ รมฺมํ, ติทสานํ มหาวนํฯ

๔๐๖. ‘‘สุขํ อกตปุญฺญานํ, อิธ นตฺถิ ปรตฺถ จ;
สุขญฺจ กตปุญฺญานํ, อิธ เจว ปรตฺถ จฯ

๔๐๗. ‘‘เตสํ สหพฺยกามานํ, กตฺตพฺพํ กุสลํ พหุํ;
กตปุญฺญา หิ โมทนฺติ, สเคฺค โภคสมงฺคิโน’’ติฯ – คาถาโย อโวจุํ;

๓๙๒. ตตฺถ **สาตุนฺนวสนา**ติ ฉินฺนภินฺนปิโลติกขณฺฑนิวาสนาฯ **เอเก**ติ เอกเจฺจฯ **เกสนิวาสนา**ติ เกเสเหว ปฏิจฺฉาทิตโกปินาฯ **ภตฺตาย คจฺฉนฺตี**ติ ‘‘อเปฺปว นาม อิโต คตา ยตฺถ วา ตตฺถ วา กิญฺจิ อุจฺฉิฏฺฐภตฺตํ วา วมิตภตฺตํ วา คพฺภมลาทิกํ วา ลเภยฺยามา’’ติ กตฺถจิเทว

อฏฺฐตฺวา ฆาสตฺถาย คจฺฉนฺติฯ **ปกฺกมนฺติ ทิโสทิส**นฺติ ทิสโต ทิสํ อเนกโยชนนฺตริกํ ฐานํ ปกฺกมนฺติฯ

๓๙๓. **ทูเร**ติ ทูเรว ฐาเนฯ **เอเก**ติ เอกเจฺจ เปตาฯ **ปธาวิตฺวา**ติ ฆาสตฺถาย อุปธาวิตฺวาฯ **อลทฺธาว นิวตฺตเร**ติ กิญฺจิ ฆาสํ วา ปานียํ วา อลภิตฺวา เอว นิวตฺตนฺติฯ **ปมุจฺฉิตา**ติ ขุปฺปิปาสาทิทุเกฺขน สญฺชาตมุจฺฉาฯ **ภนฺตา**ติ ปริพฺภมนฺตาฯ **ภูมิยํ ปฏิสุมฺภิตา**ติ ตาย เอว มุจฺฉาย อุปฺปตฺติยา ฐตฺวา อวกฺขิตฺตมตฺติกาปิณฺฑา วิย วิสฺสุสฺสิตฺวา ปถวิยํ ปติตาฯ

๓๙๔. **ตตฺถา**ติ คตฏฺฐาเนฯ **ภูมิยํ ปฏิสุมฺภิตา**ติ ปปาเต ปติตา วิย ชิฆจฺฉาทิทุเกฺขน ฐาตุํ อสมตฺถภาเวน ภูมิยํ ปติตา, ตตฺถ วา คตฏฺฐาเน ฆาสาทีนํ อลาเภน ฉินฺนาสา หุตฺวา เกนจิ ปฏิมุขํ สุมฺภิตา โปถิตา วิย ภูมิยํ ปติตา โหนฺตีติ อโตฺถฯ **ปุเพฺพ อกตกลฺยาณา**ติ ปุริมภเว อกตกุสลาฯ **อคฺคิทฑฺฒาว อาตเป**ติ นิทาฆกาเล อาตปฏฺฐาเน อคฺคินา ทฑฺฒา วิย, ขุปฺปิปาสคฺคินา ฑยฺหมานา มหาทุกฺขํ อนุภวนฺตีติ อโตฺถฯ

๓๙๕. **ปุเพฺพ**ติ อตีตภเวฯ **ปาปธมฺมา**ติ อิสฺสุกีมจฺฉรีอาทิภาเวน ลามกสภาวาฯ **ฆรณี**ติ ฆรสามินิโยฯ **กุลมาตโร**ติ กุลทารกานํ มาตโร, กุลปุริสานํ วา มาตโรฯ **ทีปน**ฺติ ปติฏฺฐํ, ปุญฺญนฺติ อโตฺถฯ ตญฺหิ สตฺตานํ สุคตีสุ ปติฏฺฐาภาวโต ‘‘ปติฏฺฐา’’ติ วุจฺจติฯ **นากมฺหา**ติ น กริมฺหฯ

๓๙๖. **ปหูตน**ฺติ พหุํฯ **อนฺนปานมฺปี**ติ อนฺนญฺจ ปานญฺจฯ **อปิสฺสุ อวกิรียตี**ติ **สู**ติ นิปาตมตฺตํ, อปิ อวกิรียติ ฉฑฺฑียติฯ **สมฺมคฺคเต**ติ สมฺมา คเต สมฺมา ปฏิปเนฺน สมฺมา ปฏิปนฺนายฯ **ปพฺพชิเต**ติ ปพฺพชิตายฯ สมฺปทาเน หิ อิทํ ภุมฺมวจนํฯ สมฺมคฺคเต วา ปพฺพชิเต สติ ลพฺภมาเนติ อโตฺถฯ **น จ กิญฺจิ อทมฺหเส**ติ ‘‘กิญฺจิมตฺตมฺปิ เทยฺยธมฺมํ นาทมฺหา’’ติ วิปฺปฏิสาราภิภูตา วทนฺติฯ

๓๙๗. **อกมฺมกามา**ติ สาธูติ อกตฺตพฺพํ กมฺมํ อกุสลํ กาเมนฺตีติ อกมฺมกามา, สาธูหิ วา กตฺตพฺพํ กุสลํ กาเมนฺตีติ กมฺมกามา, น กมฺมกามาติ อกมฺมกามา , กุสลธเมฺมสุ อจฺฉนฺทิกาติ อโตฺถฯ **อลสา**ติ กุสีตา กุสลกมฺมกรเณ นิพฺพีริยาฯ **สาทุกามา**ติ สาตมธุรวตฺถุปิยาฯ **มหคฺฆสา**ติ มหาโภชนา, อุภเยนาปิ สุนฺทรญฺจ มธุรญฺจ โภชนํ ลภิตฺวา อตฺถิกานํ กิญฺจิ อทตฺวา สยเมว ภุญฺชิตาโรติ ทเสฺสติฯ **อาโลปปิณฺฑทาตาโร**ติ อาโลปมตฺตสฺสปิ โภชนปิณฺฑสฺส ทายกาฯ **ปฏิคฺคเห**ติ ตสฺส ปฏิคฺคณฺหนเกฯ **ปริภาสิมฺหเส**ติ ปริภวํ กโรนฺตา ภาสิมฺห, อวมญฺญิมฺห อุปฺปณฺฑิมฺหา จาติ อโตฺถฯ

๓๙๘. **เต ฆรา**ติ ยตฺถ มยํ ปุเพฺพ ‘‘อมฺหากํ ฆร’’นฺติ มมตฺตํ อกริมฺหา, ตานิ ฆรานิ ยถาฐิตานิ, อิทานิ โน น กิญฺจิ อุปกปฺปตีติ อธิปฺปาโยฯ **ตา จ ทาสิโย ตาเนวาภรณานิ โน**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ ตตฺถ **โน**ติ อมฺหากํฯ **เต**ติ เต ฆราทิเกฯ **อเญฺญ ปริจาเรนฺติ**, ปริโภคาทิวเสน วินิโยคํ กโรนฺตีติ อโตฺถฯ **มยํ ทุกฺขสฺส ภาคิโน**ติ มยํ ปน ปุเพฺพ เกวลํ กีฬนปฺปสุตา หุตฺวา สาปเตยฺยํ ปหาย คมนียํ อนุคามิกํ กาตุํ อชานนฺตา อิทานิ ขุปฺปิปาสาทิทุกฺขสฺส ภาคิโน ภวามาติ อตฺตานํ ครหนฺตา วทนฺติฯ

๓๙๙. อิทานิ ยสฺมา เปตโยนิโต จวิตฺวา มนุเสฺสสุ อุปฺปชฺชนฺตาปิ สตฺตา เยภุเยฺยน ตเสฺสว กมฺมสฺส วิปากาวเสเสน หีนชาติกา กปณวุตฺติโนว โหนฺติ, ตสฺมา ตมตฺถํ ทเสฺสตุํ **‘‘เวณิวา’’**ติอาทินา เทฺว คาถา วุตฺตาฯ ตตฺถ **เวณิวา**ติ เวนชาติกา, วิลีวการา นฬการา โหนฺ

ตีติ อโตฺถฯ **วา**-สโทฺท อนิยมโตฺถฯ **อวณฺณา**ติ อวเณฺณยฺยา, อวชานิตพฺพาติ วุตฺตํ โหติฯ ‘‘วมฺภนา’’ติ วา ปาโฐ, ปเรหิ พาธนียาติ อโตฺถฯ **รถการี**ติ จมฺมการิโนฯ **ทุพฺภิกา**ติ มิตฺต ทุพฺภิกา มิตฺตานํ พาธิกาฯ **จณฺฑาลี**ติ จณฺฑาลชาติกาฯ **กปณา**ติ วนิพฺพกา อติวิย กา รุญฺญปฺปตฺตา ฯ **กปฺปกา**ติ กปฺปกชาติกา, สพฺพตฺถ ‘‘โหนฺติ ปุนปฺปุน’’นฺติ โยชนา, อปราปรมฺ ปิ อิเมสุ นิหีนกุเลสุ อุปฺปชฺชนฺตีติ วุตฺตํ โหติฯ

๔๐๐. **เตสุ เตเสฺวว ชายนฺตี**ติ ยานิ ยานิ อญฺญานิปิ เนสาทปุกฺกุสกุลาทีนิ กปณานิ อติวิย วมฺภนิยานิ ปรมทุคฺคตานิ จ, เตสุ เตสุ เอว นิหีนกุเลสุ มจฺฉริยมเลน เปเตสุ นิพฺพตฺติตฺ วา ตโต จุตา นิพฺพตฺตนฺติฯ เตนาห **‘‘เอสา มจฺฉริโน คตี’’**ติฯ

๔๐๑. เอวํ อกตปุญฺญานํ สตฺตานํ คตึ ทเสฺสตฺวา อิทานิ กตปุญฺญานํ คตึ ทเสฺสตุํ **‘‘ปุเพฺพ จ กตกลฺยาณา’’**ติ สตฺต คาถา วุตฺตาฯ ตตฺถ **สคฺคํ เต ปริปูเรนฺตี**ติ เย ปุเพฺพ ปุริมชาติยํ กตกลฺยาณา ทายกา ทานปุญฺญาภิรตา วิคตมลมเจฺฉรา, เต อตฺตโน รูปสมฺปตฺติยา เจว ปริวารสมฺปตฺติยา จ สคฺคํ เทวโลกํ ปริปูเรนฺติ ปริปุณฺณํ กโรนฺติฯ **โอภาเสนฺติ จ นนฺทน**นฺติ น เกวลํ ปริปูเรนฺติเยว, อถ โข กปฺปรุกฺขาทีนํ ปภาหิ สภาเวเนว โอภาสมานมฺปิ นนฺทนวนํ อตฺตโน วตฺถาภรณชุตีหิ สรีรปฺปภาย จ อภิภวิตฺวา เจว โอภาเสตฺวา จ โชเตนฺติฯ

๔๐๒. **กามกามิโน**ติ ยถิจฺฉิเตสุ กามคุเณสุ ยถากามํ ปริโภควโนฺตฯ **อุจฺจากุเลสู**ติ อุเจฺจสุ ขตฺติยกุลาทีสุ กุเลสุฯ **สโภเคสู**ติ มหาวิภเวสุฯ **ตโต จุตา**ติ ตโต เทวโลกโต จุตาฯ

๔๐๓. **กูฎาคาเร จ ปาสาเท**ติ กูฎาคาเร จ ปาสาเท จฯ **พีชิตงฺคา**ติ พีชิยมานเทหาฯ **โมรหเตฺถหี**ติ โมรปิญฺฉปฏิมณฺฑิตพีชนีหเตฺถหิฯ **ยสสฺสิโน**ติ ปริวารวโนฺต รมนฺตีติ อธิปฺปาโยฯ

๔๐๔. **องฺกโต องฺกํ คจฺฉนฺตี**ติ ทารกกาเลปิ ญาตีนํ ธาตีนญฺจ องฺกฏฺฐานโต องฺกฏฺฐานเมว คจฺฉนฺติ, น ภูมิตลนฺติ อธิปฺปาโยฯ **อุปติฏฺฐนฺตี**ติ อุปฏฺฐานํ กโรนฺติฯ **สุเขสิโน**ติ สุขมิจฺฉนฺตา, ‘‘มา สีตํ วา อุณฺหํ วา’’ติ อปฺปกมฺปิ ทุกฺขํ ปริหรนฺตา อุปติฏฺฐนฺตีติ อธิปฺปาโยฯ

๔๐๕. **นยิทํ อกตปุญฺญาน**นฺติ อิทํ โสกวตฺถุอภาวโต อโสกํ รมฺมํ รมณียํ ติทสานํ ตาวติํสเทวานํ **มหาวนํ** มหาอุปวนภูตํ **นนฺทนํ** นนฺทนวนํ อกตปุญฺญานํ น โหติ, เตหิ ลทฺธุํ น สกฺกาติ อโตฺถฯ

๔๐๖. **อิธา**ติ อิมสฺมิํ มนุสฺสโลเก วิเสสโต ปุญฺญํ กรียติ, ตํ สนฺธายาหฯ **อิธา**ติ วา ทิฏฺฐธเมฺมฯ **ปรตฺถา**ติ สมฺปราเยฯ

๔๐๗. **เตส**นฺติ เตหิ ยถาวุเตฺตหิ เทเวหิฯ **สหพฺยกามาน**นฺติ สหภาวํ อิจฺฉเนฺตหิฯ **โภคสมงฺคิโน**ติ โภเคหิ สมนฺนาคตา, ทิเพฺพหิ ปญฺจกามคุเณหิ สมปฺปิตา โมทนฺตีติ อโตฺถฯ เสสํ อุตฺตานตฺถเมวฯ

เอวํ เตหิ เปเตหิ สาธารณโต อตฺตนา กตกมฺมสฺส จ คติยา ปุญฺญกมฺมสฺส จ คติยา ปเวทิตาย สํวิคฺคมนสฺส โกฬิยามจฺจปมุขสฺส ตตฺถ สนฺนิปติตสฺส มหาชนสฺส อชฺฌาสยานุรูปํ ภควา วิตฺถาเรน ธมฺมํ เทเสสิฯ เทสนาปริโยสาเน จตุราสีติยา ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย อโหสีติฯ

อภิชฺชมานเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. สาณวาสิเตฺถรเปตวตฺถุวณฺณนา

กุณฺฑินาคริโย เถโรติ อิทํ สตฺถริ เวฬุวเน วิหรเนฺต อายสฺมโต สาณวาสิเตฺถรสฺส ญาติเปเต อารพฺภ วุตฺตํฯ อตีเต กิร พาราณสิยํ กิตวสฺส นาม รโญฺญ ปุโตฺต อุยฺยานกีฬํ กีฬิตฺวา นิวตฺตโนฺต สุเนตฺตํ นาม ปเจฺจกพุทฺธํ ปิณฺฑาย จริตฺวา นครโต นิกฺขมนฺตํ ทิสฺวา อิสฺสริยมทมโตฺต หุตฺวา ‘‘กถญฺหิ นาม มยฺหํ อญฺชลิํ อกตฺวา อยํ มุณฺฑกโก คจฺฉตี’’ติ ปทุฏฺฐจิโตฺต หตฺถิกฺขนฺธโต โอตริตฺวา ‘‘กจฺจิ เต ปิณฺฑปาโต ลโทฺธ’’ติ อาลปโนฺต หตฺถโต ปตฺตํ คเหตฺวา ปถวิยํ ปาเตตฺวา ภินฺทิฯ อถ นํ สพฺพตฺถ ตาทิภาวปฺปตฺติยา นิพฺพิการํ กรุณาวิปฺผารโสมนสฺสนิปาตปสนฺนจิตฺตเมว โอโลเกนฺตํ อฏฺฐานาฆาเตน ทูสิตจิโตฺต ‘‘กิํ มํ กิตวสฺส รโญฺญ ปุตฺตํ น ชานาสิ, ตฺวํ โอโลกยโนฺต มยฺหํ กิํ กริสฺสสี’’ติ วตฺวา อวหสโนฺต ปกฺกามิฯ ปกฺกนฺตมตฺตเสฺสว จสฺส นรกคฺคิทาหปฏิภาโค พลวสรีรทาโห อุปฺปชฺชิฯ โส เตน มหาสนฺตาเปนาภิภูตกาโย อติพาฬฺหํ ทุกฺขเวทนาภิตุโนฺน กาลํ กตฺวา อวีจีมหานิรเย นิพฺพตฺติฯ

โส ตตฺถ ทกฺขิณปเสฺสน วามปเสฺสน อุตฺตาโน อวกุโชฺชติ พหูหิ ปกาเรหิ ปริวตฺติตฺวา จตุราสีติ วสฺสสหสฺสานิ ปจฺจิตฺวา ตโต จุโต เปเตสุ อปริมิตกาลํ ขุปฺปิปาสาทิทุกฺขํ อนุภวิตฺวา ตโต จุโต อิมสฺมิํ พุทฺธุปฺปาเท กุณฺฑินครสฺส สมีเป เกวฏฺฏคาเม นิพฺพตฺติฯ ตสฺส ชาติสฺสรญาณํ อุปฺปชฺชิ, เตน โส ปุเพฺพ อตฺตนา อนุภูตปุพฺพํ ทุกฺขํ อนุสฺสรโนฺต วยปฺปโตฺตปิ ปาปภเยน ญาตเกหิปิ สทฺธิํ มจฺฉพนฺธนตฺถํ น คจฺฉติฯ เตสุ คจฺฉเนฺตสุ มเจฺฉ ฆาเตตุํ อนิจฺฉโนฺต นิลียติ, คโต จ ชาลํ ภินฺทติ, ชีวเนฺต วา มเจฺฉ คเหตฺวา อุทเก วิสฺสเชฺชติ, ตสฺส ตํ กิริยํ อโรจนฺตา ญาตกา เคหโต ตํ นีหริํสุฯ เอโก ปนสฺส ภาตา สิเนหพทฺธหทโย อโหสิฯ

เตน จ สมเยน อายสฺมา อานโนฺท กุณฺฑินครํ อุปนิสฺสาย สาณปพฺพเต วิหรติฯ อถ โส เกวฏฺฏปุโตฺต ญาตเกหิ ปริจฺจโตฺต หุตฺวา อิโต จิโต จ ปริพฺภมโนฺต ตํ ปเทสํ ปโตฺต โภชนเวลาย เถรสฺส สนฺติกํ อุปสงฺกมิฯ เถโร ตํ ปุจฺฉิตฺวา โภชเนน อตฺถิกภาวํ ญตฺวา ตสฺส ภตฺตํ ทตฺวา กตภตฺตกิโจฺจ สพฺพํ ตํ ปวตฺติํ ญตฺวา ธมฺมกถาย ปสนฺนมานสํ ญตฺวา ‘‘ปพฺพชิสฺสสิ, อาวุโส’’ติ? ‘‘อาม, ภเนฺต, ปพฺพชิสฺสามี’’ติฯ เถโร ตํ ปพฺพาเชตฺวา เตน สทฺธิํ ภควโต สนฺติกํ อคมาสิฯ อถ นํ สตฺถา อาห – ‘‘อานนฺท, อิมํ สามเณรํ อนุกเมฺปยฺยาสี’’ติฯ โส จ อกตกุสลตฺตา อปฺปลาโภ อโหสิฯ อถ นํ สตฺถา อนุคฺคณฺหโนฺต ภิกฺขูนํ ปริโภคตฺถาย ปานียฆฏานํ ปริปูรเณ นิโยเชสิฯ ตํ ทิสฺวา อุปาสกา ตสฺส พหูนิ นิจฺจภตฺตานิ ปฏฺฐเปสุํฯ

โส อปเรน สมเยน ลทฺธูปสมฺปโท อรหตฺตํ ปตฺวา เถโร หุตฺวา ทฺวาทสหิ ภิกฺขูหิ สทฺธิํ สาณปพฺพเต วสิฯ ตสฺส ปน ญาตกา ปญฺจสตมตฺตา อนุปจิตกุสลกมฺมา อุปจิตมเจฺฉราทิปาปธมฺมา กาลํ กตฺวา เปเตสุ นิพฺพตฺติํสุฯ ตสฺส ปน มาตาปิตโร ‘‘เอส อเมฺหหิ ปุเพฺพ เคหโต นิกฺกฑฺฒิโต’’ติ สารชฺชมานา ตํ อนุปสงฺกมิตฺวา ตสฺมิํ พทฺธสิเนหํ ภาติกํ เปเสสุํฯ โส เถรสฺส คามํ ปิณฺฑาย ปวิฏฺฐสมเย ทกฺขิณชาณุมณฺฑลํ ปถวิยํ ปติฏฺฐาเปตฺวา กตญฺชลี อตฺตานํ ทเสฺสตฺวา **‘‘มาตา ปิตา จ เต, ภเนฺต**’’ติอาทิคาถา อโวจฯ **กุณฺฑินาคริโย เถโร**ติอาทโย ปน อาทิโต ปญฺจ คาถา ตาสํ สมฺพนฺธทสฺสนตฺถํ ธมฺมสงฺคาหเกหิ ฐปิตาฯ

๔๐๘.‘กุณฺฑินาคริโย เถโร, สาณวาสินิวาสิโก;
โปฏฺฐปาโทติ นาเมน, สมโณ ภาวิตินฺทฺริโยฯ

๔๐๙. ‘‘ตสฺส มาตา ปิตา ภาตา, ทุคฺคตา ยมโลกิกา;
ปาปกมฺมํ กริตฺวาน, เปตโลกํ อิโต คตาฯ

๔๑๐. ‘‘เต ทุคฺคตา สูจิกฏฺฏา, กิลนฺตา นคฺคิโน กิสา;
อุตฺตสนฺตา มหตฺตาสา, น ทเสฺสนฺติ กุรูริโนฯ

๔๑๑. ‘‘ตสฺส ภาตา วิตริตฺวา, นโคฺค เอกปเถกโก;
จตุกุณฺฑิโก ภวิตฺวาน, เถรสฺส ทสฺสยีตุมํฯ

๔๑๒. ‘‘เถโร จามนสิกตฺวา, ตุณฺหีภูโต อติกฺกมิ;
โส จ วิญฺญาปยี เถรํ, ‘ภาตา เปตคโต อหํ’ฯ

๔๑๓. ‘‘มาตา ปิตา จ เต ภเนฺต, ทุคฺคตา ยมโลกิกา;
ปาปกมฺมํ กริตฺวาน, เปตโลกํ อิโต คตาฯ

๔๑๔. ‘‘เตน ทุคฺคตา สูจิกฏฺฏา, กิลนฺตา นคฺคิโน กิสา;
อุตฺตสนฺตา มหตฺตาสา, น ทเสฺสนฺติ กุรูริโนฯ

๔๑๕. ‘‘อนุกมฺปสฺสุ การุณิโก, ทตฺวา อนฺวาทิสาหิ โน;
ตว ทิเนฺนน ทาเนน, ยาเปสฺสนฺติ กุรูริโน’’ติฯ

๔๐๘-๙. ตตฺถ **กุณฺฑินาคริโย เถโร**ติ เอวํนามเก นคเร ชาตสํวฑฺฒเตฺถโร, ‘‘กุณฺฑิกนคโร เถโร’’ติปิ ปาโฐ, โส เอวโตฺถฯ **สาณวาสินิวาสิโก**ติ สาณปพฺพตวาสีฯ **โปฏฺฐปาโทติ นาเมนา**ติ นาเมน โปฏฺฐปาโท นามฯ **สมโณ**ติ สมิตปาโปฯ **ภาวิตินฺทฺริโย**ติ อริยมคฺคภาวนาย ภาวิตสทฺธาทิอินฺทฺริโย, อรหาติ อโตฺถฯ **ตสฺสา**ติ ตสฺส สาณวาสิเตฺถรสฺสฯ **ทุคฺคตา**ติ ทุคฺคติคตาฯ

๔๑๐. **สูจิกฏฺฏา**ติ ปูตินา ลูขคตฺตา อฏฺฏกา, สูจิกาติ ลทฺธนามาย ขุปฺปิปาสาย อฏฺฏา ปีฬิตาฯ ‘‘สูจิกณฺฐา’’ติ เกจิ ปฐนฺติ, สูจิฉิทฺทสทิสมุขทฺวาราติ อโตฺถฯ **กิลนฺตา**ติ กิลนฺตกายจิตฺตาฯ **นคฺคิโน**ติ นคฺครูปา นิโจฺจฬาฯ **กิสา**ติ อฏฺฐิตฺตจมตฺตสรีรตาย กิสเทหาฯ **อุตฺตสนฺตา**ติ ‘‘อยํ สมโณ อมฺหากํ ปุโตฺต’’ติ โอตฺตเปฺปน อุตฺราสํ อาปชฺชนฺตา ฯ **มหตฺตาสา**ติ อตฺตนา ปุเพฺพ กตกมฺมํ ปฏิจฺจ สญฺชาตมหาภยาฯ **น ทเสฺสนฺตี**ติ อตฺตานํ น ทเสฺสนฺติ, สมฺมุขีภาวํ น คจฺฉนฺติฯ **กุรูริโน**ติ ทารุณกมฺมนฺตาฯ

๔๑๑. **ตสฺส ภาตา**ติ สาณวาสิเตฺถรสฺส ภาตาฯ **วิตริตฺวา**ติ วิตฺโณฺณ หุตฺวา, โอตฺตปฺปสนฺตาสภยาติ อโตฺถฯ วิตุริตฺวาติ วา ปาโฐ, ตุริโต หุตฺวา, ตรมานรูโป หุตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ **เอกปเถ**ติ เอกปทิกมเคฺคฯ **เอกโก**ติ เอกิโก อทุติโยฯ **จตุกุณฺฑิโก ภวิตฺวานา**ติ จตูหิ อเงฺคหิ กุเณฺฑติ อตฺตภาวํ ปวเตฺตตีติ จตุกุณฺฑิโก, ทฺวีหิ ชาณูหิ ทฺวีหิ หเตฺถหิ คจฺฉโนฺต ติฏฺฐโนฺต จ, เอวํภูโต หุตฺวาติ อโตฺถฯ โส หิ เอวํ ปุรโต โกปีนปฏิจฺฉาทนา โหตีติ ตถา อกาสิฯ **เถรสฺส ทสฺสยีตุม**นฺติ เถรสฺส อตฺตานํ อุทฺทิสยิ ทเสฺสสิฯ

๔๑๒. **อมนสิกตฺวา**ติ ‘‘อยํ นาม เอโส’’ติ เอวํ มนสิ อกริตฺวา อนาวเชฺชตฺวาฯ **โส จา**ติ โส เปโตฯ **ภาตา เปตคโต อห**นฺติ ‘‘อหํ อตีตตฺตภาเว ภาตา, อิทานิ เปตภูโต อิธาคโต’’ติ วตฺวา วิญฺญาปยิ เถรนฺติ โยชนาฯ

๔๑๓-๕. ยถา ปน วิญฺญาปยิ, ตํ ทเสฺสตุํ **“มาตา ปิตา จา”**ติอาทินา ติโสฺส คาถา วุตฺตาฯ ตตฺถ **มาตา ปิตา จ เต**ติ ตว มาตา จ ปิตา จฯ **อนุกมฺปสฺสู**ติ อนุคฺคณฺห อนุทยํ กโรหิฯ **อนฺวาทิสาหี**ติ อาทิสฯ **โน**ติ อมฺหากํฯ **ตว ทิเนฺนนา**ติ ตยา ทิเนฺนนฯ

ตํ สุตฺวา เถโร ยถา ปฏิปชฺชิ, ตํ ทเสฺสตุํ –

๔๑๖. “เถโร จริตฺวา ปิณฺฑาย, ภิกฺขู อเญฺญ จ ทฺวาทส;
เอกชฺฌํ สนฺนิปติํสุ, ภตฺตวิสฺสคฺคการณาฯ

๔๑๗. “เถโร สเพฺพว เต อาห, ยถาลทฺธํ ททาถ เม;
สงฺฆภตฺตํ กริสฺสามิ, อนุกมฺปาย ญาตินํฯ

๔๑๘. “นิยฺยาทยิํสุ เถรสฺส, เถโร สงฺฆํ นิมนฺตยิ;
ทตฺวา อนฺวาทิสิ เถโร, มาตุ ปิตุ จ ภาตุโน;
‘อิทํ เม ญาตีนํ โหตุ, สุขิตา โหนฺตุ ญาตโย’ฯ

๔๑๙. “สมนนฺตรานุทฺทิเฏฺฐ, โภชนํ อุทปชฺชถ;
สุจิํ ปณีตํ สมฺปนฺนํ, อเนกรสพฺยญฺชนํฯ

๔๒๐. “ตโต อุทฺทสฺสยี ภาตา, วณฺณวา พลวา สุขี;
ปหูตํ โภชนํ ภเนฺต, ปสฺส นคฺคามฺหเส มยํ;
ตถา ภเนฺต ปรกฺกม, ยถา วตฺถํ ลภามเสฯ

๔๒๑. “เถโร สงฺการกูฏมฺหา, อุจฺจินิตฺวาน นนฺตเก;
ปิโลติกํ ปฏํ กตฺวา, สเงฺฆ จาตุทฺทิเส อทาฯ

๔๒๒. “ทตฺวา อนฺวาทิสี เถโร, มาตุ ปิตุ จ ภาตุโน;
‘อิทํ เม ญาตีนํ โหตุ, สุขิตา โหนฺตุ ญาตโย’ฯ

๔๒๓. “สมนนฺตรานุทฺทิเฏฺฐ, วตฺถานิ อุทปชฺชิสุํ;
ตโต สุวตฺถวสโน, เถรสฺส ทสฺสยีตุมํฯ

๔๒๔. “ยาวตา นนฺทราชสฺส, วิชิตสฺมิํ ปฏิจฺฉทา;
ตโต พหุตรา ภเนฺต, วตฺถานจฺฉาทนานิ โนฯ

๔๒๕. “โกเสยฺยกมฺพลียานิ, โขมกปฺปาสิกานิ จ;
วิปุลา จ มหคฺฆา จ, เตปากาเสวลมฺพเรฯ

๔๒๖. “เต มยํ ปริทหาม, ยํ ยญฺหิ มนโส ปิยํ;
ตถา ภเนฺต ปรกฺกม, ยถา เคหํ ลภามเสฯ

๔๒๗. “เถโร ปณฺณกุฏิํ กตฺวา, สเงฺฆ จาตุทฺทิเส อทา;
ทตฺวา จ อนฺวาทิสี เถโร, มาตุ ปิตุ จ ภาตุโน;
‘อิทํ เม ญาตีนํ โหตุ, สุขิตา โหนฺตุ ญาตโย’ฯ

๔๒๘. “สมนนฺตรานุทฺทิเฏฺฐ, ฆรานิ อุทปชฺชิสุํ;
กูฏาคารนิเวสนา, วิภตฺตา ภาคโส มิตาฯ

๔๒๙. น มนุเสฺสสุ อีทิสา, ยาทิสา โน ฆรา อิธ;
อปิ ทิเพฺพสุ ยาทิสา, ตาทิสา โน ฆรา อิธฯ

๔๓๐. ‘‘ททฺทลฺลมานา อาเภนฺติ, สมนฺตา จตุโร ทิสา;
ตถา ภเนฺต ปรกฺกม, ยถา ปานียํ ลภามเสฯ

๔๓๑. ‘‘เถโร กรณํ ปูเรตฺวา, สเงฺฆ จาตุทฺทิเส อทา;
ทตฺวา อนฺวาทิสี เถโร, มาตุ ปิตุ จ ภาตุโน;
‘อิทํ เม ญาตีนํ โหตุ, สุขิตา โหนฺตุ ญาตโย’ฯ

๔๓๒. ‘‘สมนนฺตรานุทฺทิเฏฺฐ, ปานียํ อุทปชฺชถ;
คมฺภีรา จตุรสฺสา จ, โปกฺขรโญฺญ สุนิมฺมิตาฯ

๔๓๓. ‘‘สีโตทิกา สุปฺปติตฺถา, สีตา อปฺปฏิคนฺธิยา;
ปทุมุปฺปลสญฺฉนฺนา, วาริกิญฺชกฺขปูริตาฯ

๔๓๔. ‘‘ตตฺถ นฺหตฺวา ปิวิตฺวา จ, เถรสฺส ปฏิทสฺสยุํ;
ปหูตํ ปานียํ ภเนฺต, ปาทา ทุกฺขา ผลนฺติ โนฯ

๔๓๕. ‘‘อาหิณฺฑมานา ขญฺชาม, สกฺขเร กุสกณฺฎเก;
ตถา ภเนฺต ปรกฺกม, ยถา ยานํ ลภามเสฯ

๔๓๖. ‘‘เถโร สิปาฏิกํ ลทฺธา, สเงฺฆ จาตุทฺทิเส อทา;
ทตฺวา อนฺวาทิสี เถโร, มาตุ ปิตุ จ ภาตุโน;
‘อิทํ เม ญาตีนํ โหตุ, สุขิตา โหนฺตุ ญาตโย’ฯ

๔๓๗. ‘‘สมนนฺตรานุทฺทิเฏฺฐ , เปตา รเถน มาคมุํ;
อนุกมฺปิตมฺห ภทเนฺต, ภเตฺตนจฺฉาทเนน จฯ

๔๓๘. ‘‘ฆเรน ปานียทาเนน, ยานทาเนน จูภยํ;
มุนิํ การุณิกํ โลเก, ภเนฺต วนฺทิตุมาคตา’’ติฯ – คาถาโย อาหํสุ;

๔๑๖-๗. ตตฺถ **เถโร จริตฺวา ปิณฺฑายา**ติ เถโร ปิณฺฑาปาตจาริกาย จริตฺวาฯ **ภิกฺขู อเญฺญ จ ทฺวาทสา**ติ เถเรน สห วสนฺตา อเญฺญ จ ทฺวาทส ภิกฺขู **เอกชฺฌํ** เอกโต **สนฺนิปติํสุ**ฯ กสฺมาติ เจ? **ภตฺตวิสฺสคฺคการณา**ติ ภตฺตกิจฺจการณา ภุญฺชนนิมิตฺตํฯ **เต**ติ เต ภิกฺขูฯ **ยถาลทฺธ**นฺติ ยํ ยํ ลทฺธํฯ **ททาถา**ติ เทถฯ

๔๑๘. **นิยฺยาทยิํสู**ติ อทํสุฯ **สงฺฆํ นิมนฺตยี**ติ เต เอว ทฺวาทส ภิกฺขู สงฺฆุเทฺทสวเสน ตํ ภตฺตํ ทาตุํ นิมเนฺตสิฯ **อนฺวาทิสี**ติ อาทิสิฯ ตตฺถ เยสํ อนฺวาทิสิ, เต ทเสฺสตุํ **‘‘มาตุ ปิตุ จ ภาตุโน, อิทํ เม ญาตีนํ โหตุ, สุขิตา โหนฺตุ ญาตโย’’**ติ วุตฺตํฯ

๔๑๙. **สมนนฺตรานุทฺทิเฏฺฐ**ติ อุทฺทิฏฺฐสมนนฺตรเมวฯ **โภชนํ อุทปชฺชถา**ติ เตสํ เปตานํ โภชนํ อุปฺปชฺชิฯ กีทิสนฺติ อาห **‘‘สุจิ’’**นฺติอาทิฯ ตตฺถ **อเนกรสพฺยญฺชน**นฺติ นานารเสหิ พฺยญฺชเนหิ ยุตฺตํ, อถ วา อเนกรสํ อเนกพฺยญฺชนญฺจฯ **ตโต**ติ โภชนลาภโต ปจฺฉาฯ

๔๒๐. **อุทฺทสฺสยี ภาตา**ติ ภาติกภูโต เปโต เถรสฺส อตฺตานํ ทเสฺสสิฯ **วณฺณวา พลวา สุขี**ติ เตน โภชนลาเภน ตาวเทว รูปสมฺปนฺโน พลสมฺปนฺโน สุขิโตว หุตฺวาฯ **ปหูตํ โภชนํ, ภเนฺต**ติ, ภเนฺต, ตว ทานานุภาเวน ปหูตํ อนปฺปกํ โภชนํ อเมฺหหิ ลทฺธํฯ **ปสฺส นคฺคามฺหเส**ติ โอโลเกหิ, นคฺคิกา ปน อมฺห, ตสฺมา ตถา, ภเนฺต, **ปรกฺกม** ปโยคํ กโรหิฯ **ยถา วตฺถํ ลภาม เส**ติ เยน ปกาเรน ยาทิเสน ปโยเคน สเพฺพว มยํ วตฺถานิ ลเภยฺยาม, ตถา วายมถาติ อโตฺถฯ

๔๒๑. **สงฺการกูฏมฺหา**ติ ตตฺถ ตตฺถ สงฺการฏฺฐานโตฯ **อุจฺจินิตฺวานา**ติ คเวสนวเสน คเหตฺวาฯ **นนฺตเก**ติ ฉินฺนปริยเนฺต ฉฑฺฑิตทุสฺสขเณฺฑ ฯ เต ปน ยสฺมา ขณฺฑภูตา ปิโลติกา นาม โหนฺติ, ตาหิ จ เถโร จีวรํ กตฺวา สงฺฆสฺส อทาสิ, ตสฺมา อาห “**ปิโลติกํ ปฏํ กตฺวา, สเงฺฆ จาตุทฺทิเส อทา**”ติฯ ตตฺถ **สเงฺฆ จาตุทฺทิเส อทา**ติ จตูหิปิ ทิสาหิ อาคตภิกฺขุสงฺฆสฺส อทาสิฯ สมฺปทานเตฺถ หิ อิทํ ภุมฺมวจนํฯ

๔๒๓-๔. **สุวตฺถวสโน**ติ สุนฺทรวตฺถวสโนฯ **เถรสฺส ทสฺสยีตุม**นฺติ เถรสฺส อตฺตานํ ทสฺสยิ ทเสฺสสิ, ปากโฏ อโหสิฯ ปฏิจฺฉาทยติ เอตฺถาติ **ปฏิจฺฉทา**ฯ

๔๒๘-๙. **กูฏาคารนิเวสนา**ติ กูฏาคารภูตา ตทญฺญนิเวสนสงฺขาตา จ ฆราฯ ลิงฺควิปลฺลาสวเสน เหตํ วุตฺตํฯ **วิภตฺตา**ติ สมจตุรสฺสอายตวฏฺฏสณฺฐานาทิวเสน วิภตฺตาฯ **ภาคโส มิตา**ติ ภาเคน ปริจฺฉินฺนาฯ **โน**ติ อมฺหากํฯ **อิธา**ติ อิมสฺมิํ เปตโลเกฯ **อปิ ทิเพฺพสู**ติ **อปี**ติ นิปาตมตฺตํ, เทวโลเกสูติ อโตฺถฯ

๔๓๑. **กรณ**นฺติ ธมกรณํฯ **ปูเรตฺวา**ติ อุทกสฺส ปูเรตฺวาฯ **วาริกิญฺชกฺขปูริตา**ติ ตตฺถ ตตฺถ วาริมตฺถเก ปทุมุปฺปลาทีนํ เกสรภาเรหิ สญฺฉาทิตวเสน ปูริตาฯ **ผลนฺตี**ติ ปุปฺผนฺติ, ปณฺหิกปริยนฺตาทีสุ วิทาเลนฺตีติ อโตฺถฯ

๔๓๕-๖. **อาหิณฺฑมานา**ติ วิจรมานาฯ **ขญฺชามา**ติ ขญฺชนวเสน คจฺฉามฯ **สกฺขเร กุสกณฺฏเก**ติ สกฺขรวติ กุสกณฺฏกวติ จ ภูมิภาเค, สกฺขเร กุสกณฺฏเก จ อกฺกมนฺตาติ อโตฺถฯ **ยาน**นฺติ รถวยฺหาทิกํ ยํกิญฺจิ ยานํฯ **สิปาฏิก**นฺติ เอกปฏลอุปาหนํฯ

๔๓๗-๘. **รเถน มาคมุ**นฺติ มกาโร ปทสนฺธิกโร, รเถน อาคมํสุฯ **อุภย**นฺติ อุภเยน ทาเนน, ยานทาเนน เจว ภตฺตาทิจตุปจฺจยทาเนน จฯ ปานียทาเนน เหตฺถ เภสชฺชทานมฺปิ สงฺคหิตํฯ เสสํ เหฏฺฐา วุตฺตนยตฺตา อุตฺตานเมวาติฯ

เถโร ตํ ปวตฺติํ ภควโต อาโรเจสิฯ ภควา ตมตฺถํ อฏฺฐุปฺปตฺติํ กตฺวา ‘‘ยถา อิเม เอตรหิ, เอวํ ตุมฺเหปิ อิโต อนนฺตราตีเต อตฺตภาเว เปโต หุตฺวา มหาทุกฺขํ อนุภวี’’ติ วตฺวา เถเรน ยาจิโต สุตฺตเปตวตฺถุํ กเถตฺวา สมฺปตฺตปริสาย ธมฺมํ เทเสสิฯ ตํ สุตฺวา มหาชโน สญฺชาตสํเวโค ทานสีลาทิปุญฺญกมฺมนิรโต อโหสีติฯ

สาณวาสิเตฺถรเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. รถการเปติวตฺถุวณฺณนา

เวฬุริยถมฺภํ รุจิรํ ปภสฺสรนฺติ อิทํ สตฺถริ สาวตฺถิยํ วิหรเนฺต อญฺญตรํ เปติํ อารพฺภ วุตฺตํฯ อตีเต กิร กสฺสปสฺส ภควโต กาเล อญฺญตรา อิตฺถี สีลาจารสมฺปนฺนา กลฺยาณมิตฺตสนฺนิสฺสเยน สาสเน อภิปฺปสนฺนา สุวิภตฺตวิจิตฺรภิตฺติถมฺภโสปานภูมิตลํ อติวิย ทสฺสนียํ เอกํ อา

วาสํ กตฺวา ตตฺถ ภิกฺขู นิสีทาเปตฺวา ปณีเตน อาหาเรน ปริวิสิตฺวา ภิกฺขุสงฺฆสฺส นิยฺยาเทสิฯ สา อปเรน สมเยน กาลํ กตฺวา อญฺญสฺส ปาปกมฺมสฺส วเสน หิมวติ ปพฺพตราเช รถการทหํ นิสฺสาย วิมานเปตี หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ ตสฺสา สงฺฆสฺส อาวาสทานปุญฺญานุภาเวน สพฺพรตนมยํ อุฬารํ อติวิย สมนฺตโต ปาสาทิกํ มโนหรํ รมณียํ โปกฺขรณิยํ นนฺทนวนสทิสํ อุปโสภิตํ วิมานํ นิพฺพตฺติ, สยญฺจ สุวณฺณวณฺณา อภิรูปา ทสฺสนียา ปาสาทิกา อโหสิฯ

สา ตตฺถ ปุริเสหิ วินาว ทิพฺพสมฺปตฺตึ อนุภวนฺตี วิหรติฯ ตสฺสา ตตฺถ ทีฆรตฺตํ นิปฺปุริสาย วสนฺติยา อนภิรติ อุปฺปนฺนาฯ สา อุกฺกณฺฐิตา หุตฺวา ‘‘อเตฺถโส อุปาโย’’ติ จิเนฺตตฺวา ทิพฺพานิ อมฺพปกฺกานิ นทิยํ ปกฺขิปติฯ สพฺพํ กณฺณมุณฺฑเปติวตฺถุสฺมึ อาคตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ อิธ ปน พาราณสิวาสี เอโก มาณโว คงฺคาย เตสุ เอกํ อมฺพผลํ ทิสฺวา ตสฺส ปภวํ คเวสโนฺต อนุกฺกเมน ตํ ฐานํ คนฺตฺวา นทึ ทิสฺวา ตทนุสาเรน ตสฺสา วสนฏฺฐานํ คโตฯ สา ตํ ทิสฺวา อตฺตโน วสนฏฺฐานํ เนตฺวา ปฏิสนฺถารํ กโรนฺตี นิสีทิฯ โส ตสฺสา วสนฏฺฐานสมฺปตฺตึ ทิสฺวา ปุจฺฉโนฺต –

๔๓๙. ‘‘เวฬุริยถมฺภํ รุจิรํ ปภสฺสรํ, วิมานมารุยฺห อเนกจิตฺตํ;
ตตฺถจฺฉสิ เทวิ มหานุภาเว, ปถทฺธนิ ปนฺนรเสว จโนฺทฯ

๔๔๐. ‘‘วโณฺณ จ เต กนกสฺส สนฺนิโภ, อุตฺตตฺตรูโป ภุส ทสฺสเนโยฺย;
ปลฺลงฺกเสเฏฺฐ อตุเล นิสินฺนา, เอกา ตุวํ นตฺถิ จ ตุยฺห สามิโกฯ

๔๔๑. ‘‘อิมา จ เต โปกฺขรณี สมนฺตา, ปหูตมลฺยา พหุปุณฺฑรีกา;
สุวณฺณจุเณฺณหิ สมนฺตโมตฺถตา, น ตตฺถ ปโงฺก ปณโก จ วิชฺชติฯ

๔๔๒. ‘‘หํสา จิเม ทสฺสนียา มโนรมา, อุทกสฺมิมนุปริยนฺติ สพฺพทา;
สมยฺย วคฺคูปนทนฺติ สเพฺพ, พินฺทุสฺสรา ทุนฺทุภีนํว โฆโสฯ

๔๔๓. ‘‘ททฺทลฺลมานา ยสสา ยสสฺสินี, นาวาย จ ตฺวํ อวลมฺพ ติฏฺฐสิ;
อาฬารปเมฺห หสิเต ปิยํวเท, สพฺพงฺคกลฺยาณิ ภุสํ วิโรจสิฯ

๔๔๔. ‘‘อิทํ วิมานํ วิรชํ สเม ฐิตํ, อุยฺยานวนฺตํ รตินนฺทิวฑฺฒนํ;
อิจฺฉามหํ นาริ อโนมทสฺสเน, ตยา สห นนฺทเน อิธ โมทิตุ’’นฺติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ

๔๓๙. ตตฺถ **ตตฺถาสี**ติ ตสฺมึ วิมาเนฯ **อจฺฉสี**ติ อิจฺฉิติจฺฉิตกาเล นิสีทสิฯ **เทวี**ติ ตํ อาลปติฯ **มหานุภาเว**ติ มหตา ทิพฺพานุภาเวน สมนฺนาคเตฯ **ปถทฺธนี**ติ อตฺตโน ปถภูเต อทฺธนิ, คคนตลมเคฺคติ อโตฺถฯ **ปนฺนรเสว จโนฺท**ติ ปุณฺณมาสิยํ ปริปุณฺณมณฺฑโล จโนฺท วิย วิโชฺชตมานาติ อโตฺถฯ

๔๔๐. **วโณฺณ จ เต กนกสฺส สนฺนิโภ**ติ ตว วโณฺณ จ อุตฺตตฺตสิงฺคีสุวเณฺณน สทิโส อติวิย มโนหโรฯ เตนาห **‘‘อุตฺตตฺตรูโป ภุส ทสฺสเนโยฺย’’**ติฯ **อตุเล**ติ มหารเหฯ **อตุเล**ติ วา เทวตาย อาลปนํ, อสทิสรูเปติ อโตฺถฯ **นตฺถิ จ ตุยฺห สามิโก**ติ ตุยฺหํ สามิโก จ นตฺถิฯ

๔๔๑. **ปหูตมลฺยา**ติ กมลกุวลยาทิพหุวิธกุสุมวติโย ฯ **สุวณฺณจุเณฺณหี**ติ สุวณฺณวาลุกาหิฯ **สมนฺตโมตฺถตา**ติ สมนฺตโต โอกิณฺณาฯ **ตตฺถา**ติ ตาสุ โปกฺขรณีสุฯ **ปโงฺก ปณโก จา**ติ กทฺทโม วา อุทกปิจฺฉิโลฺล วา น วิชฺชติฯ

๔๔๒. **หํสา จิเม ทสฺสนียา มโนรมา**ติ อิเม หํสา จ ทสฺสนสุขา มโนรมา จฯ **อนุปริยนฺตี**ติ อนุวิจรนฺติฯ **สพฺพทา**ติ สเพฺพสุ อุตูสุฯ **สมยฺยา**ติ สงฺคมฺมฯ **วคฺคู**ติ มธุรํฯ **อุปนทนฺตี**ติ วิกูชนฺติฯ **พินฺทุสฺสรา**ติ อวิสฏฺสฺสรา สมฺปิณฺฑิตสฺสราฯ **ทุนฺทุภีนํว โฆโส**ติ วคฺคุพินฺทุสฺสรภาเวน ทุนฺทุภีนํ วิย ตว โปกฺขรณิยํ หํสานํ โฆโสติ อโตฺถฯ

๔๔๓. **ททฺทลฺลมานา**ติ อติวิย อภิชลนฺตีฯ **ยสสา**ติ เทวิทฺธิยาฯ **นาวายา**ติ โทณิยํฯ โปกฺขรณิยญฺหิ ปทุมินิยํ สุวณฺณนาวาย มหารเห ปลฺลเงฺก นิสีทิตฺวา อุทกกีฬํ กีฬนฺตึ เปตึ ทิสฺวา เอวมาหฯ **อวลมฺพา**ติ อวลมฺพิตฺวา อปเสฺสนํ อปสฺสายฯ **ติฏฺฐสี**ติ อิทํ ฐานสทฺทสฺส คตินิวตฺติ อตฺถตฺตา คติยา ปฏิเกฺขปวจนํฯ ''นิสชฺชสี''ติ วา ปาโฐ, นิสีทสิเจฺจวสฺส อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ **อาฬารปเมฺห**ติ เวลฺลิตทีฆนีลปขุเมฯ **หสิเต**ติ หสิตมหาหสิตมุเขฯ **ปิยํวเท**ติ ปิยภาณินีฯ **สพฺพงฺคกลฺยาณี**ติ สเพฺพหิ อเงฺคหิ สุนฺทเร, โสภนสพฺพงฺคปจฺจงฺคีติ อโตฺถฯ **วิโรจสี**ติ วิราเชสิฯ

๔๔๔. **วิรช**นฺติ วิคตรชํ นิโทฺทสํฯ **สเม ฐิต**นฺติ สเม ภูมิภาเค ฐิตํ, จตุรสฺสโสภิตตาย วา สมภาเค ฐิตํ, สมนฺตภทฺทกนฺติ อโตฺถฯ **อุยฺยานวนฺต**นฺติ นนฺทนวนสหิตํฯ **รตินนฺทิววฑฺฒน**นฺติ รติญฺจ นนฺทิญฺจ วเฑฺฒตีติ รตินนฺทิววฑฺฒนํ, สุขสฺส จ ปีติยา จ สํวฑฺฒนนฺติ อโตฺถฯ **นารี**ติ ตสฺสา อาลปนํฯ **อโนมทสฺสเน**ติ ปริปุณฺณองฺคปจฺจงฺคตาย อนินฺทิตทสฺสเนฯ **นนฺทเน**ติ นนฺทนกเรฯ **อิธา**ติ นนฺทนวเน, วิมาเน วาฯ **โมทิตุ**นฺติ อภิรมิตุํ อิจฺฉามีติ โยชนาฯ

เอวํ เตน มาณเวน วุเตฺต สา วิมานเปติเทวตา ตสฺส ปฏิวจนํ เทนฺตี –

๔๔๕. ''กโรหิ กมฺมํ อิธ เวทนียํ, จิตฺตญฺจ เต อิธ นิหิตํ ภวตุ;
กตฺวาน กมฺมํ อิธ เวทนียํ, เอวํ มมํ ลจฺฉสิ กามกามินิ''นฺติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **กโรหิ กมฺมํ อิธ เวทนีย**นฺติ อิธ อิมสฺมึ ทิพฺพฏฺฐาเน วิปจฺจนกํ วิปากทายกํ กุสลกมฺมํ กโรหิ ปสเวยฺยาสิฯ **อิธ นิหิต**นฺติ อิธูปนีตํ, ''อิธ นินฺน''นฺติ วา ปาโฐ, อิมสฺมึ ฐาเน นินฺนํ โปณํ ปพฺภารํ ตว จิตฺตํ ภวตุ โหตุฯ **มม**นฺติ มํฯ **ลจฺฉสี**ติ ลภิสฺสสิฯ

โส มาณโว ตสฺสา วิมานเปติยา วจนํ สุตฺวา ตโต มนุสฺสปถํ คโต ตตฺถ จิตฺตํ ปณิธาย ตชฺชํ ปุญฺญกมฺมํ กตฺวา นจิรเสฺสว กาลํ กตฺวา ตตฺถ นิพฺพตฺติ ตสฺสา เปติยา สหพฺยตํฯ ตมตฺถํ ปกาเสนฺตา สงฺคีติการา –

๔๔๖. ''สาธูติ โส ตสฺสา ปฏิสฺสุณิตฺวา,
อกาสิ กมฺมํ ตหึ เวทนียํ;
กตฺวาน กมฺมํ ตหึ เวทนียํ,
อุปปชฺชิ โส มาณโว ตสฺสา สหพฺยต''นฺติฯ –

โอสานคาถมาหํสุฯ ตตฺถ **สาธู**ติ สมฺปฏิจฺฉเน นิปาโตฯ **ตสฺสา**ติ ตสฺสา วิมานเปติยาฯ **ปฏิสฺสุณิตฺวา**ติ ตสฺสา วจนํ สมฺปฏิจฺฉิตฺวาฯ **ตหึ เวทนีย**นฺติ ตสฺมึ วิมาเน ตาย สทฺธึ เวทิตพฺพสุขวิปากํ กุสลกมฺมํฯ **สหพฺยต**นฺติ สหภาวํฯ โส มาณโว ตสฺสา สหพฺยตํ อุปปชฺชีติ โยชนาฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

เอวํ เตสุ ตตฺถ จิรกาลํ ทิพฺพสมฺปตฺตึ อนุภวเนฺตสุ ปุริโส กมฺมสฺส ปริกฺขเยน กาลมกาสิ, อิตฺถี ปน อตฺตโน ปุญฺญกมฺมสฺส เขตฺตงฺคตภาเวน เอกํ พุทฺธนฺตรํ ตตฺถ ปริปุณฺณํ กตฺวา วสิฯ

อถ อมฺหากํ ภควติ โลเก อุปฺปชฺชิตฺวา ปวตฺติตวรธมฺมจเกฺก อนุกฺกเมน เชตวเน วิหรเนฺต อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เอกทิวสํ ปพฺพตจาริกํ จรมาโน ตํ วิมานญฺจ วิมานเปติญฺจ ทิสฺวา ‘‘เวฬุริยถมฺภํ รุจิรํ ปภสฺสร’’นฺติอาทิกาหิ คาถาหิ ปุจฺฉิ ฯ สา จสฺส อาทิโต ปฏฺฐาย สพฺพํ อตฺตโน ปวตฺตึ อาโรเจสิ ฯ ตํ สุตฺวา เถโร สาวตฺถึ อาคนฺตฺวา ภควโต อาโรเจสิ ฯ ภควา ตมตฺถํ อฏฺฐุปฺปตฺตึ กตฺวา สมฺปตฺตปริสาย ธมฺมํ เทเสสิ ฯ ตํ สุตฺวา มหาชโน ทานาทิปุญฺญธมฺมนิรโต อโหสีติ ฯ

รถการเปติวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

๔. ภุสเปตวตฺถุวณฺณนา

ภุสานิ เอโก สาลึ ปุนาปโรติ อิทํ สตฺถริ สาวตฺถิยํ วิหรเนฺต จตฺตาโร เปเต อารพฺภ วุตฺตํ ฯ สาวตฺถิยา กิร อวิทูเร อญฺญตรสฺมึ คามเก เอโก กูฏวาณิโช กูฏมานาทีหิ ชีวิกํ กเปฺปสิ ฯ โส สาลิปลาเป คเหตฺวา ตมฺพมตฺติกาย ปริภาเวตฺวา ครุตเร กตฺวา รตฺตสาลิหิ สทฺธึ มิเสฺสตฺวา วิกฺกิณิ ฯ ตสฺส ปุโตฺต ‘‘ฆรํ อาคตานํ มม มิตฺตสุหชฺชานํ สมฺมานํ น กโรตี’’ติ กุปิโต ยุคจมฺมํ คเหตฺวา มาตุสีเส ปหารมทาสิ ฯ ตสฺส สุณิสา สเพฺพสํ อตฺถาย ฐปิตมํสํ โจริกาย ขาทิตฺวา ปุน เตหิ อนุยุญฺชิยมานา ‘‘สเจ มยา ตํ มํสํ ขาทิตํ, ภเว ภเว อตฺตโน ปิฏฺฐิมํสํ กนฺติตฺวา ขาเทยฺย’’นฺติ สปถมกาสิ ฯ ภริยา ปนสฺส กิญฺจิเทว อุปกรณํ ยาจนฺตานํ ‘‘นตฺถี’’ติ วตฺวา เตหิ นิปฺปีฬิยมานา ‘‘สเจ สนฺตํ นตฺถีติ วทามิ, ชาตชาตฏฺฐาเน คูถภกฺขา ภเวยฺย’’นฺติ มุสาวาเทน สปถมกาสิ ฯ

เต จตฺตาโรปิ ชนา อปเรน สมเยน กาลํ กตฺวา วิญฺฌาฏวิยํ เปตา หุตฺวา นิพฺพตฺติํสุ ฯ ตตฺถ กูฏวาณิโช กมฺมผเลน ปชฺชลนฺตํ ภุสํ อุโภหิ หเตฺถหิ คเหตฺวา อตฺตโน มตฺถเก อากิริตฺวา มหาทุกฺขํ อนุภวติ, ตสฺส ปุโตฺต อโยมเยหิ มุคฺคเรหิ สยเมว อตฺตโน สีสํ ภินฺทิตฺวา อนปฺปกํ ทุกฺขํ ปจฺจนุโภติ ฯ ตสฺส สุณิสา กมฺมผเลน สุนิสิเตหิ อติวิย วิปุลายเตหิ นเขหิ อตฺตโน ปิฏฺฐิมํสานิ กนฺติตฺวา ขาทนฺตี อปริมิตํ ทุกฺขํ อนุภวติ, ตสฺส ภริยาย สุคนฺธํ สุวิสุทฺธํ อปคตกาฬกํ สาลิภตฺตํ อุปนีตมตฺตเมว นานาวิธกิมิกุลากุลํ ปรมทุคฺคนฺธเชคุจฺฉํ คูถํ สมฺปชฺชติ, ตํ สา อุโภหิ หเตฺถหิ ปริคฺคเหตฺวา ภุญฺชนฺตี มหาทุกฺขํ ปฏิสํเวเทติ ฯ

เอวํ เตสุ จตูสุ ชเนสุ เปเตสุ นิพฺพตฺติตฺวา มหาทุกฺขํ อนุภวเนฺตสุ อายสฺมา มหาโมคฺคลาโน ปพฺพตจาริกํ จรเนฺต เอกทิวสํ ตํ ฐานํ คโต ฯ เต เปเต ทิสฺวา –

๔๔๗.‘‘ภุสานิ เอโก สาลึ ปุนาปโร, อยญฺจ นารี สกมํสโลหิตํ;
ตุวญฺจ คูถํ อสุจึ อกนฺตํ, ปริภุญฺชสิ กิสฺส อยํ วิปาโก’’ติ ฯ –

อิมาย คาถาย เตหิ กตกมฺมํ ปุจฺฉิ ฯ ตตฺถ **ภุสานี**ติ ปลาปานิ ฯ **เอโก**ติ เอกโก ฯ **สาลิ**นฺติ สาลิโน ฯ สามิอเตฺถ เหตํ อุปโยควจนํ, สาลิโน ปลาปานิ ปชฺชลนฺตานิ อตฺตโน สีเส อวกิรตีติ อธิปฺปาโย ฯ **ปุนาปโร**ติ ปุน อปโร ฯ โย หิ โส มาตุสีสํ ปหริ, โส อโยมุคฺคเรหิ อตฺตโน สีสํ ปหริตฺวา สีสเภทํ ปาปุณาติ, ตํ สนฺธาย วทติ ฯ **สกมํสโลหิต**นฺติ อตฺตโน ปิฏฺฐิมํสํ โลหิตญฺจ ปริภุญฺชตีติ โยชนา ฯ **อกนฺต**นฺติ อมนาปํ เชคุจฺฉํ ฯ **กิสฺส อยํ วิปาโก**ติ กตมสฺส ปาปกมฺมสฺส อิทํ ผลํ, ยํ อิทานิ ตุเมฺหหิ ปจฺจนุภวียตีติ อโตฺถ ฯ

เอวํ เถเรน เตหิ กตกเมฺม ปุจฺฉิเต กูฏวาณิชสฺส ภริยา สเพฺพหิ เตหิ กตกมฺมํ อาจิกฺขนฺตี –

๔๔๘. อยํ ปุเร มาตรํ หึสติ, อยํ ปน กูฏวาณิโช;
อยํ มํสานิ ขาทิตฺวา, มุสาวาเทน วเญฺจติฯ

๔๔๙. อหํ มนุเสฺสสุ มนุสฺสภูตา, อคารินี สพฺพกุลสฺส อิสฺสรา;
สเนฺตสุ ปริคุหามิ, มา จ กิญฺจิ อิโต อทํฯ

๔๕๐. ‘‘มุสาวาเทน ฉาเทมิ, นตฺถิ เอตํ มม เคเห;
สเจ สนฺตํ นิคุหามิ, คูโถ เม โหตุ โภชนํฯ

๔๕๑. ‘‘ตสฺส กมฺมสฺส วิปาเกน, มุสาวาทสฺส จูภยํ;
สุคนฺธํ สาลิโน ภตฺตํ, คูถํ เม ปริวตฺตติฯ

๔๕๒. ‘‘อวญฺฌานิ จ กมฺมานิ, น หิ กมฺมํ วินสฺสติ;
ทุคฺคนฺธํ กิมินํ มีฬฺหํ, ภุญฺชามิ จ ปิวามิ จา’’ติฯ – คาถา อภาสิ;

๔๔๘. ตตฺถ **อย**นฺติ ปุตฺตํ ทเสฺสนฺติ วทติฯ **หึสตี**ติ ถาเมน ปริพาเธติ, มุคฺคเรน ปหรตีติ อโตฺถฯ **กูฏวาณิโช**ติ ขลวาณิโช, วญฺจนาย วณิชฺชการโกติ อโตฺถ ฯ **มํสานิ ขาทิตฺวา**ติ ปเรหิ สาธารณมํสํ ขาทิตฺวา ‘‘น ขาทามี’’ติ มุสาวาเทน เต วเญฺจติฯ

๔๔๙-๕๐. **อคารินี**ติ เคหสามินีฯ **สเนฺตสู**ติ วิชฺชมาเนเสฺวว ปเรหิ ยาจิตอุปกรเณสุฯ **ปริคุหามี**ติ ปฏิจฺฉาเทสิํฯ กาลวิปลฺลาเสน เหตํ วุตฺตํฯ **มา จ กิญฺจิ อิโต อท**นฺติ อิโต มม สนฺตกโต กิญฺจิมตฺตมฺปิ อตฺถิกสฺส ปรสฺส น อทาสิํฯ **ฉาเทมิ**ติ ‘‘นตฺถิ เอตํ มม เคเห’’ติ มุสาวาเทน ฉาเทสิํฯ

๔๕๑-๒. **คูถํ เม ปริวตฺตตี**ติ สุคนฺธํ สาลิภตฺตํ มยฺหํ กมฺมวเสน คูถภาเวน ปริวตฺตติ ปริณมติฯ **อวญฺฌานี**ติ อโมฆานิ อนิปฺผลานิฯ **น หิ กมฺมํ วินสฺสตี**ติ ยถูปจิตํ กมฺมํ ผลํ อทตฺวา น หิ วินสฺสติฯ **กิมิน**นฺติ กิมิวนฺตํ สญฺชาตกิมิกุลํฯ **มีฬฺห**นฺติ คูถํฯ เสสํ เหฏฺฐา วุตฺตนยตฺตา อุตฺตานเมวฯ

เอวํ เถโร ตสฺสา เปติยา วจนํ สุตฺวา ตํ ปวตฺติํ ภควโต อาโรเจสิฯ ภควา ตมตฺถํ อฎฺฐุปฺปตฺติํ กตฺวา สมฺปตฺตปริสาย ธมฺมํ เทเสสิฯ สา เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา อโหสีติฯ

ภุสเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. กุมารเปตวตฺถุวณฺณนา

อเจฺฉรรูปํ สุคตสฺส ญาณนฺติ อิทํ กุมารเปตวตฺถุฯ ตสฺส กา อุปฺปตฺติ? สาวตฺถิยํ กิร พหู อุปาสกา ธมฺมคณา หุตฺวา นคเร มหนฺตํ มณฺฑปํ กาเรตฺวา ตํ นานาวเณฺณหิ วเตฺถหิ อลงฺกริตฺวา กาลเสฺสว สตฺถารํ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ นิมเนฺตตฺวา มหารหวรปจฺจตฺถรณตฺถเตสุ อาสเนสุ พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ นิสีทาเปตฺวา คนฺธปุปฺผาทีหิ ปูเชตฺวา มหาทานํ ปวเตฺตนฺติฯ ตํ ทิสฺวา อญฺญตโร มเจฺฉรมลปริยุฏฺฐิตจิโตฺต ปุริโส ตํ สกฺการํ อสหมาโน เอวมาห – ‘‘วรเมตํ สพฺพํ สงฺการกูเฏ ฉฑฺฑิตํ, น เตฺวว อิเมสํ มุณฺฑกานํ ทินฺน’’นฺติฯ ตํ สุตฺวา อุปาสกา สํวิคฺคมานสา ‘‘ภาริยํ วต อิมินา ปุริเสน ปาปํ ปสุตํ, เยน เอวํ พุทฺธปฺปมุเข ภิกฺขุสเงฺฆ อปรทฺธ’’นฺติ ตมตฺถํ ตสฺส มาตุยา อาโรเจตฺวา ‘‘คจฺฉ, ตฺวํ สสาวกสงฺฆํ ภควนฺตํ ขมาเปหี’’ติ อาหํสุฯ สา ‘‘สาธู’’ติ ปฏิสฺสุณิตฺวา ปุตฺตํ สนฺตเชฺชนฺตี สญฺญาเปตฺวา ภควนฺตํ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ อุปสงฺกมิตฺวา ปุเตฺตน

กตอจฺจยํ เทเสนฺตี ขมาเปตฺวา ภควโต ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ สตฺตาหํ ยาคุทาเนน ปูชํ อกาสิฯ ตสฺสา ปุตฺโต นจิรเสฺสว กาลํ กตฺวา กิลิฏฺฐกมฺมูปชีวินิยา คณิกาย กุจฺฉิยํ นิพฺพตฺติฯ สา จ นํ ชาตมตฺตํเยว ‘‘ทารโก’’ติ ญตฺวา สุสาเน ฉฑฺฑาเปสิฯ โส ตตฺถ อตฺตโน ปุญฺญพเลเนว คหิตารโกฺข เกนจิ อนุปทฺทุโต มาตุ-อเงฺก วิย สุขํ สุปิฯ เทวตา ตสฺส อารกฺขํ คณฺหึสูติ จ วทนฺติฯ

อถ ภควา ปจฺจูสสมเย มหากรุณาสมาปตฺติโต วุฏฺฐาย พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกโนฺต ตํ ทารกํ สิวถิกาย ฉฑฺฑิตํ ทิสฺวา สูริยุคฺคมนเวลาย สิวถิกํ อคมาสิฯ ‘‘สตฺถา อิธาคโต, การเณเนตฺถ ภวิตพฺพ’’นฺติ มหาชโน สนฺนิปติฯ ภควา สนฺนิปติตปริสาย ‘‘นายํ ทารโก โอญฺญาตโพฺพ, ยทิปิ อิทานิ สุสาเน ฉฑฺฑิโต อนาโถ ฐิโต, อายติํ ปน ทิเฏฺฐว ธเมฺม อภิสมฺปรายญฺจ อุฬารสมฺปตฺติํ ปฏิลภิสฺสตี’’ติ วตฺวา เตหิ มนุเสฺสหิ ‘‘กิํ นุ โข, ภเนฺต, อิมินา ปุริมชาติยํ กตํ กมฺม’’นฺติ ปุโฏฺฐ –

‘‘พุทฺธปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส, ปูชํ อกาสิ ชนตา อุฬารํ;
ตตฺรสฺส จิตฺตสฺสหุ อญฺญถตฺตํ, วาจํ อภาสิ ผรุสํ อสพฺภ’’นฺติฯ –

อาทินา นเยน ทารเกน กตกมฺมํ อายติํ ปตฺตพฺพํ สมฺปตฺติญฺจ ปกาเสตฺวา สนฺนิปติตาย ปริสาย อชฺฌาสยานุรูปํ ธมฺมํ กเถตฺวา อุปริ สามุกฺกํสิกํ ธมฺมเทสนํ อกาสิฯ สจฺจปริโยสาเน จตุราสีติยา ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย อโหสิ, ตญฺจ ทารกํ อสีติโกฏิวิภโว เอโก กุฏุมฺพิโก ภควโต สมฺมุขาว ‘‘มยฺหํ ปุโตฺต’’ติ อคฺคเหสิฯ ภควา ‘‘เอตฺตเกน อยํ ทารโก รกฺขิโต, มหาชนสฺส จ อนุคฺคโห กโต’’ติ วิหารํ อคมาสิฯ

โส อปเรน สมเยน ตสฺมิํ กุฏุมฺพิเก กาลกเต เตน นิยฺยาทิตํ ธนํ ปฏิปชฺชิตฺวา กุฏุมฺพํ สณฺฐเปโนฺต ตสฺมิํ นคเรเยว มหาวิภโว คหปติ หุตฺวา ทานาทินิรโต อโหสิฯ อเถกทิวสํ ภิกฺขู ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ – ‘‘อโห นูน สตฺถา สเตฺตสุ อนุกมฺปโก, โสปิ นาม ทารโก ตทา อนาโถ ฐิโต เอตรหิ มหติํ สมฺปตฺติํ ปจฺจนุภวติ, อุฬารานิ จ ปุญฺญานิ กโรตี’’ติฯ ตํ สุตฺวา สตฺถา ‘‘น, ภิกฺขเว, ตสฺส เอตฺตกาว สมฺปตฺติ, อถ โข อายุปริโยสาเน ตาวติํสภวเน สกฺกสฺส เทวรโญฺญ ปุโตฺต หุตฺวา นิพฺพตฺติสฺสติ, มหติํ ทิพฺพสมฺปตฺติญฺจ ปฏิลภิสฺสตี’’ติ พฺยากาสิฯ ตํ สุตฺวา ภิกฺขู จ มหาชโน จ ‘‘อิทํ กิร การณํ ทิสฺวา ทีฆทสฺสี ภควา ชาตมตฺตเสฺสวสฺส อามกสุสาเน ฉฑฺฑิตสฺส ตตฺถ คนฺตฺวา สงฺคหํ อกาสี’’ติ สตฺถุ ญาณวิเสสํ โถเมตฺวา ตสฺมิํ อตฺตภาเว ตสฺส ปวตฺติํ กเถสุํฯ ตมตฺถํ ทีเปนฺตา สงฺคีติการา –

๔๕๓. ‘‘อเจฺฉรรูปํ สุคตสฺส ญาณํ, สตฺถา ยถา ปุคฺคลํ พฺยากาสิ;
อุสฺสนฺนปุญฺญาปิ ภวนฺติ เหเก, ปริตฺตปุญฺญาปิ ภวนฺติ เหเกฯ

๔๕๔. ‘‘อยํ กุมาโร สีวถิกาย ฉฑฺฑิโต, องฺคุฏฺฐเสฺนเหน ยาเปติ รตฺติํ;
น ยกฺขภูตา น สรีสปา วา, วิเหฐเยยฺยุํ กตปุญฺญํ กุมารํฯ

๔๕๕. ‘‘สุนขาปิมสฺส ปลิหิํสุ ปาเท, ธงฺกา สิงฺคาลา ปริวตฺตยนฺติ;
คพฺภาสยํ ปกฺขิคณา หรนฺติ, กากา ปน อกฺขิมลํ หรนฺติฯ

๔๕๖. ‘‘นยิมสฺส รกฺขํ วิทหิํสุ เกจิ, น โอสธํ สาสปธูปนํ วา;
นกฺขตฺตโยคมฺปิ น อคฺคเหสุํ, น สพฺพธญฺญานิปิ อากิริํสุฯ

๔๕๗. ‘‘เอตาทิสํ อุตฺตมกิจฺฉปตฺตํ, รตฺตาภตํ สีวถิกาย ฉฑฺฑิตํ;

โนนีตปิณฺฑํว ปเวธมานํ, สสํสยํ ชีวิตสาวเสสํฯ

๔๕๘. ‘ตมทฺทสา เทวมนุสฺสปูชิโต, ทิสฺวา จ ตํ พฺยากริ ภูริปโญฺญ;
‘อยํ กุมาโร นครสฺสิมสฺส, อคฺคกุลิโก ภวิสฺสติ โภคโต จ’ฯ

๔๕๙. กิสฺส วตํ กึ ปน พฺรหฺมจริยํ, กิสฺส สุจิณฺณสฺส อยํ วิปาโก;
เอตาทิสํ พฺยสนํ ปาปุณิตฺวา, ตํ ตาทิสํ ปจฺจนุโภสฺสติทฺธิ’’นฺติฯ –

ฉ คาถา อโวจุํฯ

๔๕๓. ตตฺถ **อเจฺฉรรูป**นฺติ อจฺฉริยสภาวํฯ **สุคตสฺส ญาณ**นฺติ อเญฺญหิ อสาธารณํ สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ญาณํ, อาสยานุสยญาณาทิสพฺพญฺญุตญฺญาณเมว สนฺธาย วุตฺตํฯ ตยิทํ อเญฺญสํ อวิสยภูตํ กถํ ญาณนฺติ อาห **‘‘สตฺถา ยถา ปุคฺคลํ พฺยากาสี’’**ติฯ เตน สตฺถุ เทสนาย เอว ญาณสฺส อจฺฉริยภาโว วิญฺญายตีติ ทเสฺสติฯ

อิทานิ พฺยากรณํ ทเสฺสโนฺต **‘‘อุสฺสนฺนปุญฺญาปิ ภวนฺติ เหเก, ปริตฺตปุญฺญาปิ ภวนฺติ เหเก’’**ติ อาหฯ ตเสฺสโตฺถ – อุสฺสนฺนกุสลธมฺมาปิ อิเธกเจฺจ ปุคฺคลา ลทฺธปจฺจยสฺส อปุญฺญสฺส วเสน ชาติอาทินา นิหีนา ภวนฺติ, ปริตฺตปุญฺญาปิ อปฺปตรปุญฺญธมฺมาปิ เอเก สตฺตา เขตฺตสมฺปตฺติอาทินา ตสฺส ปุญฺญสฺส มหาชุติกตาย อุฬารา ภวนฺตีติฯ

๔๕๔. **สีวถิกายา**ติ สุสาเนฯ **องฺคุฎฺฐเสฺนหนา**ติ องฺคุฎฺฐโต ปวตฺตเสฺนหเน, เทวตาย องฺคุฎฺฐโต ปคฺฆริตขีเรนาติ อโตฺถฯ **น ยกฺขภูตา น สรีสปา วา**ติ ปิสาจภูตา วา ยกฺขภูตา วา สรีสปา วา เย เกจิ สรนฺตา คจฺฉนฺตา วา **น วิเหฐเยยฺยุํ** น พาเธยฺยุํฯ

๔๕๕. **ปลิหึสุ ปาเท**ติ อตฺตโน ชิวฺหาย ปาเท ลิหิสุํฯ **ธงฺกา**ติ กากาฯ **ปริวตฺตยนฺตี**ติ ‘‘มา นํ กุมารํ เกจิ วิเหเฐยฺยุ’’นฺติ รกฺขนฺตา นิโรคภาวชานนตฺถํ อปราปรํ ปริวตฺตนฺติฯ **คพฺภาสย**นฺติ คพฺภมลํฯ **ปกฺขิคณา**ติ คิชฺฌกุลลาทโย สกุณคณาฯ **หรนฺตี**ติ อปเนนฺติฯ **อกฺขิมล**นฺติ อกฺขิคูถํฯ

๔๕๖. **เกจี**ติ เกจิ มนุสฺสา, อมนุสฺสา ปน รกฺขํ สํวิทหึสุฯ **โอสธ**นฺติ ตทา อายติญฺจ อาโรคฺยาวหํ อคทํฯ **สาสปธูปนํ วา**ติ ยํ ชาตสฺส ทารกสฺส รกฺขณตฺถํ สาสเปน ธูปนํ กโรนฺติ, ตมฺปิ ตสฺส กโรนฺตา นาเหสุนฺติ ทีเปนฺติฯ **นกฺขตฺตโยคมฺปิ น อคฺคเหสุ**นฺติ นกฺขตฺตยุตฺตมฺปิ น คณฺหึสุฯ ‘‘อสุกมฺหิ นกฺขเตฺต ติถิมฺหิ มุหุเตฺต อยํ ชาโต’’ติ เอวํ ชาตกมฺมมฺปิสฺส น เกจิ อกํสูติ อโตฺถฯ **น สพฺพธญฺญานิปิ อากิรึสู**ติ มงฺคลํ กโรนฺตา อคทวเสน ยํ สาสปเตลมิสฺสิตํ สาลิอาทิธญฺญํ อากิรนฺติ, ตมฺปิสฺส นากํสูติ อโตฺถฯ

๔๕๗. **เอตาทิส**นฺติ เอวรูปํ ฯ **อุตฺตมกิจฺฉปตฺต**นฺติ ปรมกิจฺฉํ อาปนฺนํ อติวิย ทุกฺขปฺปตฺตํฯ **รตฺตาภต**นฺติ รตฺติยํ อาภตํฯ **โนนีตปิณฺฑํ วิยา**ติ นวนีตปิณฺฑสทิสํ, มํสเปสิมตฺตา เอวํ วุตฺตํฯ **ปเวธมาน**นฺติ ทุพฺพลภาเวน ปกมฺปมานํฯ **สสํสย**นฺติ ‘‘ชีวติ นุ โข น นุ โข ชีวตี’’ติ สํสยิตตาย สํสยวนฺตํฯ **ชีวิตสาวเสส**นฺติ ชีวิตฎฺฐิติยา เหตุภูตานํ สาธนานํ อภาเวน เกวลํ ชีวิตมตฺตาวเสสกํฯ

๔๕๘. **อคฺคกุลิโก ภวิสฺสติ โภคโต จา**ติ โภคนิมิตฺตํ โภคสฺส วเสน อคฺคกุลิโก เสฎฺฐกุลิโก ภวิสฺสตีติ อโตฺถฯ

๔๕๙. ‘‘กิสฺส วต’’นฺติ อยํ คาถา สตฺถุ สนฺติเก ฐิเตหิ อุปาสเกหิ เตน กตกมฺมสฺส ปุจฺฉาวเสน วุตฺตาฯ สา จ โข สิวถิกาย สนฺนิปติเตหีติ เวทิตพฺพาฯ ตตฺถ **กิสฺสาติ** กึ อสฺสฯ **วตนฺติ** วตสมาทานํฯ ปุน **กิสฺสาติ** กีทิสสฺส สุจิณฺณสฺส วตสฺส พฺรหฺมจริยสฺส จาติ วิภตฺตึ วิปริณาเมตฺวา โยชนาฯ **เอตาทิสนฺติ** คณิกาย กุจฺฉิยา นิพฺพตฺตนํ, สุสาเน ฉฑฺฑนนฺติ เอวรูปํฯ **พฺยสนนฺติ** อนตฺถํฯ **ตาทิสนฺติ** ตถารูปํ, ‘‘องฺคุฏฺฐเสฺนเหน ยาเปติ รตฺติ’’นฺติอาทินา, ‘‘อยํ กุมาโร นครสฺสิมสฺส อคฺคกุลิโก ภวิสฺสตี’’ติอาทินา จ วุตฺตปฺปการนฺติ อโตฺถฯ **อิทฺธินฺติ** เทวิทฺธึ, ทิพฺพสมฺปตฺตินฺติ วุตฺตํ โหติฯ

อิทานิ เตหิ อุปาสเกหิ ปุโฏฺฐ ภควา ยถา ตทา พฺยากาสิ, ตํ ทเสฺสนฺตา สงฺคีติการา –

๔๖๐.‘‘พุทฺธปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส, ปูชํ อกาสิ ชนตา อุฬารํ;
ตตฺรสฺส จิตฺตสฺสหุ อญฺญถตฺตํ, วาจํ อภาสิ ผรุสํ อสพฺภํฯ

๔๖๑.‘‘โส ตํ วิตกฺกํ ปวิโนทยิตฺวา, ปีตึ ปสาทํ ปฏิลทฺธา ปจฺฉา;
ตถาคตํ เชตวเน วสนฺตํ, ยาคุยา อุปฏฺฐาสิ สตฺตรตฺตํฯ

๔๖๒.‘‘ตสฺส วตํ ตํ ปน พฺรหฺมจริยํ, ตสฺส สุจิณฺณสฺส อยํ วิปาโก;
เอตาทิสํ พฺยสนํ ปาปุณิตฺวา, ตํ ตาทิสํ ปจฺจนุโภสฺสติทฺธึฯ

๔๖๓.‘‘ฐตฺวาน โส วสฺสสตํ อิเธว, สเพฺพหิ กาเมหิ สมงฺคิภูโต;
กายสฺส เภทา อภิสมฺปรายํ, สหพฺยตํ คจฺฉติ วาสวสฺสา’’ติฯ –

จตโสฺส คาถา อโวจุํฯ

๔๖๐. ตตฺถ **ชนตาติ** ชนสมูโห, อุปาสกคโณติ อธิปฺปาโยฯ **ตตฺราติ** ตสฺสํ ปูชายํฯ **อสฺสาติ** ตสฺส ทารกสฺสฯ **จิตฺตสฺสหุ อญฺญถตฺตนฺติ** ปุริมภวสฺมึ จิตฺตสฺส อญฺญถาภาโว อนาทโร อคารโว อปจฺจโย อโหสิฯ **อสพฺภนฺติ** สาธุสภาย สาเวตุํ อยุตฺตํ ผรุสํ วาจํ อภาสิฯ

๔๖๑. **โสติ** โส อยํฯ **ตํ วิตกฺกนฺติ** ตํ ปาปกํ วิตกฺกํฯ **ปวิโนทยิตฺวาติ** มาตรา กตายสญฺญตฺติยา วูปสเมตฺวาฯ **ปีตึ ปสาทํ ปฏิลทฺธาติ** ปีตึ ปสาทญฺจ ปฏิลภิตฺวา อุปฺปาเทตฺวาฯ **ยาคุยา อุปฏฺฐาสีติ** ยาคุทาเนน อุปฏฺฐหิฯ **สตฺตรตฺตนฺติ** สตฺตทิวสํฯ

๔๖๒. **ตสฺส วตํ ตํ ปน พฺรหฺมจริยนฺติ** ตํ มยา เหฏฺฐา วุตฺตปฺปการํ อตฺตโน จิตฺตสฺส ปสาทนํ ทานญฺจ อิมสฺส ปุคฺคลสฺส วตํ ตํ พฺรหฺมจริยญฺจ, อญฺญํ กิญฺจิ นตฺถีติ อโตฺถฯ

๔๖๓. **ฐตฺวานาติ** ยาว อายุปริโยสานา อิเธว มนุสฺสโลเก ฐตฺวาฯ **อภิสมฺปรายนฺติ** ปุนพฺภเวฯ **สหพฺยตํ คจฺฉติ วาสวสฺสาติ** สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส ปุตฺตภาเวน สหภาวํ คมิสฺสติฯ อนาคตเตฺถ หิ อิทํ ปจฺจุปฺปนฺนกาลวจนํฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

กุมารเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. เสริณีเปติวตฺถุวณฺณนา

นคฺคา ทุพฺพณฺณรูปาสีติ อิทํ สตฺถริ เชตวเน วิหรเนฺต เสริณีเปตึ อารพฺภ วุตฺตํฯ กุรุรเฎฺฐ กิร หตฺถินิปุเร เสริณี นาม เอกา รูปูปชีวินี อโหสิฯ ตตฺถ จ อุโปสถกรณตฺถาย ตโต ตโต

ภิกฺขู สนฺนิปติํสุฯ ปุน มหาภิกฺขุสนฺนิปาโต อโหสิฯ ตํ ทิสฺวา มนุสฺสา ติลตณฺฑุลาทิํ สปฺปินวนีตมธุอาทิญฺจ พหุํ ทานูปกรณํ สเชฺชตฺวา มหาทานํ ปวเตฺตสุํฯ เตน จ สมเยน สา คณิกา อสฺสทฺธา อปฺปสนฺนา มเจฺฉรมลปริยุฎฺฐิตจิตฺตา เตหิ มนุเสฺสหิ ''เอหิ ตาว อิทํ ทานํ อนุโมทาหี''ติ อุสฺสาหิตาปิ ''กิํ เตน มุณฺฑกานํ สมณานํ ทิเนฺนนา''ติ อปฺปสาทเมว เนสํ สมฺปเวเทสิ, กุโต อปฺปมตฺตกสฺส ปริจฺจาโคฯ

สา อปเรน สมเยน กาลํ กตฺวา อญฺญตรสฺส ปจฺจนฺตนครสฺส ปริขาปิเฎฺฐ เปตี หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ อถ หตฺถินิปุรวาสี อญฺญตโร อุปาสโก วณิชฺชาย ตํ นครํ คนฺตฺวา รตฺติยา ปจฺจูสสมเย ปริขาปิฎฺฐํ คโต ตาทิเสน ปโยชเนนฯ สา ตตฺถ ตํ ทิสฺวา สญฺชานิตฺวา นคฺคา อฎฺฐิตฺตจมตฺตาวเสสสรีรา อติวิย พีภจฺฉทสฺสนา อวิทูเร ฐตฺวา อตฺตานํ ทเสฺสสิฯ โส ตํ ทิสฺวา –

๔๖๔.''นคฺคา ทุพฺพณฺณรูปาสิ, กิสา ธมนิสนฺถตา;
อุปฺผาสุลิเก กิสิเก, กา นุ ตฺวํ อิธ ติฎฺฐสี''ติฯ –

คาถาย ปุจฺฉิฯ สาปิสฺส –

๔๖๕.''อหํ ภทเนฺต เปตีมฺหิ, ทุคฺคตา ยมโลกิกา;
ปาปกมฺมํ กริตฺวาน, เปตโลกํ อิโต คตา''ติฯ –

คาถาย อตฺตานํ ปกาเสสิฯ ปุน เตน –

๔๖๖.''กิํ นุ กาเยน วาจาย, มนสา ทุกฺกฎํ กตํ;
กิสฺสกมฺมวิปาเกน, เปตโลกํ อิโต คตา''ติฯ –

คาถาย กตกมฺมํ ปุจฺฉิตา –

๔๖๗.''อนาวเฎสุ ติเตฺถสุ, วิจินิํ อฑฺฒมาสกํ;
สเนฺตสุ เทยฺยธเมฺมสุ, ทีปํ นากาสิมตฺตโนฯ

๔๖๘.''นทิํ อุเปมิ ตสิตา, ริตฺตกา ปริวตฺตติ;
ฉายํ อุเปมิ อุเณฺหสุ, อาตโป ปริวตฺตติฯ

๔๖๙.''อคฺคิวโณฺณ จ เม วาโต, ฑหโนฺต อุปวายติ;
เอตญฺจ ภเนฺต อรหามิ, อญฺญญฺจ ปาปกํ ตโตฯ

๔๗๐.''คนฺตฺวาน หตฺถินิํ ปุรํ, วเชฺชสิ มยฺห มาตรํ;
'ธีตา จ เต มยา ทิฎฺฐา, ทุคฺคตา ยมโลกิกา;
ปาปกมฺมํ กริตฺวาน, เปตโลกํ อิโต คตา'ฯ

๔๗๑.''อตฺถิ เม เอตฺถ นิกฺขิตฺตํ, อนกฺขาตญฺจ ตํ มยา;
จตฺตาริ สตสหสฺสานิ, ปลฺลงฺกสฺส จ เหฎฺฐโตฯ

๔๗๒.''ตโต เม ทานํ ททตุ, ตสฺสา จ โหตุ ชีวิกา;
ทานํ ทตฺวา จ เม มาตา, ทกฺขิณํ อนุทิจฺฉตุ;
ตทาหํ สุขิตา เหสฺสํ, สพฺพกามสมิทฺธินี''ติฯ –

อิมาหิ ฉหิ คาถาหิ อตฺตนา กตกมฺมเญฺจว ปุน เตน อตฺตโน กาตพฺพํ อตฺถญฺจ อาจิกฺขิฯ

๔๖๗. ตตฺถ **อนาวเฎสุ ติเตฺถสู**ติ เกนจิ อนิวาริเตสุ นทีตฬากาทีนํ ติตฺถปเทเสสุ, ยตฺถ มนุสฺสา นฺหายนฺติ, อุทกกิจฺจํ กโรนฺติ, ตาทิเสสุ ฐาเนสุฯ **วิจินึ อฑฺฒมาสกนฺ**ติ ''มนุเสฺสหิ ฐเปตฺวา วิสฺสริตํ อปินาเมตฺถ กิญฺจิ ลเภยฺย''นฺติ โลภาภิภูตา อฑฺฒมาสกมตฺตมฺปิ วิจินึ คเวสึฯ อถ วา **อนาวเฎสุ ติเตฺถสู**ติ อุปสงฺกมเนน เกนจิ อนิวาริเตสุ สตฺตานํ ปโยคาสยสุทฺธิยา การณภาเวน ติตฺถภูเตสุ สมณพฺราหฺมเณสุ วิชฺชมาเนสุฯ **วิจินึ อฑฺฒมาสกนฺ**ติ มเจฺฉรมลปริยุฎฺฐิตจิตฺตา กสฺสจิ กิญฺจิ อเทนฺตี อฑฺฒมาสกมฺปิ วิเสเสน จินึ, น สญฺจินึ ปุญฺญํฯ เตนาห **''สเนฺตสุ เทยฺยธเมฺมสุ, ทีปํ นากาสิมตฺตโน''**ติฯ

๔๖๘. **ตสิตา**ติ ปิปาสิตาฯ **ริตฺตกา**ติ กากเปยฺยา สนฺทมานาปิ นที มม ปาปกเมฺมน อุทเกน ริตฺตา ตุจฺฉา วาลิกมตฺตา หุตฺวา ปริวตฺตติฯ **อุเณฺหสู**ติ อุณฺหสมเยสุฯ **อาตโป ปริวตฺตตี**ติ ฉายาฎฺฐานํ มยิ อุปคตาย อาตโป สมฺปชฺชติฯ

๔๖๙-๗๐. **อคฺคิวโณฺณ**ติ สมฺผเสฺสน อคฺคิสทิโสฯ เตน วุตฺตํ **''ฑหโนฺต อุปวายตี''**ติฯ **เอตญฺจ, ภเนฺต, อรหามี**ติ, **ภเนฺต**ติ ตํ อุปาสกํ ครุกาเรน วทติฯ ภเนฺต, เอตญฺจ ยถาวุตฺตํ ปิปาสาทิทุกฺขํ, อญฺญญฺจ ตโต ปาปกํ ทารุณํ ทุกฺขํ อนุภวิตุํ อรหามิ ตชฺชสฺส ปาปสฺส กตตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ **วเชฺชสี**ติ วเทยฺยาสิฯ

๔๗๑-๗๒. **เอตฺถ นิกฺขิตฺตํ, อนกฺขาต**นฺติ ''เอตฺตกํ เอตฺถ นิกฺขิตฺต''นฺติ อนาจิกฺขิตํฯ อิทานิ ตสฺส ปริมาณํ ฐปิตฎฺฐานญฺจ ทเสฺสนฺตี **''จตฺตาริ สตสหสฺสานิ, ปลฺลงฺกสฺส จ เหฎฺฐโต''**ติ อาหฯ ตตฺถ **ปลฺลงฺกสฺสา**ติ ปุเพฺพ อตฺตโน สยนปลฺลงฺกสฺสฯ **ตโต**ติ นิหิตธนโต เอกเทสํ คเหตฺวา มมํ อุทฺทิสฺส ทานํ เทตุฯ **ตสฺสา**ติ มยฺหํ มาตุยาฯ

เอวํ ตาย เปติยา วุเตฺต โส อุปาสโก ตสฺสา วจนํ สมฺปฎิจฺฉิตฺวา ตตฺถ อตฺตโน กรณียํ ตีเรตฺวา หตฺถินิปุรํ คนฺตฺวา ตสฺสา มาตุยา ตมตฺถํ อาโรเจสิฯ ตมตฺถํ ทเสฺสตุํ –

๔๗๓. สาธูติ โส ปฎิสฺสุตฺวา, คนฺตฺวาน หตฺถินึ ปุรํ;
อโวจ ตสฺสา มาตรํ –

''ธีตา จ เต มยา ทิฎฺฐา, ทุคฺคตา ยมโลกิกา;
ปาปกมฺมํ กริตฺวาน, เปตโลกํ อิโต คตาฯ

๔๗๔. สา มํ ตตฺถ สมาทเปสิ, วเชฺชสิ มยฺห มาตรํ;
'ธีตา จ เต มยา ทิฎฺฐา, ทุคฺคตา ยมโลกิกา;
ปาปกมฺมํ กริตฺวาน, เปตโลกํ อิโต คตาฯ

๔๗๕. 'อตฺถิ จ เม เอตฺถ นิกฺขิตฺตํ, อนกฺขาตญฺจ ตํ มยา;
จตฺตาริ สตสหสฺสานิ, ปลฺลงฺกสฺส จ เหฎฺฐโตฯ

๔๗๖. ''ตโต เม ทานํ ททตุ, ตสฺสา จ โหตุ ชีวิกา;
ทานํ ทตฺวา จ เม มาตา, ทกฺขิณํ อนุทิจฺฉตุ;
ตทาหํ สุขิตา เหสฺสํ, สพฺพกามสมิทฺธินี'ฯ

๔๗๗. ตโต หิ สา ทานมทา, ตสฺสา ทกฺขิณมาทิสี;

เปตี จ สุขิตา อาสิ, ตสฺสา จาสิ สุชีวิกา’’ติฯ –

สงฺคีติการา อาหํสุฯ ตา สุวิเญฺญยฺยาวฯ

ตํ สุตฺวา ตสฺสา มาตา ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ ทตฺวา ตสฺสา อาทิสิฯ เตน สา ปฏิลทฺธูปกรณสมฺปตฺติยํ ฐิตา มาตุ อตฺตานํ ทเสฺสตฺวา ตํ การณํ อาจิกฺขิ, มาตา ภิกฺขูนํ อาโรเจสิ, ภิกฺขู ตํ ปวตฺตึ ภควโต อาโรเจสุํฯ ภควา ตมตฺถํ อฏฺฐุปฺปตฺตึ กตฺวา สมฺปตฺตปริสาย ธมฺมํ เทเสสิฯ สา เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา อโหสีติฯ

เสริณีเปติวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. มิคลุทฺทกเปตวตฺถุวณฺณนา

นรนาริปุรกฺขโต ยุวาติ อิทํ ภควติ เวฬุวเน วิหรเนฺต มิคลุทฺทกเปตํ อารพฺภ วุตฺตํฯ ราชคเห กิร อญฺญตโร ลุทฺทโก รตฺตินฺทิวํ มิเค วธิตฺวา ชีวิกํ กเปฺปสิฯ ตเสฺสโก อุปาสโก มิโตฺต อโหสิ, โส ตํ สพฺพกาลํ ปาปโต นิวเตฺตตุํ อสโกฺกเนฺต ‘‘เอหิ, สมฺม, รตฺติยํ ปาณาติปาตา วิรมาหี’’ติ รตฺติยํ ปุเญฺญ สมาทเปสิฯ โส รตฺติยํ วิรมิตฺวา ทิวา เอว ปาณาติปาตํ กโรติฯ

โส อปเรน สมเยน กาลํ กตฺวา ราชคหสมีเป เวมานิกเปโต หุตฺวา นิพฺพโตฺต, ทิวสภาคํ มหาทุกฺขํ อนุภวิตฺวา รตฺติยํ ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิตา สมงฺคีภูโต ปริจาเรสิฯ ตํ ทิสฺวา อายสฺมา นารโท –

๔๗๘.นรนาริปุรกฺขโต ยุวา, รชนีเยหิ กามคุเณหิ โสภสิ;
ทิวสํ อนุโภสิ การณํ, กิมกาสิ ปุริมาย ชาติยา’’ติฯ –

อิมาย คาถาย ปฏิปุจฺฉิฯ ตตฺถ **นรนาริปุรกฺขโต**ติ ปริจารกภูเตหิ เทวปุเตฺตหิ เทวธีตาหิ จ ปุรกฺขโต ปยิรุปาสิโตฯ **ยุวา**ติ ตรุโณฯ **รชนีเยหี**ติ กมนีเยหิ ราคุปฺปตฺติเหตุภูเตหิฯ **กามคุเณหี**ติ กามโกฏฺฐาเสหิฯ **โสภสี**ติ สมงฺคิภาเวน วิโรจสิ รตฺติยนฺติ อธิปฺปาโยฯ เตนาห **‘‘ทิวสํ อนุโภสิ การณ**’’นฺติ, ทิวสภาเค ปน นานปฺปการํ การณํ ฆาตนํ ปจฺจนุภวสิฯ **รชนี**ติ วา รตฺตีสุฯ **เยหี**ติ นิปาตมตฺตํฯ **กิมกาสิ ปุริมาย ชาติยา**ติ เอวํ สุขทุกฺขสํวตฺตนิยํ กึ นาม กมฺมํ อิโต ปุริมาย ชาติยา ตฺวํ อกตฺถ, ตํ กเถหีติ อโตฺถ ฯ

ตํ สุตฺวา เปโต เถรสฺส อตฺตนา กตกมฺมํ อาจิกฺขเนฺต –

๔๗๙.‘‘อหํ ราชคเห รเมฺม, รมณีเย คิริพฺพเช;
มิคลุโทฺท ปุเร อาสึ, โลหิตปาณิ ทารุโณฯ

๔๘๐.‘‘อวิโรธกเรสุ ปาณิสุ, ปุถุสเตฺตสุ ปทุฏฺฐมานโส;
วิจรึ อติทารุโณ สทา, ปรหึสาย รโต อสญฺญโตฯ

๔๘๑.‘‘ตสฺส เม สหาโย สุหทโย, สโทฺธ อาสิ อุปาสโก;
โสปิ มํ อนุกมฺปเนฺต, นิวาเรสิ ปุนปฺปุนํฯ

๔๘๒.‘‘มากาสิ ปาปกํ กมฺมํ, มา ตาต ทุคฺคตึ อคา;
สเจ อิจฺฉสิ เปจฺจ สุขํ, วิรม ปาณวธา อสํยมาฯ

๔๘๓. “ตสฺสาหํ วจนํ สุตฺวา, สุขกามสฺส หิตานุกมฺปิโน;
นากาสึ สกลานุสาสนึ, จิรปาปาภิรโต อพุทฺธิมาฯ

๔๘๔. “โส มํ ปุน ภูริสุเมธโส, อนุกมฺปาย สํยเม นิเวสยิ;
สเจ ทิวา หนสิ ปาณิโน, อถ เต รตฺตึ ภวตุ สํยโมฯ

๔๘๕. “สฺวาหํ ทิวา หนิตฺวา ปาณิโน, วิรโต รตฺติมโหสิ สญฺญโต;
รตฺตาหํ ปริจาเรมิ, ทิวา ขชฺชามิ ทุคฺคโตฯ

๔๘๖. “ตสฺส กมฺมสฺส กุสลสฺส, อนุโภมิ รตฺตึ อมานุสึ;
ทิวา ปฏิหตาว กุกฺกุรา, อุปธาวนฺติ สมนฺตา ขาทิตุํฯ

๔๘๗. “เย จ เต สตตานุโยคิโน, ธุวํ ปยุตฺตา สุคตสฺส สาสเน;
มญฺญามิ เต อมตเมว เกวลํ, อธิคจฺฉนฺติ ปทํ อสงฺขต”นฺติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ

๔๗๙-๘๐. ตตฺถ **ลุทฺท**ติ ทารุโณฯ **โลหิตปาณี**ติ อภิณฺหํ ปาณฆาเตน โลหิตมกฺขิตปาณีฯ **ทารุโณ**ติ ขโร, สตฺตานํ หึสนโกติ อตฺโถฯ **อวิโรธกเรสู**ติ เกนจิ วิโรธํ อกโรเนฺตสุ มิคสกุณาทีสุฯ

๔๘๒-๘๓. **อสํยมา**ติ อสํวรา ทุสฺสีลฺยาฯ **สกลานุสาสนิ**นฺติ สพฺพํ อนุสาสนึ, สพฺพกาลํ ปาณาติปาตโต ปฏิวิรตินฺติ อตฺโถฯ **จิรปาปาภิรโต**ติ จิรกาลํ ปาเป อภิรโตฯ

๔๘๔. **สํยเม**ติ สุจริเตฯ **นิเวสยี**หิ นิเวเสสิฯ **สเจ ทิวา หนสิ ปาณิโน, อถ เต รตฺตึ ภวตุ สํยโม**ติ นิเวสิตาการทสฺสนํฯ โส กิร สลฺลปาสสชฺชนาทินา รตฺติยมฺปิ ปาณวธํ อนุยุโตฺต อโหสิฯ

๔๘๕. **ทิวา ขชฺชามิ ทุคฺคโต**ติ อิทานิ ทุคฺคตึ คโต มหาทุกฺขปฺปโตฺต ทิวสภาเค ขาทิยามิฯ ตสฺส กิร ทิวา สุนเขหิ มิคานํ ขาทาปิตตฺตา กมฺมสริกฺขกํ ผลํ โหติ, ทิวสภาเค มหนฺตา สุนขา อุปธาวิตฺวา อฏฺฐิสงฺฆาตมตฺตาวเสสํ สรีรํ กโรนฺติฯ รตฺติยา ปน อุปคตาย ตํ ปากติกเมว โหติ, ทิพฺพสมฺปตฺตึ อนุภวติฯ เตน วุตฺตํ –

๔๘๖. “ตสฺส กมฺมสฺส กุสลสฺส, อนุโภมิ รตฺตึ อมานุสึ;
ทิวา ปฏิหตาว กุกฺกุรา, อุปธาวนฺติ สมนฺตา ขาทิตุ”นฺติฯ

ตตฺถ **ปฏิหตา**ติ ปฏิหตจิตฺตา พทฺธาฆาตา วิย หุตฺวาฯ **สมนฺตา ขาทิตุ**นฺติ มม สรีรํ สมนฺตโต ขาทิตุํ อุปธาวนฺติฯ อิทญฺจ เนสํ อติวิย อตฺตโน ภยาวหํ อุปคมนกาลํ คเหตฺวา วุตฺตํฯ เต ปน อุปธาวิตฺวา อฏฺฐิมตฺตาวเสสํ สรีรํ กตฺวา คจฺฉนฺติฯ

๔๘๗. **เย จ เต สตตานุโยคิโน**ติ โอสานคาถาย อยํ สเงฺขปโตฺถ – อหมฺปิ นาม รตฺติยํ ปาณวธมตฺตโต วิรโต เอวรูปํ สมฺปตฺตึ อนุภวามิฯ **เย** ปน **เต** ปุริสา **สุคตสฺส** พุทฺธสฺส ภควโต **สาสเน** อธิสีลาทิเก **ธุวํ ปยุตฺตา** ทฬฺหํ ปยุตฺตา **สตตํ** สพฺพกาลํ อนุโยควนฺตา, **เต** ปุญฺญวโนฺต **เกวลํ** โลกิยสุเขน อสมฺมิสฺสํ **“อสงฺขตํ ปท”**นฺติ ลทฺธนามํ **อมตเมว อธิคจฺฉนฺติ** มเญฺญ, นตฺถิ เตสํ ตทธิคเม โกจิ วิพโนฺธติฯ

เอวํ เตน เปเตน วุเตฺต เถโร ตํ ปวตฺตึ สตฺถุ อาโรเจสิฯ สตฺถา ตมตฺถํ อฏฺฐุปฺปตฺตึ กตฺวา สมฺปตฺตปริสาย ธมฺมํ เทเสสิฯ สพฺพมฺปิ วุตฺตนยเมวฯ

มิคลุทฺทกเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. ทุติยมิคลุทฺทกเปตวตฺถุวณฺณนา

กูฏาคาเร จ ปาสาเทติ อิทํ ภควติ เวฬุวเน วิหรเนฺต อปรํ มิคลุทฺทกเปตํ อารพฺภ วุตฺตํฯ ราชคเห กิร อญฺญตโร มาควิโก มาณโว วิภวสมฺปโนฺนปิ สมาโน โภคสุขํ ปหาย รตฺตินฺทิวํ มิเค หนโนฺต วิจรติฯ ตสฺส สหายภูโต เอโก อุปาสโก อนุทฺทยํ ปฏิจฺจ – ‘‘สาธุ, สมฺม, ปาณาติปาตโต วิรมาหิ, มา เต อโหสิ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายา’’ติ โอวาทํ อทาสิฯ โส ตํ อนาทิยิฯ อถ โส อุปาสโก อญฺญตรํ อตฺตโน มโนภาวนียํ ขีณาสวเตฺถรํ ยาจิ – ‘‘สาธุ, ภเนฺต, อสุกปุริสสฺส ตถา ธมฺมํ เทเสถ, ยถา โส ปาณาติปาตโต วิรเมยฺยา’’ติฯ

อเถกทิวสํ โส เถโร ราชคเห ปิณฺฑาย จรโนฺต ตสฺส เคหทฺวาเร อฏฺฐาสิฯ ตํ ทิสฺวา โส มาควิโก สญฺชาตพหุมาโน ปจฺจุคฺคนฺตฺวา เคหํ ปเวเสตฺวา อาสนํ ปญฺญาเปตฺวา อทาสิฯ นิสีทิ เถโร ปญฺญเตฺต อาสเน, โสปิ เถรํ อุปสงฺกมิตฺวา นิสีทิฯ ตสฺส เถโร ปาณาติปาเต อาทีนวํ, ตโต วิรติยา อานิสํสญฺจ ปกาเสสิฯ โส ตํ สุตฺวาปิ ตโต วิรมิตุํ น อิจฺฉิฯ อถ นํ เถโร อาห – ‘‘สเจ, ตฺวํ อาวุโส, สเพฺพน สพฺพํ วิรมิตุํ น สโกฺกสิ, รตฺติมฺปิ ตาว วิรมสฺสู’’ติ, โส ‘‘สาธุ, ภเนฺต, วิรมามิ รตฺติ’’นฺติ ตโต วิรมิฯ เสสํ อนนฺตรวตฺถุสทิสํฯ คาถาสุ ปน –

๔๘๘.‘‘กูฏาคาเร จ ปาสาเท, ปลฺลเงฺก โคนกตฺถเต;
ปญฺจงฺคิเกน ตุริเยน, รมสิ สุปฺปวาทิเตฯ

๔๘๙.‘‘ตโต รตฺยา วิวสาเน, สูริยุคฺคมนํ ปติ;
อปวิโทฺธ สุสานสฺมิํ, พหุทุกฺขํ นิคจฺฉสิฯ

๔๙๐.‘‘กิํ นุ กาเยน วาจาย, มนสา ทุกฺกฏํ กตํ;
กิสฺสกมฺมวิปาเกน, อิทํ ทุกฺขํ นิคจฺฉสี’’ติฯ –

ตีหิ คาถาหิ นารทเตฺถโร นํ ปฏิปุจฺฉิฯ อถสฺส เปโต –

๔๙๑.‘‘อหํ ราชคเห รเมฺม, รมณีเย คิริพฺพเช;
มิคลุโทฺท ปุเร อาสิํ, ลุโทฺท จาสิมสญฺญโตฯ

๔๙๒.‘‘ตสฺส เม สหาโย สุหทโย, สโทฺธ อาสิ อุปาสโก;
ตสฺส กุลูปโก ภิกฺขุ, อาสิ โคตมสาวโก;
โสปิ มํ อนุกมฺปโนฺต, นิวาเรสิ ปุนปฺปุนํฯ

๔๙๓.‘‘‘มากาสิ ปาปกํ กมฺมํ, มา ตาต ทุคฺคติํ อคา;
สเจ อิจฺฉสิ เปจฺจ สุขํ, วิรม ปาณวธา อสํยมา’ฯ

๔๙๔.‘‘ตสฺสาหํ วจนํ สุตฺวา, สุขกามสฺส หิตานุกมฺปิโน;
นากาสิํ สกลานุสาสนิํ, จิรปาปาภิรโต อพุทฺธิมาฯ

๔๙๕. โส มํ ปุน ภูริสุเมธโส, อนุกมฺปาย สํยเม นิเวสยิ;
‘สเจ ทิวา หนสิ ปาณิโน, อถ เต รตฺตึ ภวตุ สํยโม’ฯ

๔๙๖. ‘‘สฺวาหํ ทิวา หนิตฺวา ปาณิโน, วิรโต รตฺติมโหสิ สญฺญโต;
รตฺตาหํ ปริจาเรมิ, ทิวา ขชฺชามิ ทุคฺคโตฯ

๔๙๗. ตสฺส กมฺมสฺส กุสลสฺส, อนุโภมิ รตฺตึ อมานุสึ;
ทิวา ปฏิหตาว กุกฺกุรา, อุปธาวนฺติ สมนฺตา ขาทิตุํฯ

๔๙๘. เย จ เต สตตานุโยคิโน, ธุวํ ปยุตฺตา สุคตสฺส สาสเน;
มญฺญามิ เต อมตเมว เกวลํ, อธิคจฺฉนฺติ ปทํ อสงฺขต’’นฺติฯ –

ตมตฺถํ อาจิกฺขิฯ ตาสํ อโตฺถ เหฏฺฐา วุตฺตนโยวฯ

ทุติยมิคลุทฺทกเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. กูฏวินิจฺฉยิกเปตวตฺถุวณฺณนา

มาลี กิริฏี กายูรีติ อิทํ สตฺถริ เวฬุวเน วิหรเนฺต กูฏวินิจฺฉยิกเปตํ อารพฺภ วุตฺตํฯ ตทา พิมฺพิสาโร ราชา มาสสฺส ฉสุ ทิวเสสุ อุโปสถํ อุปวสติ, ตํ อนุวตฺตนฺตา พหู มนุสฺสา อุโปสถํ อุปวสนฺติฯ ราชา อตฺตโน สนฺติกํ อาคตาคเต มนุเสฺส ปุจฺฉติ – ‘‘กิํ ตุเมฺหหิ อุโปสโถ อุปวุโตฺถ, อุทาหุ น อุปวุโตฺถ’’ติ? ตเตฺรโก อธิกรเณ นิยุตฺตกปุริโส ปิสุณวาโจ เนกติโก ลญฺชคาหโก ‘‘น อุปวุโตฺถมฺหี’’ติ วตฺตุํ อสหโนฺต ‘‘อุปวุโตฺถมฺหิ, เทวา’’ติ อาหฯ อถ นํ ราชสมีปโต นิกฺขนฺตํ สหาโย อาห – ‘‘กิํ, สมฺม, อชฺช ตยา อุปวุโตฺถ’’ติ? ‘‘ภเยนาหํ, สมฺม, รโญฺญ สมฺมุขา เอวํ อโวจํ, นาหํ อุโปสถิโก’’ติฯ

อถ นํ สหาโย อาห – ‘‘ยทิ เอวํ อุปฑฺฒุโปสโถปิ ตาว เต อชฺช โหตุ, อุโปสถงฺคานิ สมาทิยาหี’’ติฯ โส ตสฺส วจนํ ‘‘สาธู’’ติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา เคหํ คนฺตฺวา อภุตฺวาว มุขํ วิกฺขาเลตฺวา อุโปสถํ อธิฏฺฐาย รตฺติยํ วาสูปคโต ริตฺตาสยสมฺภูเตน พลววาตเหตุเกน สูเลน อุปจฺฉินฺนายุสงฺขาโร จุติอนนฺตรํ ปพฺพตกุจฺฉิยํ เวมานิกเปโต หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ โส หิ เอกรตฺตึ อุโปสถรกฺขณมเตฺตน วิมานํ ปฏิลภิ ทสกญฺญาสหสฺสปริวารํ มหติญฺจ ทิพฺพสมฺปตฺติํฯ กูฏวินิจฺฉยิกตาย ปน เปสุณิกตาย จ อตฺตโน ปิฏฺฐิมํสานิ สยเมว โอกฺกนฺติตฺวา ขาทติฯ ตํ อายสฺมา นารโท คิชฺฌกูฏโต โอตรโนฺต ทิสฺวา –

๔๙๙. มาลี กิริฏี กายูรี, คตฺตา เต จนฺทนุสฺสทา;
ปสนฺนมุขวโณฺณสิ, สูริยวโณฺณว โสภสิฯ

๕๐๐. ‘‘อมานุสา ปาริสชฺชา, เย เตเม ปริจารกา;
ทส กญฺญาสหสฺสานิ, ยา เตมา ปริจาริกา;
ตา กมฺพุกายูรธรา, กญฺจนาเวฬภูสิตาฯ

๕๐๑. ‘‘มหานุภาโวสิ ตุวํ, โลมหํสนรูปวา;
ปิฏฺฐิมํสานิ อตฺตโน, สามํ อุกฺกจฺจ ขาทสิฯ

๕๐๒. ‘‘กิํ นุ กาเยน วาจาย, มนสา ทุกฺกฏํ กตํ;

กิสฺสกมฺมวิปาเกน, ปิฏฺฐิมํสานิ อตฺตโน;
สามํ อุกฺกจฺจ ขาทสีติฯ

๕๐๓. ‘‘อตฺตโนหํ อนตฺถาย, ชีวโลเก อจาริสํ;
เปสุญฺญมุสาวาเทน, นิกติวญฺจนาย จฯ

๕๐๔. ‘‘ตตฺถาหํ ปริสํ คนฺตฺวา, สจฺจกาเล อุปฏฺฐิเต;
อตฺถํ ธมฺมํ นิรากตฺวา, อธมฺมมนุวตฺติสํฯ

๕๐๕. ‘‘เอวํ โส ขาทตตฺตานํ, โย โหติ ปิฏฺฐิมํสิโก;
ยถาหํ อชฺช ขาทามิ, ปิฏฺฐิมํสานิ อตฺตโนฯ

๕๐๖. ‘‘ตยิทํ ตยา นารท สามํ ทิฏฺฐํ, อนุกมฺปกา เย กุสลา วเทยฺยุํ;
มา เปสุณํ มา จ มุสา อภาณิ, มา โขสิ ปิฏฺฐิมํสิโก ตุว’’นฺติฯ –

เถโร จตูหิ คาถาหิ ปุจฺฉิ, โสปิ ตสฺส จตูหิ คาถาหิ เอตมตฺถํ วิสฺสชฺเชสิฯ

๔๙๙. ตตฺถ **มาลี**ติ มาลธารี, ทิพฺพปุปฺเผหิ ปฏิมณฺฑิโตติ อธิปฺปาโยฯ **กิริฏี**ติ เวฐิตสีโสฯ **กายูรี**ติ เกยูรวา, พาหาลงฺการปฏิมณฺฑิโตติ อตฺโถฯ **คตฺตา**ติ สรีราวยวาฯ **จนฺทนุสฺสทา**ติ จนฺทนสารานุลิตฺตาฯ **สูริยวณฺณาว โสภสี**ติ พาลสูริยสทิสวณฺเณ เอว หุตฺวา วิโรจสิฯ ‘‘อรณวณฺณี ปภาสสี’’ติปิ ปาฬิ, อรณนฺติ อรณิเยหิ เทเวหิ สทิสวณฺเณ อริยาวกาโสติ อตฺโถฯ

๕๐๐. **ปาริสชฺชา**ติ ปริสปริยาปนฺนา, อุปฏฺฐากาติ อตฺโถฯ **ตุวนฺ**ติ ตุวํฯ **โลมหํสนรูปวา**ติ ปสฺสนฺตานํ โลมหํสชนนรูปยุตฺโตฯ มหานุภาวตาสมงฺคิตาย เหตํ วุตฺตํฯ **อุกฺกจฺจา**ติ อุกฺกนฺติตฺวา, ฉินฺทิตฺวาติ อตฺโถฯ

๕๐๓. **อจาริส**นฺติ อจริํ ปฏิปชฺชิํฯ **เปสุญฺญมุสาวาเทนา**ติ เปสุเญฺญน เจว มุสาวาเทน จฯ **นิกติวญฺจนาย จา**ติ นิกติยา วญฺจนาย จ ปติรูปทสฺสเนน ปเรสํ วิกาเรน วญฺจนาย จฯ

๕๐๔. **สจฺจกาเล**ติ สจฺจํ วตฺตุํ ยุตฺตกาเลฯ **อตฺถ**นฺติ ทิฏฺฐธมฺมิกาทิเภทํ หิตํฯ **ธมฺม**นฺติ การณํ ญายํฯ **นิรากตฺวา**ติ ฉเฑฺฑตฺวา ปหายฯ **โส**ติ โย เปสุญฺญาทิํ อาจรติ, โส สโตฯ เสสํ สพฺพํ เหฏฺฐา วุตฺตนยเมวฯ

กูฏวินิจฺฉยิกเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. ธาตุวิวณฺณเปตวตฺถุวณฺณนา

อนฺตลิกฺขสฺมิํ ติฏฺฐนฺโตติ อิทํ ธาตุวิวณฺณเปตวตฺถุฯ ภควติ กุสินารายํ อุปวตฺตเน มลฺลานํ สาลวเน ยมกสาลานมนฺตเร ปรินิพฺพุเต ธาตุวิภาเค จ กเต ราชา อชาตสตฺตุ อตฺตนา ลทฺธธาตุภาคํ คเหตฺวา สตฺต วสฺสานิ สตฺต จ มาเส สตฺต จ ทิวเส พุทฺธคุเณ อนุสฺสรนฺโต อุฬารปูชํ ปวเตฺตสิฯ ตตฺถ อสเงฺขยฺยา อปฺปเมยฺยา มนุสฺสา จิตฺตานิ ปสาเทตฺวา สคฺคูปคา อเหสุํ, ฉฬาสีติมตฺตานิ ปน ปุริสสหสฺสานิ จิรกาลภาวิเตน อสฺสทฺธิเยน มิจฺฉาทสฺสเนน จ วิปลฺลตฺถจิตฺตา ปสาทนีเยปิ ฐาเน อตฺตโน จิตฺตานิ ปโทเสตฺวา เปเตสุ อุปฺปชฺชิํสุฯ ตสฺมิํเยว ราชคเห อญฺญตรสฺส วิภวสมฺปนฺนสฺส กุฏุมฺพิกสฺส ภริยา ธีตา สุณิสา จ ปสนฺนจิตฺตา ‘‘ธาตุ

ปูชํ กริสฺสามา’’ติ คนฺธปุปฺผาทีนิ คเหตฺวา ธาตุฏฺฐานํ คนฺตุํ อารทฺธาฯ โส กุฏุมฺพิโก ‘‘กึ อฏฺฐิกานํ ปูชเนนา’’ติ ตา ปริภาเสตฺวา ธาตุปูชํ วิวเณฺณสิฯ ตาปิ ตสฺส วจนํ อนาทิยิตฺวา ตตฺถ คนฺตฺวา ธาตุปูชํ กตฺวา เคหํ อาคตา ตาทิเสน โรเคน อภิภูตา นจิรเสฺสว กาลํ กตฺวา เทวโลเก นิพฺพตฺตึสุฯ โส ปน โกเธน อภิภูโต นจิรเสฺสว กาลํ กตฺวา เตน ปาปกเมฺมน เปเตสุ นิพฺพตฺติฯ

อเถกทิวสํ อายสฺมา มหากสฺสโป สเตฺตสุ อนุกมฺปาย ตถารูปํ อิทฺธาภิสงฺขารํ อภิสงฺขาสิ, ยถา มนุสฺสา เต เปเต ตา จ เทวตาโย ปสฺสนฺติฯ ตถา ปน กตฺวา เจติยงฺคเณ ฐิโต ตํ ธาตุวิวณฺณกํ เปตํ ตีหิ คาถาหิ ปุจฺฉิฯ ตสฺส โส เปโต พฺยากาสิ –

๕๐๗. ‘‘อนฺตลิกฺขสฺมึ ติฏฺฐโนฺต, ทุคฺคโนฺธ ปูติ วายสิ;
มุขญฺจ เต กิมโย ปูติคนฺธํ, ขาทนฺติ กึ กมฺมมกาสิ ปุเพฺพฯ

๕๐๘. ‘‘ตโต สตฺถํ คเหตฺวาน, โอกฺกนฺตนฺติ ปุนปฺปุนํ;
ขาเรน ปริโปฺผสิตฺวา, โอกฺกนฺตนฺติ ปุนปฺปุนํฯ

๕๐๙. ‘‘กึ นุ กาเยน วาจาย, มนสา ทุกฺกฏํ กตํ;
กิสฺสกมฺมวิปาเกน, อิทํ ทุกฺขํ นิคจฺฉสี’’ติฯ

๕๑๐. ‘‘อหํ ราชคเห รเมฺม, รมณีเย คิริพฺพเช;
อิสฺสโร ธนธญฺญสฺส, สุปหูตสฺส มาริสฯ

๕๑๑. ‘‘ตสฺสายํ เม ภริยา จ, ธีตา จ สุณิสา จ เม;
ตา มาลํ อุปฺปลญฺจาปิ, ปจฺจคฺฆญฺจ วิเลปนํ;
ถูปํ หรนฺติโย วาเรสึ, ตํ ปาปํ ปกตํ มยาฯ

๕๑๒. ‘‘ฉฬาสีติสหสฺสานิ , มยํ ปจฺจตฺตเวทนา;
ถูปปูชํ วิวเณฺณตฺวา, ปจฺจาม นิรเย ภุสํฯ

๕๑๓. ‘‘เย จ โข ถูปปูชาย, วตฺตเนฺต อรหโต มเห;
อาทีนวํ ปกาเสนฺติ, วิเวจเยถ เน ตโตฯ

๕๑๔. ‘‘อิมา จ ปสฺส อยนฺติโย, มาลธารี อลงฺกตา;
มาลาวิปากํนุโภนฺติโย, สมิทฺธา จ ตา ยสสฺสินิโยฯ

๕๑๕. ‘‘ตญฺจ ทิสฺวาน อเจฺฉรํ, อพฺภุตํ โลมหํสนํ;
นโม กโรนฺติ สปฺปญฺญา, วนฺทนฺติ ตํ มหามุนึฯ

๕๑๖. ‘‘โสหํ นูน อิโต คนฺตฺวา, โยนึ ลทฺธาน มานุสึ;
ถูปปูชํ กริสฺสามิ, อปฺปมโตฺต ปุนปฺปุน’’นฺติฯ

๕๐๗-๘. ตตฺถ **ทุคฺคโนฺธ**ติ อนิฏฺฐคโนฺธ, กุณปคนฺธคนฺธีติ อโตฺถฯ เตนาห **‘‘ปูติ วายสี’’**ติฯ **ตโต**ติ ทุคฺคนฺธวายนโต กิมีหิ ขายิตพฺพโต จ อุปริฯ **สตฺถํ คเหตฺวาน, โอกฺกนฺตนฺติ ปุนปฺปุน**นฺติ กมฺมสโญฺจทิตา สตฺตา นิสิตธารํ สตฺถํ คเหตฺวา ปุนปฺปุนํ ตํ วณมุขํ อวกนฺตนฺติฯ **ขาเรน ปริโปฺผสิตฺวา, โอกฺกนฺตนฺติ ปุนปฺปุน**นฺติ อวกนฺติตฏฺฐาเน ขาโรทเกน อาสิญฺจิตฺวา ปุนปฺปุนมฺปิ อวกนฺตนฺติฯ

๕๑๐. **อิสฺสโร ธนธญฺญสฺส, สุปหูตสฺสา**ติ อติวิย ปหูตสฺส ธนสฺส ธญฺญสฺส จ อิสฺสโร สามี, อโฑฺฒ มหทฺธโนติ อโตฺถฯ

๕๑๑. **ตสฺสายํ เม ภริยา จ, ธีตา จ สุณิสา จา**ติ ตสฺส มยฺหํ อยํ ปุริมตฺตภาเว ภริยา, อยํ ธีตา, อยํ สุณิสาฯ ตา เทวภูตา อากาเส ฐิตาติ ทเสฺสโนฺต วทติฯ **ปจฺจคฺฆ**นฺติ อภินวํฯ **ถูปํ หรนฺติโย วาเรสิ**นฺติ ถูปํ ปูเชตุํ อุปเนนฺติโย ธาตุํ วิวเณฺณโนฺต ปฏิกฺขิปิํฯ **ตํ ปาปํ ปกตํ มยา**ติ ตํ ธาตุวิวณฺณนปาปํ กตํ สมาจริตํ มยาติ วิปฺปฏิสารปฺปโตฺต วทติฯ

๕๑๒. **ฉฬาสีติสหสฺสานี**ติ ฉสหสฺสาธิกา อสีติสหสฺสมตฺตาฯ **มย**นฺติ เต เปเต อตฺตนา สทฺธิํ สงฺคเหตฺวา วทติฯ **ปจฺจตฺตเวทนา**ติ วิสุํ วิสุํ อนุภุยฺยมานทุกฺขเวทนาฯ **นิรเย**ติ พลทุกฺขตาย เปตฺติวิสยํ นิรยสทิสํ กตฺวา อาหฯ

๕๑๓. **เย จ โข ถูปปูชาย, วตฺตเนฺต อรหโต มเห**ติ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ถูปํ อุทฺทิสฺส ปูชามเห ปวตฺตมาเน อหํ วิย เย ถูปปูชาย อาทีนวํ โทสํ ปกาเสนฺติฯ เต ปุคฺคเล ตโต ปุญฺญโต วิเวจเยถ วิเวจาปเยถ, ปริพาหิเร ชนเยถาติ อญฺญาปเทเสน อตฺตโน มหาชานิยตํ วิภาเวติฯ

๕๑๔. **อายนฺติโย**ติ อากาเสน อาคจฺฉนฺติโยฯ **มาลาวิปาก**นฺติ ถูเป กตมาลาปูชาย วิปากํ ผลํฯ **สมิทฺธา**ติ ทิพฺพสมฺปตฺติยา สมิทฺธาฯ **ตา ยสสฺสินิโย**ติ ตา ปริวารวนฺติโยฯ

๕๑๕. **ตญฺจ ทิสฺวานา**ติ ตสฺส อติปริตฺตสฺส ปูชาปุญฺญสฺส อจฺฉริยํ อพฺภุตํ โลมหํสนํ อติอุฬารํ วิปากวิเสสํ ทิสฺวาฯ **นโม กโรนฺติ สปฺปญฺญา, วนฺทนฺติ ตํ มหามุนิ**นฺติ, ภเนฺต กสฺสป, อิมา อิตฺถิโย ตํ อุตฺตมปุญฺญเกฺขตฺตภูตํ วนฺทนฺติ อภิวาเทนฺติ, นโม กโรนฺติ นมกฺการญฺจ กโรนฺตีติ อโตฺถฯ

๕๑๖. อถ โส เปโต สํวิคฺคมานโส สํเวคานุรูปํ อายติํ อตฺตนา กาตพฺพํ ทเสฺสโนฺต **“โสหํ นูนา”**ติ คาถมาหฯ ตํ อุตฺตานตฺถเมวฯ

เอวํ เปเตน วุโตฺต มหากสฺสโป ตํ อฏฺฐุปฺปตฺติํ กตฺวา สมฺปตฺตปริสาย ธมฺมํ เทเสสิฯ

ธาตุวิวณฺณเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อิติ ขุทฺทก-อฏฺฐกถาย เปตวตฺถุสฺมิํ

ทสวตฺถุปฏิมณฺฑิตสฺส

ตติยสฺส จูฬวคฺคสฺส อตฺถสํวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. มหาวโคฺค

๑. อมฺพสกฺกรเปตวตฺถุวณฺณนา

เวสาลี นาม นครตฺถิ วชฺชีนนฺติ อิทํ อมฺพสกฺกรเปตวตฺถุฯ ตสฺส กา อุปฺปตฺติ? ภควติ เชตวเน วิหรนฺเต อมฺพสกฺกโร นาม ลิจฺฉวิราชา มิจฺฉาทิฏฺฐิโก นตฺถิกวาโท เวสาลิยํ รชฺชํ กาเรสิฯ เตน จ สมเยน เวสาลินคเร อญฺญตรสฺส วาณิชสฺส อาปณสมีเป จิกฺขลฺลํ โหติ, ตตฺถ พหู ชนา อุปฺปติตฺวา อติกฺกมนฺตา กิลมนฺติ, เกจิ กทฺทเมน ลิมฺปนฺติฯ ตํ ทิสฺวา โส วาณิโช ‘‘มา อิเม มนุสฺสา กลลํ อกฺกมิํสู’’ติ อปคตทุคฺคนฺธํ สงฺขวณฺณปฏิภาคํ โคสีสฏฺฐิํ อาหราเปตฺวา นิกฺขิปาเปสิฯ ปกติยา จ สีลวา อโหสิ อโกฺกธโน สณฺหวาโจ, ปเรสญฺจ ยถาภูตํ คุณํ กิเตฺตติฯ

โส เอกสฺมิํ ทิวเส อตฺตโน สหายสฺส นฺหายนฺตสฺส ปมาเทน อโนโลเกนฺตสฺส นิวาสนวตฺถํ กีฬาธิปฺปาเยน อปนิธาย ตํ ทุกฺขาเปตฺวา อทาสิฯ ภาคิเนโยฺย ปนสฺส โจริกาย ปรเคหโต ภณฺฑํ อาหริตฺวา ตเสฺสว อาปเณ นิกฺขิปิฯ ภณฺฑสามิกา วีมํสนฺตา ภเณฺฑน สทฺธิํ ตสฺส ภาคิเนยฺยํ ตญฺจ รโญฺญ ทเสฺสสุํฯ ราชา ‘‘อิมสฺส สีสํ ฉินฺทถ, ภาคิเนยฺยํ ปนสฺส สูเล อาโรเปถา’’ติ อาณาเปสิฯ ราชปุริสา ตถา อกํสุฯ โส กาลํ กตฺวา ภุมฺมเทเวสุ อุปฺปชฺชิฯ โส โคสีเสน เสตุโน กตตฺตา เสตวณฺณํ ทิพฺพํ มโนชวํ อสฺสาชานียํ ปฏิลภิ, คุณวนฺตานํ วณฺณกถเนน ตสฺส คตฺตโต ทิพฺพคโนฺธ วายติ, สาฏกสฺส ปน อปนิหิตตฺตา นโคฺค อโหสิฯ โส อตฺตนา ปุเพฺพ กตกมฺมํ โอโลเกโนฺต ตทนุสาเรน อตฺตโน ภาคิเนยฺยํ สูเล อาโรปิตํ ทิสฺวา กรุณาย โจทิยมาโน มโนชวํ อสฺสํ อภิรุหิตฺวา อฑฺฒรตฺติสมเย ตสฺส สูลา โรปิตฏฺฐานํ คนฺตฺวา อวิทูเร ฐิโต ‘‘ชีว, โภ, ชีวิตเมว เสโยฺย’’ติ ทิวเส ทิวเส วทติฯ

เตน จ สมเยน อมฺพสกฺกโร ราชา หตฺถิกฺขนฺธวรคโต นครํ ปทกฺขิณํ กโรโนฺต อญฺญตรสฺมิํ เคเห วาตปานํ วิวริตฺวา ราชวิภูติํ ปสฺสนฺติํ เอกํ อิตฺถิํ ทิสฺวา ปฏิพทฺธจิโตฺต หุตฺวา ปจฺฉาสเน นิสินฺนสฺส ปุริสสฺส ‘‘อิมํ ฆรํ อิมญฺจ อิตฺถิํ อุปธาเรหี’’ติ สญฺญํ ทตฺวา อนุกฺกเมน อตฺตโน ราชเคหํ ปวิโฏฺฐ ตํ ปุริสํ เปเสสิ – ‘‘คจฺฉ, ภเณ, ตสฺสา อิตฺถิยา สสามิกภาวํ วา อสามิกภาวํ วา ชานาหี’’ติฯ โส คนฺตฺวา ตสฺสา สสามิกภาวํ ญตฺวา รโญฺญ อาโรเจสิฯ ราชา ตสฺสา อิตฺถิยา ปริคฺคหญฺญาปายํ จิเนฺตโนฺต ตสฺสา สามิกํ ปโกฺกสาเปตฺวา ‘‘เอหิ, ภเณ, มํ อุปฏฺฐาหี’’ติ อาหฯ โส อนิจฺฉโนฺตปิ ‘‘ราชา อตฺตโน วจนํ อกโรเนฺต มยิ ราชทณฺฑํ กเรยฺยา’’ติ ภเยน ราชุปฏฺฐานํ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา ทิวเส ทิวเส ราชุปฏฺฐานํ คจฺฉติฯ ราชาปิ ตสฺส ภตฺตเวตนํ ทาเปตฺวา กติปยทิวสาติกฺกเมน ปาโตว อุปฏฺฐานํ อาคตํ เอวมาห – ‘‘คจฺฉ, ภเณ, อมุมฺหิ ฐาเน เอกา โปกฺขรณี อตฺถิ, ตโต อรุณวณฺณมตฺติกํ รตฺตุปฺปลานิ จ อาเนหิ, สเจ อเชฺชว นาคเจฺฉยฺยาสิ, ชีวิตํ เต นตฺถี’’ติฯ ตสฺมิญฺจ คเต ทฺวารปาลํ อาห – ‘‘อชฺช อนตฺถงฺคเต เอว สูริเย สพฺพทฺวารานิ ถเกตพฺพานี’’ติฯ

สา จ โปกฺขรณี เวสาลิยา ติโยชนมตฺถเก โหติ, ตถาปิ โส ปุริโส มรณภยตชฺชิโต วาตเวเคน ปุพฺพเณฺหเยว ตํ โปกฺขรณิํ สมฺปาปุณิฯ ‘‘สา จ โปกฺขรณี อมนุสฺสปริคฺคหิตา’’ติ ปเควสุตตฺตา ภเยน โส ‘‘อตฺถิ นุ โข เอตฺถ โกจิ ปริสฺสโย’’ติ สมนฺตโต อนุปริยายติฯ ตํ ทิสฺวา โปกฺขรณิปาลโก อมนุโสฺส กรุณายมานรูโป มนุสฺสรูเปน อุปสงฺกมิตฺวา ‘‘กิมตฺถํ, โภ ปุริส, อิธาคโตสี’’ติ อาหฯ โส ตสฺส ตํ ปวตฺติํ กเถสิฯ โส ‘‘ยทิ เอวํ ยาวทตฺถํ คณฺหาหี’’ติ อตฺตโน ทิพฺพรูปํ ทเสฺสตฺวา อนฺตรธายิฯ

โส ตตฺถ อรุณวณฺณมตฺติกํ รตฺตุปฺปลานิ จ คเหตฺวา อนตฺถงฺคเตเยว สูริเย นครทฺวารํ สมฺปาปุณิฯ ตํ ทิสฺวา ทฺวารปาโล ตสฺส วิรวนฺตเสฺสว ทฺวารํ ถเกสิฯ โส ถกิเต ทฺวาเร ปเวสนํ อลภโนฺต ทฺวารสมีเป สูเล อาโรปิตํ ปุริสํ ทิสฺวา ‘‘เอเต มยิ อนตฺถงฺคเต เอว สูริเย อาคเต วิรวเนฺต เอวํ ทฺวารํ ถเกสุํฯ ‘อหํ กาเลเยว อาคโต, มม ทาโส นตฺถี’ติ ตยาปิ ญาตํ โหตู’’ติ สกฺขิมกาสิฯ ตํ สุตฺวา โส อาห ‘‘อหํ สูเล อาวุโต วโชฺฌ มรณาภิมุโข, กถํ ตว สกฺขิ โหมิฯ เอโก ปเนตฺถ เปโต มหิทฺธิโก มม สมีปํ อาคมิสฺสติ, ตํ สกฺขิํ กโรหี’’ติฯ ‘‘กถํ ปน โส มยา ทฏฺฐโพฺพ’’ติ? อิเธว ตฺวํ ติฏฺฐ, ‘‘สยเมว ทกฺขิสฺสสี’’ติฯ โส ตตฺถ ฐิโต มชฺฌิมยาเม ตํ เปตํ อาคตํ ทิสฺวา สกฺขิํ อกาสิฯ วิภาตาย จ รตฺติยา รญฺญา ‘‘มม อาณา ตยา อติกฺกนฺตา, ตสฺมา ราชทณฺฑํ เต กริสฺสามี’’ติ วุเตฺต, เทว, มยา ตว อาณา นาติกฺกนฺตา, อนตฺถงฺคเต เอว สูริเย อหํ อิธาคโตติฯ ตตฺถ โก เต สกฺขีติ? โส ตสฺส สูลาวุตสฺส ปุริสสฺส สนฺติเก อาคจฺฉนฺตํ นคฺคเปตํ ‘‘สกฺขี’’ติ นิทฺทิสิตฺวา ‘‘กถเมตํ อเมฺหหิ สทฺธาตพฺพ’’นฺติ รญฺญา วุเตฺต ‘‘อชฺช รตฺติยํ ตุเมฺหหิ สทฺธาตพฺพํ ปุริสํ มยา สทฺธิํ เปเสถา’’ติ อาหฯ ตํ สุตฺวา ราชา สยเมว เตน สทฺธิํ ตตฺถ คนฺตฺวา ฐิโต เปเตน จ ตตฺถาคนฺตฺวา ‘‘ชีว, โภ, ชีวิตเมว เสโยฺย’’ติ วุเตฺต ตํ **‘‘เสยฺยา นิสชฺชา นยิมสฺส อตฺถี’’**ติอาทินา ปญฺจหิ คาถาหิ ปฏิปุจฺฉิฯ อิทานิ อาทิโต ปน **‘‘เวสาลิ นาม นครตฺถิ วชฺชีน’’**นฺติ คาถา ตาสํ สมฺพนฺธทสฺสนตฺถํ สงฺคีติกาเรหิ ฐปิตา –

๕๑๗. ‘‘เวสาลี นาม นครตฺถิ วชฺชีนํ, ตตฺถ อหุ ลิจฺฉวิ อมฺพสกฺกโร;
ทิสฺวาน เปตํ นครสฺส พาหิรํ, ตเตฺถว ปุจฺฉิตฺถ ตํ การณตฺถิโกฯ

๕๑๘. ‘‘เสยฺยา นิสชฺชา นยิมสฺส อตฺถิ, อภิกฺกโม นตฺถิ ปฏิกฺกโม จ;
อสิตปีตขายิตวตฺถโภคา, ปริจารณา สาปิ อิมสฺส นตฺถิฯ

๕๑๙. ‘‘เย ญาตกา ทิฏฺฐสุตา สุหชฺชา, อนุกมฺปกา ยสฺส อเหสุํ ปุเพฺพ;
ทฏฺฐุมฺปิ เต ทานิ น ตํ ลภนฺติ, วิราชิตโต หิ ชเนน เตนฯ

๕๒๐. ‘‘น โอคฺคตตฺตสฺส ภวนฺติ มิตฺตา, ชหนฺติ มิตฺตา วิกลํ วิทิตฺวา;
อตฺถญฺจ ทิสฺวา ปริวารยนฺติ, พหู มิตฺตา อุคฺคตตฺตสฺส โหนฺติฯ

๕๒๑. ‘‘นิหีนโตฺต สพฺพโภเคหิ กิโจฺฉ, สมฺมกฺขิโต สมฺปริภินฺนคโตฺต;
อุสฺสาวพินฺทูว ปลิมฺปมานา, อชฺช สุเว ชีวิตสฺสูปโรโธฯ

๕๒๒. ‘‘เอตาทิสํ อุตฺตมกิจฺฉปฺปตฺตํ,
อุตฺตาสิตํ ปุจิมนฺทสฺส สูเล;
อถ ตฺวํ เกน วเณฺณน วเทสิ ยกฺข,
‘ชีว โภ ชีวิตเมว เสโยฺย’’’ติฯ

๕๑๗. ตตฺถ **ตตฺถา**ติ ตสฺสํ เวสาลิยํฯ **นครสฺส พาหิร**นฺติ นครสฺส พหิ ภวํ, เวสาลินครสฺส พหิ เอว ชาตํ ปวตฺตํ สมฺพนฺธํฯ **ตเตฺถวา**ติ ยตฺถ ตํ ปสฺสิ, ตเตฺถว ฐาเนฯ **ต**นฺติ ตํ เปตํฯ **การณตฺถิโก**ติ ‘‘ชีว, โภ, ชีวิตเมว เสโยฺย’’ติ วุตฺตอตฺถสฺส การเณน อตฺถิโก หุตฺวาฯ

๕๑๘. **เสยฺยา นิสชฺชา นยิมสฺส อตฺถี**ติ ปิฏฺฐิปสารณลกฺขณา เสยฺยา, ปลฺลงฺกาภุชนลกฺขณา นิสชฺชา จ อิมสฺส สูเล อาโรปิตปุคฺคลสฺส นตฺถิฯ **อภิกฺกโม นตฺถิ ปฏิกฺกโม จา**ติ อภิกฺกมาทิลกฺขณํ อปฺปมตฺตกมฺปิ คมนํ อิมสฺส นตฺถิฯ **ปริจาริกา สาปี**ติ ยา อสิตปีตขายิตวตฺถปริโภคาทิลกฺขณา อินฺทฺริยานํ ปริจารณา, สาปิ อิมสฺส นตฺถิฯ ‘‘ปริหรณา สาปี’’ติ วา

ปาโฐ, อสิตาทิปริโภควเสน อินฺทฺริยานํ ปริหรณา, สาปิ อิมสฺส นตฺถิ วิคตชีวิตตฺตาติ อโตฺถ฿ ‘‘ปริจารณา สาปี’’ติ เกจิ ปฐนฺติฯ

๕๑๙. **ทิฏฺฐสุตา สุหชฺชา, อนุกมฺปกา ยสฺส อเหสุํ ปุเพฺพ**ติ สนฺทิฏฺฐสหายา เจว อทิฏฺฐสหายา จ ยสฺส มิตฺตา อนุทฺทยาวโนฺต เย อสฺส อิมสฺส ปุเพฺพ อเหสุํฯ **ทฏฺฐุมฺปี**ติ ปสฺสิตุมฺปิ น ลภนฺติ, กุโต สห วสิตุนฺติ อโตฺถฯ **วิราชิตโตฺต**ติ ปริจฺจตฺตสภาโวฯ **ชเนน เตนา**ติ เตน ญาติอาทิชเนนฯ

๕๒๐. **น โอคฺคตตฺตสฺส ภวนฺติ มิตฺตา**ติ อปคตวิญฺญาณสฺส มตสฺส มิตฺตา นาม น โหนฺติ ตสฺส มิเตฺตหิ กาตพฺพกิจฺจสฺส อติกฺกนฺตตฺตาฯ **ชหนฺติ มิตฺตา วิกลํ วิทิตฺวา**ติ มโต ตาว ติฏฺฐตุ, ชีวนฺตมฺปิ โภควิกลํ ปุริสํ วิทิตฺวา ‘‘น อิโต กิญฺจิ คยฺหูปค’’นฺติ มิตฺตา ปชหนฺติฯ **อตฺถญฺจ ทิสฺวา ปริวารยนฺตี**ติ ตสฺส ปน สนฺตกํ อตฺถํ ธนํ ทิสฺวา ปิยวาทิโน มุขุโลฺลกิกา หุตฺวา ตํ ปริวาเรนฺติฯ **พหู มิตฺตา อุคฺคตตฺตสฺส โหนฺตี**ติ วิภวสมฺปตฺติยา อุคฺคตสภาวสฺส สมิทฺธสฺส พหู อเนกา มิตฺตา โหนฺติ, อยํ โลกิยสภาโวติ อโตฺถฯ

๕๒๑. **นิหีนโตฺต สพฺพโภเคหี**ติ สเพฺพหิ อุปโภคปริโภควตฺถูหิ ปริหีนโตฺตฯ **กิโจฺฉ**ติ ทุกฺขิโตฯ **สมฺมกฺขิโต**ติ รุหิเรหิ สมฺมกฺขิตสรีโรฯ **สมฺปริภินฺนคโตฺต**ติ สูเลน อพฺภนฺตเร วิทาลิตคโตฺตฯ **อุสฺสาวพินฺทูว ปลิมฺปมาโน**ติ ติณเคฺค ลิมฺปมานอุสฺสาวพินฺทุสทิโสฯ **อชฺช สุเว**ติ อชฺช วา สุเว วา อิมสฺส นาม ปุริสสฺส ชีวิตสฺส อุปโรโธ นิโรโธ, ตโต อุทฺธํ นปฺปวตฺตตีติ อโตฺถฯ

๕๒๒. **อุตฺตาสิต**นฺติ อาวุตํ อาโรปิตํฯ **ปุจิมนฺทสฺส สูเล**ติ นิมฺพรุกฺขสฺส ทเณฺฑน กตสูเล ฯ **เกน วเณฺณนา**ติ เกน การเณนฯ **ชีว, โภ, ชีวิตเมว เสโยฺย**ติ, โภ ปุริส, ชีวฯ กสฺมา? สูลํ อาโรปิตสฺสาปิ หิ เต อิธ ชีวิตเมว อิโต จุตสฺส ชีวิตโต สตภาเคน สหสฺสภาเคน เสโยฺย สุนฺทรตโรติฯ

เอวํ เตน รญฺญา ปุจฺฉิโต โส เปโต อตฺตโน อธิปฺปายํ ปกาเสโนฺต –

๕๒๓. ‘‘สาโลหิโต เอส อโหสิ มยฺหํ, อหํ สรามิ ปุริมาย ชาติยา;
ทิสฺวา จ เม การุญฺญมโหสิ ราช, มา ปาปธโมฺม นิรยํ ปตายํฯ

๕๒๔. ‘‘อิโต จุโต ลิจฺฉวิ เอส โปโส, สตฺตุสฺสทํ นิรยํ โฆรรูปํ;
อุปปชฺชติ ทุกฺกฏกมฺมการี, มหาภิตาปํ กฏุกํ ภยานกํฯ

๕๒๕. ‘‘อเนกภาเคน คุเณน เสโยฺย, อยเมว สูโล นิรเยน เตน;
เอกนฺตทุกฺขํ กฏุกํ ภยานกํ, เอกนฺตติพฺพํ นิรยํ ปตายํฯ

๕๒๖. ‘‘อิทญฺจ สุตฺวา วจนํ มเมโส, ทุกฺขูปนีโต วิชเหยฺย ปาณํ;
ตสฺมา อหํ สนฺติเก น ภณามิ, มา เมกโต ชีวิตสฺสูปโรโธ’’ติฯ –

จตโสฺส คาถา อภาสิฯ

๕๒๓. ตตฺถ **สาโลหิโต** สมานโลหิโต โยนิสมฺพเนฺธน สมฺพโนฺธ, ญาตโกติ อโตฺถฯ **ปุริมาย ชาติยา**ติ ปุริมตฺตภาเวฯ **มา ปาปธโมฺม นิรยํ ปตาย**นฺติ อยํ ปาปธโมฺม ปุริโส นิรยํ มา ปติ, มา นิรยํ อุปปชฺชีติ อิมํ ทิสฺวา เม การุญฺญํ อโหสีติ โยชนาฯ

๕๒๔. **สตฺตุสฺสท**นฺติ ปาปการีหิ สเตฺตหิ อุสฺสนฺนํ, อถ วา ปญฺจวิธพนฺธนํ, มุเข ตตฺตโลหเสจนํ, องฺคารปพฺพตาโรปนํ, โลหกุมฺภิปเกฺขปนํ, อสิปตฺตวนปฺปเวสนํ, เวตฺตรณิยํ สโมตรณํ, มหานิรเย ปเกฺขโปติฯ อิเมหิ สตฺตหิ ปญฺจวิธพนฺธนาทีหิ ทารุณการเณหิ อุสฺสนฺนํ, อุปรูปริ นิจิตนฺติ อโตฺถฯ **มหาภิตาป**นฺติ มหาทุกฺขํ, มหาอคฺคิสนฺตาปํ วาฯ **กฎุก**นฺติ อนิฎฺฐํฯ **ภยานก**นฺติ ภยชนกํฯ

๕๒๕. **อเนกภาเคน คุเณนา**ติ อเนกโกฎฺฐาเสน อานิสํเสนฯ **อยเมว สูโล นิรเยน เตนา**ติ ตโต อิมสฺส อุปฺปตฺติฎฺฐานภูตโต นิรยโต อยเมว สูโล เสโยฺยติฯ นิสฺสเกฺก หิ อิทํ กรณวจนํฯ **เอกนฺต ติพฺพ**นฺติ เอกเนฺตเนว ติขิณทุกฺขํ, นิยตมหาทุกฺขนฺติ อโตฺถฯ

๕๒๖. **อิทญฺจ สุตฺวา วจนํ มเมโส**ติ ‘‘อิโต จุโต’’ติอาทินา วุตฺตํ มม วจนํ สุตฺวา เอโส ปุริโส ทุกฺขูปนีโต มม วจเนน นิรยทุกฺขํ อุปนีโต วิย หุตฺวาฯ **วิชเหยฺย ปาณ**นฺติ อตฺตโน ชีวิตํ ปริจฺจเชยฺยฯ **ตสฺมา**ติ เตน การเณนฯ **มา เมกโต**ติ ‘‘มยา เอกโต อิมสฺส ปุริสสฺส ชีวิตสฺส อุปโรโธ มา โหตู’’ติ อิมสฺส สนฺติเก อิทํ วจนํ อหํ น ภณามิ, อถ โข ‘‘ชีว, โภ, ชีวิตเมว เสโยฺย’’ติ อิทเมว ภณามีติ อธิปฺปาโยฯ

เอวํ เปเตน อตฺตโน อธิปฺปาเย ปกาสิเต ปุน ราชา เปตสฺส ปวตฺตึ ปุจฺฉิตุํ โอกาสํ กโรโนฺต อิมํ คาถมาห –

๕๒๗. ‘‘อญฺญาโต เอโส ปุริสสฺส อโตฺถ, อญฺญมฺปิ อิจฺฉามเส ปุจฺฉิตุํ ตุวํ;
โอกาสกมฺมํ สเจ โน กโรสิ, ปุจฺฉาม ตํ โน น จ กุชฺฌิตพฺพ’’นฺติฯ

๕๒๘. ‘‘อทฺธา ปฎิญฺญา เม ตทา อหุ, นาจิกฺขณา อปฺปสนฺนสฺส โหติ;
อกามา สเทฺธยฺยวโจติ กตฺวา, ปุจฺฉสฺสุ มํ กามํ ยถา วิสยฺห’’นฺติฯ –

อิมา รโญฺญ เปตสฺส จ วจนปฎิวจนคาถาฯ

๕๒๗. ตตฺถ **อญฺญาโต**ติ อวคโตฯ **อิจฺฉามเส**ติ อิจฺฉามฯ **โน**ติ อมฺหากํฯ **น จ กุชฺฌิตพฺพ**นฺติ ‘‘อิเม มนุสฺสา ยํกิญฺจิ ปุจฺฉนฺตี’’ติ โกโธ น กาตโพฺพฯ

๕๒๘. **อทฺธา**ติ เอกํเสนฯ **ปฎิญฺญา เม**ติ ญาณวเสน มยฺหํ ‘‘ปุจฺฉสฺสู’’ติ ปฎิญฺญา, โอกาสทานนฺติ อโตฺถฯ **ตทา อหู**ติ ตสฺมิํ กาเล ปฐมทสฺสเน อโหสิฯ **นาจิกฺขณา อปฺปสนฺนสฺส โหตี**ติ อกถนา อปฺปสนฺนสฺส โหติฯ ปสโนฺน เอว หิ ปสนฺนสฺส กิญฺจิ กเถติฯ ตฺวํ ปน ตทา มยิ อปฺปสโนฺน, อหญฺจ ตยิ, เตน ปฎิชานิตฺวา กเถตุกาโม นาโหสิฯ อิทานิ ปนาหํ ตุยฺหํ **อกามา สเทฺธยฺยวโจ** อกาโม เอว สทฺธาตพฺพวจโน **อิติ กตฺวา** อิมินา การเณน ฯ **ปุจฺฉสฺสุ มํ กามํ ยถา วิสยฺห**นฺติ ตฺวํ ยถา อิจฺฉสิ, ตมตฺถํ มํ ปุจฺฉสฺสุฯ อหํ ปน ยถา วิสยฺหํ ยถา มยฺหํ สหิตุํ สกฺกา, ตถา อตฺตโน ญาณพลานุรูปํ กเถสฺสามีติ อธิปฺปาโยฯ

เอวํ เปเตน ปุจฺฉนาย โอกาเส กเต ราชา –

๕๒๙. ‘‘ยํ กิญฺจหํ จกฺขุนา ปสฺสิสามิ,
สพฺพมฺปิ ตาหํ อภิสทฺทเหยฺยํ;
ทิสฺวาว ตํ โนปิ เจ สทฺทเหยฺยํ,
กเรยฺยาสิ เม ยกฺข นิยสฺสกมฺม’’นฺติฯ –

คาถมาหฯ ตสฺสโตฺถ – อหํ ยํ กิญฺจิเทว จกฺขุนา ปสฺสิสฺสามิ, ตํ สพฺพมฺปิ ตเถว อหํ อภิสทฺทเหยฺยํ, ตํ ปน ทิสฺวาว ตํ วจนํ โนปิ เจ สทฺทเหยฺยํฯ ยกฺข, มยฺหํ นิยสฺสกมฺมํ นิคฺคหกมฺมํ กเรยฺยาสีติฯ อถ วา **ยํ กิญฺจหํ จกฺขุนา ปสฺสิสฺสามี**ติ อหํ ยํ กิญฺจิเทว จกฺขุนา ปสฺสิสฺสามิ อจกฺขุโคจรสฺส อทสฺสนโตฯ **สพฺพมฺปิ ตาหํ อภิสทฺทเหยฺย**นฺติ สพฺพมฺปิ เต อหํ ทิฏฺฐํ สุตํ อญฺญํ วา อภิสทฺทเหยฺยํฯ ตาทิโส หิ มยฺหํ ตยิ อภิปฺปสาโทติ อธิปฺปาโยฯ ปจฺฉิมปทสฺส ปน ยถาวุโตฺตว อโตฺถฯ

ตํ สุตฺวา เปโต –

๕๓๐.“สจฺจปฺปฏิญฺญา ตว เมสา โหตุ, สุตฺวาน ธมฺมํ ลภ สุปฺปสาทํ;
อญฺญตฺถิโก โน จ ปทุฏฺฐจิโตฺต, ยํ เต สุตํ อสุตญฺจาปิ ธมฺมํ;
สพฺพมฺปิ อกฺขิสฺสํ ยถา ปชาน’’นฺติฯ – คาถมาห ; อิโต ปรํ –

๕๓๑.“เสเตน อเสฺสน อลงฺกเตน, อุปยาสิ สูลาวุตกสฺส สนฺติเก;
ยานํ อิทํ อพฺภุตํ ทสฺสเนยฺยํ, กิเสฺสตํ กมฺมสฺส อยํ วิปาโกติฯ

๕๓๒.“เวสาลิยา นครสฺส มเชฺฌ, จิกฺขลฺลมเคฺค นรกํ อโหสิ;
โคสีสเมกาหํ ปสนฺนจิโตฺต, เสตํ คเหตฺวา นรกสฺมิํ นิกฺขิปิํฯ

๕๓๓.“เอตสฺมิํ ปาทานิ ปติฏฺฐเปตฺวา, มยญฺจ อเญฺญ จ อติกฺกมิมฺหา;
ยานํ อิทํ อพฺภุตํ ทสฺสเนยฺยํ, ตเสฺสว กมฺมสฺส อยํ วิปาโกติฯ

๕๓๔.“วโณฺณ จ เต สพฺพทิสา ปภาสติ, คโนฺธ จ เต สพฺพทิสา ปวายติ;
ยกฺขิทฺธิปโตฺตสิ มหานุภาโว, นโคฺค จาสิ กิสฺส อยํ วิปาโกติฯ

๕๓๕.“อโกฺกธโน นิจฺจปสนฺนจิโตฺต, สณฺหาหิ วาจาหิ ชนํ อุเปมิ;
ตเสฺสว กมฺมสฺส อยํ วิปาโก, ทิโพฺพ เม วโณฺณ สตตํ ปภาสติฯ

๕๓๖.“ยสญฺจ กิตฺติญฺจ ธเมฺม ฐิตานํ, ทิสฺวาน มเนฺตมิ ปสนฺนจิโตฺต;
ตเสฺสว กมฺมสฺส อยํ วิปาโก, ทิโพฺพ เม คโนฺธ สตตํ ปวายติฯ

๕๓๗.“สหายานํ ติตฺถสฺมิํ นฺหายนฺตานํ, ถเล คเหตฺวา นิทหิสฺส ทุสฺสํ;
ขิฑฺฑตฺถิโก โน จ ปทุฏฺฐจิโตฺต, เตนมฺหิ นโคฺค กสิรา จ วุตฺตีติฯ

๕๓๘.“โย กีฬมาโน ปกโรติ ปาปํ, ตเสฺสทิสํ กมฺมวิปากมาหุ;
อกีฬมาโน ปน โย กโรติ, กิํ ตสฺส กมฺมสฺส วิปากมาหูติฯ

๕๓๙.“เย ทุฏฺฐสงฺกปฺปมนา มนุสฺสา, กาเยน วาจาย จ สํกิลิฏฺฐา;
กายสฺส เภทา อภิสมฺปรายํ, อสํสยํ เต นิรยํ อุเปนฺติฯ

๕๔๐.“อปเร ปน สุคติมาสมานา, ทาเน รตา สงฺคหิตตฺตภาวา;
กายสฺส เภทา อภิสมฺปรายํ, อสํสยํ เต สุคติํ อุเปนฺตี’’ติฯ –

เตสํ อุภินฺนํ วจนปฏิวจนคาถา โหนฺติฯ

๕๓๐. ตตฺถ **สจฺจปฺปฏิญฺญา ตว เมสา โหตู**ติ ‘‘สพฺพมฺปิ ตาหํ อภิสทฺทเหยฺย’’นฺติ ตว เอสา ปฏิญฺญา มยฺหํ สจฺจํ โหตุฯ **สุตฺวาน ธมฺมํ ลภ สุปฺปสาท**นฺติ มยา วุจฺจมานํ ธมฺมํ สุตฺวา สุนฺทรํ ปสาทํ ลภสฺสุฯ **อญฺญตฺตฺถิโก**ติ อาชานนตฺถิโกฯ **ยถา ปชาน**นฺติ ยถา อโญฺญปิ ปชานโนฺต, ‘‘ยถาปิ ญาต’’นฺติ วา มยา ยถา ญาตนฺติ อโตฺถฯ

๕๓๑. **กิเสฺสตํ กมฺมสฺส อยํ วิปาโก**ติ กิเสฺสตํ กิสฺส นาม เอตํ, กิสฺส กมฺมสฺส อยํ วิปาโกฯ **เอต**นฺติ วา นิปาตมตฺตํ, กิสฺส กมฺมสฺสาติ โยชนาฯ ‘‘กิสฺส เต’’ติ จ เกจิ ปฐนฺติฯ

๕๓๒-๓๓. **จิกฺขลฺลมเคฺค**ติ จิกฺขลฺลวติ ปถมฺหิฯ **นรก**นฺติ อาวาฏํฯ **เอกาห**นฺติ เอกํ อหํฯ **นรกสฺมิํ นิกฺขิปิ**นฺติ ยถา กทฺทโม น อกฺกมียติ, เอวํ ตสฺมิํ จิกฺขลฺลาวาเฏ ฐเปสิํฯ **ตสฺสา**ติ ตสฺส โคสีเสน เสตุกรณสฺสฯ

๕๓๖-๗. **ธมฺม ฐิตาน**นฺติ ธมฺมจารีนํ สมจารีนํฯ **มเนฺตมี**ติ กเถมิ กิตฺตยามิฯ **ขิฑฺฑตฺถิโก**ติ หสาธิปฺปาโยฯ **โน จ ปทุฏฺฐจิโตฺต**ติ ทุสฺสสามิเก น ทูสิตจิโตฺต, น อวหรณาธิปฺปาโยนาปิ วินาสาธิปฺปาโยติ อโตฺถฯ

๕๓๘. **อกีฬมาโน**ติ อขิฑฺฑาธิปฺปาโย, โลภาทีหิ ทูสิตจิโตฺตฯ **กิํ ตสฺส กมฺมสฺส วิปากมาหู**ติ ตสฺส ตถา กตสฺส ปาปกมฺมสฺส กีว กฏุกํ ทุกฺขวิปากํ ปณฺฑิตา อาหุฯ

๕๓๙-๔๐. **ทุฏฺฐสงฺกปฺปมนา**ติ กามสงฺกปฺปาทิวเสน ทูสิตมโนวิตกฺกา, เอเตน มโนทุจฺจริตมาหฯ **กาเยน วาจาย จ สํกิลิฏฺฐา**ติ ปาณาติปาตาทิวเสน กายวาจาหิ มลินาฯ **อาสมานา**ติ อาสีสมานา ปตฺถยมานาฯ

เอวํ เปเตน สเงฺขเปเนว กมฺมผเลสุ วิภชิตฺวา ทสฺสิเตสุ ตํ อสทฺทหโนฺต ราชา –

๕๔๑. ‘‘ตํ กินฺติ ชาเนยฺยมหํ อเวจฺจ, กลฺยาณปาปสฺส อยํ วิปาโก;
กิํ วาหํ ทิสฺวา อภิสทฺทเหยฺยํ, โก วาปิ มํ สทฺทหาเปยฺย เอต’’นฺติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **ตํ กินฺติ ชาเนยฺยมหํ อเวจฺจา**ติ โยยํ ตยา ‘‘เย ทุฏฺฐสงฺกปฺปมนา มนุสฺสา, กาเยน วาจาย จ สํกิลิฏฺฐา’’ติอาทินาฯ ‘‘อปเร ปน สุคติมาสมานา’’ติอาทินา จ กลฺยาณสฺส ปาปสฺส จ กมฺมสฺส วิปาโก วิภชิตฺวา วุโตฺต, ตํ กินฺติ เกน การเณน อหํ อเวจฺจ อปรปจฺจยภาเวน สทฺทเหยฺยํฯ **กิํ วาหํ ทิสฺวา อภิสทฺทเหยฺย**นฺติ กีทิสํ วา ปนาหํ ปจฺจกฺขภูตํ นิทสฺสนํ ทิสฺวา ปฏิสทฺทเหยฺยํฯ **โก วาปิ มํ สทฺทหาเปยฺย เอต**นฺติ โก วา วิญฺญู ปุริโส ปณฺฑิโต เอตมตฺถํ มํ สทฺทหาเปยฺย, ตํ กเถหีติ อโตฺถฯ

ตํ สุตฺวา เปโต การเณน ตมตฺถํ ตสฺส ปกาเสโนฺต –

๕๔๒. ‘‘ทิสฺวา จ สุตฺวา อภิสทฺทหสฺสุ, กลฺยาณปาปสฺส อยํ วิปาโก;
กลฺยาณปาเป อุภเย อสเนฺต, สิยา นุ สตฺตา สุคตา ทุคฺคตา วาฯ

๕๔๓. ‘‘โน เจตฺถ กมฺมานิ กเรยฺยุํ มจฺจา, กลฺยาณปาปานิ มนุสฺสโลเก;
นาเหสุํ สตฺตา สุคตา ทุคฺคตา วา, หีนา ปณีตา จ มนุสฺสโลเกฯ

๕๔๔. ‘‘ยสฺมา จ กมฺมานิ กโรนฺติ มจฺจา, กลฺยาณปาปานิ มนุสฺสโลเก;
ตสฺมา หิ สตฺตา สุคตา ทุคฺคตา วา, หีนา ปณีตา จ มนุสฺสโลเกฯ

๕๔๕. “ทฺวยชฺช กมฺมานํ วิปากมาหุ, สุขสฺส ทุกฺขสฺส จ เวทนียํ;
ตา เทวตาโย ปริจารยนฺติ, ปเจฺจนฺติ พาลา ทฺวยตํ อปสฺสิโน”ติฯ –

คาถา อภาสิฯ

๕๔๒. ตตฺถ **ทิสฺวา จา**ติ ปจฺจกฺขโต ทิสฺวาปิฯ **สุตฺวา**ติ ธมฺมํ สุตฺวา ตทนุสาเรน นยํ เนนฺโต อนุมินนฺโตฯ **กลฺยาณปาปสฺสา**ติ กุสลสฺส อกุสลสฺส จ กมฺมสฺส อยํ สุโข อยํ ทุกฺโข จ วิปาโกติ อภิสทฺทหสฺสุฯ **อุภเย อสเนฺต**ติ กลฺยาเณ ปาเป จาติ ทุวิเธ กเมฺม อวิชฺชมาเนฯ **สิยา นุ สตฺตา สุคตา ทุคฺคตา วา**ติ “อิเม สตฺตา สุคตึ คตา ทุคฺคตึ คตา วา, สุคติยํ วา อฑฺฒา ทุคฺคติยํ ทลิทฺทา วา”ติ อยมโตฺถ กึ นุ สิยา กถํ สมฺภเวยฺยาติ อโตฺถฯ

๕๔๓-๔. อิทานิ ยถาวุตฺตมตฺถํ “**โน เจตฺถ กมฺมานี**”ติ จ “**ยสฺมา จ กมฺมานี**”ติ จ คาถาทฺวเยน พฺยติเรกโต อนฺวยโต จ วิภาเวติฯ ตตฺถ **หีนา ปณีตา**ติ กุลรูปาโรคฺยปริวาราทีหิ หีนา อุฬารา จฯ

๕๔๕. **ทฺวยชฺช กมฺมานํ วิปากมาหุ**ติ ทฺวยํ ทุวิธํ อชฺช อิทานิ กมฺมานํ สุจริตทุจฺจริตานํ วิปากํ วทนฺติ กเถนฺติฯ กึ ตนฺติ อาห “**สุขสฺส ทุกฺขสฺส จ เวทนีย**”นฺติ, อิฎฺฐสฺส จ อนิฎฺฐสฺส จ อนุภวนโยคฺคํฯ **ตา เทวตาโย ปริจารยนฺตี**ติ เย อุกฺกํสวเสน สุขเวทนียํ วิปากํ ปฎิลภนฺติ, เต เทวโลเก ตา เทวตา หุตฺวา ทิพฺพสุขสมปฺปิตา อินฺทฺริยานิ ปริจาเรนฺติฯ **ปเจฺจนฺติ พาลา ทฺวยตํ อปสฺสิโน**ติ เย พาลา กมฺมญฺจ กมฺมผลญฺจาติ ทฺวยํ อปสฺสนฺตา อสทฺทหนฺตา, เต ปาปปฺปสุตา ทุกฺขเวทนียํ วิปากํ อนุภวนฺตา นิรยาทีสุ กมฺมุนา ปเจฺจนฺติ ทุกฺขํ ปาปุณนฺติฯ

เอวํ กมฺมผลํ สทฺทหโนฺต ปน ตฺวํ กสฺมา เอวรูปํ ทุกฺขํ ปจฺจนุภวสีติ อนุโยคํ สนฺธาย –

๕๔๖. “น มตฺถิ กมฺมานิ สยํกตานิ, ทตฺวาปิ เม นตฺถิ โย อาทิเสยฺย;
อจฺฉาทนํ สยนมถนฺนปานํ, เตนมฺหิ นโคฺค กสิรา จ วุตฺตี”ติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **น มตฺถิ กมฺมานิ สยํกตานี**ติ ยสฺมา สยํ อตฺตนา ปุเพฺพ กตานิ ปุญฺญกมฺมานิ มม นตฺถิ น วิชฺชนฺติ, เยหิ อิทานิ อจฺฉาทนาทีนิ ลเภยฺยํฯ **ทตฺวาปิ เม นตฺถิ โย อาทิเสยฺยา**ติ โย สมณพฺราหฺมณานํ ทานํ ทตฺวา “อสุกสฺส เปตสฺส โหตู”ติ เม อาทิเสยฺย อุทฺทิเสยฺย, โส นตฺถิฯ **เตนมฺหิ นโคฺค กสิรา จ วุตฺตี**ติ เตน ทุวิเธนาปิ การเณน อิทานิ นโคฺค นิโจฺจโฬ อมฺหิ, กสิรา ทุกฺขา จ วุตฺติ ชีวิกา โหตีติฯ

ตํ สุตฺวา ราชา ตสฺส อจฺฉาทนาทิลาภํ อากงฺขโนฺต –

๕๔๗. “สิยา นุ โข การณํ กิญฺจิ ยกฺข, อจฺฉาทนํ เยน ตุวํ ลเภถ;
อาจิกฺข เม ตฺวํ ยทตฺถิ เหตุ, สทฺธายิกํ เหตุวโจ สุโณมา”ติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **เยนา**ติ เยน การเณน ตุวํ **อจฺฉาทนํ ลเภถ** ลเภยฺยาสิ, **กิญฺจิ** ตํ **การณํ สิยา นุ โข** ภเวยฺย นุ โขติ อโตฺถฯ **ยทตฺถี**ติ ยทิ อตฺถิฯ

อถสฺส เปโต ตํ การณํ อาจิกฺขโนฺต –

๕๔๘. “กปฺปิตโก นาม อิธตฺถิ ภิกฺขุ, ฌายี สุสีโล อรหา วิมุโตฺต;

คุตฺตินฺทฺริโย สํวุตปาติโมกฺโข, สีติภูโต อุตฺตมทิฏฺฐิปฺปตฺโตฯ

๕๔๙. ‘‘สขิโล วทญฺญู สุวโจ สุมุโข, สุวาคโม สุปฺปฏิมุตฺตโก จ;
ปุญฺญสฺส เขตฺตํ อรณวิหารี, เทวมนุสฺสานญฺจ ทกฺขิเณยฺโยฯ

๕๕๐. ‘‘สนฺโต วิธูโม อนีโฆ นิราโส, มุตฺโต วิสลฺโล อมโม อวงฺโก;
นิรูปธี สพฺพปปญฺจขีโณ, ติณฺณสฺส วิชฺชา อนุปฺปตฺโต ชุติมาฯ

๕๕๑. ‘‘อปฺปญฺญาโต ทิสฺวาปิ น จ สุชาโน, มุนีติ นํ วชฺชิสุ โวหรนฺติ;
ชานนฺติ ตํ ยกฺขภูตา อเนชํ, กลฺยาณธมฺมํ วิจรนฺตํ โลเกฯ

๕๕๒. ‘‘ตสฺส ตุวํ เอกยุคํ ทุเว วา, มมุทฺทิสิตฺวาน สเจ ทเทถ;
ปฏิคฺคหีตานิ จ ตานิ อสฺสุ, มมญฺจ ปเสฺสถ สนฺนทฺธทุสฺส’’นฺติฯ –

คาถา อภาสิฯ

๕๔๘. ตตฺถ **กปฺปิตโก นามา**ติ ชฏิลสหสฺสสฺส อพฺภนฺตเร อายสฺมโต อุปาลิเตฺถรสฺส อุปชฺฌายํ สนฺธาย วทติฯ **อิธา**ติ อิมิสฺสา เวสาลิยา สมีเปฯ **ฌายี**ติ อคฺคผลฌาเนน ฌายีฯ **สีติภูโต**ติ สพฺพกิเลสทรถปริฬาหวูปสเมน สีติภาวปฺปตฺโตฯ **อุตฺตมทิฏฺฐิปฺปตฺโต**ติ อุตฺตมํ อคฺคผลํ สมฺมาทิฏฺฐึ ปตฺโตฯ

๕๔๙. **สขิโล**ติ มุทุฯ **สุวโจ**ติ สุพฺพโจฯ **สุวาคโม**ติ สุฏฺฐุ อาคตาคโมฯ **สุปฺปฏิมุตฺตโก**ติ สุฏฺฐุ ปฏิมุตฺตกวาโจ, มุตฺตภาณีติ อตฺโถฯ **อรณวิหารี**ติ เมตฺตาวิหารีฯ

๕๕๐. **สนฺโต**ติ อุปสนฺตกิเลโสฯ **วิธูโม**ติ วิคตมิจฺฉาวิตกฺกธูโมฯ **อนีโฆ**ติ นิทฺทุกฺโขฯ **นิราโส**ติ นิตฺตโณฺหฯ **มุตฺโต**ติ สพฺพภเวหิ วิมุตฺโตฯ **วิสลฺโล**ติ วีตราคาทิสลฺโลฯ **อมโม**ติ มมํการวิรหิโตฯ **อวงฺโก**ติ กายวงฺกาทิวงฺกวิรหิโตฯ **นิรูปธี**ติ กิเลสาภิสงฺขาราทิอุปธิปฺปหายีฯ **สพฺพปปญฺจขีโณ**ติ ปริกฺขีณตณฺหาทิปปโญฺจฯ **ชุติมา**ติ อนุตฺตราย ญาณชุติยา ชุติมาฯ **อปฺปญฺญาโต**ติ ปรมปฺปิจฺฉตาย ปฏิจฺฉนฺนคุณตาย จ น ปากโฏฯ

๕๕๑. **ทิสฺวาปิ น จ สุชาโน**ติ คมฺภีรภาเวน ทิสฺวาปิ ‘‘เอวํสีโล, เอวํธมฺโม, เอวํปโญฺญ’’ติ น สุวิเญฺญยฺโยฯ **ชานนฺติ ตํ ยกฺขภูตา อเนช**นฺติ ยกฺขภูตา จ อเนชํ นิตฺตณฺหํ ‘‘อรหา’’ติ ตํ ชานนฺติฯ **กลฺยาณธมฺม**นฺติ สุนฺทรสีลาทิคุณํฯ

๕๕๒. **ตสฺสา**ติ ตสฺส กปฺปิตกมหาเถรสฺสฯ **เอกยุค**นฺติ เอกํ วตฺถยุคํฯ **ทุเว วา**ติ เทฺว วา วตฺถยุคานิฯ **มมุทฺทิสิตฺวานา**ติ มมํ อุทฺทิสิตฺวาฯ **ปฏิคฺคหีตานิ จ ตานิ อสฺสู**ติ ตานิ วตฺถยุคานิ เตน ปฏิคฺคหิตานิ จ อสฺสุ ภเวยฺยุํฯ **สนฺนทฺธทุสฺส**นฺติ ทุเสฺสน กตสนฺนาหํ, ลทฺธวตฺถํ นิวตฺถปารุตทุสฺสนฺติ อตฺโถฯ

ตโต ราชา –

๕๕๓. ‘‘กสฺมึ ปเทเส สมณํ วสนฺตํ, คนฺตฺวาน ปเสฺสมุ มยํ อิทานิ;
โย มชฺช กงฺขํ วิจิกิจฺฉิตญฺจ, ทิฏฺฐีวิสูกานิ วิโนทเยยฺยา’’ติฯ –

เถรสฺส วสนฏฺฐานํ ปุจฺฉิฯ ตตฺถ **กสฺมึ ปเทเส**ติ กตรสฺมึ ปเทเสฯ **โย มชฺชา**ติ โย อชฺช, ม-กาโร ปทสนฺธิกโรฯ

ตโต เปโต –

๕๕๔.‘‘เอโส นิสิโนฺน กปินจฺจนายํ, ปริวาริโต เทวตาหิ พหูหิ;
ธมฺมึ กถํ ภาสติ สจฺจนาโม, สกสฺมิมาเจรเก อปฺปมโตฺต’’ติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **กปินจฺจนาย**นฺติ กปีนํ วานรานํ นจฺจเนน ‘‘กปินจฺจนา’’ติ ลทฺธโวหาเร ปเทเสฯ **สจฺจนาโม**ติ ฌายี สุสีโล อรหา วิมุโตฺตติอาทีหิ คุณนาเมหิ ยาถาวนาโม อวิปรีตนาโมฯ

เอวํ เปเตน วุเตฺต ราชา ตาวเทว เถรสฺส สนฺติกํ คนฺตุกาโม –

๕๕๕.‘‘ตถาหํ กสฺสามิ คนฺตฺวา อิทานิ, อจฺฉาทยิสฺสํ สมณํ ยุเคน;
ปฏิคฺคหีตานิ จ ตานิ อสฺสุ, ตุวญฺจ ปเสฺสมุ สนฺนทฺธทุสฺส’’นฺติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **กสฺสามี**ติ กริสฺสามิฯ

อถ เปโต ‘‘เทวตานํ เถโร ธมฺมํ เทเสติ, ตสฺมา นายํ อุปสงฺกมนกาโล’’ติ ทเสฺสโนฺต –

๕๕๖.‘‘มา อกฺขเณ ปพฺพชิตํ อุปาคมิ, สาธุ โว ลิจฺฉวิ เนส ธโมฺม;
ตโต จ กาเล อุปสงฺกมิตฺวา, ตเตฺถว ปสฺสาหิ รโห นิสินฺน’’นฺติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **สาธู**ติ อายาจเน นิปาโตฯ **โว ลิจฺฉวิ เนส ธโมฺม**ติ, ลิจฺฉวิราช, ตุมฺหากํ ราชูนํ เอส ธโมฺม น โหติ, ยํ อกาเล อุปสงฺกมนํฯ **ตเตฺถวา**ติ ตสฺมึเยว ฐาเนฯ

เอวํ เปเตน วุเตฺต ราชา ‘‘สาธู’’ติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา อตฺตโน นิเวสนเมว คนฺตฺวา ปุน ยุตฺตปตฺตกาเล อฏฺฐ วตฺถยุคานิ คาหาเปตฺวา เถรํ อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ นิสิโนฺน ปฏิสนฺถารํ กตฺวา ‘‘อิมานิ, ภเนฺต, อฏฺฐ วตฺถยุคานิ ปฏิคฺคณฺหา’’ติ อาหฯ ตํ สุตฺวา เถโร กถาสมุฏฺฐาปนตฺถํ ‘‘มหาราช, ปุเพฺพ ตฺวํ อทานสีโล สมณพฺราหฺมณานํ วิเหฐนชาติโกว กถํ ปณีตานิ วตฺถานิ ทาตุกาโม ชาโต’’ติ อาหฯ ตํ สุตฺวา ราชา ตสฺส การณํ อาจิกฺขโนฺต เปเตน สมาคมํ, เตน จ อตฺตนา จ กถิตํ สพฺพํ เถรสฺส อาโรเจตฺวา วตฺถานิ ทตฺวา เปตสฺส อุทฺทิสิฯ เตน เปโต ทิพฺพวตฺถธโร อลงฺกตปฏิยโตฺต อสฺสารูโฬฺห เถรสฺส จ รโญฺญ จ ปุรโต ปาตุภวิฯ ตํ ทิสฺวา ราชา อตฺตมโน ปมุทิโต ปีติโสมนสฺสชาโต ‘‘ปจฺจกฺขโต วต มยา กมฺมผลํ ทิฏฺฐํ, น ทานาหํ ปาปํ กริสฺสามิ, ปุญฺญเมว กริสฺสามี’’ติ วตฺวา เตน เปเตน สกฺขึ อกาสิฯ โส จ เปโต ‘‘สเจ, ตฺวํ ลิจฺฉวิราช, อิโต ปฏฺฐาย อธมฺมํ ปหาย ธมฺมํ จรสิ, เอวาหํ ตว สกฺขึ กริสฺสามิ, สนฺติกญฺจ เต อาคมิสฺสามิ, สูลาวุตญฺจ ปุริสํ สีฆํ สูลโต โมเจหิ, เอวํ โส ชีวิตํ ลภิตฺวา ธมฺมํ จรโนฺต ทุกฺขโต มุจฺจิสฺสติ, เถรญฺจ กาเลน กาลํ อุปสงฺกมิตฺวา ธมฺมํ สุณโนฺต ปุญฺญานิ กโรหี’’ติ วตฺวา คโตฯ

อถ ราชา เถรํ วนฺทิตฺวา นครํ ปวิสิตฺวา สีฆํ สีฆํ ลิจฺฉวิปริสํ สนฺนิปาเตตฺวา เต อนุชานาเปตฺวา ตํ ปุริสํ สูลโต โมเจตฺวา ‘‘อิมํ อโรคํ กโรถา’’ติ ติกิจฺฉเก อาณาเปสิฯ เถรญฺจ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิ – ‘‘สิยา นุ โข, ภเนฺต, นิรยคามิกมฺมํ กตฺวา ฐิตสฺส นิรยโต มุตฺตี’’ติฯ สิยา, มหาราช, สเจ อุฬารํ ปุญฺญํ กโรติ, มุจฺจตีติ วตฺวา เถโร ราชานํ สรเณสุ จ สีเลสุ จ ปติฏฺฐาเป

สิฯ โส ตตฺถ ปติฏฺฐิโต เถรสฺส โอวาเท ฐตฺวา โสตาปนฺโน อโหสิ, สูลาวุโต ปน ปุริโส อโรโค หุตฺวา สํเวคชาโต ภิกฺขูสุ ปพฺพชิตฺวา นจิรเสฺสว อรหตฺตํ ปาปุณิฯ ตมตฺถํ ทเสฺสนฺตา สงฺคีติการา –

๕๕๗. ‘‘ตถาติ วตฺวา อคมาสิ ตตฺถ, ปริวาริโต ทาสคเณน ลิจฺฉวิ;
โส ตํ นครํ อุปสงฺกมิตฺวา, วาสูปคจฺฉิตฺถ สเก นิเวสเนฯ

๕๕๘. ‘‘ตโต จ กาเล คิหิกิจฺจานิ กตฺวา,
นฺหตฺวา ปิวิตฺวา จ ขณํ ลภิตฺวา;
วิเจยฺย เปฬาโต จ ยุคานิ อฏฺฐ,
คาหาปยี ทาสคเณน ลิจฺฉวิฯ

๕๕๙. ‘‘โส ตํ ปเทสํ อุปสงฺกมิตฺวา, ตํ อทฺทส สมณํ สนฺตจิตฺตํ;
ปฏิกฺกนฺตํ โคจรโต นิวตฺตํ, สีติภูตํ รุกฺขมูเล นิสินฺนํฯ

๕๖๐. ‘‘ตเมนมโวจ อุปสงฺกมิตฺวา, อปฺปาพาธํ ผาสุวิหารญฺจ ปุจฺฉิ;
เวสาลิยํ ลิจฺฉวิหํ ภทนฺเต, ชานนฺติ มํ ลิจฺฉวิ อมฺพสกฺกโรฯ

๕๖๑. ‘‘อิมานิ เม อฏฺฐ ยุคา สุภานิ, ปฏิคฺคณฺห ภนฺเต ปททามิ ตุยฺหํ;
เตเนว อเตฺถน อิธาคโตสฺมิ, ยถา อหํ อตฺตมโน ภเวยฺยนฺติฯ

๕๖๒. ‘‘ทูรโตว สมณา พฺราหฺมณา จ, นิเวสนํ เต ปริวชฺชยนฺติ;
ปตฺตานิ ภิชฺชนฺติ จ เต นิเวสเน, สงฺฆาฏิโย จาปิ วิทาลยนฺติฯ

๕๖๓. ‘‘อถาปเร ปาทกุฐาริกาหิ, อวํสิรา สมณา ปาตยนฺติ;
เอตาทิสํ ปพฺพชิตา วิเหสํ, ตยา กตํ สมณา ปาปุณนฺติฯ

๕๖๔. ‘‘ติเณน เตลมฺปิ น ตฺวํ อทาสิ, มูฬฺหสฺส มคฺคมฺปิ น ปาวทาสิ;
อนฺธสฺส ทณฺฑํ สยมาทิยาสิ, เอตาทิโส กทริโย อสํวุโต ตฺวํ;
อถ ตฺวํ เกน วเณฺณน กิเมว ทิสฺวา, อเมฺหหิ สห สํวิภาคํ กโรสีติฯ

๕๖๕. ‘‘ปเจฺจมิ ภนฺเต ยํ ตฺวํ วเทสิ, วิเหสยึ สมเณ พฺราหฺมเณ จ;
ขิฑฺฑตฺถิโก โน จ ปทุฏฺฐจิโตฺต, เอตมฺปิ เม ทุกฺกฏเมว ภนฺเตฯ

๕๖๖. ‘‘ขิฑฺฑาย ยโกฺข ปสวิตฺวา ปาปํ, เวเทติ ทุกฺขํ อสมตฺตโภคี;
ทหโร ยุวา นคฺคนิยสฺส ภาคี, กึ สุ ตโต ทุกฺขตรสฺส โหติฯ

๕๖๗. ‘‘ตํ ทิสฺวา สํเวคมลตฺถํ ภนฺเต, ตปฺปจฺจยา วาปิ ททามิ ทานํ;
ปฏิคฺคณฺห ภนฺเต วตฺถยุคานิ อฏฺฐ, ยกฺขสฺสิมา คจฺฉนฺตุ ทกฺขิณาโยติฯ

๕๖๘. ‘‘อทฺธา หิ ทานํ พหุธา ปสตฺถํ, ททโต จ เต อกฺขยธมฺมมตฺถุ;
ปฏิคณฺหามิ เต วตฺถยุคานิ อฏฺฐ, ยกฺขสฺสิมา คจฺฉนฺตุ ทกฺขิณาโยติฯ

๕๖๙. ‘‘ตโต หิ โส อาจมยิตฺวา ลิจฺฉวิ, เถรสฺส ทตฺวาน ยุคานิ อฏฺฐ;
ปฏิคฺคหีตานิ จ ตานิ อสฺสุ, ยกฺขญฺจ ปเสฺสถ สนฺนทฺธทุสฺสํฯ

๕๗๐. ‘‘ตมทฺทสา จนฺทนสารลิตฺตํ, อาชญฺญมารูฬฺหมุฬารวณฺณํ;

อลงฺกตํ สาธุนิวตฺถทุสฺสํ, ปริวาริตํ ยกฺขมหิทฺธิปตฺตํฯ

๕๗๑. ‘‘โส ตํ ทิสฺวา อตฺตมโน อุทโคฺค, ปหฏฺฐจิโตฺต จ สุภคฺครูโป;
กมฺมญฺจ ทิสฺวาน มหาวิปากํ, สนฺทิฎฺฐิกํ จกฺขุนา สจฺฉิกตฺวาฯ

๕๗๒. ‘‘ตเมนมโวจ อุปสงฺกมิตฺวา, ทสฺสามิ ทานํ สมณพฺราหฺมณานํ;
น จาปิ เม กิญฺจิ อเทยฺยมตฺถิ, ตฺวญฺจ เม ยกฺข พหูปกาโรติฯ

๕๗๓. ‘‘ตฺวญฺจ เม ลิจฺฉวิ เอกเทสํ, อทาสิ ทานานิ อโมฆเมตํ;
สฺวาหํ กริสฺสามิ ตยาว สกฺขึ, อมานุโส มานุสเกน สทฺธินฺติฯ

๕๗๔. ‘‘คตี จ พนฺธู จ ปรายณญฺจ, มิโตฺต มมาสิ อถ เทวตา เม;
ยาจามิ ตํ ปญฺชลิโก ภวิตฺวา, อิจฺฉามิ ตํ ยกฺข ปุนปิ ทฎฺฐุนฺติฯ

๕๗๕. ‘‘สเจ ตุวํ อสฺสโทฺธ ภวิสฺสสิ, กทริยรูโป วิปฺปฎิปนฺนจิโตฺต;
ตฺวํ เนว มํ ลจฺฉสิ ทสฺสนาย, ทิสฺวา จ ตํ โนปิ จ อาลปิสฺสํฯ

๕๗๖. ‘‘สเจ ปน ตฺวํ ภวิสฺสสิ ธมฺมคารโว, ทาเน รโต สงฺคหิตตฺตภาโว;
โอปานภูโต สมณพฺราหฺมณานํ, เอวํ มมํ ลจฺฉสิ ทสฺสนายฯ

๕๗๗. ‘‘ทิสฺวา จ ตํ อาลปิสฺสํ ภทเนฺต, อิมญฺจ สูลโต ลหุํ ปมุญฺจ;
ยโตนิทานํ อกริมฺห สกฺขึ, มญฺญามิ สูลาวุตกสฺส การณาฯ

๕๗๘. ‘‘เต อญฺญมญฺญํ อกริมฺห สกฺขึ, อยญฺจ สูลโต ลหุํ ปมุโตฺต;
สกฺกจฺจ ธมฺมานิ สมาจรโนฺต, มุเจฺจยฺย โส นิรยา จ ตมฺหา;
กมฺมํ สิยา อญฺญตฺร เวทนียํฯ

๕๗๙. ‘‘กปฺปิตกญฺจ อุปสงฺกมิตฺวา, เตเนว สห สํวิภชิตฺวา กาเล;
สยํ มุเขนูปนิสชฺช ปุจฺฉ, โส เต อกฺขิสฺสติ เอตมตฺถํฯ

๕๘๐. ‘‘ตเมว ภิกฺขุํ อุปสงฺกมิตฺวา, ปุจฺฉสฺสุ อญฺญตฺถิโก โน จ ปทุฎฺฐจิโตฺต;
โส เต สุตํ อสุตญฺจาปิ ธมฺมํ, สพฺพมฺปิ อกฺขิสฺสติ ยถา ปชานนฺติฯ

๕๘๑. ‘‘โส ตตฺถ รหสฺสํ สมุลฺลปิตฺวา, สกฺขึ กริตฺวาน อมานุเสน;
ปกฺกามิ โส ลิจฺฉวินํ สกาสํ, อถ พฺรวิ ปริสํ สนฺนิสินฺนํฯ

๕๘๒. ‘‘‘สุณนฺตุ โภโนฺต มม เอกวากฺยํ, วรํ วริสฺสํ ลภิสฺสามิ อตฺถํ;
สูลาวุโต ปุริโส ลุทฺทกโมฺม, ปณิหิตทโณฺฑ อนุสตฺตรูโปฯ

๕๘๓. ‘‘‘เอตฺตาวตา วีสติรตฺติมตฺตา, ยโต อาวุโต เนว ชีวติ น มโต;
ตาหํ โมจยิสฺสามิ ทานิ, ยถามตึ อนุชานาตุ สโงฺฆ’ติฯ

๕๘๔. ‘‘‘เอตญฺจ อญฺญญฺจ ลหุํ ปมุญฺจ, โก ตํ วเทถ ตถา กโรนฺตํ;
ยถา ปชานาสิ ตถา กโรหิ, ยถามตึ อนุชานาติ สโงฺฆ’ติฯ

๕๘๕. ‘‘โส ตํ ปเทสํ อุปสงฺกมิตฺวา, สูลาวุตํ โมจยิ ขิปฺปเมว;
มา ภายิ สมฺมาติ จ ตํ อโวจ, ติกิจฺฉกานญฺจ อุปฎฺฐเปสิฯ

๕๘๖. ‘‘กปฺปิตกญฺจ อุปสงฺกมิตฺวา, เตเนว สห สํวิภชิตฺวา กาเล;
สยํ มุเขนูปนิสชฺช ลิจฺฉวิ, ตเถว ปุจฺฉิตฺถ นํ การณตฺถิโกฯ

๕๘๗. ‘‘สูลาวุโต ปุริโส ลุทฺทกมฺมฺม, ปณีตทโณฺฑ อนุสตฺตรูโป;
เอตฺตาวตา วีสติรตฺติมตฺตา, ยโต อาวุโต เนว ชีวติ น มโตฯ

๕๘๘. ‘‘โส โมจิโต คนฺตฺวา มยา อิทานิ, เอตสฺส ยกฺขสฺส วโจ หิ ภนฺเต;
สิยา นุ โข การณํ กิญฺจิเทว, เยน โส นิรยํ โน วเชยฺยฯ

๕๘๙. ‘‘อาจิกฺข ภนฺเต ยทิ อตฺถิ เหตุ, สทฺธายิกํ เหตุวโจ สุโณม;
น เตสํ กมฺมานํ วินาสมตฺถิ, อเวทยิตฺวา อิธ พฺยนฺติภาโวติฯ

๕๙๐. ‘‘สเจ ส ธมฺมานิ สมาจเรยฺย, สกฺกจฺจ รตฺตินฺทิวมปฺปมตฺโต;
มุเจฺจยฺย โส นิรยา จ ตมฺหา, กมฺมํ สิยา อญฺญตฺร เวทนียนฺติฯ

๕๙๑. ‘‘อญฺญาโต เอโส ปุริสสฺส อตฺโถ, มมมฺปิ ทานิ อนุกมฺป ภนฺเต;
อนุสาส มํ โอวท ภูริปญฺญ, ยถา อหํ โน นิรยํ วเชยฺยนฺติฯ

๕๙๒. ‘‘อเชฺชว พุทฺธํ สรณํ อุเปหิ, ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ ปสนฺนจิตฺโต;
ตเถว สิกฺขาย ปทานิ ปญฺจ, อขณฺฑผุลฺลานิ สมาทิยสฺสุฯ

๕๙๓. ‘‘ปาณาติปาตา วิรมสฺสุ ขิปฺปํ, โลเก อทินฺนํ ปริวชฺชยสฺสุ;
อมชฺชโป มา จ มุสา อภาณี, สเกน ทาเรน จ โหติ ตุโฏฺฐ;
อิมญฺจ อริยํ อฏฺฐงฺควเรนุเปตํ, สมาทิยาหิ กุสลํ สุขุทฺรยํฯ

๕๙๔. ‘‘จีวรํ ปิณฺฑปาตญฺจ, ปจฺจยํ สยนาสนํ;
อนฺนํ ปานํ ขาทนียํ, วตฺถเสนาสนานิ จ;
ททาหิ อุชุภูเตสุ, วิปฺปสเนฺนน เจตสาฯ

๕๙๕. ‘‘ภิกฺขูปิ สีลสมฺปเนฺน, วีตราเค พหุสฺสุเต;
ตเปฺปหิ อนฺนปาเนน, สทา ปุญฺญํ ปวฑฺฒติฯ

๕๙๖. ‘‘เอวญฺจ ธมฺมานิ สมาจรโนฺต, สกฺกจฺจ รตฺตินฺทิวมปฺปมตฺโต;
มุญฺจ ตุวํ นิรยา จ ตมฺหา, กมฺมํ สิยา อญฺญตฺร เวทนียนฺติฯ

๕๙๗. ‘‘อเชฺชว พุทฺธํ สรณํ อุเปมิ, ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ ปสนฺนจิตฺโต;
ตเถว สิกฺขาย ปทานิ ปญฺจ, อขณฺฑผุลฺลานิ สมาทิยามิฯ

๕๙๘. ‘‘ปาณาติปาตา วิรมามิ ขิปฺปํ, โลเก อทินฺนํ ปริวชฺชยามิ;
อมชฺชโป โน จ มุสา ภณามิ, สเกน ทาเรน จ โหมิ ตุโฏฺฐ;
อิมญฺจ อริยํ อฏฺฐงฺควเรนุเปตํ, สมาทิยามิ กุสลํ สุขุทฺรยํฯ

๕๙๙. ‘‘จีวรํ ปิณฺฑปาตญฺจ, ปจฺจยํ สยนาสนํ;
อนฺนํ ปานํ ขาทนียํ, วตฺถเสนาสนานิ จฯ

๖๐๐. ‘‘ภิกฺขู จ สีลสมฺปเนฺน, วีตราเค พหุสฺสุเต;
ททามิ น วิกมฺปามิ, พุทฺธานํ สาสเน รโตติฯ

๖๐๑. ‘‘เอตาทิโส ลิจฺฉวิ อมฺพสกฺกโร, เวสาลิยํ อญฺญตโร อุปาสโก;
สโทฺธ มุทู การกโร จ ภิกฺขุ, สงฺฆญฺจ สกฺกจฺจ ตทา อุปฏฺฐหิฯ

๖๐๒. ‘‘สูลาวุโต จ อโรโค หุตฺวา, เสรี สุขี ปพฺพชฺชํ อุปาคมิ;
ภิกฺขุญฺจ อาคมฺม กปฺปิตกุตฺตมํ, อุโภปิ สามญฺญผลานิ อชฺฌคุฯ

๖๐๓. ‘‘เอตาทิสา สปฺปุริสาน เสวนา, มหปฺผลา โหติ สตํ วิชานตํ;
สูลาวุโต อคฺคผลํ อผสฺสยิ, ผลํ กนิฏฺฐํ ปน อมฺพสกฺกโร’’ติฯ –

คาถาโย อโวจุํฯ

๕๕๗-๕๖๐. ตตฺถ **วาสูปคจฺฉิตฺถา**ติ วาสํ อุปคจฺฉิฯ **คิหิกิจฺจานี**ติ เคหํ อาวสเนฺตน กาตพฺพกุฎุมฺพกิจฺจานิฯ **วิเจยฺยา**ติ สุนฺทรวตฺถคหณตฺถํ วิจินิตฺวาฯ **ปฎิกฺกนฺต**นฺติ ปิณฺฑปาตโต ปฎิกฺกนฺตํฯ เตนาห **‘‘โคจรโต นิวตฺต’’**นฺติฯ **อโวจา**ติ ‘‘เวสาลิยํ ลิจฺฉวิหํ, ภทเนฺต’’ติ อาทิกํ อโวจฯ

๕๖๒-๓. **วิทาลยนฺตี**ติ วิผาลยนฺติฯ **ปาทกุฐาริกาหี**ติ ปาทสงฺขาตาหิ กุฐารีหิฯ **ปาตยนฺตี**ติ ปริปาตยนฺติฯ

๕๖๔. **ติเณนา**ติ ติณเคฺคนาปิฯ **มูฬฺหสฺส มคฺคมฺปิ น ปาวทาสี**ติ มคฺคมูฬฺหสฺส มคฺคมฺปิ ตฺวํ น กถยสิ ‘‘เอวายํ ปุริสา อิโต จิโต จ ปริพฺภมตู’’ติฯ เกฬีสีโล หิ อยํ ราชาฯ **สยมาทิยาสี**ติ อนฺธสฺส หตฺถโต ยฎฺฐิํ สยเมว อจฺฉินฺทิตฺวา คณฺหสิฯ **สํวิภาคํ กโรสี**ติ อตฺตนา ปริภุญฺชิตพฺพวตฺถุโต เอกจฺจานิ ทตฺวา สํวิภชสิฯ

๕๖๕. **ปเจฺจมิ, ภเนฺต, ยํ ตฺวํ วเทสี**ติ ‘‘ภเนฺต, ตฺวํ ปตฺตานิ ภิชฺชนฺตี’’ติอาทินา ยํ วเทสิ, ตํ ปฎิชานามิ, สพฺพเมเวตํ มยา กตํ การาปิตญฺจาติ ทเสฺสติฯ **เอตมฺปี**ติ เอตํ ขิฑฺฑาธิปฺปาเยน กตมฺปิฯ

๕๖๖-๗. **ขิฑฺฑา**ติ ขิฑฺฑายฯ **ปสวิตฺวา**ติ อุปจินิตฺวาฯ **เวเทตี**ติ อนุภวติฯ **อสมตฺตโภคี**ติ อปริปุณฺณโภโคฯ ตเมว อปริปุณฺณโภคตํ ทเสฺสตุํ **‘‘ทหโร ยุวา’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ **นคฺคนิยสฺสา**ติ นคฺคภาวสฺสฯ **กิํ สุ ตโต ทุกฺขตรสฺส โหตี**ติ กิํ สุ นาม ตโต นคฺคภาวโต ทุกฺขตรํ อสฺส เปตสฺส โหติฯ **ยกฺขสฺสิมา คจฺฉนฺตุ ทกฺขิณาโย**ติ อิมา มยา ทิยฺยมานวตฺถทกฺขิณาโย เปตสฺส อุปกปฺปนฺตุฯ

๕๖๘-๗๒. **พหุธา ปสตฺถ**นฺติ พหูหิ ปกาเรหิ พุทฺธาทีหิ วณฺณิตํฯ **อกฺขยธมฺมมตฺถู**ติ อปริกฺขยธมฺมํ โหตุฯ **อาจมยิตฺวา**ติ หตฺถปาทโธวนปุพฺพกํ มุขํ วิกฺขาเลตฺวาฯ **จนฺทนสารลิตฺต**นฺติ สารภูตจนฺทนลิตฺตํฯ **อุฬารวณฺณ**นฺติ เสฎฺฐรูปํฯ **ปริวาริต**นฺติ อนุกุลวุตฺตินา ปริชเนน ปริวาริตํฯ **ยกฺขมหิทฺธิปตฺต**นฺติ มหติํ ยกฺขิทฺธิํ, เทวิทฺธิํ ปตฺวา ฐิตํฯ **ตเมนมโวจา**ติ ตเมนํ อโวจฯ

๕๗๓. **เอกเทสํ อทาสี**ติ จตูสุ ปจฺจเยสุ เอกเทสภูตํ วตฺถทานํ สนฺธาย วทติฯ **สกฺขิ**นฺติ สกฺขิภาวํฯ

๕๗๔. **มมาสี**ติ เม อาสิฯ **เทวตา เม**ติ มยฺหํ เทวตา อาสีติ โยชนาฯ

๕๗๕-๗. **วิปฺปฏิปนฺนจิโตฺต**ติ มิจฺฉาทิฏฺฐึ ปฏิปนฺนมานโส, ธมฺมิยํ ปฏิปทํ ปหาย อธมฺมิยํ ปฏิปทํ ปฏิปโนฺนติ อโตฺถฯ **ยโตนิทาน**นฺติ ยนฺนิมิตฺตํ ยสฺส สนฺติกํ อาคมนเหตุฯ

๕๗๙. **สํวิภชิตฺวา**ติ ทานสํวิภาคํ กตฺวาฯ **สยํ มุเขนูปนิสชฺช ปุจฺฉา**ติ อเญฺญ ปุริเส อเปเสตฺวา อุปินิสีทิตฺวา สมฺมุเขเนว ปุจฺฉฯ

๕๘๑-๓. **สนฺนิสินฺน**นฺติ สนฺนิปติตวเสน นิสินฺนํฯ **ลภิสฺสามิ อตฺถ**นฺติ มยา อิจฺฉิตมฺปิ อตฺถํ ลภิสฺสามิฯ **ปณิหิตทโณฺฑ**ติ ฐปิตสรีรทโณฺฑฯ **อนุสตฺตรูโป**ติ ราชินิ อนุสตฺตสภาโวฯ **วีสติรตฺติมตฺตา**ติ วีสติมตฺตา รตฺติโย อติวตฺตาติ อโตฺถฯ **ตาห**นฺติ ตํ อหํฯ **ยถามติ**นฺติ มยฺหํ ยถารุจิฯ

๕๘๔. **เอตญฺจ อญฺญญฺจา**ติ เอตํ สูเล อาวุตํ ปุริสํ อญฺญญฺจ ยสฺส ราชาณา ปณิหิตา, ตญฺจฯ **ลหุํ ปมุญฺจา**ติ สีฆํ โมเจหิฯ **โก ตํ วเทถ ตถา กโรนฺต**นฺติ ตถา ธมฺมิยกมฺมํ กโรนฺตํ ตํ อิมสฺมึ วชฺชิรเฏฺฐ โก นาม ''น ปโมเจหี''ติ วเทยฺย, เอวํ วตฺตุํ โกจิปิ น ลภตีติ อโตฺถฯ

๕๘๕. **ติกิจฺฉกานญฺจา**ติ ติกิจฺฉเก จฯ

๕๘๘. **ยกฺขสฺส วโจ**ติ เปตสฺส วจนํ, ตสฺส, ภเนฺต, เปตสฺส วจเนน เอวมกาสินฺติ ทเสฺสติฯ

๕๙๐. **ธมฺมานี**ติ ปุเพฺพ กตํ ปาปกมฺมํ อภิภวิตุํ สมเตฺถ ปุญฺญธเมฺมฯ **กมฺมํ สิยา อญฺญตฺร เวทนีย**นฺติ ยํ ตสฺมึ ปาปกเมฺม อุปปชฺชเวทนียํ, ตํ อโหสิกมฺมํ นาม โหติฯ ยํ ปน อปรปริยายเวทนียํ, ตํ อญฺญตฺร อปรปริยาเย เวทยิตพฺพผลํ โหติ สติ สํสารปฺปวตฺติยนฺติ อโตฺถฯ

๕๙๓. **อิมญฺจา**ติ อตฺตนา วุจฺจมานํ ตาย อาสนฺนํ ปจฺจกฺขํ วาติ กตฺวา วุตฺตํฯ **อริยํ อฏฺฐงฺควเรนุเปต**นฺติ ปริสุทฺธเฏฺฐน อริยํ, ปาณาติปาตาเวรมณิอาทีหิ อฏฺฐหิ อเงฺคหิ อุเปตํ ยุตฺตํ อุตฺตมํ อุโปสถสีลํฯ **กุสล**นฺติ อนวชฺชํฯ **สุขุทฺรย**นฺติ สุขวิปากํฯ

๕๙๕. **สทา ปุญฺญํ ปวฑฺฒตี**ติ สกิเทว ปุญฺญํ กตฺวา ''อลเมตฺตาวตา''ติ อปริตุโฏฺฐ หุตฺวา อปราปรํ สุจริตํ ปูเรนฺตสฺส สพฺพกาลํ ปุญฺญํ อภิวฑฺฒติ, อปราปรํ วา สุจริตํ ปูเรนฺตสฺส ปุญฺญสงฺขาตํ ปุญฺญผลํ อุปรูปริ วฑฺฒติ ปริปูเรตีติ อโตฺถฯ

๕๙๗. เอวํ เถเรน วุเตฺต ราชา อปายทุกฺขโต อุตฺรสฺตจิโตฺต รตนตฺตเย ปุญฺญธเมฺม จ อภิวฑฺฒมานปสาโท ตโต ปฏฺฐาย สรณานิ สีลานิ จ สมาทิยโนฺต **''อเชฺชว พุทฺธํ สรณํ อุเปมี''**ติอาทิมาหฯ

๖๐๑. ตตฺถ **เอตาทิโส**ติ เอทิโส ยถาวุตฺตรูโปฯ **เวสาลิยํ อญฺญตโร อุปาสโก**ติ เวสาลิยํ อเนกสหเสฺสสุ อุปาสเกสุ อญฺญตโร อุปาสโก หุตฺวาฯ **สโทฺธ**ติอาทิ กลฺยาณมิตฺตสนฺนิสฺสเยน ตสฺส ปุริมภาวโต อญฺญาทิสตํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํฯ ปุเพฺพ หิ โส อสฺสโทฺธ กกฺขโฬ ภิกฺขูนํ อโกฺกสการโก สงฺฆสฺส จ อนุปฏฺฐาโก อโหสิฯ อิทานิ ปน สโทฺธ มุทุโก หุตฺวา ภิกฺขุสงฺฆญฺจ สกฺกจฺจํ ตทา อุปฏฺฐหีติฯ ตตฺถ **การกโร**ติ อุปการการีฯ

๖๐๒. อุโภปีติ เทฺวปิ สูลาวุโต ราชา จฯ **สามญฺญผลานิ อชฺฌคุ**นฺติ ยถารหํ สามญฺญผลานิ อธิคจฺฉึสุฯ ตยิทํ ยถารหํ ทเสฺสตุํ **“สูลาวุโต อคฺคผลํ อผสฺสยิ, ผลํ กนิฏฺฐํ ปน อมฺพสกฺกโร”**ติ วุตฺตํฯ ตตฺถ **ผลํ กนิฏฺฐ**นฺติ โสตาปตฺติผลํ สนฺธายาหฯ ยํ ปเนตฺถ อตฺถโต อวิภตฺตํ, ตํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

เอวํ รญฺญา เปเตน อตฺตนา จ วุตฺตมตฺถํ อายสฺมา กปฺปิตโก สตฺถารํ วนฺทิตุํ สาวตฺถึ คโต ภควโต อาโรเจสิ ฯ สตฺถา ตมตฺถํ อฏฺฐุปฺปตฺตึ กตฺวา สมฺปตฺตปริสาย ธมฺมํ เทเสสิฯ สา เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา อโหสีติฯ

อมฺพสกฺกรเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. เสรีสกเปตวตฺถุวณฺณนา

๖๐๔-๕๗. สุโณถ ยกฺขสฺส วาณิชานญฺจาติ อิทํ เสรีสกเปตวตฺถุฯ ตํ ยสฺมา เสรีสกวิมานวตฺถุนา นิพฺพิเสสํ, ตสฺมา ตตฺถ อฏฺฐุปฺปตฺติยํ คาถาสุ จ ยํ วตฺตพฺพํ, ตํ ปรมตฺถทีปนิยํ วิมานวตฺถุวณฺณนายํ (วิ. ว. อฏฺฐ. ๑๒๒๗ เสรีสกวิมานวณฺณนา) วุตฺตเมว, ตสฺมา ตตฺถ วุตฺตนเยน เวทิตพฺพนฺติฯ

เสรีสกเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. นนฺทกเปตวตฺถุวณฺณนา

ราชา ปิงฺคลโก นามาติ อิทํ นนฺทกเปตวตฺถุฯ ตสฺส กา อุปฺปตฺติ? สตฺถุ ปรินิพฺพานโต วสฺสสตทฺวยสฺส อจฺจเยน สุรฏฺฐวิสเย ปิงฺคโล นาม ราชา อโหสิฯ ตสฺส เสนาปติ นนฺทโก นาม มิจฺฉาทิฏฺฐี วิปรีตทสฺสโน ‘‘นตฺถิ ทินฺน’’นฺติอาทินา มิจฺฉาคาหํ ปคฺคยฺห วิจริฯ ตสฺส ธีตา อุตฺตรา นาม อุปาสิกา ปติรูเป กุเล ทินฺนา อโหสิฯ นนฺทโก ปน กาลํ กตฺวา วิญฺฌาฏวิยํ มหตินิโคฺรธรุกฺเข เวมานิกเปโต หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ ตสฺมึ กาลกเต อุตฺตรา สุจิสีตลคนฺโธทกปูริตํ ปานียฆฏํ กุมฺมาสาภิสงฺขเตหิ วณฺณคนฺธรสสมฺปนฺเนหิ ปูเวหิ ปริปุณฺณสราวกญฺจ อญฺญตรสฺส ขีณาสวเตฺถรสฺส ทตฺวา ‘‘อยํ ทกฺขิณา มยฺหํ ปิตุ อุปกปฺปตู’’ติ อุทฺทิสิ, ตสฺส เตน ทาเนน ทิพฺพปานียํ อปริมิตา จ ปูวา ปาตุภวึสุฯ ตํ ทิสฺวา โส เอวํ จินฺเตสิ – ‘‘ปาปกํ วต มยา กตํ, ยํ มหาชโน ‘นตฺถิ ทินฺน’นฺติอาทินา มิจฺฉาคาหํ คาหิโตฯ อิทานิ ปน ปิงฺคโล ราชา ธมฺมาโสกสฺส รโญฺญ โอวาทํ ทาตุํ คโต, โส ตํ ตสฺส ทตฺวา อาคมิสฺสติ, หนฺทาหํ นตฺถิกทิฏฺฐึ วิโนเทสฺสามี’’ติฯ น จิเรเนว จ ปิงฺคโล ราชา ธมฺมาโสกสฺส รโญฺญ โอวาทํ ทตฺวา ปฏินิวตฺตโนฺต มคฺคํ ปฏิปชฺชิฯ

อถ โส เปโต อตฺตโน วสนฏฺฐานาภิมุขํ ตํ มคฺคํ นิมฺมินิฯ ราชา ฐิตมชฺฌนฺหิเก สมเย เตน มเคฺคน คจฺฉติฯ ตสฺส คจฺฉนฺตสฺส ปุรโต มโคฺค ทิสฺสติ, ปิฏฺฐิโต ปนสฺส อนฺตรธายติฯ สพฺพปจฺฉโต คจฺฉโนฺต ปุริโส มคฺคํ อนฺตรหิตํ ทิสฺวา ภีโต วิสฺสรํ วิรวโนฺต ธาวิตฺวา รโญฺญ อาโรเจสิ, ตํ สุตฺวา ราชา ภีโต สํวิคฺคมานโส หตฺถิกฺขเนฺธ ฐตฺวา จตโสฺส ทิสา โอโลเกโนฺต เปตสฺส วสนนิโคฺรธรุกฺขํ ทิสฺวา ตทภิมุโข อคมาสิ สทฺธึ จตุรงฺคินิยา เสนายฯ อถานุกฺกเมน รเญฺญ ตํ ฐานํ ปเตฺต เปโต สพฺพาภรณวิภูสิโต ราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา ปฏิสนฺถารํ กตฺวา ปูเว จ ปานียญฺจ ทาเปสิฯ ราชา สปริชโน นฺหตฺวา ปูเว ขาทิตฺวา ปานียํ ปิวิตฺวา ปฏิปฺปสฺสทฺธมคฺคกิลมโถ **“เทวตา นุสิ คนฺธโพฺพ”**ติอาทินา เปตํ ปุจฺฉิฯ เปโต อาทิโต ปฏฺฐาย อตฺตโน ปวตฺตึ

อาจิกฺขิตฺวา ราชานํ มิจฺฉาทสฺสนโต วิโมเจตฺวา สรเณสุ สีเลสุ จ ปติฏฺฐาเปสิฯ ตมตฺถํ ทเสฺสตุํ สงฺคีติการา –

๖๕๘. ‘‘ราชา ปิงฺคลโก นาม, สุรฏฺฐานํ อธิปติ อหุ;
โมริยานํ อุปฏฺฐานํ คนฺตฺวา, สุรฏฺฐํ ปุนราคมาฯ

๖๕๙. ‘‘อุเณฺห มชฺฌนฺหิเก กาเล, ราชา ปงฺกํ อุปาคมิ;
อทฺทส มคฺคํ รมณียํ, เปตานํ ตํ วณฺณุปถํฯ

๖๖๐. สารถึ อามนฺตยี ราชา –

‘‘‘อยํ มโคฺค รมณีโย, เขโม โสวตฺถิโก สิโว;
อิมินา สารถิ ยาม, สุรฏฺฐานํ สนฺติเก อิโต’ฯ

๖๖๑. ‘‘เตน ปายาสิ โสรโฏฺฐ, เสนาย จตุรงฺคินิยา;
อุพฺพิคฺครูโป ปุริโส, โสรฏฺฐํ เอตทพฺรวิฯ

๖๖๒. ‘‘‘กุมฺมคฺคํ ปฏิปนฺนมฺหา, ภึสนํ โลมหํสนํ;
ปุรโต ทิสฺสติ มโคฺค, ปจฺฉโต จ น ทิสฺสติฯ

๖๖๓. ‘‘‘กุมฺมคฺคํ ปฏิปนฺนมฺหา, ยมปุริสาน สนฺติเก;
อมานุโส วายติ คโนฺธ, โฆโส สุยฺยติ ทารุโณ’ฯ

๖๖๔. ‘‘สํวิโคฺค ราชา โสรโฏฺฐ, สารถึ เอตทพฺรวิ;
‘กุมฺมคฺคํ ปฏิปนฺนมฺหา, ภึสนํ โลมหํสนํ;
ปุรโต ทิสฺสติ มโคฺค, ปจฺฉโต จ น ทิสฺสติฯ

๖๖๕. ‘‘กุมฺมคฺคํ ปฏิปนฺนมฺหา, ยมปุริสาน สนฺติเก;
อมานุโส วายติ คโนฺธ, โฆโส สุยฺยติ ทารุโณ’ฯ

๖๖๖. ‘‘หตฺถิกฺขนฺธํ สมารุยฺห, โอโลเกโนฺต จตุทฺทิสา;
อทฺทส นิโคฺรธํ รมณียํ, ปาทปํ ฉายาสมฺปนฺนํ;
นีลพฺภวณฺณสทิสํ, เมฆวณฺณสิรีนิภํฯ

๖๖๗. ‘‘สารถึ อามนฺตยี ราชา, ‘กึ เอโส ทิสฺสติ พฺรหา;
นีลพฺภวณฺณสทิโส, เมฆวณฺณสิรีนิโภ’ฯ

๖๖๘. ‘‘นิโคฺรโธ โส มหาราช, ปาทโป ฉายาสมฺปโนฺน;
นีลพฺภวณฺณสทิโส, เมฆวณฺณสิรีนิโภฯ

๖๖๙. ‘‘เตน ปายาสิ โสรโฏฺฐ, เยน โส ทิสฺสเต พฺรหา;
นีลพฺภวณฺณสทิโส, เมฆวณฺณสิรีนิโภฯ

๖๗๐. ‘‘หตฺถิกฺขนฺธโต โอรุยฺห, ราชา รุกฺขํ อุปาคมิ;
นิสีทิ รุกฺขมูลสฺมิํ, สามโจฺจ สปริชฺชโน;
ปูรํ ปานียสรกํ, ปูเว วิเตฺต จ อทฺทสฯ

๖๗๑. ‘‘ปุริโส จ เทววณฺณี, สพฺพาภรณภูสิโต;
อุปสงฺกมิตฺวา ราชานํ, โสรฏฺฐํ เอตทพฺรวิฯ

๖๗๒. ‘‘สฺวาคตํ เต มหาราช, อโถ เต อทุราคตํ;
ปิวตุ เทโว ปานียํ, ปูเว ขาท อรินฺทม’ฯ

๖๗๓. ‘‘ปิวิตฺวา ราชา ปานียํ, สามจฺโจ สปริชฺชโน;
ปูเว ขาทิตฺวา ปิตฺวา จ, โสรฏฺโฐ เอตทพฺรวิฯ

๖๗๔. ‘‘เทวตา นุสิ คนฺธพฺโพ, อทุ สกฺโก ปุรินฺทโท;
อชานนฺตา ตํ ปุจฺฉาม, กถํ ชาเนมุ ตํ มยนฺติฯ

๖๗๕. ‘‘นามฺหิ เทโว น คนฺธพฺโพ, นาปิ สกฺโก ปุรินฺทโท;
เปโต อหํ มหาราช, สุรฏฺฐา อิธ มาคโตติฯ

๖๗๖. ‘‘กึสีโล กึสมาจาโร, สุรฏฺฐสฺมึ ปุเร ตุวํ;
เกน เต พฺรหฺมจริเยน, อานุภาโว อยํ ตวาติฯ

๖๗๗. ‘‘ตํ สุโณหิ มหาราช, อรินฺทม รฏฺฐวฑฺฒน;
อมจฺจา ปาริสชฺชา จ, พฺราหฺมโณ จ ปุโรหิโตฯ

๖๗๘. ‘‘สุรฏฺฐสฺมึ อหํ เทว, ปุริโส ปาปเจตโส;
มิจฺฉาทิฏฺฐิ จ ทุสฺสีโล, กทริโย ปริภาสโกฯ

๖๗๙. ‘‘ททนฺตานํ กโรนฺตานํ, วารยิสฺสํ พหุชฺชนํ;
อเญฺญสํ ททมานานํ, อนฺตรายกโร อหํฯ

๖๘๐. ‘‘วิปาโก นตฺถิ ทานสฺส, สํยมสฺส กุโต ผลํ;
นตฺถิ อาจริโย นาม, อทนฺตํ โก ทเมสฺสติฯ

๖๘๑. ‘‘สมตุลฺยานิ ภูตานิ, กุโต เชฏฺฐาปจายิโก;
นตฺถิ พลํ วีริยํ วา, กุโต อุฏฺฐานโปริสํฯ

๖๘๒. ‘‘นตฺถิ ทานผลํ นาม, น วิโสเธติ เวรินํ;
ลเทฺธยฺยํ ลภเต มจฺจ, นิยติปริณามชํฯ

๖๘๓. ‘‘นตฺถิ มาตา ปิตา ภาตา, โลโก นตฺถิ อิโต ปรํ;
นตฺถิ ทินฺนํ นตฺถิ หุตํ, สุนิหิตํ น วิชฺชติฯ

๖๘๔. ‘‘โยปิ หเนยฺย ปุริสํ, ปรสฺส ฉินฺทเต สิรํ;
น โกจิ กญฺจิ หนติ, สตฺตนฺนํ วิวรมนฺตเรฯ

๖๘๕. ‘‘อเจฺฉชฺชาเภชฺช หิ ชีโว, อฏฺฐํโส คุฬปริมณฺฑโล;
โยชนานํ สตํ ปญฺจ, โก ชีวํ เฉตฺตุมรหติฯ

๖๘๖. ‘‘ยถา สุตฺตคุเฬ ขิเตฺต, นิเพฺพเฐนฺตํ ปลายติ;
เอวเมว จ โส ชีโว, นิเพฺพเฐโนฺต ปลายติฯ

๖๘๗. “ยถา คามโต นิกฺขมฺม, อญฺญํ คามํ ปวิสติ;
เอวเมว จ โส ชีโว, อญฺญํ โพนฺทึ ปวิสติฯ

๖๘๘. “ยถา เคหโต นิกฺขมฺม, อญฺญํ เคหํ ปวิสติ;
เอวเมว จ โส ชีโว, อญฺญํ โพนฺทึ ปวิสติฯ

๖๘๙. “จุลฺลาสีติ มหากปฺปิโน, สตสหสฺสานิ หิ;
เย พาลา เย จ ปณฺฑิตา, สํสารํ เขปยิตฺวาน;
ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสเรฯ

๖๙๐. “มิตานิ สุขทุกฺขานิ, โทเณหิ ปิฏเกหิ จ;
ชิโน สพฺพํ ปชานาติ, สมฺมูฬฺหา อิตรา ปชาฯ

๖๙๑. “เอวํทิฏฺฐิ ปุเร อาสึ, สมฺมูโฬฺห โมหปารุโต;
มิจฺฉาทิฏฺฐิ จ ทุสฺสีโล, กทริโย ปริภาสโกฯ

๖๙๒. “โอรํ เม ฉหิ มาเสหิ, กาลกิริยา ภวิสฺสติ;
เอกนฺตกฏุกํ โฆรํ, นิรยํ ปปติสฺสหํฯ

๖๙๓. “จตุกฺกณฺณํ จตุทฺวารํ, วิภตฺตํ ภาคโส มิตํ;
อโยปาการปริยนฺตํ, อยสา ปฏิกุชฺชิตํฯ

๖๙๔. “ตสฺส อโยมยา ภูมิ, ชลิตา เตชสา ยุตา;
สมนฺตา โยชนสตํ, ผริตฺวา ติฏฺฐติ สพฺพทาฯ

๖๙๕. “วสฺสานิ สตสหสฺสานิ, โฆโส สุยฺยติ ตาวเท;
ลกฺข เอโส มหาราช, สตภาควสฺสโกฏิโยฯ

๖๙๖. “โกฏิสตสหสฺสานิ, นิรเย ปจฺจเร ชนา;
มิจฺฉาทิฏฺฐี จ ทุสฺสีลา, เย จ อริยูปวาทิโนฯ

๖๙๗. “ตตฺถาหํ ทีฆมทฺธานํ, ทุกฺขํ เวทิสฺส เวทนํ;
ผลํ ปาปสฺส กมฺมสฺส, ตสฺมา โสจามหํ ภุสํฯ

๖๙๘. “ตํ สุโณหิ มหาราช, อรินฺทม รฏฺฐวฑฺฒน;
ธีตา มยฺหํ มหาราช, อุตฺตรา ภทฺทมตฺถุ เตฯ

๖๙๙. “กโรติ ภทฺทกํ กมฺมํ, สีเลสุโปสเถ รตา;
สญฺญตา สํวิภาคี จ, วทญฺญู วีตมจฺฉราฯ

๗๐๐. “อขณฺฑการี สิกฺขาย, สุณฺหา ปรกุเลสุ จ;
อุปาสิกา สกฺยมุนิโน, สมฺพุทฺธสฺส สิรีมโตฯ

๗๐๑. “ภิกฺขุ จ สีลสมฺปนฺโน, คามํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ;
โอกฺขิตฺตจกฺขุ สติมา, คุตฺตทฺวาโร สุสํวุโตฯ

๗๐๒. “สปทานํ จรมาโน, อคมา ตํ นิเวสนํ;

ตมทฺทส มหาราช, อุตฺตรา ภทฺทมตฺถุ เตฯ

๗๐๓. ‘‘ปูรํ ปานียสรกํ, ปูเว วิตฺเต จ สา อทา;
ปิตา เม กาลกโต ภเนฺต, ตเสฺสตํ อุปกปฺปตุฯ

๗๐๔. ‘‘สมนนฺตรานุทฺทิเฏฺฐ , วิปาโก อุทปชฺชถ;
ภุญฺชามิ กามกามีหํ, ราชา เวสฺสวโณ ยถาฯ

๗๐๕. ‘‘ตํ สุโณหิ มหาราช, อรินฺทม รฏฺฐวฑฺฒน;
สเทวกสฺส โลกสฺส, พุโทฺธ อโคฺค ปวุจฺจติ;
ตํ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉ, สปุตฺตทาโร อรินฺทมฯ

๗๐๖. ‘‘อฎฺฐงฺคิเกน มเคฺคน, ผุสนฺติ อมตํ ปทํ;
ตํ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉ, สปุตฺตทาโร อรินฺทมฯ

๗๐๗. ‘‘จตฺตาโร จ ปฏิปนฺนา, จตฺตาโร จ ผเล ฐิตา;
เอส สโงฺฆ อุชุภูโต, ปญฺญาสีลสมาหิโต;
ตํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉ, สปุตฺตทาโร อรินฺทมฯ

๗๐๘. ‘‘ปาณาติปาตา วิรมสฺสุ ขิปฺปํ, โลเก อทินฺนํ ปริวชฺชยสฺสุ;
อมชฺชโป มา จ มุสา อภาณิ, สเกน ทาเรน จ โหหิ ตุเฎฺฐฺฐติฯ

๗๐๙. ‘‘อตฺถกาโมสิ เม ยกฺข, หิตกาโมสิ เทวเต;
กโรมิ ตุยฺหํ วจนํ, ตฺวํสิ อาจริโย มมฯ

๗๑๐. ‘‘อุเปมิ สรณํ พุทฺธํ, ธมฺมญฺจาปิ อนุตฺตรํ;
สงฺฆญฺจ นรเทวสฺส, คจฺฉามิ สรณํ อหํฯ

๗๑๑. ‘‘ปาณาติปาตา วิรมามิ ขิปฺปํ, โลเก อทินฺนํ ปริวชฺชยามิ;
อมชฺชโป โน จ มุสา ภณามิ, สเกน ทาเรน จ โหมิ ตุเฎฺฐฯ

๗๑๒. ‘‘โอผุณามิ มหาวาเต, นทิยา สีฆคามิยา;
วมามิ ปาปิกํ ทิฎฺฐึ, พุทฺธานํ สาสเน รโตฯ

๗๑๓. ‘‘อิทํ วตฺวาน โสรเฎฺฐ, วิรมิตฺวา ปาปทสฺสนา;
นโม ภควโต กตฺวา, ปาโมกฺข รถมารุหี’’ติฯ – คาถาโย อโวจุํ;

๖๕๘-๙. ตตฺถ **ราชา ปิงฺคลโก นาม, สุรฎฺฐานํ อธิปติ อหุ**ติ ปิงฺคลจกฺขุตาย ‘‘ปิงฺคโล’’ติ ปากฎนาโม สุรฎฺฐเทสสฺส อิสฺสโร ราชา อโหสิฯ **โมริยาน**นฺติ โมริยราชูนํ, ธมฺมาโสกํ สนฺธาย วทติฯ **สุรฎฺฐํ ปุนราคมา**ติ สุรฎฺฐสฺส วิสยํ อุทฺทิสฺส สุรฎฺฐคามิมคฺคํ ปจฺจาคญฺฉิฯ **ปงฺกน**ฺติ มุทฺทภูมึฯ **วณฺณุปถ**นฺติ เปเตน นิมฺมิตํ มรูภูมิมคฺคํฯ

๖๖๐. **เขโม**ติ นิพฺภโยฯ **โสวตฺถิโก**ติ โสตฺถิภาวาวโหฯ **สิโว**ติ อนุปทฺทโวฯ **สุรฎฺฐานํ สนฺติเก อิโต**ติ อิมินา มเคฺคน คจฺฉนฺตา มยํ สุรฎฺฐวิสยสฺส สมีเปเยวฯ

๖๖๑-๒. **โสรฏฺฐ**ติ สุรฏฺฐาธิปติฯ **อุพฺพิคฺครูโป**ติ อุตฺรสฺตสภาโวฯ **ภึสน**นฺติ ภยชนนํ ฯ **โลมหํสน**นฺติ ภึสนกภาเวน โลมานํ หํสาปนํฯ

๖๖๓. **ยมปุริสาน สนฺติเก**ติ เปตานํ สมีเป วตฺตามฯ **อมานุโส วายติ คโนฺธ**ติ เปตานํ สรีรคโนฺธ วายติฯ **โฆโส สุยฺยติ ทารุโณ**ติ ปเจฺจกนิรเยสุ การณํ การิยมานานํ สตฺตานํ โฆรตโร สโทฺท สุยฺยติฯ

๖๖๖. **ปาทป**นฺติ ปาทสทิเสหิ มูลาวยเวหิ อุทกสฺส ปิวนโต ''ปาทโป''ติ ลทฺธนามํ ตรุํฯ **ฉายาสมฺปนฺน**นฺติ สมฺปนฺนจฺฉายํฯ **นีลพฺภวณฺณสทิส**นฺติ วเณฺณน นีลเมฆสทิสํฯ **เมฆวณฺณสิรีนิภ**นฺติ เมฆวณฺณสณฺฐานํ หุตฺวา ขายมานํฯ

๖๗๐. **ปูรํ ปานียสรก**นฺติ ปานีเยน ปุณฺณํ ปานียภาชนํฯ **ปูเว**ติ ขชฺชเกฯ **วิเตฺต**ติ วิตฺติชนเน มธุเร มนุเญฺญ ตหึ ตหึ สราเว ปูเรตฺวา ฐปิตปูเว อทฺทสฯ

๖๗๒. **อโถ เต อทุราคต**นฺติ เอตฺถ **อโถ**ติ นิปาตมตฺตํ, อวธารณเตฺถ วา, มหาราช, เต อาคตํ ทุราคตํ น โหติ, อถ โข สฺวาคตเมวาติ มยํ สมฺปฏิจฺฉามาติ อโตฺถฯ **อรินฺทมา**ติ อรีนํ ทมนสีลฯ

๖๗๗. **อมจฺจา ปาริสชฺชา**ติ อมจฺจา ปาริสชฺชา จ วจนํ สุณนฺตุ, พฺราหฺมโณ จ ตุยฺหํ ปุโรหิโต ตํ สุณาตูติ โยชนาฯ

๖๗๘. **สุรฏฺฐสฺมึ อห**นฺติ สุรฏฺฐเทเส อหํฯ **เทวา**ติ ราชานํ อาลปติฯ **มิจฺฉาทิฏฺฐี**ติ นตฺถิกทิฏฺฐิยา วิปรีตทสฺสโนฯ **ทุสฺสีโล**ติ นิสฺสีโลฯ **กทริโย**ติ ถทฺธมจฺฉรีฯ **ปริภาสโก**ติ สมณพฺราหฺมณานํ อโกฺกสโกฯ

๖๗๙. **วารยิสฺส**นฺติ วาเรสิํฯ **อนฺตรายกโร อห**นฺติ ทานํ ททนฺตานํ อุปการํ กโรนฺตานํ อนฺตรายกโร หุตฺวา อเญฺญสญฺจ ปเรสํ ทานํ ททมานานํ ทานมยปุญฺญโต อหํ พหุชนํ วารยิสฺสํ วาเรสินฺติ โยชนาฯ

๖๘๐. **วิปาโก นตฺถิ ทานสฺสา**ติอาทิ วาริตาการทสฺสนํฯ ตตฺถ **วิปาโก นตฺถิ ทานสฺสา**ติ ทานํ ททโต ตสฺส วิปาโก อายติํ ปตฺตพฺพผลํ นตฺถีติ วิปากํ ปฏิพาหติฯ **สํยมสฺส กุโต ผล**นฺติ สีลสฺส ปน กุโต นาม ผลํ, สเพฺพน สพฺพํ ตํ นตฺถีติ อธิปฺปาโยฯ **นตฺถิ อาจริโย นามา**ติ อาจารสมาจารสิกฺขาปโก อาจริโย นาม โกจิ นตฺถิฯ สภาวโต เอว หิ สตฺตา ทนฺตา วา อทนฺตา วา โหนฺตีติ อธิปฺปาโยฯ เตนาห **''อทนฺตํ โก ทเมสฺสตี''**ติฯ

๖๘๑. **สมตุลฺยานิ ภูตานี**ติ อิเม สตฺตา สเพฺพปิ อญฺญมญฺญํ สมสมา, ตสฺมา เชฏฺฐาปจายิโก, เชฏฺฐาปจายนปุญฺญํ นาม นตฺถีติ อโตฺถฯ **นตฺถิ พล**นฺติ ยมฺหิ อตฺตโน พเล ปติฏฺฐิตา สตฺตา วีริยํ กตฺวา มนุสฺสโสภคฺยตํ อาทิํ กตฺวา ยาวอรหตฺตํ สมฺปตฺติโย ปาปุณนฺติ, ตํ วีริยพลํ ปฏิกฺขิปติฯ **วีริยํ วา นตฺถิ กุโต อุฏฺฐานโปริส**นฺติ อิทํ โน ปุริสวีริเยน ปุริสกาเรน ปวตฺตนฺติ เอวํ ปวตฺตวาทปฏิเกฺขปวเสน วุตฺตํฯ

๖๘๒. **นตฺถิ ทานผลํ นามา**ติ ทานสฺส ผลํ นาม กิญฺจิ นตฺถิ, เทยฺยธมฺมปริจฺจาโค ภสฺมนิหิตํ วิย นิปฺผโล เอวาติ อโตฺถฯ **น วิโสเธติ เวริน**นฺติ เอตฺถ **เวริน**นฺติ เวรวนฺตํ เวรานํ วเสน ปาณาติปาตาทีนํ วเสน จ กตปาปํ ปุคฺคลํ ทานสีลาทิวตโต น วิโสเธติ, กทาจิปิ สุทฺธํ น กโร

ติฯ ปุเพฺพ ‘‘วิปาโก นตฺถิ ทานสฺสา’’ติอาทิ ทานาทิโต อตฺตโน ปเรสํ นิวาริตาการทสฺสนํ, ‘‘นตฺถิ ทานผลํ นามา’’ติอาทิ ปน อตฺตโน มิจฺฉาภินิเวสทสฺสนนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ลเทฺธยฺยน**ฺติ ลทฺธพฺพํฯ กถํ ปน ลทฺธพฺพนฺติ อาห **‘‘นิยติปริณามช’’**นฺติฯ อยํ สโตฺต สุขํ วา ทุกฺขํ วา ลภโนฺต นิยติวิปริณามวเสเนว ลภติ, น กมฺมสฺส กตตฺตา, น อิสฺสราทินา จาติ อธิปฺปาโยฯ

๖๘๓. **นตฺถิ มาตา ปิตา ภาตา**ติ มาตาทีสุ สมฺมาปฏิปตฺติมิจฺฉาปฏิปตฺตีนํ ผลาภาวํ สนฺธาย วทติฯ **โลโก นตฺถิ อิโต ปร**นฺติ อิโต อิธโลกโต ปรโลโก นาม โกจิ นตฺถิ, ตตฺถ ต เตฺถว สตฺตา อุจฺฉิชฺชนฺตีติ อธิปฺปาโยฯ **ทินฺน**นฺติ มหาทานํฯ **หุต**นฺติ ปเหนกสกฺกาโร, ตทุภยมฺปิ ผลาภาวํ สนฺธาย ‘‘นตฺถี’’ติ ปฏิกฺขิปติฯ **สุนิหิต**นฺติ สุฏฺฐุ นิหิตํฯ **น วิชฺชตี**ติ ยํ สมณพฺราหฺมณานํ ทานํ นาม ‘‘อนุคามิกนิธี’’ติ วทนฺติ, ตํ น วิชฺชติฯ เตสํ ตํ วาจาวตฺถุมตฺตเมวาติ อธิปฺปาโยฯ

๖๘๔. **น โกจิ กญฺจิ หนตี**ติ โย ปุริโส ปรํ ปุริสํ หเนยฺย, ปรสฺส ปุริสสฺส สีสํ ฉิเนฺทยฺย, ตตฺถ ปรมตฺถโต น โกจิ กญฺจิ หนติ, สตฺตนฺนํ กายานํ ฉิทฺทภาวโต หนโนฺต วิย โหติฯ กถํ สตฺถปหาโรติ อาห **‘‘สตฺตนฺนํ วิวรมนฺตเร’’**ติฯ ปถวีอาทีนํ สตฺตนฺนํ กายานํ วิวรภูเต อนฺตเร ฉิเทฺท สตฺถํ ปวิสติ, เตน สตฺตา อสิอาทีหิ ปหตา วิย โหนฺติ, ชีโว วิย ปน เสสกายาปิ นิจฺจสภาวตฺตา น ฉิชฺชนฺตีติ อธิปฺปาโยฯ

๖๘๕. **อเจฺฉชฺชาเภโชฺช หิ ชีโว**ติ อยํ สตฺตานํ ชีโว สตฺถาทีหิ น ฉินฺทิตโพฺพ น ภินฺทิตโพฺพ นิจฺจสภาวตฺตาฯ **อฏฺฐํโส คุฬปริมณฺฑโล**ติ โส ปน ชีโว กทาจิ อฏฺฐํโส โหติ กทาจิ คุฬปริมณฺฑโล ฯ **โยชนานํ สตํ ปญฺจา**ติ เกวลีภาวํ ปโตฺต ปญฺจโยชนสตุเพฺพโธ โหติฯ **โก ชีวํ เฉตฺตุมรหตี**ติ นิจฺจํ นิพฺพิการํ ชีวํ โก นาม สตฺถาทีหิ ฉินฺทิตุํ อรหติ, น โส เกนจิ วิโกปเนโยฺยติ วทติฯ

๖๘๖. **สุตฺตคุเฬ**ติ เวเฐตฺวา กตสุตฺตคุเฬฯ **ขิเตฺต**ติ นิเพฺพฐนวเสน ขิเตฺตฯ **นิเพฺพเฐนฺตํ ปลายตี**ติ ปพฺพเต วา รุกฺขเคฺค วา ฐตฺวา นิเพฺพฐิยมานํ ขิตฺตํ สุตฺตคุฬํ นิเพฺพเฐนฺตเมว คจฺฉติ, สุเตฺต ขีเณ น คจฺฉติฯ **เอวเมว**นฺติ ยถา ตํ สุตฺตคุฬํ นิเพฺพฐิยมานํ คจฺฉติ, สุเตฺต ขีเณ น คจฺฉติ, เอวเมว โส ชีโว ‘‘จุลฺลาสีติ มหากปฺปิโน สตสหสฺสานี’’ติ วุตฺตกาลเมว อตฺตภาวคุฬํ นิเพฺพเฐโนฺต ปลายติ ปวตฺตติ, ตโต อุทฺธํ น ปวตฺตติฯ

๖๘๗. **เอวเมว จ โส ชีโว**ติ ยถา โกจิ ปุริโส อตฺตโน นิวาสคามโต นิกฺขมิตฺวา ตโต อญฺญํ คามํ ปวิสติ เกนจิเทว กรณีเยน, เอวเมว โส ชีโว อิโต สรีรโต นิกฺขมิตฺวา อญฺญํ อปรํ สรีรํ นิยตวเสน ปวิสตีติ อธิปฺปาโยฯ **โพนฺทิ**นฺติ กายํฯ

๖๘๙. **จุลฺลาสีตี**ติ จตุราสีติฯ **มหากปฺปิโน**ติ มหากปฺปานํฯ ตตฺถ ‘‘เอกมฺหา มหาสราอโนตตฺตาทิโต วสฺสสเต วสฺสสเต กุสเคฺคน เอเกกํ อุทกพินฺทุํ นีหรเนฺต อิมินา อุปกฺกเมน สตฺตกฺขตฺตุํ ตมฺหิ สเร นิรุทเก ชาเต เอโก มหากโปฺป นาม โหตี’’ติ วตฺวา ‘‘เอวรูปานํ มหากปฺปานํ จตุราสีติสตสหสฺสานิ สํสารสฺส ปริมาณ’’นฺติ วทนฺติฯ **เย พาลา เย จ ปณฺฑิตา**ติ เย อนฺธพาลา, เย จ สปฺปญฺญา, สเพฺพปิ เตฯ **สํสารํ เขปยิตฺวานา**ติ ยถาวุตฺตกาลปริเจฺฉทํ สํสารํ อปราปรุปฺปตฺติวเสน เขเปตฺวาฯ **ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสเร**ติ วฏฺฏทุกฺขสฺส ปริยนฺตํ ปริโยสานํ กริสฺสนฺติฯ ปณฺฑิตาปิ อนฺตรา สุชฺฌิตุํ น สโกฺกนฺติ, พาลาปิ ตโต อุทฺธํ นปฺปวตฺตนฺตีติ ตสฺส ลทฺธิฯ

๖๙๐. **มิตานิ สุขทุกฺขานิ, โทเณหิ ปิฏเกหิ จา**ติ สตฺตานํ สุขทุกฺขานิ นาม โทเณหิ ปิฏเกหิ มานภาชเนหิ มิตานิ วิย ยถาวุตฺตกาลปริเจฺฉเทเนว ปริมิตตฺตา ปเจฺจกญฺจ เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตานิ นิยติปริณามชานิ ปริมิตานิฯ ตยิทํ **ชิโน สพฺพํ ปชานาติ** ชินภูมิยํ ฐิโต เกวลํ ปชานาติ สํสารสฺส สมติกฺกนฺตตฺตาฯ สํสาเร ปน ปริพฺภมติ สมฺมูฬฺหายํ **อิตรา ปชา**ฯ

๖๙๑. **เอวํทิฏฺฐิ ปุเร อาสิ**นฺติ ยถาวุตฺตนตฺถิกทิฏฺฐิโก ปุเพฺพว อหํ อโหสิํฯ **สมฺมูโฬฺห โมหปารุโต**ติ ยถาวุตฺตาย ทิฏฺฐิยา เหตุภูเตน สโมฺมเหน สมฺมูโฬฺห, ตํสหชาเตน ปน โมเหน ปารุโต, ปฏิจฺฉาทิตกุสลพีโชติ อธิปฺปาโยฯ

๖๙๒. เอวํ ปุเพฺพ ยา อตฺตโน อุปฺปนฺนา ปาปทิฏฺฐิ, ตสฺสา วเสน กตํ ปาปกมฺมํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อตฺตนา อายติํ อนุภวิตพฺพํ ตสฺส ผลํ ทเสฺสโนฺต **"โอรํ เม ฉหิ มาเสหิ"**ติอาทิมาหฯ

๖๙๕-๗. ตตฺถ **วสฺสานิ สตสหสฺสานี**ติ วสฺสานํ สตสหสฺสานิ, อติกฺกมิตฺวาติ วจนเสโสฯ ภุมฺมเตฺถ วา เอตํ ปจฺจตฺตวจนํ, วเสฺสสุ สตสหเสฺสสุ วีติวเตฺตสูติ อโตฺถฯ **โฆโส สุยฺยติ ตาวเท**ติ ยทา เอตฺตโก กาโล อติกฺกโนฺต โหติ, ตาวเทว ตสฺมิํ กาเล ''อิธ ปจฺจนฺตานํ โว มาริสา วสฺสสตสหสฺสปริมาโณ กาโล อตีโต''ติ เอวํ ตสฺมิํ นิรเย สโทฺท สุยฺยติฯ **ลโกฺข เอโส, มหาราช, สตภาควสฺสโกฏิโย**ติ สตภาคา สตโกฏฺฐาสา วสฺสโกฏิโย, มหาราช, นิรเย ปจฺจนฺตานํ สตฺตานํ อายุโน เอโส ลโกฺข เอโส ปริเจฺฉโทติ อโตฺถฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – ทสทสกํ สตํ นาม, ทส สตานิ สหสฺสํ นาม, ทสทสสหสฺสานิ สตสหสฺสํ นาม, สตสตสหสฺสานิ โกฏิ นาม, ตาสํ โกฏีนํ วเสน สตสหสฺสวสฺสโกฏิโย สตภาคา วสฺสโกฏิโยฯ สา จ โข เนรยิกานํเยว วสฺสคณนาวเสน เวทิตพฺพา, น มนุสฺสานํ, เทวานํ วาฯ อีทิสานิ อเนกานิ วสฺสโกฏิสตสหสฺสานิ เนรยิกานํ อายุฯ เตนาห **"โกฏิสตสหสฺสานิ, นิรเย ปจฺจเร ชนา"**ติฯ ยาทิเสน ปน ปาเปน สตฺตา เอวํ นิรเยสุ ปจฺจนฺติ , ตํ นิคมนวเสน ทเสฺสตุํ **"มิจฺฉาทิฏฺฐี จ ทุสฺสีลา, เย จ อริยูปวาทิโน"**ติ วุตฺตํฯ **เวทิสฺสนฺ**ติ อนุภวิสฺสํฯ

๖๙๘-๗๐๖. เอวํ อายติํ อตฺตนา อนุภวิตพฺพํ ปาปผลํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ''เกน เต พฺรหฺมจริเยน , อานุภาโว อยํ ตวา''ติ รญฺญา ปุจฺฉิตมตฺถํ อาจิกฺขิตฺวา ตํ สรเณสุ เจว สีเลสุ จ ปติฏฺฐาเปตุกาโม **"ตํ สุโณหิ มหาราชา"**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **สีเลสุโปสเถ รตา**ติ นิจฺจสีเลสุ จ อุโปสถสีเลสุ จ อภิรตาฯ **อทา**ติ อทาสิฯ **ตํ ธมฺม**นฺติ ตํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ อมตปทญฺจฯ

๗๐๙-๑๒. เอวํ เปเตน สรเณสุ สีเลสุ จ สมาทปิโต ราชา ปสนฺนมานโส เตน อตฺตโน กตํ อุปการํ ตาว กิเตฺตตฺวา สรณาทีสุ ปติฏฺฐหโนฺต **"อตฺถกาโม"**ติอาทิกา ติโสฺส คาถา วตฺวา ปุเพฺพ อตฺตนา คหิตาย ปาปิกาย ทิฏฺฐิยา ปฏินิสฺสฏฺฐภาวํ ปกาเสโนฺต **"โอผุณามี"**ติ คาถมาหฯ

ตตฺถ **โอผุณามิ มหาวาเต**ติ มหเนฺต วาเต วายเนฺต ภุสํ วิย ตํ ปาปกํ ทิฏฺฐิํ, ยกฺข, ตว ธมฺมเทสนาวาเต โอผุณามิ นิทฺธุนามิฯ **นทิยา วา สีฆคามิยา**ติ สีฆโสตาย มหานทิยา วา ติณกฏฺฐปณฺณกสฏํ วิย ปาปิกํ ทิฏฺฐิํ ปวาเหมีติ อธิปฺปาโยฯ **วมามิ ปาปิกํ ทิฏฺฐิ**นฺติ มม มโน มุขคตํ ปาปิกํ ทิฏฺฐิํ อุจฺฉฑฺฑยามิฯ ตตฺถ การณมาห **"พุทฺธานํ สาสเน รโต"ติ**ฯ ยสฺมา เอกํเสน อมตาวเห พุทฺธานํ ภควนฺตานํ สาสเน รโต อภิรโต, ตสฺมา ตํ ทิฏฺฐิสงฺขาตํ วิสํ วมามีติ โยชนาฯ

๗๑๓. ติ โอสานคาถา สงฺคีติกาเรหิ ฐปิตาฯ ตตฺถ **ปาโมโกฺข**ติปาจีนทิสาภิมุโข หุตฺวาฯ **รถมารุหี**ติ ราชา คมนสชฺชํ อตฺตโน ราชรถํ อภิรุหิ, อารุยฺห ยกฺขานุภาเวน ตํ ทิวสเมว อตฺตโน นครํ ปตฺวา ราชภวนํ ปาวิสิฯ โส อปเรน สมเยน อิมํ ปวตฺตึ ภิกฺขูนํ อาโรเจสิ, ภิกฺขู ตํ เถรานํ อาโรเจสุํ, เถรา ตติยสงฺคีติยํ สงฺคหํ อาโรเปสุํฯ

นนฺทกเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. เรวตีเปตวตฺถุวณฺณนา

๗๑๔-๓๖. **อุเฏฺฐหิ , เรวเต, สุปาปธเมฺม**ติ อิทํ เรวตีเปตวตฺถุฯ ตํ ยสฺมา เรวตีวิมานวตฺถุนา นิพฺพิเสสํ, ตสฺมา ยเทตฺถ อฏฺฐุปฺปตฺติยํ คาถาสุ จ วตฺตพฺพํ, ตํ ปรมตฺถทีปนิยํ วิมานวตฺถุวณฺณนายํ (วิ. ว. อฏฺฐ. ๘๖๐ เรวตีวิมานวณฺณนา) วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ อิทญฺหิ นนฺทิยสฺส เทวปุตฺตสฺส วเสน วิมานวตฺถุปาฬิยํ สงฺคหํ อาโรปิตมฺปิ เรวตีปฏิพทฺธาย คาถาย วเสน ‘‘เรวตีเปตวตฺถุ’’นฺติ เปตวตฺถุปาฬิยมฺปิ สงฺคหํ อาโรปิตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

เรวตีเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. อุจฺฉุเปตวตฺถุวณฺณนา

อิทํ มม อุจฺฉุวนํ มหนฺตนฺติ อิทํ อุจฺฉุเปตวตฺถุฯ ตสฺส กา อุปฺปตฺติ? ภควติ เวฬุวเน วิหรนฺเต อญฺญตโร ปุริโส อุจฺฉุกลาปํ ขเนฺธ กตฺวา เอกํ อุจฺฉุํ ขาทนฺโต คจฺฉติฯ อถ อญฺญตโร อุปาสโก สีลวา กลฺยาณธโมฺม พาลทารเกน สทฺธึ ตสฺส ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต คจฺฉติฯ ทารโก อุจฺฉุํ ปสฺสิตฺวา ‘‘เทหี’’ติ ปโรทติฯ อุปาสโก ทารกํ ปโรทนฺตํ ทิสฺวา ตํ ปุริสํ สงฺคณฺหนฺโต เตน สทฺธึ สลฺลาปมกาสิฯ โส ปน ปุริโส เตน สทฺธึ น กิญฺจิ อาลปิ, ทารกสฺส อุจฺฉุขณฺฑมฺปิ นาทาสิฯ อุปาสโก ตํ ทารกํ ทเสฺสตฺวา ‘‘อยํ ทารโก อติวิย โรทติ, อิมสฺส เอกํ อุจฺฉุขณฺฑํ เทหี’’ติ อาหฯ ตํ สุตฺวา โส ปุริโส อสหนฺโต ปฏิหตจิตฺตํ อุปฏฺฐเปตฺวา อนาทรวเสน เอกํ อุจฺฉุลฏฺฐึ ปิฏฺฐิโต ขิปิฯ

โส อปเรน สมเยน กาลํ กตฺวา จิรํ ปริภาวิตสฺส โลภสฺส วเสน เปเตสุ นิพฺพตฺติ, ตสฺส ผลํ นาม สกกมฺมสริกฺขกํ โหตีติ อฏฺฐกรีสมตฺตํ ฐานํ อวตฺถรนฺตํ อญฺชนวณฺณํ มุสลทณฺฑปริมาเณหิ อุจฺฉูหิ ฆนสญฺฉนฺนํ มหนฺตํ อุจฺฉุวนํ นิพฺพตฺติฯ ตสฺมึ ขาทิตุกามตาย ‘‘อุจฺฉุํ คเหสฺสามี’’ติ อุปคตมเตฺต ตํ อุจฺฉู อภิหนนฺติ, โส เตน ปุจฺฉิโต ปตติฯ

อเถกทิวสํ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ราชคหํ ปิณฺฑาย คจฺฉนฺโต อนฺตรามเคฺค ตํ เปตํ อทฺทสฯ โส เถรํ ทิสฺวา อตฺตนา กตกมฺมํ ปุจฺฉิ –

๗๓๗. ‘‘อิทํ มม อุจฺฉุวนํ มหนฺตํ, นิพฺพตฺตติ ปุญฺญผลํ อนปฺปกํ;
ตํ ทานิ เม น ปริโภคเมติ, อาจิกฺข ภเนฺต กิสฺส อยํ วิปาโกฯ

๗๓๘. ‘‘หญฺญามิ ขชฺชามิ จ วายมามิ, ปริสกฺกามิ ปริภุญฺชิตุํ กิญฺจิ;
สฺวาหํ ฉินฺนถาโม กปโณ ลาลปามิ, กิสฺส กมฺมสฺส อยํ วิปาโกฯ

๗๓๙. ‘‘วิฆาโต จาหํ ปริปตามิ ฉมายํ,
ปริวตฺตามิ วาริจโรว ฆเมฺม;

รุทโต จ เม อสฺสุกา นิคฺคลนฺติ,
อาจิกฺข ภนฺเต กิสฺส อยํ วิปาโกฯ

๗๔๐.‘‘ฉาโต กิลโนฺต จ ปิปาสิโต จ, สนฺตสฺสิโต สาตสุขํ น วินฺเท;
ปุจฺฉามิ ตํ เอตมตฺถํ ภทเนฺต, กถํ นุ อุจฺฉุปริโภคํ ลเภยฺย’’นฺติฯ

๗๔๑.‘‘ปุเร ตุวํ กมฺมมกาสิ อตฺตนา, มนุสฺสภูโต ปุริมาย ชาติยา;
อหญฺจ ตํ เอตมตฺถํ วทามิ, สุตฺวาน ตฺวํ เอตมตฺถํ วิชานฯ

๗๔๒.‘‘อุจฺฉุํ ตุวํ ขาทมาโน ปยาโต, ปุริโส จ เต ปิฏฺฐิโต อนฺวคจฺฉิ;
โส จ ตํ ปจฺจาสโนฺต กเถสิ, ตสฺส ตุวํ น กิญฺจิ อาลปิตฺถฯ

๗๔๓.‘‘โส จ ตํ อภณนฺตํ อยาจิ, เทหยฺย อุจฺฉุนฺติ จ ตํ อโวจ;
ตสฺส ตุวํ ปิฏฺฐิโต อุจฺฉุํ อทาสิ, ตเสฺสตํ กมฺมสฺส อยํ วิปาโกฯ

๗๔๔.‘‘อิงฺฆ ตุวํ คนฺตฺวาน ปิฏฺฐิโต คเณฺหยฺยาสิ, คเหตฺวาน ตํ ขาทสฺสุ ยาวทตฺถํ;
เตเนว ตุวํ อตฺตมโน ภวิสฺสสิ, หโฏฺฐ จุทโคฺค จ ปโมทิโต จาติฯ

๗๔๕.‘‘คนฺตฺวาน โส ปิฏฺฐิโต อคฺคเหสิ, คเหตฺวาน ตํ ขาทิ ยาวทตฺถํ;
เตเนว โส อตฺตมโน อโหสิ, หโฏฺฐ จุทโคฺค จ ปโมทิโต จา’’ติฯ –

วจนปฏิวจนคาถา เปเตน เถเรน จ วุตฺตาฯ

๗๓๗-๘. ตตฺถ **กิสฺสา**ติ กีทิสสฺส, กมฺมสฺสาติ อธิปฺปาโยฯ **หญฺญามี**ติ วิหญฺญามิ วิฆาตํ อาปชฺชามิฯ **วิหญฺญามี**ติ วา วิพาธิยามิ, วิเสสโต ปีฬิยามีติ อโตฺถฯ **ขชฺชามี**ติ ขาทิยามิ, อสิปตฺตสทิเสหิ นิสิเตหิ ขาทเนฺตหิ วิย อุจฺฉุปเตฺตหิ กนฺติยามีติ อโตฺถฯ **วายมามี**ติ อุจฺฉุํ ขาทิตุํ วายามํ กโรมิฯ **ปริสกฺกามี**ติ ปโยคํ กโรมิฯ **ปริภุญฺชิตุ**นฺติ อุจฺฉุรสํ ปริภุญฺชิตุํ, อุจฺฉุํ ขาทิตุนฺติ อโตฺถฯ **ฉินฺนถาโม**ติ ฉินฺนสโห อุปจฺฉินฺนถาโม, ปริกฺขีณพโลติ อโตฺถฯ **กปโณ**ติ ทีโนฯ **ลาลปามี**ติ ทุเกฺขน อฏฺฏิโต อติวิย วิลปามิฯ

๗๓๙. **วิฆาโต**ติ วิฆาตวา, วิหตพโล วาฯ **ปริปตามิ ฉมาย**นฺติ ฐาตุํ อสโกฺกโนฺต ภูมิยํ ปปตามิฯ **ปริวตฺตามี**ติ ปริพฺภมามิฯ **วาริจโรวา**ติ มโจฺฉ วิยฯ **ฆเมฺม**ติ ฆมฺมสนฺตเตฺต ถเลฯ

๗๔๐-๔. **สนฺตสฺสิโต**ติ โอฏฺฐกณฺฐตาลูนํ โสสปฺปตฺติยา สุฏฺฐุ ตสิโตฯ **สาตสุข**นฺติ สาตภูตํ สุขํฯ **น วินฺท**ติ น ลภามิฯ **ต**นฺติ ตุวํฯ **วิชานา**ติ วิชานาหิฯ **ปยาโต**ติ คนฺตุํ อารโทฺธฯ **อนฺวคจฺฉี**ติ อนุพนฺธิฯ **ปจฺจาสโนฺต**ติ ปจฺจาสีสมาโนฯ **ตเสฺสตํ กมฺมสฺสา**ติ เอตฺถ **เอต**นฺติ นิปาตมตฺตํ, ตสฺส กมฺมสฺสาติ อโตฺถฯ **ปิฏฺฐิโต คเณฺหยฺยาสี**ติ อตฺตโน ปิฏฺฐิปเสฺสเนว อุจฺฉุํ คเณฺหยฺยาสิฯ **ปโมทิโต**ติ ปมุทิโตฯ

๗๔๕. **คเหตฺวาน ตํ ขาทิ ยาวทตฺถ**นฺติ เถเรน อาณตฺตินิยาเมน อุจฺฉุํ คเหตฺวา ยถารุจิ ขาทิตฺวา มหนฺตํ อุจฺฉุกลาปํ คเหตฺวา เถรสฺส อุปเนสิ, เถโร ตํ อนุคฺคณฺหโนฺต เตเนว ตํ อุจฺฉุกลาปํ คาหาเปตฺวา เวฬุวนํ คนฺตฺวา ภควโต อทาสิ, ภควา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธิํ ตํ ปริภุญฺชิตฺวา อนุโมทนํ อกาสิ, เปโต ปสนฺนจิโตฺต วนฺทิตฺวา คโต, ตโต ปฏฺฐาย ยถาสุขํ อุจฺฉุํ ปริภุญฺชิฯ

โส อปเรน สมเยน กาลํ กตฺวา ตาวตึเสสุ อุปฺปชฺชิฯ สา ปเนสา เปตสฺส ปวตฺติ มนุสฺสโลเก ปากฏา อโหสิฯ อถ มนุสฺสา สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา ตํ ปวตฺตึ ปุจฺฉึสุฯ สตฺถา เตสํ ตมตฺถํ วิตฺถารโต กเถตฺวา ธมฺมํ เทเสสิ, ตํ สุตฺวา มนุสฺสา มเจฺฉรมลโต ปฏิวิรตา อเหสุนฺติฯ

อุจฺฉุเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. กุมารเปตวตฺถุวณฺณนา

สาวตฺถิ นาม นครนฺติ อิทํ สตฺถา เชตวเน วิหรโนฺต เทฺว เปเต อารพฺภ กเถสิฯ สาวตฺถิยํ กิร โกสลรโญฺญ เทฺว ปุตฺตา ปาสาทิกา ปฐมวเย ฐิตา โยพฺพนมทมตฺตา ปรทารกมฺมํ กตฺวา กาลํ กตฺวา ปริขาปิฏฺเฐ เปตา หุตฺวา นิพฺพตฺตึสุฯ เต รตฺติยํ เภรเวน สเทฺทน ปริเทวึสุฯ มนุสฺสา ตํ สุตฺวา ภีตตสิตา ‘‘เอวํ กเต อิทํ อวมงฺคลํ วูปสมฺมตี’’ติ พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส มหาทานํ ทตฺวา ตํ ปวตฺตึ ภควโต อาโรเจสุํฯ ภควา ‘‘อุปาสกา ตสฺส สทฺทสฺส สวเนน ตุมฺหากํ น โกจิ อนฺตราโย’’ติ วตฺวา ตสฺส การณํ อาจิกฺขิตฺวา เตสํ ธมฺมํ เทเสตุํ –

๗๔๖. ‘‘สาวตฺถิ นาม นครํ, หิมวนฺตสฺส ปสฺสโต;
ตตฺถ อาสุํ เทฺว กุมารา, ราชปุตฺตาติ เม สุตํฯ

๗๔๗. ‘‘สมฺมตฺตา รชนีเยสุ, กามสฺสาทาภินนฺทิโน;
ปจฺจุปฺปนฺนสุเข คิทฺธา, น เต ปสฺสึสุนาคตํฯ

๗๔๘. ‘‘เต จุตา จ มนุสฺสตฺตา, ปรโลกํ อิโต คตา;
เตธ โฆเสนฺตฺยทิสฺสนฺตา, ปุเพฺพ ทุกฺกฏมตฺตโนฯ

๗๔๙. ‘‘พหูสุ วต สเนฺตสุ, เทยฺยธเมฺม อุปฏฺฐิเต;
นาสกฺขิมฺหา จ อตฺตานํ, ปริตฺตํ กาตุํ สุขาวหํฯ

๗๕๐. ‘‘กึ ตโต ปาปกํ อสฺส, ยํ โน ราชกุลา จุตา;
อุปปนฺนา เปตฺติวิสยํ, ขุปฺปิปาสสมปฺปิตาฯ

๗๕๑. ‘‘สามิโน อิธ หุตฺวาน, โหนฺติ อสามิโน ตหึ;
ภมนฺติ ขุปฺปิปาสาย, มนุสฺสา อุนฺนโตนตาฯ

๗๕๒. ‘‘เอตมาทีนวํ ญตฺวา, อิสฺสรมทสมฺภวํ;
ปหาย อิสฺสรมทํ, ภเว สคฺคคโต นโร;
กายสฺส เภทา สปฺปโญฺญ, สคฺคํ โส อุปปชฺชตี’’ติ – คาถา อภาสิ;

๗๔๖. ตตฺถ **อิติ เม สุต**นฺติ น เกวลํ อตฺตโน ญาเณน ทิฏฺฐเมว, อถ โข โลเก ปากฏภาเวน เอวํ มยา สุตนฺติ อโตฺถฯ

๗๔๗. **กามสฺสาทาภินนฺทิโน**ติ กามคุเณสุ อสฺสาทวเสน อภินนฺทนสีลาฯ **ปจฺจุปฺปนฺนสุเข คิทฺธา**ติ วตฺตมานสุขมเตฺต คิทฺธา คธิตา หุตฺวาฯ **น เต ปสฺสึสุนาคต**นฺติ ทุจฺจริตํ ปหาย สุจริตํ จริตฺวา อนาคตํ อายตึ เทวมนุเสฺสสุ ลทฺธพฺพํ สุขํ เต น จิเนฺตสุํฯ

๗๔๘. **เตธ โฆเสนฺตฺยทิสฺสนฺตา**ติ เต ปุเพฺพ ราชปุตฺตภูตา เปตา อิธ สาวตฺถิยา สมีเป อทิสฺสมานรูปา โฆเสนฺติ กนฺทนฺติฯ กึ กนฺทนฺตีติ อาห **“ปุเพฺพ ทุกฺกฏมตฺตโน”**ติฯ

๗๔๙. อิทานิ เตสํ กนฺทนสฺส การณํ เหตุโต จ ผลโต จ วิภชิตฺวา ทเสฺสตุํ **“พหูสุ วต สเนฺตสู”**ติอาทิ วุตฺตํฯ

ตตฺถ **พหูสุ วต สเนฺตสู**ติ อเนเกสุ ทกฺขิเณเยฺยสุ วิชฺชมาเนสุฯ **เทยฺยธเมฺม อุปฏฺฐิเต**ติ อตฺตโน สนฺตเก ทาตพฺพเทยฺยธเมฺมปิ สมีเป ฐิเต, ลพฺภมาเนติ อโตฺถฯ **ปริตฺตํ สุขาวห**นฺติ อปฺปมตฺตกมฺปิ อายตึ สุขาวหํ ปุญฺญํ กตฺวา อตฺตานํ โสตฺถึ นิรุปทฺทวํ กาตุํ นาสกฺขิมฺหา วตาติ โยชนาฯ

๗๕๐. **กึ ตโต ปาปกํ อสฺสา**ติ ตโต ปาปกํ ลามกํ นาม กึ อญฺญํ อสฺส สิยาฯ **ยํ โน ราชกุลา จุตา**ติ เยน ปาปกเมฺมน มยํ ราชกุลโต จุตา อิธ เปตฺติวิสยํ อุปปนฺนา เปเตสุ นิพฺพตฺตา ขุปฺปิปาสสมปฺปิตา วิจรามาติ อโตฺถฯ

๗๕๑. **สามิโน อิธ หุตฺวานา**ติ อิธ อิมสฺมึ โลเก ยสฺมึเยว ฐาเน ปุเพฺพ สามิโน หุตฺวา วิจรนฺติ, ตหึ ตสฺมึเยว ฐาเน โหนฺติ อสฺสามิโนฯ **มนุสฺสา อุนฺนโตนตา**ติ มนุสฺสกาเล สามิโน หุตฺวา กาลกตา กมฺมวเสน โอนตา ภมนฺติ ขุปฺปิปาสาย, ปสฺส สํสารปกตินฺติ ทเสฺสติฯ

๗๕๒. **เอตมาทีนวํ ญตฺวา, อิสฺสรมทสมฺภว**นฺติ เอตํ อิสฺสริยมทวเสน สมฺภูตํ อปายูปปตฺติสงฺขาตํ อาทีนวํ โทสํ ญตฺวา ปหาย อิสฺสริยมทํ ปุญฺญปฺปสุโต หุตฺวาฯ **ภเว สคฺคคโต นโร**ติ สคฺคํ เทวโลกํ คโตเยว ภเวยฺยฯ

อิติ สตฺถา เตสํ เปตานํ ปวตฺตึ กเถตฺวา เตหิ มนุเสฺสหิ กตํ ทานํ เตสํ เปตานํ อุทฺทิสาเปตฺวา สมฺปตฺตปริสาย อชฺฌาสยานุรูปํ ธมฺมํ เทเสสิฯ สา เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา อโหสีติฯ

กุมารเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. ราชปุตฺตเปตวตฺถุวณฺณนา

ปุเพฺพ กตานํ กมฺมานนฺติ อิทํ สตฺถา เชตวเน วิหรโนฺต ราชปุตฺตเปตํ อารพฺภ กเถสิฯ ตตฺถ โย โส อตีเต กิตวสฺส นาม รโญฺญ ปุโตฺต อตีเต ปเจฺจกพุเทฺธ อปรชฺฌิตฺวา พหูนิ วสฺสสหสฺสานิ นิรเย ปจฺจิตฺวา ตเสฺสว กมฺมสฺส วิปากาวเสเสน เปเตสุ อุปฺปโนฺนฯ โส อิธ ‘‘ราชปุตฺตเปโต’’ติ อธิเปฺปโตฯ ตสฺส วตฺถุ เหฏฺฐา สาณวาสิเปตวตฺถุมฺหิ วิตฺถารโต อาคตเมว, ตสฺมา ตตฺถ วุตฺตนเยเนว คเหตพฺพํฯ สตฺถา หิ ตทา เถเรน อตฺตโน ญาติเปตานํ ปวตฺติยา กถิตาย ‘‘น เกวลํ ตว ญาตกาเยว, อถ โข ตฺวมฺปิ อิโต อนนฺตราตีเต อตฺตภาเว เปโต หุตฺวา มหาทุกฺขํ อนุภวี’’ติ วตฺวา เตน ยาจิโต –

๗๕๓. ‘‘ปุเพฺพ กตานํ กมฺมานํ, วิปาโก มถเย มนํ;
รูเป สเทฺท รเส คเนฺธ, โผฏฺฐเพฺพ จ มโนรเมฯ

๗๕๔. อิจฺจํ คีตํ รตึ ขิฑฺฑํ, อนุภุตฺวา อนปฺปกํ;
อุยฺยาเน ปริจริตฺวา, ปวิสโนฺต คิริพฺพชํฯ

๗๕๕. อิสึ สุเนตฺตมทฺทกฺขิ, อตฺตทนฺตํ สมาหิตํ;
อปฺปิจฺฉํ หิริสมฺปนฺนํ, อุเญฺฉ ปตฺตคเต รตํฯ

๗๕๖. ''หตฺถิกฺขนฺธโต โอรุยฺห, ลทฺธา ภเนฺตติ จาพฺรวิ;
ตสฺส ปตฺตํ คเหตฺวาน, อุจฺจํ ปคฺคยฺห ขตฺติโยฯ

๗๕๗. ''ถณฺฑิเล ปตฺตํ ภินฺทิตฺวา, หสมาโน อปกฺกมิ;
รโญฺญ กิตวสฺสาหํ ปุโตฺต, กึ มํ ภิกฺขุ กริสฺสสิฯ

๗๕๘. ''ตสฺส กมฺมสฺส ผรุสสฺส, วิปาโก กฏุโก อหุ;
ยํ ราชปุโตฺต เวเทสิ, นิรยมฺหิ สมปฺปิโตฯ

๗๕๙. ''ฉเฬว จตุราสีติ, วสฺสานิ นหุตานิ จ;
ภุสํ ทุกฺขํ นิคจฺฉิโตฺถ, นิรเย กตกิพฺพิโสฯ

๗๖๐. ''อุตฺตาโนปิ จ ปจฺจิตฺถ, นิกุโชฺช วามทกฺขิโณ;
อุทฺธํปาโท ฐิโต เจว, จิรํ พาโล อปจฺจถฯ

๗๖๑. ''พหูนิ วสฺสสหสฺสานิ, ปูคานิ นหุตานิ จ;
ภุสํ ทุกฺขํ นิคจฺฉิโตฺถ, นิรเย กตกิพฺพิโสฯ

๗๖๒. ''เอตาทิสํ โข กฏุกํ, อปฺปทุฏฺฐปฺปโทสินํ;
ปจฺจนฺติ ปาปกมฺมนฺตา, อิสิมาสชฺช สุพฺพตํฯ

๗๖๓. ''โส ตตฺถ พหุวสฺสานิ, เวทยิตฺวา พหุํ ทุขํ;
ขุปฺปิปาสหโต นาม, เปโต อาสิ ตโต จุโตฯ

๗๖๔. ''เอตมาทีนวํ ญตฺวา, อิสฺสรมทสมฺภวํ;
ปหาย อิสฺสรมทํ, นิวาตมนุวตฺตเยฯ

๗๖๕. ''ทิเฏฺฐว ธเมฺม ปาสํโส, โย พุเทฺธสุ สคารโว;
กายสฺส เภทา สปฺปโญฺญ, สคฺคํ โส อุปปชฺชตี''ติฯ –

อิทํ เปตวตฺถุํ กเถสิฯ

๗๕๓. ตตฺถ **ปุเพฺพ กตานํ กมฺมานํ, วิปาโก มถเย มน**นฺติ ปุริมาสุ ชาตีสุ กตานํ อกุสลกมฺมานํ ผลํ อุฬารํ หุตฺวา อุปฺปชฺชมานํ อนฺธพาลานํ จิตฺตํ มถเยยฺย อภิภเวยฺย, ปเรสํ อนตฺถกรณมุเขน อตฺตโน อตฺถํ อุปฺปาเทยฺยาติ อธิปฺปาโยฯ

อิทานิ ตํ จิตฺตมถนํ วิสเยน สทฺธึ ทเสฺสตุํ **''รูเป สเทฺท''**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **รูเป**ติ รูปเหตุ, ยถิจฺฉิตสฺส มนาปิยสฺส รูปารมฺมณสฺส ปฏิลาภนิมิตฺตนฺติ อโตฺถฯ **สเทฺท**ติอาทีสุปิ เอเสว นโยฯ

๗๕๔. เอวํ สาธารณโต วุตฺตมตฺถํ อสาธารณโต นิยเมตฺวา ทเสฺสโนฺต **''นจฺจํ คีต''**นฺติ อาทิมาหฯ ตตฺถ **รติ**นฺติ กามรตึฯ **ขิฑฺฑ**นฺติ สหายกาทีหิ เกฬึฯ **คิริพฺพช**นฺติ ราชคหํฯ

๗๕๕. **อิสิน**ฺติ อเสกฺขานํ สีลกฺขนฺธาทีนํ เอสนฏฺเฐน อิสิํฯ **สุเนตฺต**นฺติ เอวํนามกํ ปเจฺจกพุทฺธํฯ **อตฺตทนฺต**นฺติ อุตฺตเมน ทมเถน ทมิตจิตฺตํฯ **สมาหิต**นฺติ อรหตฺตผลสมาธินา สมาหิตํฯ **อุเญฺฉ ปตฺตคเต รต**นฺติ อุเญฺฉน ภิกฺขาจาเรน ลเทฺธ ปตฺตคเต ปตฺตปริยาปเนฺน อาหาเร รตํ สนฺตุฏฺฐํฯ

๗๕๖. **ลทฺธา, ภเนฺตติ จาพฺรวี**ติ ''อปิ, ภเนฺต, ภิกฺขา ลทฺธา''ติ วิสฺสาสชนนตฺถํ กเถสิฯ **อุจฺจํ ปคฺคยฺหา**ติ อุจฺจตรํ กตฺวา ปตฺตํ อุกฺขิปิตฺวาฯ

๗๕๗. **ถณฺฑิเล ปตฺตํ ภินฺทิตฺวา**ติ ขรกฐิเน ภูมิปฺปเทเส ขิปเนฺต ปตฺตํ ภินฺทิตฺวาฯ **อปกฺกมี**ติ โถกํ อปสกฺกิฯ อปสกฺกเนฺต จ ''อการเณเนว อนฺธพาโล มหนฺตํ อนตฺถํ อตฺตโน อกาสี''ติ กรุณายนวเสน โอโลเกนฺตํ ปเจฺจกพุทฺธํ ราชปุโตฺต อาห **''รโญฺญ กิตวสฺสาหํ ปุโตฺต, กิํ มํ ภิกฺขุ กริสฺสสี''**ติฯ

๗๕๘. **ผรุสสฺสา**ติ ทารุณสฺสฯ **กฏุโก**ติ อนิโฏฺฐฯ **ยน**ฺติ ยํ วิปากํฯ **สมปฺปิโต**ติ อลฺลีโนฯ

๗๕๙. **ฉเฬว จตุราสีติ, วสฺสานิ นหุตานิ จา**ติ อุตฺตาโน นิปเนฺน จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ, นิกุโชฺช, วามปเสฺสน, ทกฺขิณปเสฺสน, อุทฺธํปาโท, โอลมฺพิโก, ยถาฐิโต จาติ เอวํ ฉ จตุราสีติสหสฺสานิ วสฺสานิ โหนฺติฯ เตนาห –

> **๗๖๐**. ''อุตฺตาโนปิ จ ปจฺจิตฺถ, นิกุโชฺช วามทกฺขิโณ;
> อุทฺธํปาโท ฐิโต เจว, จิรํ พาโล อปจฺจถา''ติฯ

ตานิ ปน วสฺสานิ ยสฺมา อเนกานิ นหุตานิ โหนฺติ, ตสฺมา วุตฺตํ **''นหุตานี''**ติฯ **ภุสํ ทุกฺขํ นิคจฺฉิโตฺถ**ติ อติวิย ทุกฺขํ ปาปุณิฯ

๗๖๑. **ปูคานี**ติ วสฺสสมูเห, อิธ ปุริมคาถาย จ อจฺจนฺตสํโยเค อุปโยควจนํ ทฏฺฐพฺพํฯ

๗๖๒. **เอตาทิส**นฺติ เอวรูปํฯ **กฏุก**นฺติ อติทุกฺขํ, ภาวนปํสกนิเทฺทโสยํ ''เอกมนฺตํ นิสีที''ติอาทีสุ วิยฯ อปฺปทุฏฺฐปฺปโทสินํ อิสิํ สุพฺพตํ อาสชฺช อาสาเทตฺวา ปาปกมฺมนฺตา ปุคฺคลา เอวรูปํ กฏุกํ อติวิย ทุกฺขํ ปจฺจนฺตีติ โยชนาฯ

๗๖๓. **โส**ติ โส ราชปุตฺตเปโตฯ **ตตฺถา**ติ นิรเยฯ **เวทยิตฺวา**ติ อนุภวิตฺวาฯ **นามา**ติ พฺยตฺตปากฏภาเวนฯ **ตโต จุโต**ติ นิรยโต จุโตฯ เสสํ วุตฺตนยเมวฯ

เอวํ ภควา ราชปุตฺตเปตกถาย ตตฺถ สนฺนิปติตํ มหาชนํ สํเวเชตฺวา อุปริ สจฺจานิ ปกาเสสิฯ สจฺจปริโยสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ สมฺปาปุณิํสูติฯ

ราชปุตฺตเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. คูถขาทกเปตวตฺถุวณฺณนา

คูถกูปโต อุคฺคนฺตฺวาติ อิทํ สตฺถริ เชตวเน วิหรเนฺต เอกํ คูถขาทกเปตํ อารพฺภ วุตฺตํฯ สาวตฺถิยา กิร อวิทูเร อญฺญตรสฺมิํ คามเก เอโก กุฏุมฺพิโก อตฺตโน กุลูปกํ ภิกฺขุํ อุทฺทิสฺส วิหารํ กาเรสิฯ ตตฺถ นานาชนปทโต ภิกฺขู อาคนฺตฺวา ปฏิวสิํสุฯ เต ทิสฺวา มนุสฺสา ปสนฺนจิตฺตา

ปณีเตน ปจฺจเยน อุปฏฺฐหึสุฯ กุลูปโก ภิกฺขุ ตํ อสหมาโน อิสฺสาปกโต หุตฺวา เตสํ ภิกฺขูนํ โทสํ วทนฺโต กุฏฺมฺพิกํ อุชฺฌาเปสิฯ กุฏฺมฺพิโก เต ภิกฺขู กุลูปกญฺจ ปริภวนฺโต ปริภาสิฯ อถ กุลูปโก กาลํ กตฺวา ตสฺมึเยว วิหาเร วจฺจกุฏิยํ เปโต หุตฺวา นิพฺพตฺติ, กุฏฺมฺพิโก ปน กาลํ กตฺวา ตเสฺสว อุปริ เปโต หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ อถายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ตํ ทิสฺวา ปุจฺฉนฺโต –

๗๖๖. ‘‘คูถกูปโต อุคฺคนฺตฺวา, โก น ทีโน ปติฏฺฐสิ;
นิสฺสํสยํ ปาปกมฺมนฺโต, กึ นุ สทฺทหเส ตุว’’นฺติฯ –

คาถมาหฯ ตํ สุตฺวา เปโต –

๗๖๗. ‘‘อหํ ภทเนฺต เปโตมฺหิ, ทุคฺคโต ยมโลกิโก;
ปาปกมฺมํ กริตฺวาน, เปตโลกํ อิโต คโต’’ติฯ –

คาถาย อตฺตานํ อาจิกฺขิฯ อถ นํ เถโร –

๗๖๘. ‘‘กึ นุ กาเยน วาจาย, มนสา ทุกฺกฏํ กตํ;
กิสฺสกมฺมวิปาเกน, อิทํ ทุกฺขํ นิคจฺฉสี’’ติฯ –

คาถาย เตน กตกมฺมํ ปุจฺฉิฯ โส เปโต –

๗๖๙. ‘‘อหุ อาวาสิโก มยฺหํ, อิสฺสุกี กุลมจฺฉรี;
อชฺฌาสิโต มยฺหํ ฆเร, กทริโย ปริภาสโกฯ

๗๗๐. ‘‘ตสฺสาหํ วจนํ สุตฺวา, ภิกฺขโว ปริภาสิสํ;
ตสฺสกมฺมวิปาเกน, เปตโลกํ อิโต คโต’’ติฯ –

ทฺวีหิ คาถาหิ อตฺตนา กตกมฺมํ กเถสิฯ

๗๖๙. ตตฺถ **อหุ อาวาสิโก มยฺห**นฺติ มยฺหํ อาวาเส มยา กตวิหาเร เอโก ภิกฺขุ อาวาสิโก นิพทฺธวสนโก อโหสิฯ **อชฺฌาสิโต มยฺหํ ฆเร**ติ กุลูปกภาเวน มม เคเห ตณฺหาภินิเวสวเสน อภินิวิโฏฺฐฯ

๗๗๐. **ตสฺสา**ติ ตสฺส กุลูปกภิกฺขุสฺสฯ **ภิกฺขโว**ติ ภิกฺขูฯ **ปริภาสิส**นฺติ อโกฺกสึฯ **เปตโลกํ อิโต คโต**ติ อิมินา อากาเรน เปตโยนึ อุปคโต เปตภูโตฯ

ตํ สุตฺวา เถโร อิตรสฺส คตึ ปุจฺฉนฺโต –

๗๗๑. ‘‘อมิโตฺต มิตฺตวเณฺณน, โย เต อาสิ กุลูปโก;
กายสฺส เภทา ทุปฺปโญฺญ, กึ นุ เปจฺจ คตึ คโต’’ติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **มิตฺตวเณฺณนา**ติ มิตฺตปฏิรูเปน มิตฺตปฏิรูปตายฯ

ปุน เปโต เถรสฺส ตมตฺถํ อาจิกฺขโนฺต –

๗๗๒. ‘‘ตเสฺสวาหํ ปาปกมฺมสฺส, สีเส ติฏฺฐามิ มตฺถเก;
โส จ ปรวิสยํ ปโตฺต, มเมว ปริจารโกฯ

๗๗๑. ‘‘ยํ ภทเนฺต หทนฺตเญฺญ, เอตํ เม โหติ โภชนํ;
อหญฺจ โข ยํ หทามิ, เอตํ โส อุปชีวตี’’ติฯ – คาถาทฺวยมาห;

๗๗๒. ตตฺถ **ตเสฺสวา**ติ ตเสฺสว มยฺหํ ปุเพฺพ กุลูปกภิกฺขุภูตสฺส เปตสฺสฯ **ปาปกมฺมสฺสา**ติ ปาปสมาจารสฺสฯ **สีเส ติฏฺฐามิ มตฺถเก**ติ สีเส ติฏฺฐามิ, ติฏฺฐโนฺต จ มตฺถเก เอว ติฏฺฐามิ, น สีสปฺปมาเณ อากาเสติ อโตฺถฯ **ปรวิสยํ ปโตฺต**ติ มนุสฺสโลกํ อุปาทาย ปรวิสยภูตํ เปตฺติวิสยํ ปโตฺตฯ **มเมวา**ติ มยฺหํ เอว ปริจารโก อโหสีติ วจนเสโสฯ

๗๗๓. **ยํ ภทเนฺต หทนฺตเญฺญ**ติ ภทเนฺต, อยฺย มหาโมคฺคลาน, ตสฺสํ วจฺจกุฏิยํ ยํ อเญฺญ อุหทนฺติ วจฺจํ โอสฺสชนฺติฯ **เอตํ เม โหติ โภชน**นฺติ เอตํ วจฺจํ มยฺหํ ทิวเส ทิวเส โภชนํ โหติฯ **ยํ หทามี**ติ ตํ ปน วจฺจํ ขาทิตฺวา ยมฺปหํ วจฺจํ กโรมิฯ **เอตํ โส อุปชีวตี**ติ เอตํ มม วจฺจํ โส กุลูปกเปโต ทิวเส ทิวเส ขาทนวเสน อุปชีวติ, อตฺตภาวํ ยาเปตีติ อโตฺถฯ

เตสุ กุฏุมฺพิโก เปสเล ภิกฺขู ‘‘เอวํ อาหารปริโภคโต วรํ ตุมฺหากํ คูถขาทน’’นฺติ อโกฺกสิฯ กุลูปโก ปน กุฏุมฺพิกมฺปิ ตถาวจเน สมาทเปตฺวา สยํ ตถา อโกฺกสิ, เตนสฺส ตโตปิ ปฏิกุฏฺฐตรา ชีวิกา อโหสิฯ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ตํ ปวตฺตึ ภควโต อาโรเจสิฯ ภควา ตมตฺถํ อฏฺฐุปฺปตฺตึ กตฺวา อุปวาเท อาทีนวํ ทเสฺสตฺวา สมฺปตฺตปริสาย ธมฺมํ เทเสสิฯ สา เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา อโหสีติฯ

คูถขาทกเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. คูถขาทกเปติวตฺถุวณฺณนา

๗๗๔-๘๑. **คูถกูปโต อุคฺคนฺตฺวา**ติ อิทํ สตฺถริ เชตวเน วิหรเนฺต อญฺญตรํ คูถขาทกเปตึ อารพฺภ วุตฺตํฯ ตสฺสา วตฺถุ อนนฺตรวตฺถุสทิสํฯ ตตฺถ อุปาสเกน วิหาโร การิโตติ อุปาสกสฺส วเสน อาคตํ, อิธ ปน อุปาสิกายาติ อยเมว วิเสโสฯ เสสํ วตฺถุสฺมึ คาถาสุ จ อปุพฺพํ นตฺถิฯ

คูถขาทกเปติวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. คณเปตวตฺถุวณฺณนา

นคฺคา ทุพฺพณฺณรูปาตฺถาติ อิทํ สตฺถริ เชตวเน วิหรเนฺต สมฺพหุเล เปเต อารพฺภ วุตฺตํฯ สาวตฺถิยํ กิร สมฺพหุลา มนุสฺสา คณภูตา อสฺสทฺธา อปฺปสนฺนา มเจฺฉรมลปริยุฏฺฐิตจิตฺตา ทานาทิสุจริตวิมุขา หุตฺวา จิรํ ชีวิตฺวา กายสฺส เภทา นครสฺส สมีเป เปตโยนิยํ นิพฺพตฺติํสุฯ อเถกทิวสํ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย คจฺฉโนฺต อนฺตรามเคฺค เปเต ทิสฺวา –

๗๘๒. ‘‘นคฺคา ทุพฺพณฺณรูปาตฺถ, กิสา ธมนิสนฺถตา;
อุปฺผาสุลิกา กิสิกา, เก นุ ตุเมฺหตฺถ มาริสา’’ติฯ –

คาถาย ปุจฺฉิฯ ตตฺถ **ทุพฺพณฺณรูปาตฺถา**ติ ทุพฺพณฺณสรีรา โหถฯ **เก นุ ตุเมฺหตฺถา**ติ ตุเมฺห เก นุ นาม ภวถฯ **มาริสา**ติ เต อตฺตโน สารุปฺปวเสน อาลปติฯ

ตํ สุตฺวา เปตา –

๗๘๓.“มยํ ภทเนฺต เปตมฺหา, ทุคฺคตา ยมโลกิกา;
ปาปกมฺมํ กริตฺวาน, เปตโลกํ อิโต คตา”ติฯ –

คาถาย อตฺตโน เปตภาวํ ปกาเสตฺวา ปุน เถเรน –

๗๘๔.กึ นุ กาเยน วาจาย, มนสา ทุกฺกฏํ กตํ;
กิสฺสกมฺมวิปาเกน, เปตโลกํ อิโต คตา”ติฯ –

คาถาย กตกมฺมํ ปุจฺฉิตา –

๗๘๕.อนาวเฏสุ ติเตฺถสุ, วิจินิมฺหทฺธมาสกํ;
สเนฺตสุ เทยฺยธเมฺมสุ, ทีปํ นากมฺห อตฺตโนฯ

๗๘๖.“นทึ อุเปม ตสิตา, ริตฺตกา ปริวตฺตติ;
ฉายํ อุเปม อุเณฺหสุ, อาตโป ปริวตฺตติฯ

๗๘๗.อคฺคิวโณฺณ จ โน วาโต, ฑหโนฺต อุปวายติ;
เอตญฺจ ภเนฺต อรหาม, อญฺญญฺจ ปาปกํ ตโตฯ

๗๘๘.อปิ โยชนานิ คจฺฉาม, ฉาตา อาหารเคธิโน;
อลทฺธาว นิวตฺตาม, อโห โน อปฺปปุญฺญตาฯ

๗๘๙.ฉาตา ปมุจฺฉิตา ภนฺตา, ภูมิยํ ปฏิสุมฺภิตา;
อุตฺตานา ปฏิกิราม, อวกุชฺชา ปตามเสฯ

๗๙๐.“เต จ ตเตฺถว ปติตา, ภูมิยํ ปฏิสุมฺภิตา;
อุรํ สีสญฺจ ฆเฏฺฏม, อโห โน อปฺปปุญฺญตาฯ

๗๙๑.“เอตญฺจ ภเนฺต อรหาม, อญฺญญฺจ ปาปกํ ตโต;
สเนฺตสุ เทยฺยธเมฺมสุ, ทีปํ นากมฺห อตฺตโนฯ

๗๙๒.“เต หิ นูน อิโต คนฺตฺวา, โยนึ ลทฺธาน มานุสึ;
วทญฺญู สีลสมฺปนฺนา, กาหาม กุสลํ พหุ”นฺติฯ –

อตฺตนา กตกมฺมํ กเถสุํฯ

๗๘๘. ตตฺถ **อปิ โยชนานิ คจฺฉามา**ติ อเนกานิปิ โยชนานิ คจฺฉามฯ กถํ? **ฉาตา อาหารเคธิโน**ติ , จิรกาลํ ชิฆจฺฉาย ชิฆจฺฉิตา อาหาเร คิทฺธา อภิคิชฺฌนฺตา หุตฺวา, เอวํ คนฺตฺวาปิ กิญฺจิ อาหารํ อลทฺธาเยว นิวตฺตามฯ **อปฺปปุญฺญตา**ติ อปุญฺญตา อกตกลฺยาณตาฯ

๗๘๙. **อุตฺตานา ปฏิกิรามา**ติ กทาจิ อุตฺตานา หุตฺวา วิกิริยมานงฺคปจฺจงฺคา วิย วตฺตามฯ **อวกุชฺชา ปตามเส**ติ กทาจิ อวกุชฺชา หุตฺวา ปตามฯ

๗๙๐. **เต จา**ติ เต มยํฯ **อุรํ สีสญฺจ ฆเฏฺฏมา**ติ อวกุชฺชา หุตฺวา ปติตา อุฏฺฐาตุํ อสโกฺกนฺตา เวธนฺตา เวทนาปฺปตฺตา อตฺตโน อตฺตโน อุรํ สีสญฺจ ปฏิฆํสามฯ เสสํ เหฏฺฐา วุตฺตนย

เมวฯ

เถโร ตํ ปวตฺตึ ภควโต อาโรเจสิฯ ภควา ตมตฺถํ อฏฺฐุปฺปตฺตึ กตฺวา สมฺปตฺตปริสาย ธมฺมํ เทเสสิฯ ตํ สุตฺวา มหาชโน มเจฺฉรมลํ ปหาย ทานาทิสุจริตนิรโต อโหสีติฯ

คณเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๑. ปาฏลิปุตฺตเปตวตฺถุวณฺณนา

ทิฏฺฐา ตยา นิรยา ติรจฺฉานโยนีติ อิทํ สตฺถริ เชตวเน วิหรเนฺต อญฺญตรํ วิมานเปตํ อารพฺภ วุตฺตํฯ สาวตฺถิวาสิโน กิร ปาฏลิปุตฺตวาสิโน จ พหู วาณิชา นาวาย สุวณฺณภูมึ อคมิํสุฯ ตเตฺถโก อุปาสโก อาพาธิโก มาตุคาเม ปฏิพทฺธจิโตฺต กาลมกาสิฯ โส กตกุสโลปิ เทวโลกํ อนุปปชฺชิตฺวา อิตฺถิยา ปฏิพทฺธจิตฺตตาย สมุทฺทมเชฺฌ วิมานเปโต หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ ยสฺสํ ปน โส ปฏิพทฺธจิโตฺต, สา อิตฺถี สุวณฺณภูมิคามินิํ นาวํ อภิรุยฺห คจฺฉติฯ อถ โข โส เปโต ตํ อิตฺถิํ คเหตุกาโม นาวาย คมนํ อุปรุนฺธิฯ อถ วาณิชา ‘‘เกน นุ โข การเณน อยํ นาวา น คจฺฉตี’’ติ วีมํสนฺตา กาฬกณฺณิสลากํ วิจาเรสุํฯ อมนุสฺสิทฺธิยา ยาวตติยํ ตสฺสา เอว อิตฺถิยา ปาปุณิ, ยสฺสํ โส ปฏิพทฺธจิโตฺตฯ ตํ ทิสฺวา วาณิชา เวฬุกลาปํ สมุเทฺท โอตาเรตฺวา ตสฺส อุปริ ตํ อิตฺถิํ โอตาเรสุํฯ อิตฺถิยา โอตาริตมตฺตาย นาวา เวเคน สุวณฺณภูมิํ อภิมุขา ปายาสิฯ อมนุโสฺส ตํ อิตฺถิํ อตฺตโน วิมานํ อาโรเปตฺวา ตาย สทฺธิํ อภิรมิฯ

สา เอกํ สํวจฺฉรํ อติกฺกมิตฺวา นิพฺพินฺนรูปา ตํ เปตํ ยาจนฺตี อาห – ‘‘อหํ อิธ วสนฺตี มยฺหํ สมฺปรายิกํ อตฺถํ กาตุํ น ลภามิ, สาธุ, มาริส, มํ ปาฏลิปุตฺตเมว เนหี’’ติฯ โส ตาย ยาจิโต –

๗๙๓. ‘‘ทิฏฺฐา ตยา นิรยา ติรจฺฉานโยนิ, เปตา อสุรา อถวาปิ มานุสา เทวา;
สยมทฺทส กมฺมวิปากมตฺตโน, เนสฺสามิ ตํ ปาฏลิปุตฺตมกฺขตํ;
ตตฺถ คนฺตฺวา กุสลํ กโรหิ กมฺม’’นฺติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **ทิฏฺฐา ตยา นิรยา**ติ เอกเจฺจ ปเจฺจกนิรยาปิ ตยา ทิฏฺฐาฯ **ติรจฺฉานโยนี**ติ มหานุภาวา นาคสุปณฺณาทิติรจฺฉานาปิ ทิฏฺฐา ตยาติ โยชนาฯ **เปตา**ติ ขุปฺปิปาสาทิเภทา เปตาฯ **อสุรา**ติ กาลกญฺจิกาทิเภทา อสุราฯ **เทวา**ติ เอกเจฺจ จาตุมหาราชิกา เทวาฯ โส กิร อตฺตโน อานุภาเวน อนฺตรนฺตรา ตํ คเหตฺวา ปเจฺจกนิรยาทิเก ทเสฺสเนฺต วิจรติ, เตน เอวมาหฯ **สยมทฺทส กมฺมวิปากมตฺตโน**ติ นิรยาทิเก วิเสสโต คนฺตฺวา ปสฺสนฺตี สยเมว อตฺตนา กตกมฺมานํ วิปากํ ปจฺจกฺขโต อทฺทส อทกฺขิฯ **เนสฺสามิ ตํ ปาฏลิปุตฺตมกฺขต**นฺติ อิทานาหํ ตํ อกฺขตํ เกนจิ อปริกฺขตํ มนุสฺสรูเปเนว ปาฏลิปุตฺตํ นยิสฺสามิฯ ตฺวํ ปน **ตตฺถ คนฺตฺวา กุสลํ กโรหิ กมฺมํ,** กมฺมวิปากสฺส ปจฺจกฺขโต ทิฏฺฐตฺตา ยุตฺตปยุตฺตา ปุญฺญนิรตา โหหีติ อโตฺถฯ

อถ สา อิตฺถี ตสฺส วจนํ สุตฺวา อตฺตมนา –

๗๙๔. ‘‘อตฺถกาโมสิ เม ยกฺข, หิตกาโมสิ เทวเต;
กโรมิ ตุยฺหํ วจนํ, ตฺวํสิ อาจริโย มมฯ

๗๙๕. ‘‘ทิฏฺฐา มยา นิรยา ติรจฺฉานโยนิ, เปตา อสุรา อถวาปิ มานุสา เทวา;
สยมทฺทสํ กมฺมวิปากมตฺตโน, กาหามิ ปุญฺญานิ อนปฺปกานี’’ติฯ –

คาถมาหฯ

อถ โส เปโต ตํ อิตฺถึ คเหตฺวา อากาเสน คนฺตฺวา ปาฏลิปุตฺตนครสฺส มชฺเฌ ฐเปตฺวา ปกฺกามิฯ อถสฺสา ญาติมิตฺตาทโย ตํ ทิสฺวา ‘‘มยํ ปุพฺเพ สมุทฺเท ปกฺขิตฺตา มตาติ อสฺสุมฺหฯ สา อยํ ทิฏฺฐา วต, โภ, โสตฺถินา อาคตา’’ติ อภินนฺทมานา สมาคนฺตฺวา ตสฺสา ปวตฺตึ ปุจฺฉึสุฯ สา เตสํ อาทิโต ปฏฺฐาย อตฺตนา ทิฏฺฐํ อนุภูตญฺจ สพฺพํ กเถสิฯ สาวตฺถิวาสิโนปิ โข เต วาณิชา อนุกฺกเมน สาวตฺถึ อุปคตกาเล สตฺถุ สนฺติกํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสินฺนา ตํ ปวตฺตึ ภควโต อาโรเจสุํฯ ภควา ตมตฺถํ อฏฺฐุปฺปตฺตึ กตฺวา จตุนฺนํ ปริสานํ ธมฺมํ เทเสสิฯ ตํ สุตฺวา มหาชโน สํเวคชาโต ทานาทิกุสลธมฺมนิรโต อโหสีติฯ

ปาฏลิปุตฺตเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๒. อมฺพวนเปตวตฺถุวณฺณนา

อยญฺจ เต โปกฺขรณี สุรมฺมาติ อิทํ สตฺถริ สาวตฺถิยํ วิหรนฺเต อมฺพเปตํ อารพฺภ วุตฺตํ ฯ สาวตฺถิยํ กิร อญฺญตโร คหปติ ปริกฺขีณโภโค อโหสิฯ ตสฺส ภริยา กาลมกาสิ, เอกา ธีตาเยว โหติฯ โส ตํ อตฺตโน มิตฺตสฺส เคเห ฐเปตฺวา อิณวเสน คหิเตน กหาปณสเตน ภณฺฑํ คเหตฺวา สเตฺถน สทฺธึ วณิชฺชาย คโต, น จิเรเนว มูเลน สห อุทยภูตานิ ปญฺจ กหาปณสตานิ ลภิตฺวา สเตฺถน สห ปฏินิวตฺติฯ อนฺตรามคฺเค โจรา ปริยุฏฺฐาย สตฺถํ ปาปุณึสุ, สตฺถิกา อิโต จิโต จ ปลายึสุฯ โส ปน คหปติ อญฺญตรสฺมึ คเจฺฉ กหาปเณ นิกฺขิปิตฺวา อวิทูเร นิลียิฯ โจรา ตํ คเหตฺวา ชีวิตา โวโรเปสุํฯ โส ธนโลเภน ตเตฺถว เปโต หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ

วาณิชา สาวตฺถึ คนฺตฺวา ตสฺส ธีตุยา ตํ ปวตฺตึ อาโรเจสุํฯ สา ปิตุ มรเณน อาชีวิกาภเยน จ อติวิย สญฺชาตโทมนสฺสา พาฬฺหํ ปริเทวิฯ อถ นํ โส ปิตุ สหาโย กุฏุมฺพิโก ‘‘ยถา นาม กุลาลภาชนํ สพฺพํ เภทนปริยนฺตํ, เอวเมว สตฺตานํ ชีวิตํ เภทนปริยนฺตํฯ มรณํ นาม สพฺพสาธารณํ อปฺปฏิการญฺจ, ตสฺมา มา ตฺวํ ปิตริ อติพาฬฺหํ โสจิ, มา ปริเทวิ, อหํ เต ปิตา, ตฺวํ มยฺหํ ธีตา, อหํ ตว ปิตุ กิจฺจํ กโรมิ, ตฺวํ ปิตุโน เคเห วิย อิมสฺมึ เคเห อวิมนา อภิรมสฺสู’’ติ วตฺวา สมสฺสาเสสิฯ สา ตสฺส วจเนน ปฏิปฺปสฺสทฺธโสกา ปิตริ วิย ตสฺมึ สญฺชาตคารวพหุมานา อตฺตโน กปฺปณภาเวน ตสฺส เวยฺยาวจฺจการินี หุตฺวา วตฺตมานา ปิตรํ อุทฺทิสฺส มตกิจฺจํ กาตุกามา ยาคุํ ปจิตฺวา มโนสิลาวณฺณานิ สุปริปกฺกานิ มธุรานิ อมฺพผลานิ กํสปาติยํ ฐเปตฺวา ยาคุํ อมฺพผลานิ จ ทาสิยา คาหาเปตฺวา วิหารํ คนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา เอวมาห – ‘‘ภควา มยฺหํ ทกฺขิณาย ปฏิคฺคหเณน อนุคฺคหํ กโรถา’’ติฯ สตฺถา มหากรุณาย สโญฺจทิตมานโส ตสฺสา มโนรถํ ปูเรนฺโต นิสชฺชาการํ ทเสฺสสิฯ สา หฏฺฐตุฏฺฐา ปญฺญตฺตวรพุทฺธาสเน อตฺตนา อุปนีตํ สุวิสุทฺธวตฺถํ อตฺถริตฺวา อทาสิ, นิสีทิ ภควา ปญฺญเตฺต อาสเนฯ

อถ สา ภควโต ยาคุํ อุปนาเมสิ, ปฏิคฺคเหสิ ภควา ยาคุํฯ อถ สงฺฆํ อุทฺทิสฺส ภิกฺขูนมฺปิ ยาคุํ ทตฺวา ปุน โธตหตฺถา อมฺพผลานิ ภควโต อุปนาเมสิ, ภควา ตานิ ปริภุญฺชิฯ สา ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา เอวมาห – ‘‘ยา เม, ภเนฺต, ปจฺจตฺถรณยาคุอมฺพผลทานวเสน ปวตฺตา ทกฺขิณา, สา เม ปิตรํ ปาปุณาตู’’ติฯ ภควา ‘‘เอวํ โหตู’’ติ วตฺวา อนุโมทนํ อกาสิฯ สา ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ ตาย ทกฺขิณาย สมฺมทิฏฺฐมตฺตาย โส เปโต อมฺพวนอุยฺยานวิมานกปฺปรุกฺขโปกฺขรณิโย มหติญฺจ ทิพฺพสมฺปตฺตึ ปฏิลภิฯ

อถ เต วาณิชา อปเรน สมเยน วณิชฺชาย คจฺฉนฺตา ตเมว มคฺคํ ปฏิปนฺนา ปุเพฺพ วสิตฏฺฐาเน เอกรตฺตึ วาสํ กปฺปยึสุฯ เต ทิสฺวา โส วิมานเปโต อุยฺยานวิมานาทีหิ สทฺธึ เตสํ อตฺตานํ ทเสฺสสิฯ เต วาณิชา ตํ ทิสฺวา เตน ลทฺธสมฺปตฺตึ ปุจฺฉนฺตา –

๗๙๖. ‘‘อยญฺจ เต โปกฺขรณี สุรมฺมา, สมา สุติตฺถา จ มโหทกา จ;
สุปุปฺผิตา ภมรคณานุกิณฺณา, กถํ ตยา ลทฺธา อยํ มนุญฺญาฯ

๗๙๗. ‘‘อิทญฺจ เต อมฺพวนํ สุรมฺมํ, สโพฺพตุกํ ธารยเต ผลานิ;
สุปุปฺผิตํ ภมรคณานุกิณฺณํ, กถํ ตยา ลทฺธมิทํ วิมาน’’นฺติฯ –

อิมา เทฺว คาถา อโวจุํฯ

๗๙๖. ตตฺถ **สุรมฺมา**ติ สุฏฺฐุ รมณียาฯ **สมา**ติ สมตลาฯ **สุติตฺถา**ติ รตนมยโสปานตาย สุนฺทรติตฺถาฯ **มโหทกา**ติ พหุชลาฯ

๗๙๗. **สโพฺพตุก**นฺติ ปุปฺผูปคผลูปครุกฺขาทีหิ สเพฺพสุ อุตูสุ สุขาวหํฯ เตนาห **‘‘ธารยเต ผลานี**’’ติฯ **สุปุปฺผิต**นฺติ นิจฺจํ สุปุปฺผิตํฯ

ตํ สุตฺวา เปโต โปกฺขรณิอาทีนํ ปฏิลาภการณํ อาจิกฺขโนฺต –

๗๙๘. ‘‘อมฺพปกฺกํ ทกํ ยาคุ, สีตจฺฉายา มโนรมา;
ธีตาย ทินฺนทาเนน, เตน เม อิธ ลพฺภตี’’ติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **เตน เม อิธ ลพฺภตี**ติ ยํ ตํ ภควโต ภิกฺขูนญฺจ อมฺพปกฺกํ อุทกํ ยาคุญฺจ มมํ อุทฺทิสฺส เทนฺติยา มยฺหํ ธีตาย ทินฺนํ ทานํ, เตน เม ธีตาย ทินฺนทาเนน อิธ อิมสฺมึ ทิเพฺพ อมฺพวเน สโพฺพตุกํ อมฺพปกฺกํ, อิมิสฺสา ทิพฺพาย มนุญฺญาย โปกฺขรณิยา ทิพฺพํ อุทกํ, ยาคุยา อตฺถรณสฺส จ ทาเนน อุยฺยานวิมานกปฺปรุกฺขาทีสุ สีตจฺฉายา มโนรมา อิธ ลพฺภติ, สมิชฺฌตีติ อโตฺถฯ

เอวญฺจ ปน วตฺวา โส เปโต เต วาณิเช เนตฺวา ตานิ ปญฺจ กหาปณสตานิ ทเสฺสตฺวา ‘‘อิโต อุปฑฺฒํ ตุเมฺห คณฺหถ, อุปฑฺฒํ มยา คหิตํ อิณํ โสเธตฺวา สุเขน ชีวตูติ มยฺหํ ธีตาย เทถา’’ติ อาหฯ วาณิชา อนุกฺกเมน สาวตฺถึ ปตฺวา ตสฺส ธีตาย กเถตฺวา เตน อตฺตโน ทินฺนภาคมฺปิ ตสฺสา เอว อทํสุฯ สา กหาปณสตํ ธนิกานํ ทตฺวา อิตรํ อตฺตโน ปิตุ สหายสฺส ตสฺส กุฎุมฺพิกสฺส ทตฺวา สยํ เวยฺยาวจฺจํ กโรนฺติ นิวสติฯ โส ‘‘อิทํ สพฺพํ ตุยฺหํเยว โหตู’’ติ ตสฺสาเยว ปฏิทตฺวา ตํ อตฺตโน เชฏฺฐปุตฺตสฺส ฆรสามินึ อกาสิฯ

สา คจฺฉเนฺต กาเล เอกํ ปุตฺตํ ลภิตฺวา ตํ อุปลาเลนฺตี –

๗๙๙. ‘‘สนฺทิฏฺฐิกํ กมฺมํ เอวํ ปสฺสถ, ทานสฺส ทมสฺส สํยมสฺส วิปากํ;
ทาสี อหํ อยฺยกุเลสุ หุตฺวา, สุณิสา โหมิ อคารสฺส อิสฺสรา’’ติฯ –

อิมํ คาถํ วทติฯ

อเถกทิวสํ สตฺถา ตสฺสา ญาณปริปากํ โอโลเกตฺวา โอภาสํ ผริตฺวา สมฺมุเข ฐิโต วิย อตฺตานํ ทเสฺสตฺวา –

‘‘อสาตํ สาตรูเปน, ปิยรูเปน อปฺปิยํ;
ทุกฺขํ สุขสฺส รูเปน, ปมตฺตํ อติวตฺตตี’’ติฯ (อุทา. ๑๘; ชา. ๑.๑.๑๐๐) –

อิมํ คาถมาหฯ สา คาถาปริโยสาเน โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐิตาฯ สา ทุติยทิวเส พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ ทตฺวา ตํ ปวตฺตึ ภควโต อาโรเจสิฯ ภควา ตมตฺถํ อฏฺฐุปฺปตฺตึ กตฺวา สมฺปตฺตปริสาย ธมฺมํ เทเสสิฯ สา เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา อโหสีติฯ

อมฺพวนเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๓. อกฺขรุกฺขเปตวตฺถุวณฺณนา

ยํ ททาติ น ตํ โหตีติ อิทํ อกฺขทายกเปตวตฺถุฯ ตสฺส กา อุปฺปตฺติ? ภควติ สาวตฺถิยํ วิหรนฺเต อญฺญตโร สาวตฺถิวาสี อุปาสโก สกเฏหิ ภณฺฑสฺส ปูเรตฺวา วณิชฺชาย วิเทสํ คนฺตฺวา ตตฺถ อตฺตโน ภณฺฑํ วิกฺกิณิตฺวา ปฏิภณฺฑํ สกเฏสุ อาโรเปตฺวา สาวตฺถึ อุทฺทิสฺส มคฺคํ ปฏิปชฺชิฯ ตสฺส มคฺคํ คจฺฉนฺตสฺส อฏวิยํ เอกสฺส สกฏสฺส อโกฺข ภิชฺชิฯ อถ อญฺญตโร ปุริโส รุกฺขคหณตฺถํ กุฐาริผรสุํ คาหาเปตฺวา อตฺตโน คามโต นิกฺขมิตฺวา อรญฺญ วิจรนฺโต ตํ ฐานํ ปตฺวา ตํ อุปาสกํ อกฺขภญฺชเนน โทมนสฺสปฺปตฺตํ ทิสฺวา ‘‘อยํ วาณิโช อกฺขภญฺชเนน อฏวิยํ กิลมตี’’ติ อนุกมฺปํ อุปาทาย รุกฺขทณฺฑํ ฉินฺทิตฺวา ทฬฺหํ อกฺขํ กตฺวา สกเฏ โยเชตฺวา อทาสิฯ

โส อปเรน สมเยน กาลํ กตฺวา ตสฺมิํเยว อฏวิปเทเส ภุมฺมเทวตา หุตฺวา นิพฺพตฺโตฯ อตฺตโน กมฺมํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา รตฺติยํ ตสฺส อุปาสกสฺส เคหํ คนฺตฺวา เคหทฺวาเร ฐตฺวา –

๘๐๐. ‘‘ยํ ททาติ น ตํ โหติ, เทเถว ทานํ ทตฺวา อุภยํ ตรติ;
อุภยํ เตน ทาเนน คจฺฉติ, ชาครถ มา ปมชฺชถา’’ติฯ –

คาถมาหฯ ตตฺถ **ยํ ททาติ น ตํ โหตี**ติ ยํ เทยฺยธมฺมํ ทายโก เทติ, น ตเทว ปรโลเก ตสฺส ทานสฺส ผลภาเวน โหติ, อถ โข อญฺญํ พหุํ อิฏฺฐํ กนฺตํ ผลํ โหติเยวฯ ตสฺมา **เทเถว ทาน**นฺติ ยถา ตถา ทานํ เทถ เอวฯ ตตฺถ การณมาห **‘‘ทตฺวา อุภยํ ตรตี’’**ติ , ทานํ ทตฺวา ทิฏฺฐธมฺมิกมฺปิ สมฺปรายิกมฺปิ ทุกฺขํ อนตฺถญฺจ อติกฺกมติฯ **อุภยํ เตน ทาเนน คจฺฉตี**ติ ทิฏฺฐธมฺมิกํ สมฺปรายิกญฺจาติ อุภยมฺปิ สุขํ เตน ทาเนน อุปคจฺฉติ ปาปุณาติ, อตฺตโน ปเรสญฺจ หิตสุขาวเสนาปิ อยมโตฺถ โยเชตโพฺพฯ **ชาครถ มา ปมชฺชถา**ติ เอวํ อุภยานตฺถนิวารณํ อุภยหิตสาธนํ ทานํ สมฺปาเทตุํ ชาครถ, ทานูปกรณานิ สเชฺชตฺวา ตตฺถ จ อปฺปมตฺตา โหถาติ อโตฺถฯ อาทรทสฺสนตฺถํ เจตฺถ อาเมฑิตวเสน วุตฺตํฯ

วาณิโช อตฺตโน กิจฺจํ ตีเรตฺวา ปฏินิวตฺติตฺวา อนุกฺกเมน สาวตฺถึ ปตฺวา ทุติยทิวเส สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสิโนฺน ตํ ปวตฺตึ ภควโต อาโรเจสิฯ สตฺถา ตมตฺถํ อฏฺฐุปฺปตฺตึ กตฺวา สมฺปตฺตปริสาย ธมฺมํ เทเสสิฯ สา เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา อโหสีติฯ

อกฺขรุกฺขเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๔. โภคสํหรณเปติวตฺถุวณฺณนา

มยํ โภเค สํหริมฺหาติ อิทํ โภคสํหรณเปติวตฺถุฯ ตสฺส กา อุปฺปตฺติ? ภควติ เวฬุวเน วิหรนฺเต ราชคเห กิร จตโสฺส อิตฺถิโย มานกูฏาทิวเสน สปฺปิมธุเตลธญฺญาทีหิ โวหารํ กตฺวา อ

โยนิโส โภเค สํหริตฺวา ชีวนฺติฯ ตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา พหินคเร ปริขาปิฏฺเฐ เปติโย หุตฺวา นิพฺพตฺตึสุฯ ตา รตฺติยํ ทุกฺขาภิภูตา –

๘๐๑. ‘‘มยํ โภเค สํหริมฺหา, สเมน วิสเมน จ;
เต อเญฺญ ปริภุญฺชนฺติ, มยํ ทุกฺขสฺส ภาคินี’’ติฯ –

วิปฺปลปนฺติโย เภรเวน มหาสทฺเทน วิรวึสุฯ มนุสฺสา ตํ สุตฺวา ภีตตสิตา วิภาตาย รตฺติยา พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส มหาทานํ สชฺเชตฺวา สตฺถารํ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ นิมนฺเตตฺวา ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน ปริวิสิตฺวา ภควนฺตํ ภุตฺตาวึ โอนีตปตฺตปาณึ อุปนิสีทิตฺวา ตํ ปวตฺตึ นิเวเทสุํฯ ภควา ‘‘อุปาสกา เตน โว สทฺเทน โกจิ อนฺตราโย นตฺถิ, จตโสฺส ปน เปติโย ทุกฺขาภิภูตา อตฺตนา ทุกฺกฏํ กมฺมํ กเถตฺวา ปริเทวนวเสน วิสฺสเรน วิรวนฺติโย –

‘‘มยํ โภเค สํหริมฺหา, สเมน วิสเมน จ;
เต อเญฺญ ปริภุญฺชนฺติ, มยํ ทุกฺขสฺส ภาคินี’’ติฯ –

อิมํ คาถมาหํสูติ อโวจฯ

ตตฺถ **โภเค**ติ ปริภุญฺชิตพฺพเฏฺฐน ‘‘โภคา’’ติ ลทฺธนาเม วตฺถาภรณาทิเก วิตฺตูปกรณวิเสเสฯ **สํหริมฺหา**ติ มเจฺฉรมเลน ปริยาทินฺนจิตฺตา กสฺสจิ กิญฺจิ อทตฺวา สญฺจินิมฺหฯ **สเมน วิสเมน จา**ติ ญาเยน จ อญฺญาเยน จ, ญายปติรูปเกน วา อญฺญาเยน เต โภเค อเมฺหหิ สํหริเต อิทานิ อเญฺญ ปริภุญฺชนฺติฯ **มยํ ทุกฺขสฺส ภาคินี**ติ มยํ ปน กสฺสจิปิ สุจริตสฺส อกตตฺตา ทุจฺจริตสฺส จ กตตฺตา เอตรหิ เปตโยนิปริยาปนฺนสฺส มหโต ทุกฺขสฺส ภาคินิโย ภวาม, มหาทุกฺขํ อนุภวามาติ อโตฺถฯ

เอวํ ภควา ตาหิ เปตีหิ วุตฺตํ คาถํ วตฺวา ตาสํ ปวตฺตึ กเถตฺวา ตํ อฏฺฐุปฺปตฺตึ กตฺวา สมฺปตฺตปริสาย ธมฺมํ เทเสตฺวา อุปริ สจฺจานิ ปกาเสสิ, สจฺจปริโยสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติฯ

โภคสํหรณเปติวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๕. เสฏฺฐิปุตฺตเปตวตฺถุวณฺณนา

สฏฺฐิวสฺสสหสฺสานีติ อิทํ เสฏฺฐิปุตฺตเปตวตฺถุฯ ตสฺส กา อุปฺปตฺติ? ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเนฯ เตน โข ปน สมเยน ราชา ปเสนทิ โกสโล อลงฺกตปฺปฏิยโตฺต หตฺถิกฺขนฺธวรคโต มหติยา ราชิทฺธิยา มหเนฺตน ราชานุภาเวน นครํ อนุสญฺจรโนฺต อญฺญตรสฺมึ เคเห อุปริปาสาเท วาตปานํ วิวริตฺวา ตํ ราชวิภูตึ โอโลเกนฺตึ รูปสมฺปตฺติยา เทวจฺฉราปฏิภาคํ เอกํ อิตฺถึ ทิสฺวา อทิฏฺฐปุเพฺพ อารมฺมเณ สหสา สมุปฺปเนฺนน กิเลสสมุทาจาเรน ปริยุฏฺฐิตจิโตฺต สติปิ กุลรูปาจาราทิคุณวิเสสสมฺปเนฺน อเนฺตปุรชเน สภาวลหุกสฺส ปน ทุทฺทมสฺส จิตฺตสฺส วเสน ตสฺสํ อิตฺถิยํ ปฏิพทฺธมานโส หุตฺวา ปจฺฉาสเน นิสินฺนสฺส ปุริสสฺส ‘‘อิมํ ปาสาทํ อิมญฺจ อิตฺถึ อุปธาเรหี’’ติ สญฺญํ ทตฺวา ราชเคหํ ปวิโฏฺฐฯ อญฺญํ สพฺพํ อมฺพสกฺกรเปตวตฺถุมฺหิ อาคตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ

อยํ ปน วิเสโส – อิธ ปุริโส สูริเย อนตฺถงฺคเตเยว อาคนฺตฺวา นครทฺวาเร ถกิเต อตฺตนา อานีตํ อรุณวณฺณมตฺติกํ อุปฺปลานิ จ นครทฺวารกวาเฏ ลเคฺคตฺวา นิปชฺชิตุํ เชตวนํ อคมาสิฯ

ราชา ปน สิริสยเน วาสูปคโต มชฺฌิมยาเม ส-อิติ น-อิติ ทุ-อิติ โส-อิติ จ อิมานิ จตฺตาริ อกฺขรานิ มหตา กเณฺฐน อุจฺจาริตานิ วิย วิสฺสรวเสน อโสฺสสิฯ ตานิ กิร อตีเต กาเล สาวตฺถิวาสีหิ จตูหิ เสฏฺฐิปุตฺเตหิ โภคมทมตฺเตหิ โยพฺพนกาเล ปารทาริกกมฺมวเสน พหุํ อปุญฺญํ ปสเวตฺวา อปรภาเค กาลํ กตฺวา ตเสฺสว นครสฺส สมีเป โลหกุมฺภิยํ นิพฺพตฺติตฺวา ปจฺจมาเนหิ โลหกุมฺภิยา มุขวฏฺฏึ ปตฺวา เอเกกํ คาถํ วตฺตุกาเมหิ อุจฺจาริตานํ ตาสํ คาถานํ อาทิอกฺขรานิ , เต ปฐมกฺขรเมว วตฺวา เวทนาปฺปตฺตา หุตฺวา โลหกุมฺภึ โอตรึสุฯ

ราชา ปน ตํ สทฺทํ สุตฺวา ภีตตสิโต สํวิโคฺค โลมหฏฺฐชาโต ตํ รตฺตาวเสสํ ทุเกฺขน วีตินาเมตฺวา วิภาตาย รตฺติยา ปุโรหิตํ ปโกฺกสาเปตฺวา ตํ ปวตฺตึ กเถสิฯ ปุโรหิโต ราชานํ ภีตตสิตํ ญตฺวา ลาภคิโทฺธ ‘‘อุปฺปโนฺน โข อยํ มยฺหํ พฺราหฺมณานญฺจ ลาภุปฺปาทนุปาโย’’ติ จิเนฺตตฺวา ‘‘มหาราช, มหา วตายํ อุปทฺทโว อุปฺปโนฺน, สพฺพจตุกฺกํ ยญฺญํ ยชาหี’’ติ อาหฯ ราชา ตสฺส วจนํ สุตฺวา อมเจฺจ อาณาเปสิ ‘‘สพฺพจตุกฺกยญฺญสฺส อุปกรณานิ สเชฺชถา’’ติฯ ตํ สุตฺวา มลฺลิกา เทวี ราชานํ เอวมาห – ‘‘กสฺมา, มหาราช, พฺราหฺมณสฺส วจนํ สุตฺวา อเนกปาณวธหึสนกกิจฺจํ กาตุกาโมสิ, นนุ สพฺพตฺถ อปฺปฏิหตญาณจาโร ภควา ปุจฺฉิตโพฺพ? ยถา จ เต ภควา พฺยากริสฺสติ, ตถา ปฏิปชฺชิตพฺพ’’นฺติฯ ราชา ตสฺสา วจนํ สุตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา ตํ ปวตฺตึ ภควโต อาโรเจสิฯ ภควา ‘‘น, มหาราช, ตโตนิทานํ ตุยฺหํ โกจิ อนฺตราโย’’ติ วตฺวา อาทิโต ปฏฺฐาย เตสํ โลหกุมฺภินิรเย นิพฺพตฺตสตฺตานํ ปวตฺตึ กเถตฺวา เตหิ ปเจฺจกํ อุจฺจาเรตุํ อารทฺธคาถาโย –

๘๐๒. ‘‘สฏฺฐิวสฺสสหสฺสานิ, ปริปุณฺณานิ สพฺพโส;
นิรเย ปจฺจมานานํ, กทา อโนฺต ภวิสฺสติฯ

๘๐๓. ‘‘นตฺถิ อโนฺต กุโต อโนฺต, น อโนฺต ปฏิทิสฺสติ;
ตถา หิ ปกตํ ปาปํ, ตุยฺหํ มยฺหญฺจ มาริสาฯ

๘๐๔. ‘‘ทุชฺชีวิตมชีวิมฺห, เย สเนฺต น ททมฺหเส;
สเนฺตสุ เทยฺยธเมฺมสุ, ทีปํ นากมฺห อตฺตโนฯ

๘๐๕. ‘‘โสหํ นูน อิโต คนฺตฺวา, โยนึ ลทฺธาน มานุสึ;
วทญฺญู สีลสมฺปโนฺน, กาหามิ กุสลํ พหุ’’นฺติฯ –

ปริปุณฺณํ กตฺวา กเถสิฯ

๘๐๒. ตตฺถ **สฏฺฐิวสฺสสหสฺสานี**ติ วสฺสานํ สฏฺฐิสหสฺสานิฯ ตสฺมึ กิร โลหกุมฺภินิรเย นิพฺพตฺตสโตฺต อโธ โอคจฺฉโนฺต ตึสาย วสฺสสหเสฺสหิ เหฏฺฐิมตลํ ปาปุณาติ, ตโต อุทฺธํ อุคฺคจฺฉโนฺตปิ ตึสาย เอว วสฺสสหเสฺสหิ มุขวฏฺฏิปเทสํ ปาปุณาติ, ตาย สญฺญาย โส ‘‘สฏฺฐิวสฺสสหสฺสานิ, ปริปุณฺณานิ สพฺพโส’’ติ คาถํ วตฺตุกาโม ส-อิติ วตฺวา อธิมตฺตเวทนาปฺปโตฺต หุตฺวา อโธมุโข ปติฯ ภควา ปน ตํ รโญฺญ ปริปุณฺณํ กตฺวา กเถสิฯ เอส นโย เสสคาถาสุปิฯ ตตฺถ **กทา อโนฺต ภวิสฺสตี**ติ โลหกุมฺภินิรเย ปจฺจมานานํ อมฺหากํ กทา นุ โข อิมสฺส ทุกฺขสฺส อโนฺต ปริโยสานํ ภวิสฺสติฯ

๘๐๓. **ตถา หี**ติ ยถา ตุยฺหํ มยฺหญฺจ อิมสฺส ทุกฺขสฺส นตฺถิ อโนฺต, น อโนฺต ปฏิทิสฺสติ, ตถา เตน ปกาเรน ปาปกํ กมฺมํ ปกตํ ตยา มยา จาติ วิภตฺตึ วิปริณาเมตฺวา วตฺตพฺพํฯ

๘๐๔. **ทุชฺชีวิต**นฺติ วิญฺญูหิ ครหิตพฺพํ ชีวิตํฯ **เย สเนฺต**ติ เย มยํ สเนฺต วิชฺชมาเน เทยฺยธเมฺมฯ **น ททมฺหเส**ติ น อทมฺหฯ วุตฺตเมวตฺถํ ปากฏตรํ กาตุํ **''สเนฺตสุ เทยฺยธเมฺมสุ, ทีปํ นากมฺห อตฺตโน''**ติ วุตฺตํฯ

๘๐๕. **โสห**นฺติ โส อหํฯ **นูนา**ติ ปริวิตเกฺก นิปาโตฯ **อิโต**ติ อิมสฺมา โลหกุมฺภินิรยาฯ **คนฺตฺวา**ติ อปคนฺตฺวาฯ **โยนึ ลทฺธาน มานุสิ**นฺติ มนุสฺสโยนึ มนุสฺสตฺตภาวํ ลภิตฺวาฯ **วทญฺญู**ติ ปริจฺจาคสีโล, ยาจกานํ วา วจนญฺญูฯ **สีลสมฺปโนฺน**ติ สีลาจารสมฺปโนฺนฯ **กาหามิ กุสลํ พหุ**นฺติ ปุเพฺพ วิย ปมาทํ อนาปชฺชิตฺวา พหุํ ปหูตํ กุสลํ ปุญฺญกมฺมํ กริสฺสามิ, อุปจินิสฺสามีติ อโตฺถฯ

สตฺถา อิมา คาถาโย วตฺวา วิตฺถาเรน ธมฺมํ เทเสสิ, เทสนาปริโยสาเน มตฺติการตฺตุปฺปลหารโก ปุริโส โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิฯ ราชา สญฺชาตสํเวโค ปรปริคฺคเห อภิชฺฌํ ปหาย สทารสนฺตุโฎฺฐ อโหสีติฯ

เสฎฺฐิปุตฺตเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๖. สฎฺฐิกูฏเปตวตฺถุวณฺณนา

กึ นุ อุมฺมตฺตรูโปวาติ อิทํ สตฺถริ เวฬุวเน วิหรเนฺต อญฺญตรํ เปตํ อารพฺภ วุตฺตํฯ อตีเต กิร พาราณสินคเร อญฺญตโร ปีฐสปฺปี สาลิตฺตกปโยเค กุสโล, ตหึ สกฺขรขิปนสิปฺเป นิปฺผตฺตึ คโต นครทฺวาเร นิโคฺรธรุกฺขมูเล นิสีทิตฺวา สกฺขรปหาเรหิ หตฺถิอสฺสมนุสฺสรถกูฏาคารธชปุณฺณฆฏาทิรูปานิ นิโคฺรธปเตฺตสุ ทเสฺสติฯ นครทารกา อตฺตโน กีฬนตฺถาย มายกฑฺฒมาสกาทีนิ ทตฺวา ยถารุจิ ตานิ สิปฺปานิ การาเปนฺติฯ

อเถกทิวสํ พาราณสิราชา นครโต นิกฺขมิตฺวา ตํ นิโคฺรธมูลํ อุปคโต นิโคฺรธปเตฺตสุ หตฺถิรูปาทิวเสน นานาวิธรูปวิภตฺติโย อปฺปิตา ทิสฺวา มนุเสฺส ปุจฺฉิ – ''เกน นุ โข อิเมสุ นิโคฺรธปเตฺตสุ เอวํ นานาวิธรูปวิภตฺติโย กตา''ติ? มนุสฺสา ตํ ปีฐสปฺปึ ทเสฺสสุํ ''เทว, อิมินา กตา''ติ ฯ ราชา ตํ ปโกฺกสาเปตฺวา เอวมาห – ''สกฺกา นุ โข, ภเณ, มยา ทสฺสิตสฺส เอกสฺส ปุริสสฺส กเถนฺตสฺส อชานนฺตเสฺสว กุจฺฉิยํ อชลณฺฑิกาหิ ปูเรตุ''นฺติ? ''สกฺกา, เทวา''ติฯ ราชา ตํ อตฺตโน ราชภวนํ เนตฺวา พหุภาณิเก ปุโรหิเต นิพฺพิโนฺนรูโป ปุโรหิตํ ปโกฺกสาเปตฺวา เตน สห วิวิเตฺต โอกาเส สาณิปาการปริกฺขิเตฺต นิสีทิตฺวา มนฺตยมาโน ปีฐสปฺปึ ปโกฺกสาเปสิฯ ปีฐสปฺปีนาฬิมตฺตา อชลณฺฑิกา อาทายาคนฺตฺวา รโญฺญ อาการํ ญตฺวา ปุโรหิตาภิมุโข นิสิโนฺน เตน มุเข วิวเฎ สาณิปาการวิวเรน เอเกกํ อชลณฺฑิกํ ตสฺส คลมูเล ปติฎฺฐาเปสิฯ โส ลชฺชาย อุคฺคิลิตุํ อสโกฺกโนฺต สพฺพา อโชฺฌหริฯ อถ นํ ราชา อชลณฺฑิกาหิ ปูริโตทรํ วิสฺสชฺชิ – ''คจฺฉ, พฺราหฺมณ, ลทฺธํ ตยา พหุภาณิตาย ผลํ, มทฺทนผลปิยงฺคุตจาทีหิ อภิสงฺขตํ ปานกํ ปิวิตฺวา อุจฺฉเฑฺฑหิ, เอวํ เต โสตฺถิ ภวิสฺสตี''ติฯ ตสฺส จ ปีฐสปฺปิสฺส เตน กเมฺมน อตฺตมโน หุตฺวา จุทฺทส คาเม อทาสิฯ โส คาเม ลภิตฺวา อตฺตานํ สุเขโนฺต ปีเณโนฺต ปริชนมฺปิ สุเขโนฺต ปีเณโนฺต สมณพฺราหฺมณาทีนํ ยถารหํ กิญฺจิ เทโนฺต ทิฎฺฐธมฺมิกํ สมฺปรายิกญฺจ อตฺถํ อหาเปโนฺต สุเขเนว ชีวติ, อตฺตโน สนฺติกํ อุปคตานํ สิปฺปํ สิกฺขนฺตานํ ภตฺตเวตนํ เทติฯ

อเถโก ปุริโส ตสฺส สนฺติกํ อุปคนฺตฺวา เอวมาห – ''สาธุ, อาจริย, มมฺปิ เอตํ สิปฺปํ สิกฺขาเปหิ, มยฺหํ ปน อลํ ภตฺตเวตเนนา''ติฯ โส ตํ ปุริสํ ตํ สิปฺปํ สิกฺขาเปสิฯ โส สิกฺขิตสิโปฺป สิปฺปํ วีมํสิตุกาโม คนฺตฺวา คงฺคาตีเร นิสิโนฺนสฺส สุเนตฺตสฺส นาม ปเจฺจกพุทฺธสฺส สกฺขราภิฆาเตน

สีสํ ภินฺทิฯ ปเจฺจกพุโทฺธ ตเตฺถว คงฺคาตีเร ปรินิพฺพายิฯ มนุสฺสา ตํ ปวตฺตึ สุตฺวา ตํ ปุริสํ ต เตฺถว เลฑฺฑุทณฺฑาทีหิ ปหริตฺวา ชีวิตา โวโรเปสุํฯ โส กาลกโต อวีจิมหานิรเย นิพฺพตฺติตฺวา พหูนิ วสฺสสหสฺสานิ นิรเย ปจฺจิตฺวา ตเสฺสว กมฺมสฺส วิปากาวเสเสน อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท ราช คหนครสฺส อวิทูเร เปโต หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ ตสฺส กมฺมสฺส สริกฺขเกน วิปาเกน ภวิตพฺพนฺติ กมฺมเวคุกฺขิตฺตานิ ปุพฺพณฺหสมยํ มชฺฌนฺหิกสมยํ สายนฺหสมยญฺจ สฏฺฐิ อโยกูฏสหสฺสานิ มตฺถเก นิปตนฺติฯ โส ฉินฺนภินฺนสีโส อธิมตฺตเวทนาปฺปโตฺต ภูมิยํ นิปตติ, อโยกูเฏสุ ปน อปคตมเตฺตสุ ปฏิปากติกสิโร ติฏฺฐติฯ

อเถกทิวสํ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน คิชฺฌกูฏปพฺพตา โอตรโนฺต ตํ ทิสฺวา –

๘๐๖.''กึ นุ อุมฺมตฺตรูโปว, มิโค ภโนฺตว ธาวสิ;
นิสฺสํสยํ ปาปกมฺมโนฺต, กึ นุ สทฺทายเส ตุว''นฺติฯ –

อิมาย คาถาย ปฏิปุจฺฉิฯ ตตฺถ **อุมฺมตฺตรูโปวา**ติ อุมฺมตฺตกสภาโว วิย อุมฺมาทปฺปโตฺต วิยฯ **มิโค ภโนฺตว ธาวสี**ติ ภนฺตมิโค วิย อิโต จิโต จ ธาวสิฯ โส หิ เตสุ อโยกูเฏสุ นิปตเนฺตสุ ปริตฺตาณํ อปสฺสโนฺต ''น สิยา นุ โข เอวํ ปหาโร''ติ อิโตปิ เอโตฺตปิ ปลายติฯ เต ปน กมฺม เวคุกฺขิตฺตา ยตฺถ กตฺถจิ ฐิตสฺส มตฺถเกเยว นิปตนฺติฯ **กึ นุ สทฺทายเส ตุว**นฺติ กึ นุ โข ตุวํ สทฺทํ กโรสิ, อติวิย วิสฺสรํ กโรโนฺต วิจรสิฯ

ตํ สุตฺวา เปโต –

๘๐๗.''อหํ ภทเนฺต เปโตมฺหิ, ทุคฺคโต ยมโลกิโก;
ปาปกมฺมํ กริตฺวาน, เปตโลกํ อิโต คโตฯ

๘๐๘.''สฏฺฐิ กูฏสหสฺสานิ, ปริปุณฺณานิ สพฺพโส;
สีเส มยฺหํ นิปตนฺติ, เต ภินฺทนฺติ จ มตฺถก''นฺติฯ –

ทฺวีหิ คาถาหิ ปฏิวจนํ อทาสิฯ ตตฺถ **สฏฺฐิ กูฏสหสฺสานี**ติ สฏฺฐิมตฺตานิ อโยกูฏสหสฺสานิฯ **ปริปุณฺณานี**ติ อนูนานิฯ **สพฺพโส**ติ สพฺพภาคโตฯ ตสฺส กิร สฏฺฐิยา อโยกูฏสหสฺสานํ ป ตนปฺปโหนกํ มหนฺตํ ปพฺพตกูฏปฺปมาณํ สีสํ นิพฺพตฺติฯ ตํ ตสฺส วาลคฺคโกฏินิตฺทนมตฺตมฺปิ ฐานํ อเสเสตฺวา ตานิ กูฏานิ ปตนฺตานิ มตฺถกํ ภินฺทนฺติ, เตน โส อฏฺฏสฺสรํ กโรติฯ เตน วุตฺตํ **''สพฺพโส สีเส มยฺหํ นิปตนฺติ, เต ภินฺทนฺติ จ มตฺถก''**นฺติฯ

อถ นํ เถโร กตกมฺมํ ปุจฺฉโนฺต –

๘๐๙.''กึ นุ กาเยน วาจาย, มนสา ทุกฺกฏํ กตํ;
กิสฺส กมฺมวิปาเกน, อิทํ ทุกฺขํ นิคจฺฉสิฯ

๘๑๐.''สฏฺฐิ กูฏสหสฺสานิ, ปริปุณฺณานิ สพฺพโส;
สีเส ตุยฺหํ นิปตนฺติ, เต ภินฺทนฺติ จ มตฺถก''นฺติฯ –

เทฺว คาถา อภาสิฯ

ตสฺส เปโต อตฺตนา กตกมฺมํ อาจิกฺขโนฺต –

๘๑๑. ‘‘อถทฺทสาสึ สมฺพุทฺธํ, สุเนตฺตํ ภาวิตินฺทฺริยํ;
นิสินฺนํ รุกฺขมูลสฺมึ, ฌายนฺตํ อกุโตภยํฯ

๘๑๒. ‘‘สาลิตฺตกปฺปหาเรน, ภินฺทิสฺสํ ตสฺส มตฺถกํ;
ตสฺสกมฺมวิปาเกน, อิทํ ทุกฺขํ นิคจฺฉิสํฯ

๘๑๓. ‘‘สฏฺฐิ กูฏสหสฺสานิ, ปริปุณฺณานิ สพฺพโส;
สีเส มยฺหํ นิปตนฺติ, เต ภินฺทนฺติ จ มตฺถก’’นฺติฯ –

ติโสฺส คาถาโย อภาสิฯ

๘๑๑. ตตฺถ **สมฺพุทฺธ**นฺติ ปเจฺจกสมฺพุทฺธํฯ **สุเนตฺต**นฺติ เอวํนามกํฯ **ภาวิตินฺทฺริย**นฺติ อริยมคฺคภาวนาย ภาวิตสทฺธาทิอินฺทฺริยํฯ

๘๑๒-๑๓. **สาลิตฺตกปฺปหาเรนา**ติ สาลิตฺตกํ วุจฺจติ ธนุเกน, องฺคุลีหิ เอว วา สกฺขรขิปนปโยโคฯ ตถา หิ สกฺขราย ปหาเรนาติ วา ปาโฐฯ **ภินฺทิสฺส**นฺติ ภินฺทึฯ

ตํ สุตฺวา เถโร ‘‘อตฺตโน กตกมฺมานุรูปเมว อิทานิ ปุราณกมฺมสฺส อิทํ ผลํ ปฏิลภตี’’ติ ทเสฺสโนฺต –

๘๑๔. ‘‘ธเมฺมน เต กาปุริส;
สฏฺฐิ กูฏสหสฺสานิ, ปริปุณฺณานิ สพฺพโส;
สีเส ตุยฺหํ นิปตนฺติ, เต ภินฺทนฺติ จ มตฺถก’’นฺติฯ –

โอสานคาถมาหฯ ตตฺถ **ธเมฺมนา**ติ อนุรูปการเณนฯ **เต**ติ ตว, ตสฺมึ ปเจฺจกพุเทฺธ อปรชฺฌเนฺตน ตยา กตสฺส ปาปกมฺมสฺส อนุจฺฉวิกเมเวตํ ผลํ ตุยฺหํ อุปนีตํฯ ตสฺมา เกนจิ เทเวน วา มาเรน วา พฺรหฺมุนา วา อปิ สมฺมาสมฺพุเทฺธนปิ อปฺปฏิพาหนียเมตนฺติ ทเสฺสติฯ

เอวญฺจ ปน วตฺวา ตโต นคเร ปิณฺฑาย จริตฺวา กตภตฺตกิจฺจ สายนฺหสมเย สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา ตํ ปวตฺตึ ภควโต อาโรเจสิฯ ภควา ตมตฺถํ อฏฺฐุปฺปตฺตึ กตฺวา สมฺปตฺตปริสาย ธมฺมํ เทเสโนฺต ปเจฺจกพุทฺธานํ คุณานุภาวํ กมฺมานญฺจ อวญฺฌตํ ปกาเสสิ, มหาชโน สํเวคชาโต หุตฺวา ปาปํ ปหาย ทานาทิปุญฺญนิรโต อโหสีติฯ

สฏฺฐิกูฏเปตวตฺถุวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อิติ ขุทฺทก-อฏฺฐกถาย เปตวตฺถุสฺมึ

โสฬสวตฺถุปฏิมณฺฑิตสฺส

จตุตฺถสฺส มหาวคฺคสฺส อตฺถสํวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

นิคมนกถา

เอตฺตาวตา จ –

เย เต เปเตสุ นิพฺพตฺตา, สตฺตา ทุกฺกฏการิโน;

เยหิ กเมฺมหิ เตสํ ตํ, ปาปกํ กฏุกปฺผลํฯ

ปจฺจกฺขโต วิภาเวนฺตี, ปุจฺฉาวิสฺสชฺชเนหิ จ;
ยา เทสนานิยาเมน, สตํ สํเวควฑฺฒนีฯ

ยํ กถาวตฺถุกุสลา, สุปริญฺญาตวตฺถุกา;
เปตวตฺถูติ นาเมน, สงฺคายิํสุ มเหสโยฯ

ตสฺส อตฺถํ ปกาเสตุํ, โปราณฏฺฐกถานยํ;
นิสฺสาย ยา สมารทฺธา, อตฺถสํวณฺณนา มยาฯ

ยา ตตฺถ ปรมตฺถานํ, ตตฺถ ตตฺถ ยถารหํ;
ปกาสนา **ปรมตฺถ-ทีปนี** นาม นามโตฯ

สมฺปตฺตา ปรินิฏฺฐานํ, อนากุลวินิจฺฉยา;
สา ปนฺนรสมตฺตาย, ปาฬิยา ภาณวารโตฯ

อิติ ตํ สงฺขโรเนฺตน, ยํ ตํ อธิคตํ มยา;
ปุญฺญํ ตสฺสานุภาเวน, โลกนาถสฺส สาสนํฯ

โอคาเหตฺวา วิสุทฺธาย, สีลาทิปฏิปตฺติยา;
สเพฺพปิ เทหิโน โหนฺตุ, วิมุตฺติรสภาคิโนฯ

จิรํ ติฏฺฐตุ โลกสฺมิํ, สมฺมาสมฺพุทฺธสาสนํ;
ตสฺมิํ สคารวา นิจฺจํ, โหนฺตุ สเพฺพปิ ปาณิโนฯ

สมฺมา วสฺสตุ กาเลน, เทโวปิ ชคตีปติ;
สทฺธมฺมนิรโต โลกํ, ธเมฺมเนว ปสาสตูติฯ

อิติ **พทรติตฺถวิหารวาสินา** มุนิวรยตินา

ภทเนฺตน **อาจริยธมฺมปาเลน** กตา เปตวตฺถุอตฺถสํวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

เปตวตฺถุ-อฏฺฐกถา สมตฺตาฯ